

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ
KATEDRA HISTORICKÝCH VĚD**

**MLADŠÍ PROMĚNY STAVEB
J.B. SANTINIHO NA ŽĎÁRSKU**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

AUTOR PRÁCE: Bc. Petra Sošková

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.

2009

**UNIVERSITY OF PARDUBICE
FACULTY OF ARTS AND PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF HISTORY**

**LATER DEVELOPMENT OF
J.B.SANTINI'S ARCHITECTURE IN
ŽDÁR REGION**

DIPLOMA PAPER

AUTHOR: Bc. Petra Sošková

SUPERVISOR: prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.

2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Petra SOŠKOVÁ**

Studijní program: **N7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Mladší proměny staveb J. B. Santiniho na Žďársku**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Historie klášterního velkostatku ve Žďáře a počátky spolupráce J.B. Santiniho Aichla s opatem Václavem Vejmluvou
2. Rozbor jednotlivých objektů a jejich mladšího vývoje (Ostrov nad Oslavou, Obyčtov, Zvole nad Pernštejnem, Horní Bobrová, Vojnův Městec)
3. Obrazová příloha

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Mojmír Horyna, J.B. Santini-Aichel: *Život a dílo*, Praha 1998. Jan Sedlák, Viktor Kotrba, *Stálá expozice- Jan Santini život a dílo*, Žďár n./Sáz.1977. Jan Sedlák, Jan Blažej Santini- setkání baroku s gotikou, Praha 1987. Metoděj Zemek, Antonín Bartušek, *Dějiny Žďáru nad Sázavou I*, Havlíčkův Brod 1956. Metoděj Zemek, Antonín Bartušek, *Dějiny Žďáru nad Sázavou II 1. a 2. část*, Havlíčkův Brod 1962. Regionální muzeum Žďár nad Sázavou, *Sbírka materiálů k historii obcí okresu Žďár nad Sázavou*. Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Obyčtov. SOkA Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou. SOkA Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Horní Bobrová. SOkA Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Vojnův Městec. SOkA Žďár nad Sázavou, Archiv obce Obyčtov. SOkA Žďár nad Sázavou, Archiv Obce Zvole. SOkA Žďár nad Sázavou, Farní úřad Horní Bobrová. SOkA Žďár nad Sázavou, Farní úřad Obyčtov. SOkA Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole.

Vedoucí diplomové práce:

prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.
Katedra historických věd

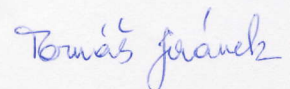
Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 29. 6. 2009

Petra Sošková

Děkuji prof. Ing. arch. Jiřímu Škabradovi, CSc. za důležité rady a připomínky při zpracovávání mé diplomové práce.

Dále bych chtěla poděkovat zaměstnancům Státního okresního archivu Žďár nad Sázavou, Regionálního muzea ve Žďáru nad Sázavou, Národního památkového ústavu v Telči a Národního památkového ústavu v Brně za jejich ochotu a pomoc při vyhledávání pramenů.

Mé poděkování také patří jmenovitě Mileně Odvárkové, Ing. Tomáši Zmeškalovi, manželům Klukanovým, Josefu Šidlovi, P. Pavlu Römerovi, P. Antonínu Sporerovi a P. Františku Koukalovi.

V neposlední řadě děkuji za podporu a pomoc své rodině a Michalu Šperlovi.

Anotace

Tématem mé diplomové práce je „Mladší vývoj staveb J. B. Santiniho na Žďársku“. Rozborem života a díla tohoto architekta se již zabývala celá řada odborníků jako například Viktor Kotrba, Jan Sedlák a Mojmír Horyna. Ve velkém množství literatury však většinou dominují Santiniho významné klášterní komplexy v Panenských Břežanech, Želivi, Plasech, Kladrubech, atd. O menších lokálních kostelích a hostincích se toho příliš nedočteme. Jedná se většinou pouze o jejich architektonický popis a výčet základních informací, které se vztahují k jejich původu. Proto jsem se rozhodla zaměřit se právě na tyto stavby. Jejich vznik je úzce provázán se žďárským cisterciáckým klášterem, který byl založen v polovině 13. století a od té doby kolonizoval okolní krajinu a zakládal vesnice, ze kterých pak prosperoval a ve kterých pak vyrostly Santiniho skvosty.

Nejvýznamnější období kláštera je spojeno se jménem Václava Vejmluvy, který byl zvolen zdejším opatem na počátku 18. století. Právě tento milovník umění, historie a klášterní tradice, jak je často v literatuře i dobových pramenech popisován, byl tím, kdo přizval do kláštera Jana Blažeje Santiniho Aichla. Během necelých dvou desítek let jejich intenzivní spolupráce se jim podařilo společnými silami přestavět klášterní areál, postavit nový poutní kostel na Zelené hoře a vybudovat další stavby na území velkostatku.

Hlavním jádrem mé práce je zachycení „méně známých“ Santiniho staveb, které se ve Žďárském regionu objevují. Jsou jimi kostel sv. Petra a Pavla v Horní Bobrové, kostel sv. Václava ve Zvoli nad Pernštejnem, kostel Navštívení Panny Marie v Obyčtově, panský hostinec v Ostrově nad Oslavou a Němečkův hostinec ve Vojnově Městci. Po přehledu základních informací o vzniku těchto staveb, se věnuji zejména jejich mladšímu vývoji a s ním spojenými proměnami a opravami, které se na těchto objektech mnohdy zásadně podepsaly. Na základě zpráv památkové péče a také díky soukromých archivům, které si farníci a majitelé hostinců vedou, se mi podařilo sestavit obraz vývoje těchto staveb od jejich založení až do současnosti a zároveň zjistit jaké změny na ně čekají v budoucnosti.

Klíčová slova: Santini, Jan Blažej; Vejmluva, Václav; cisterciáci; klášter ve Žďáru nad Sázavou; panský hostinec v Ostrově nad Oslavou; Němečkův hostinec ve Vojnově Městci; kostel sv. Petra a Pavla v Horní Bobrové; kostel sv. Václava ve Zvoli nad Pernštejnem; kostel Navštívení Panny Marie v Obyčtově; rozsah 18. – 21. století; památková péče; opravy Santiniho staveb.

Annotation

The subject of my thesis is “Later development of J.B.Santini’s architecture in Žďár region”. Many specialists such as Viktor Kotrba, Jan Sedlák and Mojmír Horyna have already dealt with the analysis of the life and the achievements of the architect. However, most of the literature deals with the Santini’s cathedral complexes in Panenské Břežany, Želiv, Plasy, Kladruby etc. On the other hand there is not much literature about the smaller local churches and inns. Most of this literature limits itself on giving only architectural description of them and little basic information, which is connected to their origin. This is the reason I have decided to focus on these buildings. Their establishment is closely connected to Žďár’s Cistercian monastery, which was founded in the mid 13th century. Since then it was used to colonize the surrounding region and to establish villages, from which it flourished and where Santini’s works appeared.

The most important time of the monastery is connected with Václav Vejmluva, who was the abbot at the beginning of 18th century. It was him, the lover of arts, history and monastery tradition, who invited Jan Blažej Santini into the cloister. During their two year period of intensive working they managed to rebuild the monastery complex, built new pilgrimage Church in Zelená Hora and built another few buildings on the estate.

The main part of my thesis focuses on showing less familiar Santini’s buildings which are present in Žďár region. These are Church of St. Peter and Paul in Horní Bobrová, Church of St.Wenceslas in Zvole nad Pernštejnem, Church of Visitation of Virgin Mary in Obyčtov, Lord’s Inn in Ostrov nad Oslavou and Němeček’s Inn in Vojnův Městec. After outlining the basic information about the establishment of the buildings I focus primarily on their early periods, which are marked by changes and adjustments that frequently fundamentally changed their appearance. Based on the reports of monument preservation and also the private archives, which parishioners and the owners of the inns keep, I was able to create a picture of the development of these buildings from their establishment until present time and I was also able to find out what changes are planned in the future.

Key words: Santini, Jan Blažej; Vejmluva, Václav; Cistercians; monastery in Žďár nad Sázavou; the Lord’s Inn in Ostrov nad Oslavou; Němeček’s Inn in Vojnův Městec; Church of St. Peter and Paul in Horní Bobrová; Church of St. Wenceslas in Zvole nad Pernštejnem; Church of Visitation of Virgin Mary in Obyčtov; time span 18th – 21st century; monument preservation; reparation of Santini’s buildings.

Obsah

I.	Úvod	1
II.	Pronikání barokní architektury do Čech a na Moravu	5
III.	Jan Blažej Santini Aichl, původ a život	9
IV.	Dílo Jana Blažeje Santiniho	14
V.	Historie žďárského klášterního velkostatku do 18. století	20
VI.	Klášterní velkostatek v 18. století a jeho zánik	28
VII.	Archeologické výzkumy ve Žďáru nad Sázavou lokality „Na starém městě“	33
VIII.	Stavby ve Žďáru nad Sázavou vzniklé ze spolupráce mezi Janem Blažejem Santinim a opatem Václavem Vejmluvou a jejich pozdější úpravy	39
IX.	Ostrov nad Oslavou	67 - 89
	1. Dějiny obce	67
	2. Charakteristika objektu - panský hostinec	70
	3. Mladší vývoj objektu – panský hostinec	72
X.	Vojnův Městec	90 - 103
	1. Dějiny obce	90
	2. Charakteristika objektu – hostinec	95
	3. Mladší vývoj objektu – hostinec	96
XI.	Horní Bobrová	104 - 116
	1. Dějiny obce	104
	2. Farní správa	109
	3. Charakteristika objektu – kostel sv. Petra a Pavla	110
	4. Mladší vývoj objektu – kostel sv. Petra a Pavla	111
XII.	Zvole nad Pernštejnem	117 - 126
	1. Dějiny obce	117
	2. Farní správa	118
	3. Charakteristika objektu – kostel sv. Václava	118
	4. Mladší vývoj objektu – kostel sv. Václava	119
XIII.	Obyčtov	127 - 138
	1. Dějiny obce	127
	2. Farní správa	129
	3. Charakteristika objektu – kostel Navštívení Panny Marie	130
	4. Mladší vývoj objektu – kostel Navštívení Panny Marie	131
XIV.	Pocty Santinimu	139
XV.	Závěr	142
XVI.	Resume	146
XVII.	Použitá literatura	149
XVIII.	Obrazová příloha	157 - 212
XIX.	Tabulková příloha	213 - 221

I. Úvod

Za téma své diplomové práce jsem si zvolila „Mladší vývoj staveb J.B. Santiniho na Žďársku“. Odborné literatury zabývající se tímto architektem a jeho tvorbou byla napsána již celá řada. První „santiniovské vlaštovky“ se objevovaly již na počátku 20. století, kdy v roce 1908 vyšla studie Zdeňka Wirtha.¹ „Byla to průkopnická studie, signalizující konec normativního přístupu k baroknímu umění z pozic stylového purismu 19. století a počátek jeho vědeckého výkladu u nás.“² Wirth se ve své studii zabývá Santinim spíše jen okrajově, aby doplnil obraz architektury konce 17. a 18. století a poukázal na fenomén gotizujícího baroka. „V práci Wirthově byly obrysy Santiniho osobnosti ještě značně neurčité, představa o jeho díle fragmentární.“³

Po této první studii se ale přílišné pozornosti Santinimu prozatím nedostávalo. Změna nastala až v 70. letech 20. století, kdy hned v roce 1970 vyšlo v Čechách první ucelené dílo Zdeňka Kalisty „Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko“, ve kterém se zabývá nejen Santinim, ale celkovým nástupem baroka na místo dozívající renesance a spojení nového slohu se starou gotickou tradicí.⁴ Kniha je rozdělena do tří základních kapitol. V první se autor zabývá historií žďárského kláštera a provádí čtenáře od jeho založení až do doby spolupráce opata Václava Vejmluvy se Santinim. Poprvé se tak můžeme setkat v literatuře s rozbohem Santiniho života, jeho děl a vzorů. Kalista zde postupně popisuje významnější stavby v Panenských Břežanech, Mariánské Týnici, Sedlci, Želivi, Kladrubech a nechybí samozřejmě také žďárská Zelená hora. Druhá část knihy je zaměřena spíše na dotvoření obrazu dané doby a rozbor politickohospodářských otázek na umělecko-historickém podkladu. V závěru se pak můžeme přenést do zahraničí, ve spojitosti s ním totiž Kalista popisuje vzájemné vztahy a ovlivňování na poli uměleckém. V případě doprovodných fotografií se ale objevují závažné chyby, kdy jsou některé zobrazené architektonické prvky nesprávně přiřčeny ke špatným místům. Druhá přelomová kniha vyšla v roce 1976, kdy byla posmrtně vydána práce Jiřího Kotrby „Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla“.⁵ Ten nejenže „vzkřísil“ Wirthovy řádky, ale zároveň je doplnil o řadu nových poznatků. Kotrba byl na rozdíl od Kalisty, který vystudoval dějiny výtvarných umění a později se zaměřil spíše na politické dějiny, vystudovaným architektem. Ve své praxi se navíc věnoval nejen historii

¹ KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, 1976. (práce obsahuje edici WIRTH, Zdeněk. *Barokní gotika v Čechách v XVIII a 1. polovině XIX. století*.)

² KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, 1976, s. 5.

³ Tamtéž, s. 7.

⁴ KALISTA, Zdeněk. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno, 1970.

⁵ KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, 1976.

umění, ale byl také památkářem. Kotrba pracoval na svém díle od roku 1961 a za cíl si dal nový výklad českého barokního historismu. V úvodu se nejprve zabývá formováním umění na evropské půdě podle různých kritérií, poté navazuje systematickým členěním českého umění od doby Karla IV. až do období vrcholného baroka. Ve třetí části se autor věnuje samotnému Janu Blažej Santinimu a ve spojitosti s ním barokní gotice.

Další významnou osobností, která se Santinimu věnuje, je profesor Jan Sedlák. Narodil se 24. června 1943 v Brně a již během svých vysokoškolských studií se zaměřoval na architekturu období gotiky, baroka, secese a funkcionalismu na Moravě. Sedlák se poprvé nepřímo zabýval Santinim již v knize z roku 1982 „Významné památky okresu Žďár n. S.“.⁶ Ovšem první dílo věnované čistě našemu architektovi vydal o pět let později a nazval ho jednoduše „Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou“.⁷ Na začátku se Sedlák zabývá rozvojem Santiniho osobnosti a tvůrčími podněty, které ho ovlivňovaly, následuje první ucelený katalog jeho děl, který je nejenže bohatě doprovázenou spoustou fotografií, ale najdeme zde základní informace o tom, kdy, z jakých důvodů a za jakých podmínek jednotlivé stavby vznikly. V závěru pak můžeme nalézt informace o pokračovateli Santiniho a jeho odkazu v architektuře. Ačkoli je tato kniha již poměrně stará, podává i dnes srozumitelný výklad i laickému čtenáři a přitom si zachovává vysokou úroveň odbornosti.

Mezi přední „santiniovské odborníky“ se řadí i Mojmír Horyna. Narodil se v roce 1945 a po vystudování dějin umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze soustředil svůj zájem zejména na umění baroka a 19. století. V roce 1998 svým rozsáhlým dílem „Jan Blažej Santini-Aichel“ oživil opět zájem o tohoto architekta.⁸ Kniha je rozdělena opět na tři základní úseky. V prvním se autor věnuje osobnosti architekta, jeho životu, rozvoji, přístupu k umění, zdroji inspirací. Jednotlivé realizace jsou pak rozvedeny v rozsáhlém katalogu, který tvoří stěžejní část díla. V závěru jsou pak uvedena díla sporná nebo vyloučená. Kniha je doplněna také o seznam plánů Santiniho staveb. V časopise Umění byla Horynova publikace recenzována Pavlem Vlčkem a Jiřím Kroupou.⁹ Ve velké míře se musím ztotožnit s výrokem Pavla Vlčka: „*Tak trochu s překvapením se dovídáme, že v určitém pohledu byl Santini jediným „autentickým následovníkem Francesca Borrominiho“, i když „pochopitelně“ navázal i na Michelangela a důvěrně poznal Guarina Guariniho. Zdá se, že trocha střízlivosti a umění rozlišit obecné trendy od individuálního přínosu by jistě této části*

⁶ SEDLÁK, Jan. *Významné památky okresu Žďár n.S.*. Brno, 1982.

⁷ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987.

⁸ HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998.

⁹ VLČEK, Pavel. Dvě knihy o barokní architektuře. In *Umění* 3, 1999, s. 244-247. KROUPA, Jiří. Mojmír Horyna, Jan Blažej Santini- Aichel. In *Umění* 6, 1999, s. 547-552.

publikace prospěla. Navíc jsou některé formulace v této partii stěží pochopitelné, tak i pro vzdělaného laika nepřístupné, jako kdyby chtěl Horyna dostat formu knihy do souladu s architekturou Santiniho, rovněž mnohdy nepochopitelnou, tajemnou a mystickou. Výklady jsou silně emotivní, expresivní a střízlivěji laděnému čtenáři tak chybí běžné srovnání a rozbor, stylová analýza. ... Kapitoly doprovázejí „geometrické“ konstrukce staveb, které jsou ale v některých případech jistě zbytečné: opisovat kružnice čtvercům nepřesvědčuje a nevystihuje ani podstatu stavby, stejně jako hojný systém čar v případě rozboru kaple na Zelené hoře.“¹⁰ Vlček navíc poukazuje, že druhá část knihy katalog děl, by měl být podroben větší kritice. Závěrem však hodnotí práci jako jednu z nejvýraznějších publikací 90. let, která je doplněna o vynikající fotografie Vladimíra Uhra. Kroupova recenze je pojata spíše jako anotace, do které doplnil několik svých postřehů, ale vesměs knihu hodnotí velice kladně.

Mezi těmito „velikány“ se objevuje celá řada drobnější literatury, zabývající se Santiniho díly. Jedná se spíše o regionální literaturu a různé brožury vydávané k nejrůznějším příležitostem výročí a oslav.

V posledních letech jméno Santini skloňuje ve svých knihách také Marie Holečková, „Vysočinou po stopách Santiniho“ a „Santiniho cesta za světlem“, ale tato literatura se řadí spíše do oblastí populární nežli odborné, ale autorka občas předkládá zajímavé myšlenky například ve spojení Santiniho a kabalistické symboliky.¹¹

Cílem mé práce ovšem není pouze všeobecný formální rozbor Santiniho tvorby, ale zejména lokální zaměření na oblast kolem Žďáru nad Sázavou.

Nejprve je důležité nastínit počátky zdejší kolonizace a založení místního kláštera, který se stal centrem hospodářským, politickým, ale zejména pak také kulturním. Jako přímý svědek tohoto úsilí vystupuje do popředí unikátní pramen, který vznikl kolem roku 1300 a sepsal ho Jindřich Řezbář, mnich žďárského kláštera, „Cronica domus Sarensis“. Tato kronika byla do dnešní doby vydána již v několika edicích.¹² Se základními informacemi o žďárském velkostatku nás seznamuje kniha Bedřicha Drože z roku 1903 „Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě“.¹³ Podrobnější informace pak nalezneme v díle J. F. Svobody „Vlastivěda moravská“, která je rozdělena do dvou dílů na okres žďárský a novoměstský.¹⁴ K zásadní literatuře je nutné připočítat také třídílnou práci Metoděje Zemka a Antonína Bartuška

¹⁰ VLČEK, Pavel. Dvě knihy o barokní architektuře. In *Umění* 3, 1999, s. 246.

¹¹ HOLEČKOVÁ, Marie. *Vysočinou po stopách Santiniho*. Beroun, 2006. HOLEČKOVÁ, Marie. *Santiniho cesta za světlem*. Beroun, 2006.

¹² MERTLÍK, Rudolf - LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav (ed.). *Cronica domus Sarensis*. Brno, 1964.

¹³ DROŽ, Bedřich. *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě*. Moravské Budějovice, 1903.

¹⁴ SVOBODA, František. *Vlastivěda moravská: Žďárský okres*. Brno, 1937. SVOBODA, František. *Vlastivěda moravská: Novoměstský okres*. Brno, 1948.

„Dějiny Žďáru nad Sázavou I-III“.¹⁵ Z novější literatury pak stojí za zmínku „Klášter na hranicích“ od Aloise Plichty.¹⁶ Z nejnovější regionální literatury musím vyzdvihnout knihu „Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera“, která po delší době přináší nové zajímavé informace o zdejším klášteře doplněné řadou historicko-stavebních a archeologických průzkumů.¹⁷

Po přehledu staveb, které vytvořil Santini přímo ve Žďáru, se budu zabývat podrobnějším rozbořem: panského hostince v Ostrově nad Oslavou, kostela sv. Petra a Pavla v Horní Bobrové, hostince ve Vojnově Městci, kostela Navštívení Panny Marie v Obyčtově a kostela sv. Václava ve Zvoli nad Pernštejnem.

Nejprve se pokusím alespoň stručně nastínit dějiny jednotlivých obcí. V Horní Bobrové, Zvoli a Obyčtově se jedná o sakrální stavby a je tedy důležité postihnout v základních bodech historii tamní farnosti.

V další části bude následovat základní charakteristika jednotlivých staveb, postavená zejména na odborné literatuře, a poté již mladší vývoj těchto objektů. Mým cílem je zachytit různé úpravy a přestavby z hlediska památkové péče, které se během tří staletí promítly do jejich podoby, a zachytit stav, ve kterém se nacházejí v současné době. Vzhledem k tomu, že těmto stavbám není v literatuře věnován přílišný prostor, chtěla bych shromáždit a systematizovat stávající dostupné poznatky. Celá práce bude doplněna fotografiemi a nákresey vztahujícími se k jednotlivým místům.

Jako zdroje informací použiji vedle výše uvedené literatury prameny uložené ve Státním okresním archivu Žďár nad Sázavou, dokumentaci uloženou v Národním ústavu památkové péče Brno, Národním ústavu památkové péče Telč a na Městském úřadě Žďár nad Sázavou - odbor rozvoje a územního plánování. Pokusím se také získat prameny uložené na jednotlivých farnostech. V případě hostinců budu kontaktovat jejich soukromé majitele.

¹⁵ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou I, 1252-1617*. Havlíčkův Brod, 1956. ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962. ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970. ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou III., 1784- 1974*. Brno, 1973.

¹⁶ PLICHTA, Alois. *Klášter na hranicích*. Kostelní Vydří, 1995.

¹⁷ KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002.

II. Pronikání barokní architektury do Čech a na Moravu

Cílem této kapitoly je stručně nastínit pronikání nového uměleckého slohu na území Čech a zejména pak Moravy. Není ovšem možné na tak krátkém úseku zachytit celé barokní umění, proto se budu zabývat pouze jeho počátky a novými principy, které tento sloh do architektury vnesl. Tato kapitola má napomoci vytvořit si obrazu prostředí té doby a s tím spojených vlivů, které mohli na architekta Jana Blažeje Santiniho Aichla působit.

Baroko je sloh, který má kořeny v Itálii. Do Čech začal pronikat na počátku 17. století, i když jeho první náznaky se objevují již ve Vlašské kapli v pražském Klementinu na sklonku 16. století. Italský vliv k nám však proudil již od 2. třetiny 16. století a to zejména ze severských oblastí benátska, lombardska a janovska. „*Vedoucím mistrem již čtvrté generace příchozích Italů a činné po roce 1600 byl Giovanni Maria Filippi, který na základě svých římských poučení zprostředkoval v Praze již raně barokní umělecký názor.*“¹ Mezi další první záchvěvy patří například stavba evangelického kostela Nejsvětější Trojice na Malé Straně nebo také katolický kostel Panny Marie ve Staré Boleslavi z počátku 17. století. Mezi přední architektury 20. let 17. století patřili Andrea Spezza a Giovanni Battista Pieroni. Ačkoli se začal rýsovat nový stavební styl, v církevní rovině se i nadále objevovala gotická tradice v podobě halových dispozic, polygonálních závěrů presbytářů a kamenického tvarosloví.

Od poloviny 17. století přinášejí nové vlivy usazení Lombardané. Mezi přední osobnosti tohoto proudu se zařadil Carlo Lurago, který působil zejména v Praze, k jeho nejvýznamnějším stavebním počínům patří pražské Klementinum, ale působil třeba i v Hradci Králové.² V samém závěru raného baroku se objevuje významný architekt, původně malíř, Giovanni Battista Mathey. „*Ačkoli napojil zřetelně svůj střízlivý římský akademismus na dědictví francouzského předklasickeho stavitelství, přece sehrál v Čechách úlohu velmi významnou a nad očekávání pokrokovou tím, že svými díly vyznačil obrat od masivní, kubické a těživě dekorativní architektury Komasků a Lombardanů k architektuře jasně členěné a prokomponované, důmyslné skladby prostorové a rytmizovaného seskupení hmot.*“³ Mathey navrhl Arcibiskupský palác v Praze nebo třeba Šternberský zámek v Praze - Troji. Jeho poslední stavbou na území Čech, před návratem do Francie, byla loretánská chýše u Velíše, postavená roku 1694. Na sklonku 17. století je již vytvořen vhodný prostor pro přijetí nového stylu. Je to jednak dáno prvními počiny z období raného baroka, které připravily místní obyvatele na příchod něčeho nového, jednak také vhodnými základy v oblasti ekonomické,

¹ HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 50.

² Carlo Lurago se přátelil s dědem J. B. Santiniho, Antonínem Aichlem.

³ BLAŽÍČEK, Oldřich. *Umění baroku v Čechách*. Praha, 1971, s. 16.

kdy 70% půdy zůstává v panských rukou nezdaněno. Jsou zakládány prosperující manufaktury, které plní pokladnice panství i klášterů. Právě z těchto zdrojů jsou dotovány velkolepé stavby zámeckých komplexů nebo přestavby klášterních budov. „*Teprve nyní se rozvíjí významná činnost J. B. Matheye ... která přinesla rytmické členění hmot, centrální prostorovou skladbu a především zhybnění prostoru křivkou.*“⁴ Hlavní trend v této době udává Vídeňský císařský dvůr a architekti z Rakouska tak významně ovlivňují podobu českých měst i vesnic. Mezi hlavní patří Domenico Martinelli a Johann Bernhard Fischer z Erlachu. Právě Fischer z Erlachu oslnil Prahu při stavbě paláce Clam - Gallasů v roce 1713. Na této stavbě je jasně patrné užití dekorativnosti i iluzivních hříček. Po roce 1700 se objevují na barokních stavbách další charakteristické prvky. „*...zejména v drobné kostelní architektuře se objevují hustěji motivy, které ustálené statické vzorce ožívují křivkovým formováním článků s uplatňováním polokruhu a segmentu v půdoryse.*“⁵ Italský vliv stavitelů Guarina Guariniho a Francesca Borrominiho přinesl do Čech na počátku 18. století Jan Lukáš Hildebrandt. Mezi další významné osobnosti tohoto období řadíme Kryštofa Dienzenhofera, který spolu se svými pěti bratry vytvořil řadu významných děl nejen v Praze. Se jmény Dienzenhoferů jsou spojena významná díla na území Čech ale i Moravy z období raného, vrcholného, ale i pozdního baroka. Často při diskuzi o možném Santniho autorství některých staveb, je skloňováno právě jméno Kiliána Ignáce Dienzenhofera.

Morava přijímala nový sloh pomaleji, dá se říci, že na něj ještě nebyla připravená. Velký vliv zde měla neustále gotika, která se promítala nejenom do sakrálních staveb a znesnadňovala uchycení nového slohu. Autoři Umění baroka na Moravě a ve Slezsku si kladou ve své knize otázku, zda je vůbec možné použít ve spojení s Moravou termín „rané baroko“. Vzhledem k tomu, že moravští architekti vycházeli ze skomírajícího manýrismu, je na místě spíše termín „protobarokní manýrismus“.⁶ Dané situaci nenahrávala ani skutečnost, že teprve v roce 1637 byl zřízen Moravský královský tribunál a stále chybělo hlavní rezidenční město jako centrum nejen politické, ale také kulturní. Pře mezi Brnem a Olomoucí o tento titul napomáhala pouze k oslabování.

Za hlavního mecenáše uměleckého života na Moravě můžeme považovat olomouckého biskupa kardinála Františka z Ditrichštejna. V této době přišel na Moravu italský architekt Giovanni Giacona Tencalla, který pro Ditrichštejna vyhotovil několik menších staveb a přestaveb. Další architekt z Itálie Giovanni Battista Pieroni da Gagliano

⁴ BLAŽÍČEK, Oldřich. *Umění baroku v Čechách*. Praha, 1971, s. 46.

⁵ Tamtéž, s. 47 - 48.

⁶ KRSEK, Ivo et al. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1996, s. 44.

přichází záhy, nejprve pracoval v Praze, ale posléze vytvořil na Moravě pro Rombalda XIII. z Collalta novostavbu paulánského kláštera v Brtnici. „Spíše než o monumentální novostavby, které by přesvědčivě demonstrovaly počátek nového výtvarného názoru a slohové epochy, šlo v tomto vleklém uměleckém vakuu ještě dlouho o nenáročné přestavby a úpravy starších objektů, prováděné většinou domácími řemeslnými silami, a o práce pevnostní. I velké budovy nových nebo obnovených protireformačních řádů v Brně, ve Znojmě, Jihlavě, Příboře a dalších městech byly více prostými, účelově řešenými stavitelskými výtvary než uměleckými díly, ačkoli i k nim byli občas zváni odborníci z ciziny.“⁷

V závěrečné fázi s manýristickým vlivem se objevuje jméno Giovanni Petro Tencalla, který otevírá nový směr užitím konkávně-konvexně-konkávní křivky v plánech na průčelí jezuitského kostela v Olomouci, který nebyl nakonec postaven. Tím se přiblížil k radikálnímu proudu české vrcholné barokní architektury. S koncem 17. století přichází také vnitřní stabilizace poměrů na Moravě a s tím spojené otevření cesty k novému budování zejména v oblasti řádových staveb, farních kostelů a kaplí.

„Nahodilé pronikání italských manýristických forem, asi zcela nedotčených výtvary rakouskými, a jejich postupné přejímání a zdomácňování v rozmanitých obměnách, charakterizovalo období protobarokního období až do jeho závěru. To byl nepochybně nejzávažnější rys stavebního podnikání v zemi, které mělo připravit půdu další, už skutečně barokní fázi její architektury.“⁸

Nový vliv z vídeňského dvora přináší na konci 17. století na Moravu Bernard Fischer z Erlachu, který vytvořil plány na přestavbu lichtenštejnského zámku ve Valticích a na stavbu velkých stájí v Lednici. Další významnou osobností, která se v této době, tentokrát však z Itálie, objevuje je Domenik Martinelli, který na území Moravy velice intenzivně pracoval, a jeho tvorba měla velký vliv na nově příchozí. Od roku 1690 Martinelli pracoval ve službách Dominika Ondřeje z Kounic a přestavěl jeho rodovou kapli ve Slavkově, stáje v Uherském Brodě atd. „Teprve s dalším úkolem, s vybudováním komorního zámku v Buchlovicích (po 1707... se v zemi objevil nový typ venkovského panského sídla. U stavby, po komplikované projektové fázi dokončené a provedené Mořicem Grimmem, byla nová aktivizace mezi hmotou a prostorem ji obklopujícím. Umožnilo ji především užití křivky v půdorysu, oddělení

⁷ KRSEK, Ivo et al. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1996, s. 48.

⁸ Tamtéž, s.53.

reprezentačních a obytných místností od ostatních a bezprostřední sousedství obou budov se zahradou.“⁹

Ačkoli v architektuře stále ještě doznívá určitý vliv pozdní renesance, objevuje se již výrazný přínos barokních principů. Na Moravě tak došlo k vytvoření vhodného prostoru pro méně roztržštěnou tvorbu. Ovšem po stránce kvantity se po osobnosti Martinelliho objevují opět pouze slabší architekti, mezi nimi vynikal například Christian Alexander Oedtl, který vytvořil palácové a domovní stavby například v Brně a Kroměříži. Mezi výraznější osobnosti patří vídeňský architekt Johann Lucas von Hildebrandt, který se objevuje v Brně již na počátku 18. století, podílel se na přestavbě ditrichštejského zámku v Mikulově a vytvořil řadu dalších plánů, ovšem ne všechny byly realizovány. *„Ve srovnání s předchozím údobím byla většina staveb, vzniklých na Moravě v prvních třech čtyřech desetiletích 18. století, výsledkem převážně nahodilé činnosti Rakušanů, kteří teď už zcela převládli nad italskými umělci a řemeslníky. Poněvadž s výjimkou nemnoha prací šlo o objekty druhořadé úrovně bez valné umělecké hodnoty, ukázala se tvrdošíjná orientace stavebníků na rakouskou architekturu jako krajně nepříznivý faktor.*“¹⁰

V této době se také zjevně rozcházejí proudy působící v Čechách, česká radikální skupina, a na Moravě, rakouští stavebníci. *„K úplnému rozchodu mezi nimi však přece nedošlo. Už roku 1705 nebo v následujícím roce se totiž objevil na Moravě umělec, který svým rozsáhlým dílem přibližoval její výtvarné kultuře po dobu téměř dvou desetiletí zcela odlišnou problematiku, než byla ta, kterou importovali Rakušané: Jan Blažej Santini (Santin)-Aichl. Na významu jeho moravského působení nemění nic ani okolnost, že se v ní neobjevil jediný protějšek z českých „radikálních“ prací a že také jeho zdejší výtvořiny měly pečeť mimořádně osobitého projevu, vymykajícího se zvyklostem barokního umění.*“¹¹

Santini tak přichází na Moravu do prostředí zatím nepříliš rozšířených barokních prvků, do doby bez výrazných stavebních počínů a bez výrazných osobností z řad architektů. Avšak zřejmě díky své nekonvenčnosti a novým neotřelým nápadům se stal velmi populárním. Jiná situace však vládne v Čechách, kde přeci jen konkurenční boj mezi jednotlivými umělci, kteří se snažili svým stavbám dát originální ráz, byl silnější. Na druhou stranu, již déle zakořeněné barokní principy v Čechách mohly být pro mladého architekta zdrojem inspirace.

⁹ KRSEK, Ivo et al. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1996, s. 56.

¹⁰ Tamtéž, s. 62.

¹¹ Tamtéž, s. 62.

III. Jan Blažej Santini Aichl, původ a život

Santini pocházel z italské rodiny zedníků a kameníků usazené již ve třetí generaci v Praze. Jeho děda Antonio Akel pocházel z italského městečka Roveredo. Ve 30. letech 17. století přišel do Prahy, kde se v roce 1635 oženil s Kristýnou Ostovou z Plzně v malostranském farním kostele sv. Václava. „*Mezi svědky jsou uváděni císařský stavitel Melchior Meer, mladý - a tehdy úplně poprvé v Praze doložený - stavitel Carlo Lurago a asesor nejvyššího purkrabství na Pražském hradě pan Matěj Valkoun.*“¹ Antonio působil jako zedník na Malé Straně a od 50. let na Starém Městě. Zřejmě pracoval na stavbě středního traktu Pražského hradu pod vedením Melchiora Meera, podle projektu Guseppe Matteiho. Otec Blažeje, Santin, se narodil již na Starém Městě jako nejmladší syn zedníka Akela, byl pokřtěn 23. října 1652 a jeho kmotry se staly významné osobnosti jako Carl Lurago, Santin de Bossi, Giovanni Battista Ceresola a Matěj Valkoun. Styky s těmito umělci naznačují, že byl zřejmě Antonio Akel uznávaným řemeslníkem. Santin Aichel se vyučil kamenickému řemeslu u pražského cechu na Starém Městě.² V roce 1675 se oženil s Pražankou Alžbětou Thimovou, obřad proběhl v chrámu sv. Víta. Kvůli své práci se přestěhoval na Hradčany, kde bydlel v jednom z malých řemeslnických domků. V roce 1680 získal měšťanské právo na Malé Straně a v roce 1688 si zakoupil dům U tří hvězd na Pohořelci. Zde se také narodili jeho tři děti nejstarší Jan Blažej, mladší František a dcera Alžběta. Zatímco se Antonio Akel přátelil během svého života spíše s příslušníky italské pražské umělecké kolonie, jeho syn již zcela splynul s českým prostředím a stýkal se s nositeli zvučných jmen jak z italské, tak i české a německé oblasti. V posledních letech svého života začal užívat své jméno jako příjmení, je to doklad profesní proslulosti. Své kamenické zručnosti dostal například při tesání pro Matheyho stavby Křižovnický kostel sv. Františka, pracoval i na východním traktu strahovského kláštera nebo Carattioho Černínském paláci. Po jeho smrti 27. září 1702 je také jeho manželka uváděna jako Elisabetha Santinin a stejně tak i synové používali jméno svého otce za příjmení, nebo se můžeme setkávat také s užitím obou jmen Santini i Aichel.

Jan Blažej Santini se narodil pravděpodobně 3. února 1677, v ten den připadal svátek na sv. Blažeje, po kterém dostal své druhé jméno. Hned následujícího dne byl malý Jan pokřtěn v katedrále sv. Víta. Ačkoli bylo tradicí navázat v řemesle na svého otce, dozvídáme se z písemných pramenů, že kvůli tělesné vadě to nebylo možné. Nevíme přesně, jak moc byl postižen. „*Je však písemně doloženo známým pramenem, totiž dopisem datovaným 13. října*

¹HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 51.

² Aichel je německá obdoba Akel, v pramenech a literatuře se objevuje také Eichel, Aychel, Aeuchl.

1707, který správce mělnického zámku Jakub Josef Richterson adresoval ve věci výzdoby hlavního sálu Černínského paláce jeho správci Janu Jiřímu Pleinerovi. Upozorňuje v něm na „chromého Sandyna“, syna vlašského kameníka, který žije na Malé straně a je „vyučeným malířem dosti zkušeným ve stavebních věcech.“³ Jak uvádí Mojmir Horyna, Jan Blažej vstoupil jako devítiletý chlapec do učení malíře a architekta Jeana Baptisty Matheye, který byl přítelem Santiniho otce. Viktor Kotrba přednesl myšlenku, že se Santini vyučil v dílně císařského a královského malíře Kristiána Schrödera. Ovšem tato hypotéza je postavena pouze na tom, že Santini se nakonec oženil s jeho dcerou, ale to bylo až pět let po smrti Schrödera a zániku jeho dílny. K myšlence vyučení v Schröderově dílně se přiklání i Jan Sedlák. Povolání architekta ale bylo prozatím Santinimu uzavřeno, i když k němu zřejmě již od mala, kdy mohl pozorovat svého otce, inklinoval. V této době se však mohl stát architektem pouze pod řádným vedením zedníků nebo kameníků, což bylo fyzicky velmi náročné. Nové inspirace mohl Santini načerpat během své vandrovní cesty, ve které se vydal přes Rakousko do Itálie a hlavním cílem se stal Řím. Santiniho jazyková vybavenost, ovládal dobře německý i italský jazyk, mu byla nápomocná ke snazšímu dorozumívání a porozumění. Na své cestě zřejmě zcela propadl povolání architekta, nasvědčuje tomu i fakt, že po svém návratu do Čech začal Santini okamžitě realizovat své první projekty. Velkou inspirací se mu stal odkaz římského architekta Franceska Borrominiho (1599-1667). „*Borrominiovská architektura, její osobité řešení barokního prostoru a hmoty, neméně však její skryté historizující tendence i její latentní gotizující uvolňování klasické barokní architektury, ukázaly mladému nadanému umělci směr i cíl vlastního tvůrčího nástupu...*“⁴ V Rakousku se setkal, zřejmě i osobně, s architektem vídeňského císařského dvora Johannem Bernardem Fischerem z Erlachu, který měl také vliv na budoucí podobu Santiniho projektů.

Je možné, že právě původní vyškolení Santiniho jako malíře mu dopomohlo později k přenesení nových forem, výrazů a nápadů do jeho tvorby. „*Santini vystupuje od počátku jako zralý tvůrce disponující obrovskou variační schopností, takže nejeden motiv v různých obměnách prochází celým jeho dílem. ... Za společné jmenovatele všech Santiniho děl by bylo možno pokládat tvořivý historismus, barokní aktualizaci architektonických principů a detailů minulých slohů, zvláště gotiky, ale i renesance a raného baroku.*“⁵

Po svém návratu z tovaryšské cesty se začal Santini plně rozvíjet již jako architekt. Nepřímým dokladem toho je spor mezi ním a vdovou po jeho bratrovi Barborou, po které

³ HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 55.

⁴ KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, 1976, s. 135.

⁵ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: Setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987, s. 34.

žádal navrácení peněz, které mu jeho bratr František Jakub dlužil a domáhal se také podílu na otcově dědictví, které mu Santini půjčil. Dlužná částka, kterou se snažil Blažej na vdově vymoci, činila přes 1500 zlatých. Jednotlivé půjčky si Santini pečlivě zaznamenával šifrovaným jazykem, kdy pro jednotlivé číslice používal písmena abecedy a jednotlivé položky pak kódoval do slov a vět. Ve výpovědích uvedl Santini, že již v roce 1700 realizoval stavby a měl samostatné zakázky a příjmy. Zároveň se v několika podpisech objevil u jeho jména titul „Architectus“ nebo „Baumeister“. Toto označení použil Santini také při podpisu kupní smlouvy Valkounského domu na Malé Straně v roce 1705. Tato koupě zároveň svědčí o tom, že stavebník si mohl dovolit velké výdaje, dům, který stál 3000 zlatých, platil hotově. *„Dvacátého října téhož roku pak „Johann Blasius Eichel, Mahler und Architectus“ získal malostranské měšťanství.“*⁶

Santini zřejmě neměl vlastní stavební firmu. Proto byl najímán za „tovaryšský groš“. V takovémto případě bylo budování v rukou stavebníka a na stavitele připadala funkce vyhotovení plánů a pak dohledu na stavbě. Na základě tohoto způsobu najímání získával stavitel pevný roční plat. Dohled architekt většinou svěřoval zkušenému mistrovi. Santini měl kolem sebe utvořenou skupinu řemeslníků, se kterými spolupracoval, někteří z nich se později sami stali významnými osobnostmi. Patřili sem např. František Maxmilián Kaňka, Jan Jakub Vogler, František Benedikt Klíčnický, Filip Spannbrucken a další.⁷

Santini se v roce 1707 oženil s dcerou po malíři Kristiánu Schröderovi Veronikou Alžbětou. Měl s ní celkem čtyři děti, první se narodilo ještě v témže roce Jan Norbert Lukáš, druhý syn se narodil o rok později a jmenoval se Josef Rudolf Felix Řehoř, posledním synem, který se narodil v roce 1710, byl František Ignác. Santinimu ale v tomto směru nebylo dáno příliš štěstí a všichni jeho synové zemřeli již v dětském věku. Radostí pro něj tak mohla být pouze dcera Anna Veronika, která se narodila v roce 1713. Všechny děti byly křtěny v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně. *„...jako kmotři a svědci při jejich křtech vystupovali téměř výhradně umělcovi urození zaměstnavatelé a příznivci. Kmotrem prvních dvou synů byl Rudolf hrabě z Lissau, protěžující a doporučující Santiniho již od prvních let jeho činnosti. Třetímu synkovi byl kmotrem František Ignác hrabě Wratislav z Mitrovic, dceruše pak Kateřina hraběnka Morzinová, když novorozence při křtu držela v jejím zastoupení komorná Marie Molauerová. I svědci při křtech byli výhradně urozeného původu, setkáme se zde opět*

⁶ HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 59.

⁷ Druhým obvyklým způsobem zadávání stavby bylo „per Pausch“ tedy na paušál. Podmínkou však bylo, aby měl stavitel vlastní podnik. Dodával tak nejen plány, ale i pracovní síly, stavební materiál a potřebné nářadí. Mohl také uzavírat smlouvy s dalšími řemeslníky. Při objednání zakázky byla předem stanovena cena stavby, která byla pak staviteli postupně vyplácena.

*s Rudolfem hrabětem z Lissau, jeho manželkou Rasou z Lissau, Norberte, hrabětem Kolowratem či Evou hraběnkou Nosticovou.*⁸

Po smrti své první manželky v roce 1720 se Santini znovu oženil s Antoníí Agnatií Chřepickou z Modliškovic.⁹ Tento sňatek se stal pro něj výhodným, protože ho povýšil do šlechtického stavu a navíc získal nové vlivné kontakty. Bratr Antonie Zdenek Jiří Josef Chřepický z Modliškovic byl od roku 1717 kanovníkem u sv. Víta a později se stal kapitulním děkanem a proboštem. Zde vzniká domněnka, že právě tento muž se zasadil při oslavách blahoslavení Jana Nepomuckého v katedrále sv. Víta v červenci 1721, aby byl vyzván Santini k přípravě návrhu slavnostní výzdoby. V druhém manželství se Santinimu narodily další dvě děti. V roce 1721 Jana Ludmila a o dva roky později v srpnu syn Jan Ignacius Rochus, který ale po několika měsících zemřel. Obě děti byly opět pokřtěny v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně a za kmotry získaly zase významné osobnosti. Kmotrou Jany Ludmily byla Marie Johana hraběnka z Kolowrat a kmotrem malého Ignacia byl nejvyšší komorní království českého Jan Antonín hrabě Schaffgotsch. Jako svědci jsou uvedena jména František Norbert hrabě Kolowrat a Antonia Františka hraběnka Millesimo.

Na konci podzimu roku 1723 zchvátila Santiniho nemoc. Nevíme přesně, o jakou šlo, Horyna se přiklání k nedostatečné odolnosti umělce, která se projevovala i u jeho brzo zesnulých dětí. Úmrtnost v nízkém věku však postihla i bratra Santiniho, Františka, který zemřel ve věku 29 let, otec Santiniho zemřel v padesáti letech, připadá proto v úvahu i určitá genetická predispozice. Podle matriky zemřelých fary sv. Mikuláše zemřel Santini ve věku 46 let 7. prosince 1723. V matrice je však mylně uveden věk 56. Krátce před svou smrtí nechal sepsat závěť. *„Ve jménu Nejsvětější Trojice, Boha Otce, Syna a svatého Ducha! Amen. Protože jisto, že každý zemře a že jen hodina smrti je nejistá, nemohu se vyhnout pořádit o svém Bohem mi požehnaném majetku při odchodu z tohoto světa k zamezení sporů... . Především poručím svou- nejcennější krví svého Spasitele vykoupenou duši- do jeho největších rukou na přímluvu jeho ze všech nejvěrnějších Matky Marie, svatého Jana z Nepomuku a všech jeho milých svatých. Své tělo poručím zemi. Budiž pohřbeno bez okázalosti ve zdejší malostranském filiálním kostele sv. Jana Křtitele pod skálou, navečer a příštího dne buďtež odslouženy dvě zpívané mše svaté: jedna zádušní a druhá andělská, pak 50 tichých, u kapucínů na Hradčanech dalších 20, a u Hybernů také 20 sv. mší.*¹⁰ Po úvodu, kde Santini řešil otázky své poslední cesty, začínalo samotné rozdělení jeho majetku. Sto

⁸ HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 63.

⁹ Mojmir Horyna uvádí, že jeho první manželka zemřela v roce 1716. HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 64.

¹⁰ PLICHTA, Alois. *Klášter na hranicích*. Kostelní Vydří, 1995, s. 116 - 117.

rýnských zlatých věnoval „*veledůstojným kajetánům na Malé Straně*“, dalších sto rýnských daroval chudým, „*vězňům ve 4 pražských věznicích odkazuji 50 rýnských zl. Svě věrné manželce, rozené Chřepické z Modliškovic, která mi v těžké nemoci neúnavně až do posledka sloužila nad upsaných jí pět tisíc zlatých ještě jeden tisíc, tedy šest tisíc zlatých rýn.*“¹¹ Svě dceři z prvního manželství Anně Veronice odkázal čtyři tisíce dvě stě zlatých rýnských a dětem z druhého manželství, Antonii Ludmile a Janu Ignáci Rochovi odkázal dohromady osm tisíc rýnských. Jako univerzální dědičku stanovil architekt svou manželku a s ní všechny tři děti, kteří si měli jeho zbývající majetek rozdělit rovným dílem. Manželku Antonii navíc jmenoval jako poručníci všem dětem. „*A posléze stejně, jak jsem svou poslední vůli začal jménem Božím, ji jménem Nejsvětějším uzavírám s prosbou, aby rada malostranská vzala manželku i mé děti pod vrchnoporučenskou ochranu.*“¹²

¹¹ PLICHTA, Alois. *Klášter na hranicích*. Kostelní Vydří, 1995, s. 117.

¹² Tamtéž, s. 117.

IV. Dílo Jana Blažeje Santiniho

První pokus o určitou systematizaci Santiniho staveb podnikl v roce 1936 Oldřich Štefan, který rozdělil Santiniho tvorbu na tři okruhy. Za prvé „pronikové“ nebo také radikální baroko, další okruh nazýval „barokně gotické“ nebo také gotizující barok a poslední „normální“, označován za konvenční, běžný. Jednotlivé proudy se odlišovaly silou architektony invence a realizace. Záleželo na tom, zda se jednalo pouze o úpravy staveb, na kterých musel architekt cítit historický odkaz, nebo zda se jednalo o stavby na zeleném drnu, kde mohl popustit uzdu své fantazii. Další studie Santiniho architektury na sebe nenechaly dlouho čekat a lze z nich vyvozovat společný závěr, a to, že nelze hodnotit jednotlivé prvky, které se v Santiniho architektuře objevují jako individuální jevy, ale je nutné tyto prvky spojovat a právě na základě vztahů mezi nimi vyvozovat závěry, které nám ukazují až překvapivě vnitřní jednotnost. Mezi hlavní odpůrce dělení Santiniho tvorby do třech proudů patří Rostislav Švácha, Jana Šmejkalová a nejnověji Mojmír Horyna. Nevyučení se přímo v řemeslu mohlo být pro Santiniho, jak handicapem, tak také velkým přínosem, protože nebyl svázaný přesně danými požadavky, které se v té době požadovaly ve stavebnickém řemeslu. Jak Píše Zdeněk Kalista: „*Byl umělecky svobodný.*“¹ Kalista rozdělil Santiniho stavby na dva okruhy. První zahrnoval stavby centrálního charakteru. Sem spadal poutní kostelík z jižních Čech z Lomce, dnes ovšem již víme, že autorem této stavby není Santini, ale tamější hrabě Buquoj, který kostelík přestavěl v roce 1692. Další stavby, které spadají do prvního okruhu, jsou i dnes připisovány našemu architektovi. Jedná se o kostelík sv. Anny v Panenských Břežanech u Prahy z roku 1705, mariánská kaple v Mladoticích, poutní kostel ve Křtinách z roku 1710 a kostel cisterciáckého probošství v Mariánské Týnici z roku 1711. Do druhého okruhu staveb můžeme řadit tři nejvýznamnější přestavby klášter v Sedlci, klášterní chrám v Kladrubech a kostel v Želivi. U těchto staveb se musel Santini přizpůsobit slohovým principům z dochovaných staveb a je pak sladit s novou přeměnou. V nejnovější literatuře věnované Santinimu je mu připisováno již více než osmdesát staveb a dalších více než sto je nadále považováno za jeho možné realizace, ale doposud jsou o nich vedeny spory.²

*„Nahlédnutí do katalogu Santiniho děl vede k závažnému zjištění, že polovina realizací jsou přestavby, takže architekt se vlastně u každé druhé práce musel vyrovnávat s prostorem a hmotou staršího stavebního tělesa.“*³ Ale i stavby stavěné na „zeleném drnu“ nedovolovali architektovi na mnoha místech popuštění uzdy vlastní představivosti. Ta byla

¹ KALISTA, Zdeněk. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno, 1970, s. 29.

² HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998.

³ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: Setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987, s. 19.

stále omezena okolní historickou architekturou. „*Některé části komplexu budov cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou vznikly sice jako novostavby, ale byly natolik svázány se starší zástavbou, že ta nemohla neovlivňovat jejich vzhled. V dějinách architektury nenajdeme druhého umělce, jenž by přestavby uskutečňoval v takové míře.*“⁴ Není mým cílem dopodrobna rozebírat architekturu jednotlivých staveb, které vznikly podle Santiniho plánů, ale pro přehlednost a úplnost je potřeba alespoň částečně nastínit a především vyzdvihnout jeho nejznámější a často i nejzajímavější stavební počiny, na kterých se podepsal a tím si přiblížit jeho postupy a architektonické prvky, kterých využíval. Omezím se zde proto pouze na přehled těch nejvýznamnějších děl, které Santini realizoval. Záměrně budu vycházet v této části mé práce především z knihy Jana Sedláka „Jan Blažej Santini, setkání baroku s gotikou“, a to zejména kvůli její srozumitelnosti a přehlednosti, kterou čtenáři poskytuje.⁵

Pokud bychom sledovali Santiniho cestu podle časové osy, nejprve by nás zavedl do Sedlce u Kutné Hory, kde od roku 1703 pracoval na rekonstrukci konventního chrámu Nanebevzetí Panny Marie. Santini pokračoval v přestavbě chrámu po architektu Pavlu Ignáci Bayerovi, ten ovšem do stavby nepromítl žádné zásadní změny a ctěl zcela původní vzhled kostela a podmínky, které si kladl opat Jindřich Snopek. S příchodem Santiniho ovšem nastala změna. Mladý architekt se snažil o dialog s místním opatem a to přineslo své plody. V prvcích, které do stavby Santiniho promítl, můžeme nalézt inspiraci z milánského dómu od Franceska Borrominiho. Hlavní inspirací pro architekta se stala katedrální gotika, kterou mohl vidět již od svého dětství na katedrále sv. Víta a během přestavby v Sedlci se bezesporu setkal také s Kutnohorským gotickým skvostem chrámem zasvěceným sv. Barboře. Promítnutí baroka do původního gotického tvarosloví se odrazilo na výsledné podobě.

Santini pracoval také v Praze, zde ale vytvořil pouze několik přestaveb. Bylo to zřejmě dáno i tím, že nebyl mistrem zednického cechu a tak nemohl podnikat. Je známo, že po Jeanu Baptistu Matheyovi dokončoval některá jeho rozpracovaná díla.

Další Santiniho stopu můžeme nalézt v Panenských Břežanech, kam si ho pozvala abatyše kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě. Zde vytvořil Blažej projekt kaple zasvěcené sv. Anně.

Od roku 1706 se již Santini pohyboval na žďárském klášterním velkostatku, kde vytvořil řadu významných pamětihodností. Nepůsobil zde ale soustavně. Tak například vytvořil v roce 1708 v Chotouni novostavbu filiálního kostela svatého Prokopa, objednateli

⁴ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: Setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987, s. 19-20.

⁵ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: Setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987.

byli v tomto případě hrabata Berkové z Dubé. V této době projektoval Santini také nevelikou kapli Panny Marie v Mladoticích.

Po několika dalších menších realizacích přestaveb i novostaveb přichází po roce 1711 období, kdy vznikly, dle mého názoru, jedny z nejvýznamnějších staveb. V první řadě je to zahradní křídlo cisterciácké prelatury s ambity a kaplí v Plasích a později i novostavba konventních prostor včetně kaple sv. Benedikta. Objednavatelem byl plaský opar Eugenius Tyttl. Původní Santiniho návrh ale nebyl v plné míře dokončen. Jedním z důvodů je zřejmě i skutečnost, že výstavba se protáhla až do 40. let 18. století a během ní se plány částečně měnily.

Další významná přestavba z let 1711-1726 se odehrála v Kladrubech, kam si Santiniho přizval opat Mauricius Finzguth. Zde Santini upravoval původní románskou trojlodní baziliku s transeptem. Opat si architekta přizval, protože se kostel již z velké části rozpadal a chyběly mu zcela klenby. Finzguth si nejprve pozval také architekta Kryštofa Dientzenhofera, ale Santiniho návrhy na přestavbu se mu nakonec zalíbily víc.

Třetí významná stavba, která spadá do tohoto období, vznikla v Mariánské Týnici. Zde došlo nejprve k úplnému zbourání poutní kaple a kostela s ambity a v roce 1711 vytvořil Santini návrh na nové poutní místo i s proboštvím. Samotná stavba ale začala až v roce 1720 a protáhla se až do druhé poloviny 18. století.

Další významnou novostavbou, na kterou vyhotovil Santini plány v roce 1713, ale její stavba byla započata až roku 1718 a trvala dlouhých třicet dva let, je poutní kostel Narození Panny Marie ve Křtinách. Objednavatelem byl v tomto případě zábrdovický opat Hugo Bartlītius. Jak napovídá dlouhý časový úsek a rozdělení stavebních prací do několika etap, původní plány nebyly nikdy zcela dokončeny.

Na období kolem roku 1711 plynule navazuje další úspěšné období v polovině druhého desetiletí 18. století. Mezi nejvýznamnější realizace z této doby bezesporu patří přestavba želivského premonstrátského konventního kostela Narození Panny Marie. Santiniho do Želivi přizval opat Jeroným Hlína.

Santini obdržel v roce 1716 významnou zakázku na přestavbu konventu cisterciáckého kláštera na Zbraslavi. Toto místo hrálo již od 13. století významnou roli na úrovni státní a dynastické politiky. Byli zde pohřbíváni členové královského rodu. Klášter však utrpěl velké ztráty během husitských válek a jeho jméno pokleslo. Teprve opati Wolfgang Lochner a Tomáš Budecius se pokusili na počátku 18. století o obnovu věhlasu a přizvali Santiniho k naplánování oprav, které ale nebyly opět v plné míře realizovány. Santini zde působil již

dříve, z roku 1704 je archivní doklad o tom, že byl honorován párem vraných koní v ceně 30 zlatých. Rozsáhlá stavební činnost ale započala zejména po roce 1716.

Za poslední vrcholné období Santiniho tvorby považují přelom 20. let 18. století. Toto období uvozuje stavba konventu a prelatury benediktinského probošství v Rajhradu. Zadavatelem byl rajhradský probošt Antonín Pirmus. Ačkoli architekt vytvořil plány na přestavbu již v roce 1718, realizace začala až po jeho smrti v roce 1727. Původní plány poněkud poupravil CH. A. Oedtl, který na stavbě působil jako Santiniho nástupce a vnesl sem prvky dekorativního vídeňského baroku.

Do této doby spadá také vytvoření poutního kostela zasvěceného svatému Janu Nepomuckému na Zelené hoře ve Žďáru nad Sázavou. Zadavatelem byl žďárský cisterciácký opat Václav Vejmluva. Toto dílo se od původních návrhů také v některých detailech částečně odklání, ale základní myšlenka půdorysné osnovy a vyznění symbolického rozvržení byla zachována.⁶

Vrcholné období Santiniho tvorby symbolicky završuje zámek Karlova koruna u Chlumce nad Cidlinou. Objednavatelem v tomto případě byl nejvyšší kancléř království českého František Ferdinand Kinský. Podnětem byla plánovaná návštěva císaře Karla VI po jeho pražské korunovaci v roce 1723.

Pokud bychom promítly jednotlivé prvky z významných Santiniho staveb právě do Žďáru a jeho okolí, můžeme nalézt až překvapující řadu obdobného řešení a využití prostoru. Srovnáme-li konventní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci, kostel Nanebevzetí Panny Marie v Kladrubech a konventní kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Žďáru, tak zjistíme, že tyto stavby nejsou spojeny pouze zasvěcením Panně Marii, ale jsou příkladem vytvoření velkolepé katedrální gotiky zakomponované do barokního prostředí. Santini uměl využít úzký vysoký prostor hlavní lodi, opticky ho zvýraznit pomocí sloupoví a žebroví klenby navíc zvýraznit, tak aby pohled do klenby fascinoval pozorovatele. V Sedlci a Žďáře je navíc patrná hra s lomenými oblouky.

Další shodný znak, tentokrát promítnutý do samotného půdorysu stavby, se objevuje v Mariánské Týnici kostel Zvěstování Panny Marie, Želivi konventní kostel Narození Panny Marie a ve Zvoli kostel sv. Václava. Tyto stavby jsou vystavěny na půdorysu řeckého kříže.

⁶ Více viz kapitola: Stavby ve Žďáru nad Sázavou vzniklé ze spolupráce mezi Janem Blažejem Santinim a opatem Václavem Vejmluvou a jejich pozdější úpravy.

Santini ve své sakrální architektuře používá často dvě hranolové věže, ty se objevují v Želivi, Zvoli, ale také třeba na proboštském kostele sv. Petra a Pavla v Rajhradu, nebo v Mariánské Týnici.

Impozantní zaklenutí hlavního prostoru chrámu velkou kupolí využil Santini v kapli sv. Anny v Panenských Břežanech, v chrámu Narození Panny Marie ve Křtinách, kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ve Žďáru nad Sázavou, v zámku Karlova koruna v Chlumci nad Cidlinou, v poutním kostele Zvěstování Panny Marie v Mariánské Týnici, ale kupoli využil například také na drobnější stavbě kostela sv. Václava ve Zvoli.

Také kompozice obdélných a oválných oken s originálními šambránami je charakteristická pro Santiniho. Toto řešení můžeme nalézt na zbraslavském refektáři, na prelaturě žďárského kláštera. Oválná okna pak můžeme vidět také v Rajhradu, Křtinách nebo ve Zvoli.

Santini nenavrhoval projekty pouze pro takové významné stavby, které jsem zde uvedla, ale pod jeho rukama vyrostla řada menší kostelů, kapliček, hostinců nebo třeba i hospodářských dvorů. Je ovšem až obdivuhodné, kolik přestaveb a novostaveb stihl architekt v tak krátkém čase navrhnout. Není proto divu, že ještě dlouho po jeho smrti se jeho plány dokončovaly.

Jak z chronologického přehledu vyplývá, stavebníci byli zejména církevní hodnostáři premonstrátského, cisterciáckého a benediktinského řádu. Oblibu v architektově kreativité ale nacházeli zástupci z řad šlechty. Pro Norberta Vincence Libštejnského z Kolowrat vytvořil Santini projekt na přestavbu Kolowratského paláce v Praze na Malé Straně, pro Václava hraběte Morzin projektoval na Malé straně Morzinský palác, přestavěný v letech 1713-1714. Třetím palácem, pro který vyhotovil plány, byl na Malé Straně Colloredo-vský palác pro Jeronýma hraběte Colloredo-Wallsee.

Santini pro šlechtické objednavatele projektoval i zámecká sídla, tak vznikli kromě asi nejznámější Karlovy koruny u Chlumce nad Cidlinou, například v letech 1720-1722 zámek Lázně Bělohrad, stavebníkem byl Berthold Vilém hrabě z Valdštejna, pro hraběte Františka Karla Kolowrat-Libštejnského projektoval v roce 1723 zámecké jízdárny v Rychnově nad Kněžnou a o rok později pro Jana Josefa hraběte Šporka zámek v Heřmanově Městci.

V řadách šlechty se objevují ale také objednávky na církevní stavby. V Chotouni vytvořil plány na novostavbu kostela zasvěceného svatému Prokopovi, postaveném v letech 1708-1710, a jako stavebník vystupuje v tomto případě Rosalie Berková z Dubé, provdaná Kinská. Na prosbu Františka Leopolda Bechyně, svobodného pána z Lažan, vyhotovil

architekt v roce 1714 projekt na kapli Nejsvětější Trojice v Rozsochatech, ale samotná stavba nebyla nikdy započata. Nové průčelí ke kostelu Nejsvětější Trojice v Rychnově nad Kněžnou financoval Norbert Leopold hrabě Kolowrat-Libštejnský a Santini k němu dodal plány v roce 1714. Pro stejného stavebníka vytvořil například i plány na novostavbu piaristické koleje v Rychnově nad Kněžnou, která se dodnes nezachovala, nebo plány na úpravu církevních staveb v Dolní Ročově. Mezi poslední církevní stavbu, kterou dotvořila osoba z řad šlechty, byl kostel svatého Jana Nepomuckého ve Vyklanticích. Stavebníkem byl Jan Jáchym hrabě Harrach a Santini dodal projekt již v roce 1722, ale samotná stavba byla započata až po jeho smrti v roce 1727.

V. Historie žďárského klášterního velkostatku do 18. století

Žďársko bylo osidlováno poměrně pozdě. Leželo na pomezí Království českého a markrabství Moravského. Žďárským regionem procházela libická stezka, která vedla z Vojnova Městce přes Škrdlovice ke Žďáru. První zmínky o stezce pochází již z doby vlády Soběslava I., který daroval olomouckému biskupství libický újezd, což stvrdil v roce 1144 Vladislav II.¹

Unikátním pramenem je latinská veršovaná kronika *Cronica domus Sarensis* neboli Žďárská kronika sepsaná cisterciáckým mnichem Jindřichem Řezbářem, synem kameníka Ekwarda, která vznikla kolem roku 1300 a popisuje založení a počátky kláštera. *„Všechno až do dnešní doby, jak pravím, jsem postupně vypsal, tj. do roku Páně, jenž čítá se tisící třístý,...padesát osm let jsem naplnil života svého neboť o deset let jsem starší než samotný klášter. Kdo by snad zvědět chtěl, kdo jsem a jaké mám jméno, nechať mě slyší, já povím a sdělím to těmito verši: Ve školách kameník Jindřich jsem býval nazýván vždycky, Ekwarda kameníka jsem synem, kterýžto stavěl tuhleto kapitolu a přemnoho jiného ještě. Chudičský Jindřich řezbář být nazýván přál bych si nyní, vzhledem k své zásluze řezbář, že řezal jsem lavice tyto, řezbář však toliko skromný, v tom umu se vyznám jen málo, neboť nejsem řezbář, jenž byl by se vyučil všemu.“*² Jediný dochovaný rukopis je uložen v univerzitní knihovně ve Vratislavi a poprvé byl vydán ve 2. polovině 19. století vratislavským historikem Richardem Roepellem. Hned v úvodu píše Jindřich, co ho vedlo k sepsání této kroniky. *„Pro vás přítomné píši, kdož nyní jste bratřími tady, pro vás budoucí též kdož po letech budete jimi: všechny ty představené, již ve Žďáře byli, chci zapsat, ty, kdož řídili jej a byli v klášteře našem opaty nebo správci neb kteří zde převory byli, kterak byl zvolen ten neb onen anebo odkud, a co se událo v době, kdy stáli ti mužové v čele.“*³

V letech 1232 až 1234 povolal na česko-moravské pomezí šlechtic Jan z Polné první skupinu cisterciáckých mnichů z podkrušnohorského Oseka. Založili v Nížkově mužský klášter Cela sv. Bernarda.⁴ *„Tenkrát jakýsi slovný muž, jenž jménem slul Jeniš, na Polné měl své sídlo. Byl velice moudrý a zbožný, byl i bohatý dost, leč neměl dětí ten šlechtic. ..., nábožná mysl jeho jej přiměla k vzácnému slibu, že totiž Kristu ke cti on založí na místě klášter onoho mnišského řádu, jenž zve se obecně šedý. ... Však tenkrát dokonce mniši jakýsi*

¹ Tato listina se ztratila, ale ve 13. století byla vyhotovená nová na základě té staré.

² MERTLÍK, Rudolf - LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav (ed). *Cronica domus Sarensis*. Brno, 1964, s. 221.

³ Tamtéž, s. 159.

⁴ Obec Nížkov leží 13 kilometrů západně od Žďáru nad Sázavou.

vinohrad sobě tam zřídili dovednou rukou. Celou Bernardovou to místo nazváno bylo těm pak, kdo bydlili tam v ten čas, se říkalo mnišci.“⁵ Tento klášter po pěti letech zanikl.

Z moravské strany probíhala kolonizace Přibyslavem z Křižanova, purkrabím zeměpanského hradu Veveří, který se snažil o založení kláštera a chtěl tak navázat na úsilí Jana z Polné. „*Pro svět rytířem byl pan Přibyslav, v nitru však mnichem: při oné zbožnosti měl v úmyslu založit klášter, a tak myšlenkou tou se zabýval ve dne v noci, kterak by začal to dílo a jak by je se zdarem proved. Proto veliké množství si shromáždil zlata a stříbra stále jednaje o tom i se svou manželkou věrnou, Sybilou zvanou, ta žena ať na vždy je blahoslavena. Myslili společně na to, však neměli vhodného místa, na kterém pro sbor mnichů by mohli založit klášter.*“⁶ Jak se dál praví v kronice Přibyslav navštívil Jana z Polné a vylíčil mu svůj úmysl založit klášter, ale neměl vhodné místo. Jan z Polné mu proto odkázal zdarma celý les, kde nakonec klášter vyrostl a za to mu dal Přibyslav na znamení přátelství pohár ceněný na 15 hřiven stříbra. Ještě před svou smrtí pověřil Přibyslav svého zetě Bočka z Obřan (Perneggu), zemského maršálka moravského a purkrabí znojemského, aby zrealizoval založení kláštera. „*Když připravil vše a všechno schystáno bylo, když měl po ruce všechno, co musel mít k početí stavby, náhle, ach, přišla smrt. ... Avšak dříve než zemřel, byl poslán do Znojma posel k zeti tohoto pána- ten zeť se jmenoval Boček.*“⁷ Boček se s prosbou o vyslání bratří do těchto končin obrátil na opata Perchtolda v západočeském Pomuku. Žďár se tak stal jediným moravským cisterciáckým klášterem, jenž nepodléhal Velehradu. Již v roce 1251 bylo nalezeno nové místo pro klášter na pomezí toků Pálavy a Sázavy a o rok později dorazili první řeholníci. Jednalo se o dva mnichy Wirika a Šimona a dva konvrše Zdislava a Odika, další pak přicházeli z Velehradu, z Waldsas, Heiligenkreuzu a také třeba z Francie a Brabantu. „*Potom sem posláni byli další: Arnold a Fridrich, z kláštera velehradského pak Jan a Jindřich. Ten Jindřich prvním převorem byl, pak poslán sem diákon Heřman, který tu první z mnichů byl pochován v klášteře Žďárském. Dále z Brabantu Jan sem přišel a po tomto Janu stejného jména dva, Jan druhý a třetí, pak Jindřich z Francie, onen Wigand i s Wirikem, jak jsem už řekl, Konrád z Velehradu a Ondřej, pozdější kustos, Eliáš z Waldsas a z dolních Rakous Šalamoun z Kříže.*“⁸ Prvním představeným se stal Fridrich, který byl ale po roce sesazen. Postavili zde dřevěné provizorium, později klášter Studnice Panny Marie. Základ klášterního majetku tvořily dvě donace Bočka z Obřan. V první daroval konventu Žďár a čtyři vsi (Novošice, Hrušovany, Dobrou Vodu a Jámy), patronátní právo kostela ve Velké Bíteši,

⁵ MERTLÍK, Rudolf - LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav (ed). *Cronica domus Sarensis*. Brno, 1964, s. 163 - 165.

⁶ Tamtéž, s. 167.

⁷ Tamtéž, s. 173 - 175.

⁸ Tamtéž, s. 187.

třetinu z výnosu vinic v pěti jihomoravských vsích a plné desátky ze tří vsí. Ve druhé získali cisterciáci dvě a půl vsi na Opavsku, dvě vsi i s patronáty na Brněnsku, ves se dvorem u hradu Jaroslavice, les, 58 koní a nějaké stříbro na stavbu kláštera. „Podle řádových pravidel měla být lokalita, kde se chystalo založení nového domu vizitována opaty dalších klášterů a teprve po jejich schválení mohlo z mateřského kláštera vyrazit dvanáct bratří, kteří měli vybudovat klášterní provizorium. Ve Žďáru předepsaný postup nebyl zachován. Generální kapitula nejprve v roce 1251 nařídila sedleckému a velehradskému opatovi vizitaci zvoleného místa. Určení vizitátoři ani pomucký opat zjevně Žďár před příchodem mnichů nenavštívili, neboť kapitula své nařízení znovu zopakovala o rok později.“⁹ Vizitaci nakonec provedli řeholníci Wirik a Šimon a nic už nebránilo příchodu nových mnichů. Obdarování okolními pozemky bylo stvrzeno tehdejším markrabětem moravským Přemyslem Otakarem. Existence kláštera byla potvrzena 7. června 1253 papežem Inocencem IV. Tato první etapa budování zázemí pro mnichy byla zakončena v 60. letech 13. století za vlády opata Winricha. Ten nechal přestěhovat konvent do nových budov. „Býval v té době jakýsi kameník- mistr, a ten se jmenoval Ekward /otec Jindřicha/. Tohoto kameníka týž opat /opat Walthelm/ za mzdu si najal, a ten stavěti počal to celé klášterní dílo, dostával čtyřicet hřiven a navíc rozličné dávky, jako je obilí, obrok a šaty a všelijaké věci.“¹⁰ Samotné stěhování pak popisuje Jindřich takto: „Nastal za oněch dob, kdy léta Páně se psalo dvanáct set šedesát tři, rok pro všechny nesmírně těžký, zvláště pak pro ty, kdož bídni a ubozí byli, neboť obilí mírka se dávala za půlku hřivny. Tenkrát se zúčastnil opat obecné porady řádu, tenkrát jsme nahoru přišli, když zezdola přenesen klášter, nahoru říkám proto, že návrším bylo to místo, na kterém stojí teď klášter.“¹¹ Samotnou podobou klášterních budov se zabývá v knize Sedm a půl století Ing. arch. Zdeněk Chudárek.¹² „Pro klášter byla vybrána mělká ostrožna, ve které pozvolný dlouhý svah spadal ze tří stran do údolní nivy s mokřady nad soutokem dynamicky meandrující říčky Sázavy a Stržského potoka, v té době nazývaného Polnou. Svahem dolů vedla prastará Libická stezka, která se však před ostrožnou stáčela k západu, k místu staršího osídlení u brodu Sázavy. Ta v té době tvořila zemskou hranici. Budoucí klášter byl založen na české straně hranic a nebyl tak závislý na jurisdikci olomouckého biskupství jako klášter v Nížkově. Zvolené klášteriště, přes blízkost dálkové cesty, mělo velmi intimní a uzavřený ráz. Místo

⁹ KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002, s. 56.

¹⁰ MERTLÍK, Rudolf - LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav (ed). *Cronica domus Sarensis*. Brno, 1964, s. 193.

¹¹ Tamtéž, s. 199.

¹² Viz. Obrazová příloha č. 1.

skrývaly okolní kopce, zvláště východní scenerie svahů Černé hory.“¹³ Areál kláštera byl od počátku dispozičně rozdělen do dvou částí, které byly od sebe odděleny ohradní zdí. Ve vnitřní části byli kostel a konventní budovy s nemocnicí, ve vnější části byl situován vstupní prostor a hospodářské zázemí. Severně od kláštera byl pak postaven samostatný hospodářský dvůr.¹⁴

Vedle kláštera začalo vyrůstat i městečko. V Cronice domus Sarensis se hovoří o vsi, kde bydleli i mniši, a která byla už prvním opatem Fridrichem zbořena a přemístěna jako trhovářská ves do míst dnes zvaných „Na starém městě“. Osadu stavěl jakýsi Ditwin a ten se stal i rychtářem. V listině krále Václava II. ze 14. června 1293 se hovoří o Žďáru jako o městečku.¹⁵

Po smrti Bočka se vykonavatelem jeho vůle stal Smil z Lichtenburka, který si vzal dceru Přibyslava z Křižanova Elišku. „Smil z Lichtenburka, který hrál významnou roli v tehdejší české zemi, se v plné míře zasloužil o vybudování kamenného kláštera v místě, jak jej dnes známe.“¹⁶ Smil pocházel z mocného rodu Ronovců, účastnil se vojenských výprav krále Přemysla II. do Bavor a Rakouska. Tento „štědrý a bohatý muž“, jak byl nazýván, daroval Žďáru Horní Bobrovou a Slavkovice, zemřel v roce 1269. Klášter tak získal řadu majetků od pánů z Lichtenburku, ale zakladatelská práva žďárského kláštera zůstala pánům z Obřan, kteří však již ve větší míře k rozvoji nepřispěli. Po vymření rodu mezi lety 1313 až 1316 připadl jejich majetek právem odúmrti panovníkovi. Jan Lucemburský osvobodil v roce 1331 klášterní statky v okruhu 3 mil od Žďáru od placení zemské berně, toto nařízení potvrdil po sedmi letech i jeho syn markrabě Karel a připojil právo soudit hrdelní přečiny. Panovník svěřil klášterní majetek pánům z Lipé, ale ti upadli do velkých dluhů a markrabě Karel si tak na počátku 50. let 14. století vynutil předání ochrany nad žďárským klášterem. Nepodařilo se mu ale odstranit dílčí ochrany, tj. práva donátorů a jejich potomků k darovanému majetku. „Snaha o omezení vlivu šlechtických rodů na žďárský klášter pokračovala v dalších letech a v roce 1363, po 111 letech od založení, ji Jan Jindřich /markrabě moravský/ završil

¹³ KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002, s. 68.

¹⁴ Jeho funkci převzal od 20. let 18. století nově postavený hospodářský dvůr Lyra ležící na protějším břehu Bránského rybníka.

¹⁵ Více o původním osídlení viz kapitola: Archeologické výzkumy ve Žďáru nad Sázavou - lokalita „Na starém městě“.

¹⁶ FUKSOVÁ, Jana - JIČÍNSKÁ, Alena. *Žďár v proměnách času*. Žďár nad Sázavou, 1990, s. 1.

podřízením Žďáru (a dalších klášterů) výhradně sobě a své komoře.“¹⁷ Hospodaření kláštera bylo postaveno zejména na vlastnictví majetku, z nějž vybíral poddanské dávky.

Od konce 14. století docházelo k vnitřním nepokojům a panovala špatná hospodářská situace. Klášter byl nucen k pronájmu dvorů a rycht, později i k prodeji lesů a nemovitostí. Po vypuknutí husitských válek byli nuceni bratři odejít, mluvíme o tzv. prvním zrušení kláštera, který v roce 1423 vydrancovala vojska Bořka z Miletínku a Viktorína z Kunštátu. V této době je doložen pobyt mnichů v Brně. Navrátili se až ve 30. letech. V čele kláštera se rychle střídali představení, v letech 1252-1434 se vystříдалo 22 opatů a počet řeholníků nepřesáhl 27 osob. Ovšem například v Encyklopedii moravských a slezských klášterů je uvedeno, že již v době vzniku kláštera v něm žilo 28 mnichů a 2 novici.¹⁸ Tento údaj je však mylný. V Cronice domus Sarensis přesně vyjmenovává Jindřich řezbář mnichy, kteří působili ve Žďáru v době vzniku kláštera. Jejich počet se pohybuje v rozmezí od 15 do 18.¹⁹ V rozmezí let 1291- 1295 uvádí Jindřich řezbář, že žilo v klášteře 27 mnichů a 2 novici. „První je převor Konrád a druhý ze Švábska Konrád, dál jsou tu Petrové dva, pak Bartoloměj a Wigand, Herbert, Gottfríd a Jindřich a k nim se Mikuláš řadí, Jindřich z Hradiště, Konrád a dále Jindřich je z Luban, který zde podsklepním jest, pak Volkmar, chórový zpěvák, ještě pak Mikuláš jeden a Arnold do sboru patří, Ondřej, Jindřich a Musil a ještě po čtvrté Konrád, Perchtold, Janové dva a Leopold, Helcelin je tu, z noviců dva tu jsou: hoch Šídlo a Jan. A tu řadu končíme my dva starci, ..., totiž Wigand a já, já ze všech největší chudák. Tohle je tedy náš sbor, jenž v přítomném čase tu žije.“²⁰ Doba největšího rozkvětu konventu teprve přišla na počátku 18. století a jak uvádí Metoděj Zemek a Antonín Bartušek v knize Dějiny Žďáru nad Sázavou II. v roce 1784 při rušení kláštera byl počet jeho členů 55.²¹

Ve městečku Žďár žilo převážně německé obyvatelstvo. První zprávy o povinnostech poddaných ke žďárské klášterní vrchnosti nám podávají urbáře z 15. století. Měli naturální, peněžní i robotní povinnosti. V urbáři z r. 1407 je uvedeno, že zde žilo 500-600 osob. V řemeslech byli zastoupeni: krejčí, ševci, hrnčíři, šindeláři, bečváři, řezníci, uhlíři a 2 mlynáři. Průměrný věk byl pouhých 35 let.

¹⁷ KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002, s. 59.

¹⁸ V Encyklopedii se uvádí, že už v době vzniku kláštera v něm žilo 28 mnichů a 2 novici. FOLTÝN, Dušan et. al. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha, 2005, s. 805.

¹⁹ MERTLÍK, Rudolf - LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav (ed). *Cronica domus Sarensis*. Brno, 1964, s. 187 - 189.

²⁰ Tamtéž, s. 213.

²¹ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 109 - 110.

Až za krále Jiříka z Poděbrad došlo ke zlepšení situace. Díky jeho přímluvě u papeže Pia II. bylo žďárským opatům uděleno právo užívání biskupských odznaků (pontifikálií) a klášter získal některé nové výsady. Je možné se domnívat, že král měl k tomuto místu vřelý vztah díky pokrevním vazbám na zakladatele kláštera Bočka z Obřan. Během válek mezi českým panovníkem a uherským králem Matyášem Korvínem Žďár obsadil na čas Dětrich z Leskovce a mniši museli klášter opět opustit. Po roce 1484 se navíc opat nepřihlásil k landfrídu a nezaplatil zemskou berni. Matyáš Korvín se rozhodl ke konfiskaci statků kláštera na Moravě, které o čtyři roky později vrátil Jindřichovi staršímu z Münsterberku. Novým fundátorem kláštera se tak stal rod Münsterberský a opati mu museli přísahat věrnost a poslušnost. Postavení kláštera tím pokleslo, protože byl nyní v poddanském poměru vůči světské vrchnosti. V roce 1588 převedl Karel Münsterberský majetek žďárského kláštera olomouckému biskupství jako manský statek a novým pánem se stal biskup Stanislav Pavlovský. Nová vrchnost se snažila i přes odpor opatů prosazovat svá práva a navyšovat klášterní poddané novými dávkami. Spory vyústili v roce 1601, kdy klášter navštívil papežský nuncius a našel zde pouze malý počet řeholníků, kteří holdovali jídlu a alkoholu. „*O pět let později byl Žďár papežským rozhodnutím připojen k biskupským stolním statkům, kardinál měl pak v klášteře vydržovat dvanáct mnichů.*“²² Nový biskup kardinál František z Dietrichštejna vedl několikaleté jednání se zástupci cisterciáckého řádu o zrušení kláštera. Zdejší řeholníci byli zásadně proti, ale jejich generální kapitula v Citeaux vydala souhlas k odstupu a 27. ledna 1614 obdržel kardinál odstupní listinu od posledních řeholníků. Existence konventu tak byla zrušena. Tyto okolnosti vzbudily odpor u městečka, ale Dietrichštejn se snažil obyvatele uklidnit a tak povýšil Žďár 11.června 1607 na město a udělil mu nová širší privilegia. Podmínkou však bylo sjednocení obyvatel města v římskokatolickém vyznání a vždy na sv. Františka konat mši za spásu duše kardinála. Správcem panství se stal Šimon Kratzer ze Schönsberka. Kardinál se rozhodl do opuštěného kláštera povolat dvanáct františkánů s kvardiánem, kteří zde založili i noviciát. „*V roce 1616 pak biskup výměnou za chropýňské panství přičlenil Žďár se všemi majetky k rodovým statkům Dietrichsteinů*“²³ Po smrti Dietrichštejna vyšel jeho dědic vstříc požadavkům cisterciáckého řádu na obnovu kláštera a prodal proto panství, žďárský klášter, město Žďár a okolní městečka a dědiny jak na české, tak na moravské straně zemské hranice, velehradskému, zbraslavskému a oseckému opatu Janu Greifenfelsovi z Pilssenburku za

²² FOLTÝN, Dušan et. al.. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha, 2005, s. 808.

²³ Tamtéž, s. 808.

144000 zlatých, který sem opět uvedl cisterciácké mnichy.²⁴ „*Za tuto sumu vrátil Maxmilián z Dietrichsteina i původní klášterní archiv nikoli však starobyrou a vzácnou knihovnu. Do prodeje dále nebyly zahrnuty statky, které měl kdysi klášter na jižní a střední Moravě, avšak jádro klášterního panství bylo obnoveno.*“²⁵ Ekonomická situace kláštera byla ale těžká, jeho neschopnost splácet dluhy zapříčinilo také vydrancování kláštera, když přes něj táhli Švédové směrem na Brno. Dluhy se postupem času vyšplhaly až na 200 000 zlatých. Klášter si proto nemohl volit vlastního opata, ale byl spravován opatem některého dalšího cisterciáckého kláštera.²⁶ Významnou osobností, která dbala o hospodářský chod kláštera, se stal koadjutor Václav Hubáček. Ten se již v době švédského drancování snažil chránit majetek mnichů a také později proti různým loupeživým skupinám. Právě jemu se podařilo postupně pozvednout ekonomiku klášterních panství. Okolní hamry přeměnil na papírnu, která fungovala až do konce 18.století, kdy zanikla spolu s klášterem. Také docházelo k obnově budov, které byly zcela zpustošeny. V roce 1678 vznikla kresba Karla Zemana, na základě které byla později vyhotovena první rytina s nejstarším známým vyobrazením opatství ve Žďáru.²⁷ „*Klášterní areál je na něm zachycen od západu, přes hladinu Branského rybníka a v ptáčích perspektivě. Podle podání se zdá, že kresba je poměrně velmi přesná. Těžištěm a hlavní osou kompozice areálu je konventní kostel Nanebevzetí P. Marie a sv. Mikuláše, na jehož průčelí, štítové zdi jsou tečkováním patrně zpodobeny fragmenty plastického členění gotické fasády, které již v té době byly značně rozrušeny. Jižně od klášterního kostela běží paralelně východní a západní křídlo konventu, není však zakreslena ani střecha spojovacího jižního křídla, které tehdy patrně ještě bylo v troskách.*“²⁸ Všeobecně však lze říci, že obnova kláštera byla již v pokročilém stavu a můžeme hovořit o vnitřní stabilizaci. Také proto došlo k obnově opatské funkce.

Rok 1689 však přinesl další ránu. Někdo úmyslně založil požár, při kterém shořely veškeré klášterní budovy, a muselo dojít k novým obnovám. Toto zhárství bylo připisováno

²⁴Klášter měl v držbě zámek a město Žďár, dům v Brně na Zeleném rynku, městečka Horní a Dolní Bobrovou, vsi: Vysoké, Počátky, Lhotku, Sklenné, Radňovice, Jiřkovice, Slavkovice, Svatku, Řečici, Novou Ves, Jámy, Hodíškov, Hlinné, Vatín, Sazomín, Obyčtov, Pokojov, Kotlasy, Zvoli, Branišov, Rožinku, Račice, Kaly, Olešinky, Bohdalec, Bory, Rousměrov, Mirošov, Podolí, Bobruvku, Dobrou Vodu, Radešín, Vojnův Městec, Světnov, Počátky, Radostín, Škrdlovice, Stržanov, Polničku, Frenelovy Hamry, Fiklovy Hamry, Šlákhamry, dvorec v Leskovcu, vše s kostely, farami a poddanými. PLICHTA, Alois. *Klášter na hranicích*. Kostelní Vydří, 1995, s. 52.

²⁵ KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002, s. 115.

²⁶ V letech 1650-1653 to byl zbraslavský opat a řádový vizitátor P. Jakub Martini z Brábků a po něm v letech 1654-1666 sedlecký opat a nový vizitátor P. Hilger Burghof.

²⁷ Viz. Obrazová příloha č. 2.

²⁸ KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002, s. 117.

francouzským paličům, které údajně vyslal francouzský král do habsburských zemí jako škůdce. Cisterciáci byli nuceni klášter opustit, protože neměli kde bydlet, rozešli se do okolních klášterů. Ale opravy započaly okamžitě a s nástupem schopného hospodáře opata Edmunda Wagnera se komunita mohla brzo navrátit. Hlavní prioritou byla obnova konventního kostela. Nově opravené budovy však nebyly nějak umělecky propracované. Cílem bylo obnovit jejich funkci a teprve od roku 1700 se začaly objevovat zvyšující se nároky i v oblasti estetiky. Edmund Wagner byl velice schopným opatem, nejenže se mu podařilo pozvednout klášter téměř z popela, ale také splatil většinu dluhů.

VI. Klášterní velkostatek v 18. století a jeho zánik

Na počátku 18. století se klášterní velkostatek skládal ze dvou panství, Žďár a Vojnův Městec, ke kterým brzo přibyla další. Přiléhali k nim různé vesnice a městečka. Po smrti opata Edmunda Wagnera byla 28. května 1705 svolána komunita žďárského kláštera k volbě nového opata.¹ „Právo volby mělo 24 kněží a 10 laických bratří kláštera, z nichž někteří studovali a připravovali se ke kněžství. Na průběh volby dle řádových předpisů dohlíželi vizitátor provincie, osecký opat P. Benedikt Littwerig, sedlecký opat Jindřich Snopek a za moravský zemský sněm Karel Antonín hrabě Braida a Cyril Josef svob. pán Košínský.“² Jedním z hlavních kandidátů byl Václav Vejmluva. Ten se narodil 19. září 1670 v Brně jako syn sládka Jana, zaměstnaného ve starobrněnském klášteře cisterciacek Aula Mariae. Ve svých osmnácti letech se rozhodl pro vstup do cisterciáckého řádu ve Žďáru. Po studiu na pražské řádové koleji sv. Bernarda byl 16. ledna 1695 vysvěcen na kněze.

Vejmluva je v literatuře popisován jako muž, který se zajímal o umění, historii i klášterní tradici. „Byl často pokárán za to, že v klášteře oklepával a ohledával staré zdi a omítky, aby konkrétním archeologickým průzkumem odhalil zašlou minulost klášterních budov.“³ „...byl člověkem laskavým, srdečným a pozorným ke svým bližním, a zároveň velmi cílevědomým a pracovitým. Jeho přirozená zvědavost ho vedla jak ke hlubokému studiu, tak k zájmu o praktické věci a porozumění jim. Základem jeho osobnosti pak byla nepochybně vskutku hluboká, ryzí a činná křesťanská víra.“⁴ Po návratu ze studií se stal správcem kuchyně a ekonomem a dohlížel na správný chod klášterního hospodářství. Později se stal sekretářem opata Edmunda Wagnera. Právě ten označil Václava Vejmluvu jako svého možného zástupce. Tak se také stalo. Byl zvolen většinou hlasů, získal z 34 možných 22. Po stvrzení volby císařským souhlasem složil 24. června 1705 Vejmluva opatský slib a 15. září byl slavnostně benedikován světícím olomouckým biskupem.⁵ Z této doby také pochází jeho podobizna, na které ho vyobrazil Simone Gionima, jako muže oblečeného do mnišského taláru s levicí položenou ve zbožném gestu na prsou.⁶ Levou rukou pak ukazuje na sošku sv. Jana Nepomuckého, kterého již od svého mládí uctíval. Po jeho levici je pak vidět fontána na vrcholu s Madonou držící dítě, jako symbol žďárského kláštera Fons Mariae. Obraz, který

¹ Viz. Obrazová příloha č. 3.

² KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002, s. 122.

³ KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, 1976, s. 83.

⁴ KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002, s. 123.

⁵ Viz. Obrazová příloha č. 4.

⁶ Viz. Obrazová příloha č. 5.

vznikl kolem roku 1710, zachycuje pouze poprsí opata. Levou rukou svírá na hrudi kříž.⁷ Autor není zcela jasný, buď to byl opět Simone Gionima, nebo malíř Kronbauer.⁸ Tento obraz byl nejprve umístěn ve faře ve Zvoli, dnes je v Regionálním muzeu ve Žďáru nad Sázavou. U posledního z nám dochovaných vypočtení nevíme přesně dobu vzniku, ale vzhledem k tomu, že v pozadí je kostel na Zelené hoře, tak to muselo být někdy po roce 1722, kdy byla stavba dokončena.⁹ Alois Plichta píše v knize Klášter na hranicích, že obraz byl malován Gionimou kolem roku 1724, ovšem v té samé knize následně můžeme narazit také na dataci „kolem roku 1725“ a „kolem roku 1723“.¹⁰ V knize Umění baroka můžeme k tomu samému portrétu nalézt informace „neznámý malíř, první třetina 18. století“.¹¹ Tento portrét je umístěn v hlavní chodbě Muzea knihy. Zajímavostí je, že na obou vyobrazeních, kde je zachycena Vejmluva celá postava, mu u levé nohy věrně leží pes.

Opat Václav Vejmluva se snažil o další budování hospodářské prosperity kláštera. Již od roku 1706 měl v pronájmu novoveselké panství a to se mu o tři roky později podařilo odkoupit s císařovým svolením od Františky Rosalie hraběnky Kinské rozené Berkové z Dubé, paní na Rychenburku, Chotěboři, Rosicích a Dačicích. „...prodává Václavu Vejmluvovi opatu, Michalu převorovi a konventu na základě císařského povolení z 20.června 1709 panství Nové Veselí se vším příslušenstvím, to jest zámek a městečko Nové Veselí, rytířské sídlo a městečko Ostrov se vsí Matějovem, Budeč, Březí a Oujezdem s farami a oběma kostely v Novém Veselí a Ostrově, s panským domem v Novém Veselí, mýtem v Ostrově, šenky, se všemi robotami, se všemi právy a výsadami za sumu 55 000 zlatých.“¹² Císař svolil k prodeji s podmínkou, že statek se nedostane pod církevní kompetenci, což znamenalo, že s případným prodejem by bylo možné jej znovu převést do světského držení. V roce 1709 se mu podařilo rozšířit klášterní majetek a to koupil většího panství Ronov od Leopolda Viléma z Valdštejna za 144 000 zlatých a šintlošské dvory u Čáslavi za 30 000 zlatých.¹³ Oba tyto zisky však v roce 1727 odprodal, byla to jedna z podmínek, aby mohl

⁷ Doba vzniku není zcela jasná, v knize Aloise Plichty, Klášter na hranicích, jsou uváděny roky vzniku 1706 i 1710. PLICHTA, Alois. *Klášter na hranicích*. Kostelní Vydří, 1995. s.58, obr. 54., Viz. Obrazová příloha č. 6.

⁸ PLICHTA, Alois. *Klášter na hranicích*. Kostelní Vydří, 1995, s. 155.

⁹ Viz. Obrazová příloha č. 7.

¹⁰ PLICHTA, Alois. *Klášter na hranicích*. Kostelní Vydří, 1995, s. 88.

¹¹ KRSEK, Ivo et al. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1996, s. 28.

¹² ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 344.

¹³ KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002, s. 123. V knize Dějiny Žďáru nad Sázavou je uváděna částka za odkoupení rožnovského panství pouze 140 000 zlatých. ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 55.

zakoupit přiléhající křižanovské panství.¹⁴ Získal tak i potřebné finance 180 000 zlatých a na sklonku jeho vlády se tak klášterní velkostatek rozšířil na 4 panství a to Žďár, Vojnův Městec, Nové Veselí a Křižanov. V roce 1724 nechal po vzoru některých bavorských klášterů zřídit v areálu kláštera šlechtickou akademii. Ta fungovala ale pouze do roku 1740, kdy propukla válka s Pruskem.

Opat Vejmluva se staral nejen o kulturní a stavební rozvoj svého velkostatku, ale i o poddané na těchto panstvích. „Svědčí o tom i jeho činnost za morové pohromy, která zasáhla tento kraj v letech 1709-1715 a která zvláště silně a zhoubně postihla východní Čechy. Vejmluvovi vděčí Žďár za to, že zůstal vcelku ušetřen této smrtící metly, opat totiž v těchto hrůzných dobách nepečoval tolik o duchovní potřeby svých poddaných, ale staral se především o jejich hmotné zabezpečení, nešetřil přitom naturáliemi a obilím. Tím si získal takové zásluhy, že na základě nich jako první ze žďárských opatů byl 25.9.1720 vyznamenán titulem císařského rady.“¹⁵ Díky jeho mimořádným ekonomickým schopnostem se mu podařilo dostat klášter z dluhů, zvelebit a rozšířit klášterní majetek. Již na počátku své vlády se setkal opat s umělcem Janem Blažejem Santinim Aichlem, s kterým posléze úzce spolupracoval a podařilo se jim společně zcela přestavět klášter, postavit překrásný nový poutní kostel a vybudovat další stavby na území velkostatku. Opat Vejmluva se poprvé se Santinim setkal na sklonku dubna 1706 na základě zprostředkování sedleckého opata Jindřicha Snopka, pro kterého Santini obnovil v Sedlci klášterní kostel. Tímto setkáním začala intenzivní spolupráce geniálního umělce a kultivovaného a moudrého stavebníka, která trvala 17 let až do Santiniho smrti. Během nich vznikla více než desítka vesměs vynikajících staveb, z nichž se některé bohužel nezachovaly.¹⁶ V květnu roku 1737 postihl klášter obrovský požár, při kterém shořela velká část konventu, kde byla umístěna knihovna. Vejmluva bral tuto pohromu velice špatně a tři dny po požáru ho postihla mozková příhoda. Zemřel následujícího roku 17. března.¹⁷ Jeho nástupcem se stal opat Bernard Hennem, který byl zvolen 19. května 1739.¹⁸ Nový představený kláštera se však potýkal s těžkými ekonomickými problémy. Výrazně k nim dopomohla válka o dědictví rakouské, během které přes žďárské panství putovaly vojenské kampaně. V okolí kláštera se bojovalo zejména v prvních letech války

¹⁴ Zemské úřady i císařská vláda ve Vídni nechtěly, aby se pozemkový majetek kláštera příliš zvětšil.

¹⁵ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 62.

¹⁶ Více v kapitole: Stavby ve Žďáru nad Sázavou vzniklé ze spolupráce mezi Janem Blažejem Santinim a opatem Václavem Vejmluvou a jejich pozdější úpravy.

¹⁷ V knize Poutní kostel na Zelené hoře ve Žďáře nad Sázavou a Horácko a část Podhorácka je uváděn rok úmrtí 1737. POSPÍŠIL, Jiří. *Poutní kostel na Zelené hoře. Žďár nad Sázavou*, 1993. PEŇÁZ, Petr. *Horácko a část Podhorácka. Žďár nad Sázavou*, 1997.

¹⁸ Viz. Obrazová příloha č. 8.

1741-1742. „*Nepřátelská prusko-francouzská vojska drancovala a požadovala vysoké výpalné, zásobovat bylo však třeba i vlastní vojsko nejenom potravinami, ale i finančními částkami. Výsledkem byly další těžké hospodářské ztráty.*“¹⁹ Teprve po několika letech se podařilo dostat z největší finanční krize a tak i opat Hennet se mohl začít starat o rozvoj klášterního panství a opravy na konventních budovách. Ovšem také s postupujícími osvícenskými myšlenkami docházelo ze strany církve ke snahám o omezování práv klášterů. Jedním z hlavních průbojníků těchto myšlenek byl olomoucký biskup, kardinál Ferdinand Julius hrabě Trojer, který se snažil o zrušení exemptního postavení řádových far. Opat Hennet se snažil bojovat za tradiční práva kláštera a spor se dostal až do Vídně a Říma, ale bohužel nakonec skončil prohrou. Další ránou pro hospodářský rozkvět kláštera se stala sedmiletá válka, ve které musely církevní instituce odvádět do pokladny císařovny vysoké půjčky, které se jim však již nikdy nevrátily. Nástupcem Bernarda Henneta se stal v roce 1770 opat Logk, který musel kvůli finanční tísní rozprodat některé nemovitosti kláštera. Ze zprávy vizitace, která byla podniknuta krátce po zvolení Logka vyplývá, že disciplína řeholníků byla narušena. Posledním opatem byl v roce 1782 jmenován Otto Steinbach z Kranichštejna. Tento muž byl velice vzdělaný a zároveň zastával i osvícenské myšlenky, byl také spisovatelem a historikem. „...*příliš poutím na Zelené hoře nepřál a existuje dokonce podezření (zřejmě neopodstatněné), že poručil zapálit v roce 1784 klášter a poutní kostel.*“²⁰ Jisté však je, že sám Otto Steinbach požádal císaře Josefa II., aby byl klášter zrušen. Císař chtěl původně z kláštera vybudovat útulek provinilých a církevními úřady odsouzených kněží, ale vyhověl přání opata a ještě v roce 1784 dal klášter zrušit. „*K provedení zrušovacího dekretu došlo koncem měsíce října. 21. října 1784 k sedmé hodině večerní, přibyli do žďárského kláštera guberniální koncipista Michal Jahn jako aktér zrušovací komise a adjunkt kamerální účtárny František Šlechta, kteří se druhého dne zrána setkali s vedoucím komise, vrchním ředitelem komorních statků Antonínem Valentinem Kaschnitzem z Weinbergu.*“²¹ Samotný akt zrušení začal 22. října ráno, byli mu přítomni všichni členové kláštera. Byl jim přečten dekret o zrušení a řeholníci museli složit komisi přísahu. Pak vedoucí komise obdržel veškeré klíče a započala kontrola klášterního majetku. Kaschnitz převzal také pokladní hotovost, která dosahovala 90 286 zlatých. „*Při revisi účtů se zjistilo, že výnos žďárského velkostatku podle šestiletého průměru činí 76 327 zlatých, kdežto vydání 39 436 zl., takže celoroční účet se*

¹⁹ KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002, s. 148.

²⁰ Tamtéž, s. 166.

²¹ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 108.

projevoval aktivem 36 890 zl. Současně byl proveden odhad celého majetku velkostatku, movitého i nemovitého. Podle něho byl sumár aktiv u Žďáru 683 381 zl. 23 kr., u Křižanova 244 651 zl. 6.kr., takže úhrnem činil 928 032 zl. 29 kr.²² Na budovách postižených požárem došlo pouze k nejnútnejším opravám, tak, aby zcela nezchátraly. Na konci dubna 1785 uplynula lhůta na vystěhování řeholníků. Ti mohli buď vstoupit do jiného kláštera, nebo vstoupit do světské duchovní správy. Jejich odchodem tak definitivně zanikl žďárský klášter. Jednotlivé statky byly převedeny do správy Náboženského fondu a byly postupně rozprodávány jak do rukou šlechty, tak i drobnějších soukromníků.²³ Jednotlivé statky byly rozděleny do pěti celků, z nichž v minulosti vznikly. Toto rozdělení nám tak dokumentuje majetkový rozsah kláštera v době jeho zániku. Za prvé to bylo panství žďárské, ke kterému spadali město Žďár, Zámek Žďár, Česká Mez, Najdek, Cikháj, Vatín, Sazomín, Slavkovice, Vysoké, Jiříkovice, Kocanda, Hlinné, Hodiškov, Jámy, Kotlasy, Obyčtov, Lhota, Počítky, Radňovice, Sklené, Pokojov, Radonín, Suky, Veselíčko, Rousměrov, Nová Ves a Kaly u Tišnova. Další část tvořilo novoveselské panství ke kterému náleželi Nové Veselí, Újezd, Budeč, Březí, Matějov a Ostrov nad Oslavou. K vojnoměstskému panství pak náležel Vojnův Městec, vesnice Polnička a Radostín, Škrdlovice, Stržanov, Světnov a Karlov. Tyto tři části odkoupil od náboženského fondu v roce 1826 Josef hrabě Vratislav z milovic za 321 000 zlatých. Čtvrtou část tvořili městečko Horní Bobrová a Dolní Bobrová, Bobrůvka, Bohdalec, Branišov, Mirošov, Olešinky, Podolí, Radešín, Račice, Řečice, Horní Rožínka, Radešínská Svratka a Zvole. Tuto část koupil v roce 1826 František Schneider za 83 050 zlatých. Poslední celek tvořilo křižanovské panství s městečkem Křižanovem a osadami Dobrou vodou, Jívovím a Rousměrovem. Křižanovské panství získal do dědičného nájmu za 9378 zlatých za rok Karel Endsmann z Ronova, který ho v roce 1809 zcela zakoupil do svého držení.²⁴

„Tím způsobem, po hříchu ne valně slavným, zanikl klášter Žďárský, jenž téměř půl šesta století osudy naší vlasti sdílel- jsa zúčastněným svědkem veškerých téměř velkých událostí dějinných, jež českými zeměmi od 13. do 18. věku až do nejhlubších základův otrásaly.“²⁵

²² ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784.* Havlíčkův Brod, 1962, s. 111.

²³ Klášter v roce 1826 koupil ve veřejné dražbě Josef Vratislav z Mitrovic, ten ho po své smrti odkázal F.J. knížeti Dietrichstein-Proskau-Leslie a v roce 1862 byl majetek převeden na Klotildu hraběnkou Clam-Gallasovou, rozenou Dietrichsteinovou. V roce 1930 se stala novým majitelem Eleonora Kinská, rozená Clam-Gallasová. Po uznání restitučních nároků v roce 1991 se stal majitelem Dr. Radslav Kinský a po jeho smrti v roce 2008 jeho syn.

²⁴ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784.* Havlíčkův Brod, 1962, s. 113-114.

²⁵ DROŽ, Bedřich. *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě.* Moravské Budějovice, 1903, s. 154.

VII. Archeologické výzkumy ve Žďáru nad Sázavou - lokalita „Na starém městě“¹

Tuto kapitolu zařazuji do své práce, abych na základě starších archeologických nálezů, které byly v nedávné době doplněny novými poznatky, dokreslila situaci, která předcházela osidlování zdejší krajiny a zároveň ukázala, jak toto osidlování postupovalo, měnilo se a jak se jednotlivé oblasti městečka a kláštera vzájemně ovlivňovaly.

Možnost přesně lokalizovat a prozkoumat kolonizační městečko v původní, následným stavebním vývojem neporušené, podobě získal Miroslav Richter z AÚ ČSAV v Praze. Prvotní sondáže přerostly v letech 1970 až 1972 v plošný odkryv, který jednoznačně prokázal hodnověrnost písemného pramene *Cronica domus Sarensis*. Stopy intenzivního osídlení, datovaného především keramickými nálezy do druhé poloviny 13. století, zachytil na ploše přibližně 80 x 60 m.

Hypotéza, proč byla původní osada přesunuta na místo dnes zvané „Na starém městě“ vychází z regulí samotného cisterciáckého řádu. Ta vyžadovala oddělení klášterního života od okolního světa. Zřejmě proto a také z důvodu založení nové vsi s tržními právy, která by se stala hospodářskou podporou pro chod kláštera, bylo ve 2. polovině 13. století založeno fórum tržního městečka které bylo později, v letech 1262-1276, přesunuto do dnešního starého jádra města Žďáru. V tomto případě nám jako pramen nemůže posloužit ani kronika Jindřicha Řezbáře. Ten sice ještě v roce 1268 připomíná fórum, ale v tomto roce uprchl z kláštera a vrátil se do něho až po dvaceti šesti letech. Ve své kronice ovšem přesné datum přemístění vsi nepřipomíná. Je ovšem jisté, že již v roce 1300 byla v areálu někdejšího tržního městečka jen pole. Jediným pozůstatkem po bývalém fóru se stala dřevěná kaple, kterou dle tradice vysvětil prý sám sv. Vojtěch.

„Při určení místa výzkumu napomáhal jednak název trati „Na starém městě“, která ovšem značně přesahuje rozlohu někdejší osady, jednak dřívější výkopy L. Kostky na parcele č.k. 658.“² Kostka zde první výkopy podnikl již v roce 1929, vyplývá to ze zápisu v městské knize. Objevil zde základy o půdorysu 7 x 5,5 m a určil je jako pozůstatky jednolodního kostelíka s mírně podkovovitou apsidou.³ „Nález byl znovu revidován výkopem malého rozsahu v roce 1956, kdy se ukázala jen část zachovaného půdorysu zdiva z lomového kamene spojeného maltou, založeného kolem 40 cm pod dnešním povrchem pole a širokého průměrně 80 cm. Zdivo vytvářelo nároží, přičemž jedna stěna jakoby nabíhala do oblouku:

¹ Viz. Obrazová příloha č. 9.

² ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou III. 1784-1974*. Brno, 1973, s. 233.

³ Tamtéž, s. 233.

*uvnitř bylo nároží zkoseně vyzděno.*⁴ Orientace této stavby byla severovýchodní. Tento ověřovací výzkum ale nemohl podpořit myšlenku Kostky, že se jednalo o pozůstatky kostelíku. Původní terén byl již rozkopán a nebylo možné stanovit původní rozvrstvení výplně. Dr. Král za Archeologický ústav v Brně konstatoval, že s největší pravděpodobností se nejedná o původní kostelík. *„Vysvětlit funkci stavby je nesnadné, zvláště když není doloženo ani stáří nalezených zbytků.*⁵

Také na základě Kostkových nálezů uhlíků se archeologům v roce 1970 podařilo vymežit plochu původního osídlení. Během určování rozlohy se podařily nalézt fragmenty keramiky ze 13. století a již při první sondáži byly objeveny stopy po stavbách s okolními jamkami po kůlech, nalezena byla i část zemnice. *„V letech 1971- 1972 jsme na 36 arech zachytili půdorysy několika domů a větší „dvorcové“ usedlosti. ... Základní jednotkou byl dům ze dřeva, jehož obvodové stěny a střecha se opíraly o systém sloupů a kůlů. ... Průčelní strana obvykle dosahovala v průměru kolem 10 m, někde jsou náznaky členitějšího půdorysu zabírajícího větší plochu“*⁶ Na domy navazovaly menší přístavky, v jednom z nich bylo umístěno ohniště nebo pícka. Ve vnitřní části domu byla jednoduchá ohniště s podlahou vymazanou jílem.

*„Posledním poznatkem o nejstarších žďárských domech je zjištění rozsáhlé stavby, připomínající na první pohled půdorys svorce. Na řadu sloupů v průčelí navazoval žlab s kůlovými jamami, obklopující nepravidelně čtyřúhelníkovou plochu 17,5 x 25 x 25 m, nesvírající však s průčelím pravý úhel. Žlab se v jihovýchodním průčelí lomí a uzavírá plochu v čele stavby ve vzdálenosti 4,5 m od nároží, je však v tomto úseku poněkud vysunutý do prostoru před domem. Přibližně uprostřed vybíhal do prostoru před stavbu přístřešek či přístavek na sloupech. Pod ním se našly velké válcovité jámy, někdy na dně vyložené kameny, a po jeho boku velké ploché jámy s početnými nálezy železné strusky a popelem či hojnými zbytky spáleného dřeva ve výplni.*⁷ Obvodovou stěnu tvořily svisle zapuštěná prkna nebo slabší kulatina, které byly zpevněny většími kůly. Vnitřní plochu pak tvořil další žlab s jamkami, kde zřejmě stál nějaká dům. O tom, zda se jednalo o dvorec s palisádovou ohradou, pochybuje vedoucí výzkumu Richter. *„Jednak žlab neprobíhá v průčelí stavby, kde naopak byla na úrovni terénu obvyklá konstrukce stěny se sloupy s přičleněným přístřeškem, jednak u severovýchodní stěny je doloženo zdvojení žlabu, přičemž je prostor mezi nimi u nároží otevřený, a tedy eventuální palisáda by v těchto místech byla bezúčelná. ... Nálezy železné*

⁴ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou III. 1784-1974*. Brno, 1973, s. 233.

⁵ Tamtéž, s. 233.

⁶ Tamtéž, s. 234. Viz. Obrazová příloha č. 10., č. 11.

⁷ Tamtéž, s. 235.

strusky a lup železa dovolují spíše uvažovat o kovárně v bohatěji vybavené usedlosti s jádrem obklopeným stěnou ve žlabech.“⁸ Přesun do nové osady zřejmě probíhal organizovaně, lidé si odnášeli většinu svého vybavení a nástrojů. Při podobných přesunech ve středověku se odnášeli například i opracované trámy. Nerovnosti v terénu byly zasypány a místo přeměněno na pole. To je jeden z důvodů, proč hmotných nálezů ve zdejší lokalitě nebylo mnoho. *„Nejpočetnější úlomky keramiky z kuchyňských a stolních nádob jsou rozptýleny v zásypech objektů a jen některé kusy se dají rekonstruovat. Nejčastěji se objevuje prostý bezuchý hrnec, blízký moravskému okruhu středověké keramiky 13. století, zdobený rýhami nebo vlnicí. Výzdoba je velmi často rozložena i na vnější ploše výrazněji vytaženého okraje. Nečetné jsou zlomky misek a lahví.*“⁹ Co se týče kvality hrnčířských výrobků, ta odpovídala soudobé produkci, ovšem některé střepey jsou více obohaceny o slídu a proto se často rozštěpují. O tom, že zde byly početnější skupiny kolonistů, svědčí i další nálezy keramiky jako tzv. třmenová ucha konvic, trubkové výlevky, objevuje se také světlá keramika, ta je obecně brána jako doklad styku se západoevropským prostředím. *„Do téhož okruhu náleží i keramická plastika- dětská hračka v podobě koníčka s nepatrnými zbytky tmavohnědé polevy a zlomky světlé keramiky s olovnatou, většinou tmavozelenou polevou.*“¹⁰ Keramika nám dokládá časové určení existence osady do 13. století, kdy se již zřetelněji začíná projevovat mladohradištní tradice. Doklady staršího nebo mladšího osídlení zde nalezeny nebyly.

Další archeologické výzkumy byly prováděny pod vedením Ústavu archeologické památkové péče Brno v letech 1996 až 1998, 2004 a 2005. Výzkum z let 1996-1998 byl započat kvůli podnikatelskému záměru firmy Kolping, která měla v plánu vybudovat inženýrské sítě pro budoucí zástavbu západně od cesty Klafar na Starém dvoře. *„V průběhu tohoto výzkumu byla postupně odkryta plocha cca 220 x 90 m a byla tak vlastně prozkoumána přibližně jihozápadní čtvrtina městečka s patrnými náznaky urbanistického uspořádání.*“¹¹ Z tohoto důvodu byly uskutečněny také výzkumy v roce 2004 a 2005. Výzkumy byly prováděny pod vedením Ústavu archeologické památkové péče Brno.¹² Vedoucím výzkumu se stal PhDr. Martin Geisler. *„Po plošných výzkumech vyvolaných v letech 1996 až 1998, 2004 a 2005 se záměrem vybudovat inženýrské sítě pro budoucí bytovou zástavbu v ochranné zóně archeologické lokality, již bylo možné si učinit určitější představu o celkové rozloze a dispozici městečka. Jeho podélnou osu v délce přesahující 300 m tvoří současná úvozová*

⁸ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou III. 1784-1974*. Brno, 1973, s.235.

⁹ Tamtéž, s. 236.

¹⁰ Tamtéž, s. 237.

¹¹ GEISLER, Martin. *Závěrečná zpráva o provedení záchranného Žďár nad Sázavou: sídliště Klafar II*. Brno, 2004, s. 2.

¹² Jednalo se o záchranný archeologický výzkum.

cesta vedoucí k usedlosti „Starý dvůr“, jež je považována za relikv středověké „Vápenné cesty“. Šířka osídleného prostoru kolísá kolem 60 až 100 m po obou stranách této komunikace. Geomorfologicky nijak výrazně vymezeno nebylo. Nachází se na pozvolném jihovýchodním svahu, přecházejícím v přirozenou hranu, spadající k toku Sázavy. Jeho dominantu patrně tvořila mírná vyvýšenina dnes s božími mukami, oddělená na severu od dalšího svahu mělkým sedlem. Nadmořská výška daného prostoru se pohybuje v rozmezí 575 až 590 m.“¹³

Ve výzkumné sezóně 2004 se archeologové snažili navázat na odkaz M. Richtera a jejich cílem se stalo vymezení rozsahu městečka a zjisti charakter osídlení v jeho severozápadní a severovýchodní části. Celkem byla odkryta plocha téměř 2 ha, na které bylo zdokumentováno celkem 380 zahloubených archeologických objektů (z toho přibližně 200 kulových jamek). Při odkryvech byly nalezeny pozůstatky suterénních obytných a skladovacích prostorů se vstupní rampou, dvě zapuštěné pece s kamennou klenbou, bylo nalezeno dno zásobnice, ale také rozsáhlejší objekty, které zřejmě plnili hospodářskou funkci. *„Celkově působil charakter archeologicky zjištěných pozůstatků osídlení spíše dojmem rozptýlené „chaotické“ hospodářské zástavby, budované – na rozdíl od dříve prozkoumaných částí – bez výraznějšího sledovatelného urbanistického záměru.“¹⁴*

Velmi častým se stal nález strusek, které signalizují, že daný prostor byl spojen patrně se zpracováním a přípravou železa. V některých případech tvořily strusky dokonce dominující součást výplně dosahující hmotnosti až několika set kilogramů. Tyto nálezy společně s úlomky keramiky jednoznačně prokázaly středověký původ. *„Přímé doklady o tavně železných rud na lokalitě však dosud chybí. Jedinou výjimku snad představuje mělce zahloubená okrouhlá jamka o průměru 0,7 m (K569), jejíž stěny byly částečně propálené do červených odstínů. Svými odpovídá předpokládané velikosti nístějí železářských pícek.“¹⁵* Strusky nalezené na Klafaru byly rozděleny do třech základních typů. První tvoří na povrchu černí až masně lesklé strusky, často s hladkým nebo sklovitým povrchem. Častý je u nich plochý tvar.¹⁶ Druhý typ jsou strusky hnědé, bez lesku, které mají nepravidelný nebo miskovitý tvar, jsou interpretovány jako kovářské strusky. Poslední typ je obvykle provázen červenou pálenou hlínou. Při rozlišování strusek použili archeologové „silikátovou“ analýzu. Při výzkumu byly nalezeny také dvě dyzny, tři keramické pece, u kterých se ve všech

¹³ GEISLER, Martin – MALÝ, Karel. Výsledek výzkumné sezóny 2004 a doklady železářské produkce ze středověkého městečka ve Žďáru nad Sázavou, In: *Archeologica technica* 17, 2005, s. 107.

¹⁴ Tamtéž, s. 107.

¹⁵ Tamtéž, s. 107 - 108.

¹⁶ Největší kus má velikost cca 17x10x4cm.

případech jednalo o spodní část pece mísovitého tvaru tvořené z větší části struskou.¹⁷ Nejzachovalejší z pecí má zhruba kruhovitý půdorys o průměru asi 30 cm, tloušťka stěny je 10-12 cm. Byl nalezen jeden kus vyhutněné železné houby velikosti a tvaru zhruba mužské pěsti, hmotnost kusu je 263 g.¹⁸

V roce 2005 probíhal i nadále záchranný archeologický výzkum v severní a severozápadní části tržního městečka. Došlo k odkrytí 5500 m² 36 zahloubenými sídlištními objekty a 124 kůlovými jamkami. Byla odhalena první pravidelná a jednoznačně kůlová stavba. Následovaly odkryvy v doposud neprozkoumané severozápadní části (16 x 110m). Bylo zde odkryto celkem 12 sídlištních objektů různých typů a 47 kůlových jamek. V tomto roce došlo také k odkrytí velice pravidelného půdorysu 16 x 7 metrů, který byl tvořen jednotlivými kůly. S největší pravděpodobností se jedná o původní dřevěný kostelík sv. Vojtěcha. Stavba je orientována v podélné ose východ západ a nacházela se poblíž božích muk. V těsné blízkosti kostela našli archeologové pět jam, které svou velikostí a tvarem odpovídají hrobům. Dá se tedy předpokládat, že u kostelíčka se i pochovávalo. Archeologové tu však nenalezli žádné lidské pozůstatky a po celém městečku ani zvířecí kosti, coby odpad z kuchyní.

„Mimořádné překvapení představoval kontext K 1511. Podle terénního pozorování a rozboru odštěpků kamene, tvořících většinu výplně západní části výkopu, lze tento objekt s velkou pravděpodobností interpretovat jako alespoň částečně zastřešenou kamenickou dílnu, ve které probíhal celý pracovní postup od opracování primární suroviny tvořené žulovými balvany až po prakticky dohotovený, snad až při finální úpravě poškozený architektonický článek.“¹⁹

V následujícím roce byly poznatky o kamenické dílně (zřejmě mistra Ekwarda) rozšířeny o další zahloubenou prostor se vstupním koridorem, čtvercovou jímku (cisternou) o hloubce 2,2 m a oválnou pecí, která obsahovala fragmenty kuchyňské keramiky. Tento rok byl naplánován jako závěrečná etapa a archeologové měli za úkol poodkrýt poslední zbytky ploch a zároveň propojit všechny doposud zkoumané plochy a vytvořit tak jeden celek s kompletním půdorysem. V jihozápadní části města bylo nalezeno několik jam s výraznými

¹⁷ Dyzny: keramické "trubky" které zajišťují snadný průchod vzduchu z měchu do prostoru výhně.

¹⁸ HOŠEK, Jiří – MALÝ, Karel. Železná houba ze Žďáru nad Sázavou ve světle problematiky fosforového železa ve středověkém nožířství, In: *Archeologica technica* 18, 2006, s. 10 - 17.

¹⁹ GEISLER, Martin. Žďár nad Sázavou (okr. Žďár nad Sázavou), sezóna 2005, Ústav archeologické památkové péče, [cit. 2008-12-4].

URL: http://www.uapp.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=70&Itemid=31.

stopami žáru. V této části byl nalezen také objekt plný kamenných bloků, což může naznačovat další centrum kamenické produkce.

„Mnohaletý výzkum si ponechával největší překvapení až na samý závěr. Nepravidelně kruhový objekt o průměru přibližně 6 m se na povrchu nijak neodlišoval od ostatních. Jeho výplň přecházela v hloubce mezi 1 až 1,5 m v kamenný zával, tvořený hlavně neopracovanými kameny, vyskytlo se však mezi nimi i jedno klenební žebro a především polotovar stavebního článku, který umožňuje detailní studium pracovního postupu kameníka. Pro odstranění závalu bylo užito stavební mechanizace a v hloubce 5 m se objevila hladina spodní vody a trámy sloužící původně jako výdřeva studny. Další práce pak již probíhaly výhradně ručně, až do celkové hloubky 9,8 m, kde byl další výzkum z bezpečnostních důvodů zastaven. Studna byla zjevně nejméně jednou prohlubována buď v závislosti na kolísání hladiny vody či počtu obyvatel a několikrát upravována dřevěným a kamenným roubením. Z bahnitě výplně se podařilo získat celkem čtyři celé keramické tvary, především dvě konvice s třmenovým uchem vedeným přes okraj a s trubkovitou výlevkou a několik stovek keramických zlomků převážně z obdobných konvic a džbánů, dřevěné segmenty věder a misek, kožené řemínky, provazy a další předměty.“²⁰ Objevení studny zásadně změnilo dosavadní představu o zásobování obyvatel místa vodou. Do té doby se předpokládalo, že byli odkázáni na prameny, na doložený zaniklý přítok Sázavy, případně na cisterny.

V současné době jsou již objekty opět zasypány a nad archeologickým pokladem rostou nové domy. Archeologové se na místo vrátí pouze v případě, že budou provádět geofyzikologický nebo letecký výzkum. Závěrečná zpráva, která by dokumentovala celý vývoj výzkumu, zatím ještě nebyla napsána. K dispozici jsou proto zatím jen úložkové zprávy, které nám alespoň částečně dokumentují postup a nálezy. Všechny nalezené exempláře jsou uloženy v archivu Regionálního muzea ve Žďáru nad Sázavou.

²⁰ GEISLER, Martin. Žďár nad Sázavou (okr. Žďár nad Sázavou), sezóna 2005, Ústav archeologické památkové péče, [cit. 2008-12-4].

URL: http://www.uapp.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=70&Itemid=31.

VIII. Stavby ve Žďáru nad Sázavou vzniklé ze spolupráce mezi Janem Blažejem Santinim a opatem Václavem Vejmluvou a jejich pozdější úpravy

Opat Vejmluva se poprvé se Santinim setkal na sklonku dubna roku 1706 na základě zprostředkování sedleckého opata Jindřicha Snopka, pro kterého Santini obnovil v Sedlci klášterní kostel. Tímto setkáním začala intenzivní spolupráce geniálního umělce a kultivovaného a moudrého stavebníka, která trvala 17 let až do Santiniho smrti. Během nich vznikla více než desítka vesměs vynikajících staveb, z nichž některé se bohužel nezachovaly.

Dolní hřbitov¹

V samotném Žďáru je za nejstarší doklad Santiniho ruky považován tzv. Dolní hřbitov, který je datován do roku 1709. Hřbitov vznikl zřejmě z preventivních opatření před možnou epidemií. Půdorys byl původně vystavěn na tvaru lebky, tři oválné kaple, které byly spojeny ohradní zdí „ve svém průběhu konvexně a konkávně zakřivenou“, měly symbolizovat Nejsvětější Trojici, v jejímž jménu se odedávna uzavíraly testamenty na rozhraní mezi životem a smrtí. Celá tato původní symbolika byla porušena přístavbou čtvrté kaple v polovině 18. století. Není zcela známo, z jakých pohnutek nechal opat Bernard Henet hřbitov rozšířit. Původní hřbitov sloužil skutečně k pohřbívání, je tedy možné, že jeho kapacita byla již nedostačující. „*Později patrně z neporozumění původnímu záměru nebo z lhostejnosti k němu byla přidána stejná oválná čtvrtá kaple.*“² Došlo ale ke změně tvaru ohradních zdí, které jsou po svém obvodu již pouze konvexně zakřivené. Metoděj Zemek a Antonín Bartušek popisují ve své knize Dějiny Žďáru nad Sázavou mylně jako čtvrtou přístavěnou kapli tu vstupní.³ Tomu ovšem neodpovídá dispoziční členění celého objektu. Právě tato vstupní kaple a dvě postraní jsou původní, napovídá tomu nejen tvar ohradní zdi, ale také natočení oněch dvou okrajních kaplí směrem k té vstupní. Zároveň také socha Anděla Posledního soudu by podle pojetí Zemka a Bartuška musela stát zcela mimo hřbitov. Všechny kaple mají mansardové střechy kryté šindelem. Na třech původních pak zdobí střechu šesticípé hvězdy, na čtvrté přístavěné kapli je dvouramenný kříž. Samotné kapličky stojí na oválném půdorysu a otevírají se do hřbitova třemi arkádami, které jsou ve svých vrcholech zdobeny klenáky.

Spojením vrcholů těchto kaplí bychom dostali rovnostranný trojúhelník. Zároveň po spuštění kolmic ze středu jeho stran vznikne vprostřed bod, ve kterém stojí na dvoudílném

¹ Viz. Obrazová příloha č. 12., č. 13.

² ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784.* Brno, 1970, s. 59.

³ Tamtéž, s. 59.

trojúhelníkovém podstavci, který má symbolizovat boží oko, kamenná plastika od sochaře Řehoře Thenyho Anděl Posledního soudu. Byla sem umístěna asi až v letech 1729 – 1733. „*Anděl, zpodobněný v nadživotní velikosti, s tělem zahaleným pláštěm, v pase přepásaným a s celými rozepjatými křídly, stojí v náznaku kontrapostu, s tělem vytočeným do leva, pevně nasazenou hlavou a pohledem upřeným do dálky, vlnité, volně rozpuštěné vlasy spadají mu dozadu, zatímco levicí (která dnes není původní) drží u svých úst protáhlou polnici, pravici zvedá k boku. Zřasení šatu odkrývá silný pevný krk, štíhlou pravou nohu až po koleno, pravou ruku s jemně vypracovanými prsty: je patrné, že zájem o fyzické hodnoty těla je tu v rovnováze se snahou vyjádřit účinně malebné hodnoty draperie.*“⁴ Součástí výzdoby oltáře v pravé postranní kapli bylo vypodobnění Kalvarie nazvané Ukřižování, jednalo se o dřevěné sochy Panny Marie, sv. Jana a sv. Máří Magdalény. „*Zvláště stojící postavy P. Marie a sv. Jana jsou štíhlých těl, důsledně šroubovitě vytočených, s pevnými krky a hlavami v poměru k protáhlým tělům poněkud drobnými, dramaticčnost výrazů zdůrazňují i gesta, zatímco neklid a napjetí zesilují silně rozčleněná roucha s ostrými okraji a tvrdou, plechově formovanou draperií, jež však místy zase těsně přiléhá k tělu, pomáhajíc formovat a zdůrazňovat především šroubovitě vytočení tělesné osy postav.*“⁵ Svatá Maří Magdalena je zpodobněna stejným stylem jako první dvě, ale její socha je klečící. Hlavní oltář, který doplňuje celou scénu, vznikl v letech 1744-1745 podle nákresu J.J. Schauberga a vyhotovil ho olomoucký sochař Ondřej Zonner.⁶ Jemu je také připisována výroba dřevěných plastik.

Z výroční zprávy Národního památkového ústavu v Brně vyplývá, že v roce 2000 došlo k dokončení generálních oprav na této památce. „*V rámci opravy bylo provedeno statické zajištění kleneb stavby a obvodových zdí. Byla položena nová šindelová krytina na ohradních zdech. Na celé stavbě byla kompletně opravena vnější i vnitřní omítka a obnoveno značně destruované bosování exteriérových nároží.*“⁷ Stavba byla také dle návrhu restaurátora opatřena bledě modrým nátěrem.

Areál kláštera

Další projekty a plány Santiniho, do kterých zřejmě zasahoval i všestranně zaměřený opat Vejmluva, byly realizovány v samotném areálu kláštera. Přeměna původních gotických prostor ale započala již před příchodem našeho architekta. Tak vznikl u vstupní brány v roce

⁴ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970, s. 59.

⁵ Tamtéž, s. 59.

⁶ V literatuře se objevuje také obdoba jména Zahner.

⁷ Státní památkový ústav v Brně, Výroční zpráva za rok 2000, s. 50.

1701 kostelík sv. Markéty a stejně tak i mohutný vstupní portál v hlavní bráně do kláštera. Obě tyto stavby jsou s neurčitostí připisovány kutnohorskému architektu Giovanni Battistu Sponetti de Angelo, ale objevují se i názory, že na architektuře kostelíku sv. Markéty se podepsal také J. B. Santini.

Studniční kaple⁸

Další realizací podle Santiniho plánu byla přestavba studniční kaple. První písemná zmínka o této stavbě pochází z roku 1300, kdy byla za opata Arnolda opravována. „*On však zvonici novou dal zhotovit, opravit studnu, rybník zřizuje též a klášterní kuchyni Arnold.*“⁹ Ovšem významnou úlohu hrála již při zakládání samotného kláštera, který byl nazýván Fons Beatae Mariae Virgins tedy Studnice Blahoslavené Panny Marie. Jak praví legenda: „*Zakladatelem tohoto kostela a kláštera byl slavný pán Boček z Perneku a Nikdy, kastelán znojemský se svými syny Smilem a Gerhardem a celou svou rodinou, o němž se praví, že se mu jednou v těchto místech zjevila nad nějakým pramenem Panna Maria. Domníváje se, že je to božská výzva, umožnil (tj. založením kláštera) v těchto místech trvalé uctívání Panny Marie. Klášter pak označil podle tohoto svého vidění.*“¹⁰ Studnice byla původně propojena s jižním gotickým křídlem křížové chodby a byla vystavěna na sedmiúhelníkovém půdorysu se sedmi nárožními pilíři z rulových kvádrů. V polovině 19. století ovšem došlo k její přestavbě. Již z roku 1844 pochází Jöndlův návrh na úpravu kaple. Ovšem teprve na základě plánů stavitele Boučka z roku 1851 došlo k přestavbě, při které bylo zrušeno spojení křížovou chodbou s jižní částí konventu.¹¹ Na jižní straně byl půdorys doplněn na desetiúhelník, některá okna byla zazděna a přistavěny tři nové opěráky z kvádrů štěnické žuly, které se svou profilací liší od původních. Také byl vybudován nový vstup do interiéru na severozápadní straně, původně byl na jižní. Vnitřní prostory studnice jsou zaklenuty valenou klenbou s výsečemi. „*...v bocích stěn jsou nasazeny trojice úzkých přípor, zapuštěných dole do přízvedního soklu, obíhajícího kolem celého vnitřku a opatřeného trojdílným panelováním, s motivem hrotitého oblouku s vepsanou vnitřní kružbou trojlistu s dvojnoso.*“¹² Přípory jsou v horní části zakončeny zdvojenými římsovými hlavicemi s hlavním článkem v podobě oblounu. Uprostřed stojí samotná studna, která je ohraničena zábradlím z krystalického

⁸ Viz. Obrazová příloha č. 14., č. 15.

⁹ MERTLÍK, Rudolf - LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav (ed.). *Cronica domus Sarensis*. Brno, 1964, s. 213.

¹⁰ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970, s. 112.

¹¹ Viz. Obrazová příloha č. 16.

¹² ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970, s. 55.

mramoru. Zábradlí je vystavěno také na desetibokém půdorysu a kopíruje tak stěny kaple. Na zábradlí je pak nosná barokní železná konstrukce s kladkou na čerpání vody. „...*pětídílná železná konstrukce v podobě svislých tyčí, zakončených patkou v podobě stylisované nohy, nahoře obíhají pruty ozdobné kovanými rozvalinami v místech, ke je nasazena socha Studniční P. Marie.*“¹³ Tato socha, která měla symbolicky bdít nad pramenem a ochraňovat ho, zde v současné době již není, protože železná konstrukce, na které neúprosně hlodá zub času, by ji neunesla. Během archeologického průzkumu, který byl prováděn v kvadratuře cisterciáckého kláštera v letech 1955-1957 Archeologickým ústavem Československé akademie věd v Brně pod odborným vedením dr. Jaroslava Krále, bylo zjištěno, že studna je v horní části vyzděna cihlami, mezi kterými se ojediněle objevují i kameny, v dolní části studna přechází v rulovou skálu „...*mírně se ke dnu zužuje a končí velmi pravidelnou kuželovitou prohlubeninou se zakulaceným vrcholem.*“¹⁴ Hloubka studně je 12 metrů přičemž voda dosahuje do 7 metrů. Během průzkumu byla veškerá voda odčerpána a vybrán nános vysoký 1,3 metrů, který skrýval různý střepový materiál datovaný do novověku. Gotickou podobu studniční kaple podtrhují vysoká štíhlá lomená okna a také tloušťka zdiva, která činí 0,65- 0,70 metrů. Kaple vyrůstá do výšky 7 metrů a její půdorys stojí na průměru opsaného kruhu 5,70 metrů.

Nejnovější opravy na Studniční kapli byly započaty v roce 2002. V té době se kaple nacházela ve velmi zanedbaném stavu a hrozil její celkový zánik. Nejprve byla opravena celá střešní konstrukce a zpětně pokryta původní břidlicí. Současně se střešními pracemi došlo k důkladnému odvodnění stavby. Majitel Radoslav Kinský získal na tuto opravu od Státní památkového ústavu v Brně dotaci ve výši 50 000 Kč. Státní památkový ústav postupně zpracoval i stavebně historický průzkum tohoto objektu, který vedli Mgr. Dalibor Hodeček, PhDr. Petr Kroupa, Ing. arch. Katalin Szabó a Mgr. Lenka Šabatová. „*Bývalá klášterní studnice, nacházející se v areálu dnešního zámku ve Žďáru nad Sázavou, zaujímá významné postavení v rámci našeho památkového fondu. Z hlediska uměleckohistorického je cenným dokladem jednoho z prvků středověké klášterní architektury, a to obzvláště za situace, kdy se z původní skupiny do dnešní doby zachovala na našem území pouze trojice těchto staveb (Kromě žďárské studnice je to studnice v cisterciáckém klášteře v Oseku a v dominikánském klášteře v Českých Budějovicích). Klášterní studnice ve Žďáru nad Sázavou je v jádru gotická (z doby kolem roku 1300), pravděpodobně za opata Václava Vejmluvy a za účasti architekta*

¹³ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784.* Brno, 1970, s. 56.

¹⁴ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou III., 1784- 1974.* Brno, 1973, s. 243.

*Giovanni Santiniho – Aichla prošla barokně gotickou rekonstrukcí, která maximálně respektovala starší gotickou podobu.*¹⁵ Na následující rok byla naplánována práce na kamenných prvcích a omítkových vrstvách stavby. V roce 2004 pokračovaly opravy: „...oprava interiéru kaple, obnova původních okenních otvorů, osazení novodobých výplní - dveřní a okenních, restaurování poprsně studny, rekonstrukce tektonických prvků vnitřního členění architektury, rekonstrukce barevného pojetí interiéru ze 2. poloviny 19. století.“¹⁶ V posledním roce oprav, tedy v roce 2005, došlo k dokončení celkové rekonstrukce. Závěrečné úpravy se týkaly vnějšího omítkového pláště a úprav okolního terénu. Celkové náklady na obnovu kaple se vyšplhaly na více než dva milióny korun. Kaple byla znovu vysvěcena 14. října 2006 brněnským biskupem Vojtěchem Cikrlem. V dnešní době není volně přístupná veřejnosti. Je možné ji navštívit v rámci prohlídky expozice věnované J. B. Santinimu.

Konventní kostel Nanebevzetí Panny Marie¹⁷

Jeden z důvodů, proč opat Vejmluva pozval Santiniho do žďárského kláštera, byla i obnova konventního kostela Nanebevzetí Panny Marie. Tento chrám byl postaven již v roce 1253- 1264, ale postupem času procházel různými přeměnami. Také požáry na něm zanechaly významné destruktivní stopy. Ve starší literatuře se objevuje jako rok započetí oprav pod Santiniho vedením 1712.¹⁸ V novější literatuře se však objevuje domněnka, že opravy tak důležitého místa, jako je bohoslužebný chrám, započaly krátce po příchodu architekta, tedy v roce 1706.¹⁹ Gotická tvář kostela nutila Santiniho respektovat její původní charakter, a proto se jeho invence omezila zejména na vnitřní štukovou výzdobu klenebních žeber, arkády a okna doplnil o jemné profily. Výrazným prvkem, který vnesl architekt do transeptu chrámu, bylo vložení visutých varhanních empor. „*Svůj tvůrčí důmysl soustředil Santini do ramen transeptu, která přemostil konvexně vypjatými emporami, na severu s varhanami a na jihu s tabernáklem a oltářem. Za ně pak ještě umístil zpěvácké tribuny, arkádové stavby na polygonálním půdoryse s konkávním čelem, které představují varianty portiků v Sedlci, Kladrubech a Želivě.*“²⁰ Samotné varhany byly doplněny do empor v roce 1723 a vznikly

¹⁵ Státní památkový ústav v Brně, Výroční zpráva za rok 2002, s. 85.

¹⁶ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, Výroční zpráva za rok 2004, s. 30.

¹⁷ Viz. Obrazová příloha č. 17.

¹⁸ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784.* Brno, 1970, s. 36.

¹⁹ HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel.* Praha, 1998, s. 246. SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou.* Praha, 1987, s. 58.

²⁰ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou.* Praha, 1987, s. 61.

v dílně brněnského varhanáře Jana Davida Siebera. Ze Santiniho předlohy vznikl také hlavní oltář. Celkové úpravy byly dokončeny v roce 1722.

Tento konventní kostel je druhým nejdelším kostelem na Moravě. Jeho délka činí 76 m, šířka 19 m a výška 15,5 m. „Ve vstupní části jsou umístěny tzv. opatské oltáře z umělého mramoru, pravý je zasvěcen věrozvěstům Cyrilu a Metodějovi, s obrazem křtu knížete Bořivoje. V oltářní menze leží socha sv. Rozalíe. Na oltáři vlevo od vchodu je socha sv. Vojtěcha a sv. Václava. V oltářní menze je socha sv. Marie Egyptské. Velký obraz znázorňuje čtrnáct svatých pomocníků s postavou sv. Kryštofa. Mramorový oltář sv. Salvatora sloužil jako Boží hrob. Sochy sv. Jáchyma a sv. Anny od O. Schweigla nesou již prvky klasicismu. Ve stěně levé boční lodi se nachází kamenný náhrobní kámen opata Václava, který zemřel v roce 1561. Byl jmenován olomouckým světícím biskupem a zasloužil se o výstavbu městského farního kostela sv. Prokopa.“²¹

Na konci srpna roku 1735 proběhly oslavy k 500. výročí založení kláštera. V rámci příprav došlo i k vyzdobení fasády konventního kostela. Před jeho vstupem se hrála dramata. Před kostel bylo přistaveno lešení, na kterém se ve třech vrstvách promítalo alegorické zasnoubení řádu se Žďárem. Ve spodní části byl znázorněn pramen, ze kterého se čerpala okovem voda, tu do sebe vstřebávala naklánějící se rozžhavená srdce, kolem kterých byl nápis „Pramen tryskající do života věčného“.²² „U pramene stál zakladatel řádu Bernard, ozdobený korunou jako snoubenec, jemuž jako druhému Abrahamovi kráčela vstříc Sára ve své plné nádheře na paměť svazku učiněného roku 1234 v Nížkově a nabízela mu prsten (připomínka prstenu, který obdržel opat Vít od krále Jiřího z Poděbrad.)“²³ V pravé prostřední části byl vyobrazen Boček z Obřan, který daroval založenému klášteru část svých statků, s nápisem „Odevzdal mu Sáru a polovinu všeho statku svého“. Toto podarování od něj symbolicky přebíral Bernard s příslibem „Stokrát více obdrží a život věčný získá“.²⁴ „Zleva pak přistupovala katolická církev, zastoupená papeži, kardinály a arcibiskupy, obdarovávající a zvláštní ochranou zahrnující žďárský klášter. Byl tam Jan XXI, stvrzující donaci, Řehoř X, udělující imunitu, Bonifác IX, rozšiřující patronátní právo a Pius II, udělující opatům právo infule.“²⁵ V pravé části stáli zastupitelé světské moci, kteří darovali klášteru různé výsady,

²¹ ŽĎAS a.s, Zámek Žďár nad Sázavou, Konventní kostel, 2004[cit.2009-03-15].

URL:http://www.zamekzdar.cz/index_EED011A52C5B4B90B04BA6040A8273E7.htm.

²² ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 68.

²³ Tamtéž, s. 68.

²⁴ Tamtéž, s. 68.

²⁵ Tamtéž, s. 68.

Přemysl Otakar II., Karel IV., Jiří z Poděbrad, Josef I. a Karel VI. V druhé třetině lešení byly znázorněny alegorie vědy a umění. „Na prvním místě tu byla vyobrazena astrologie, jak hledí na hvězdu, znázorňující Marii, která prý Bočkovi ukázala na místo, kde klášterní ambit vyúsťuje v jídelnu, nápis pak vyjadřoval smysl vyobrazení: „Šťasten dům, který se zrodil pod takovou hvězdou.“ K tomu přistupoval hvězdopřevodce, provázený hejnem včel, jenž věstil spojení tohoto místa s řádem.“²⁶ V další alegorii byla zpodobněna historie, jako dvouhlavý římský bůh Jan, který připomínal nejdůležitější okamžiky v dějinách kláštera. V pravé střední části pak byla genealogie, která odhalovala rodokmen opatů. V poslední nejsvrchnější části výzdoby se vznášela Nejsvětější Trojice, před kterou prosili řádový ochránce, jako mučednice Markéta, biskup Mikuláš a Benedikt, o požehnání kláštera. Samotné oslavy započaly 28. srpna průvodem, který vycházel ze Zelené hory, a jeho cesta skončila v konventním kostele, kde proběhlo kázání pod vedením opata Martina Gráfa ze Světlé v Rakousku. Během následujícího celého týdne proudily do kláštera průvody věřících z celého okolí, aby si poslechly kázání.

Během požáru z roku 1737, který založil zedník Michal, byl zasažen i kostel, ale jeho vnitřní architektonická část nebyla nijak významně zničena. Kostel prošel v následujících stoletích různými úpravami, především kvůli četným požárům, které v klášteře propukaly. Zejména vnější fasáda se od původní značně liší. Interiéry chrámu, ale pouze s drobnějšími změnami, dokumentují původní podobu z první třetiny 18. století.

Od roku 2005 byly započaty opravy na konventním kostele. Byla naplánována celková rekonstrukce interiéru, která byla dokončena v roce 2008. Uvnitř chrámu probíhaly také restaurátorské práce na mobiliáři kostela. Došlo ke znovuotevření gotického portálu na jižní straně, včetně osazení dveřní výplně, který vedl do znovu upraveného rajského dvora, kde se nachází i studniční kaple. Restaurátorské práce zahrnovaly i obnovu původní výmalby, restauraci staré dlažby, která byla nalezena, opravy umělých mramorů, restaurování oltářních pláten a plastik, ale také třeba odhalení nástěnných fresek. Na celé opravě neúnavně pomáhali i farníci kostela. Po dokončení oprav bylo rozhodnuto zaslat žádost o povýšení kostela na baziliku minor. Tento titul je udělován papežem pouze nejvýznamnějším chrámům a v brněnské diecézi byly doposud pouze dva kostely s tímto titulem. Odpověď na žádost přišla 5. ledna 2009, kdy z rozhodnutí Kongregace pro bohoslužbu a svátosti byl žďárský kostel povýšen na baziliku minor.

²⁶ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 69.

Kostelík Nejsvětější Trojice²⁷

Santiniho ruku můžeme ve Žďáru nalézt nejen v nejbližším okolí kláštera. V roce 1715 byla drobná stavba pozdně renesančního hřbitovního kostelíku Nejsvětější Trojice na začátku náměstí ve městě doplněna o trojúhelníkovou sakristii s nápadným vyřiznutým oknem v podobě „sférického trojúhelníku“.²⁸

Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře²⁹

V roce 1719 započala stavba nejvýznamnější a zároveň i v literatuře nejčastěji zmiňovaná, kterou pro klášter Santini navrhl. Jedná se o poutní kostel svatého Jana Nepomuckého na Zelené hoře. Je známo, že opat byl již od svých mladých let velkým vyznavačem pocty sv. Janu Nepomuckému. Dokladem toho je i jeho fundátorský podíl na stavbě sloupu se sochou sv. Jana Nepomuckého při cestě do kláštera z roku 1701, stavitelem byl Jakub Steinhübel. Na portrétu Vejmluvy, který vytvořil Simone Gionima ještě před jeho dosazením na opatský stolec, je zachycena celá postava mladého řeholníka, který pravicí ukazuje na sochu sv. Jana Nepomuckého.

Je na místě zde alespoň ve stručnosti nastínit pohnutý život tohoto světce, který se během krátké doby po své smrti stal významnou ikonou křesťanského světa. Jan se narodil kolem roku 1340 v tehdy trhové vsi Pomuk, náležící nedalekému cisterciáckému klášteru a byl pokřtěn v kostele sv. Jakuba. Legenda říká, že na místě, kde se dnes tyčí barokní chrám zasvěcený Janově památce, dříve stával světcův rodný domek. Otec Velfín byl v letech 1355 až 1367 pomuckým rychtářem. O matce žádná zmínka neexistuje, nepodložené prameny však uvádějí, že byla příslušnice pomuckého rodu Hasilů. Základy vzdělání získal Jan ve škole při farním kostele sv. Jakuba. Ve studiu údajně pokračoval v Žatci. Je doloženo, že vystudoval na Vysokém učení v Praze a patřil mezi nejlepší žáky. V letech 1369 až 1380 byl veřejným notářem a zároveň pracoval v úřadě generálních vikářů jako oltářník v katedrále sv. Víta. V letech 1383 až 1387 studoval církevní právo v italské Padově, roku 1387 se stal doktorem dekretů a v období mezi lety 1382 až 1389 byl kanovníkem u sv. Jiljí (Jirí). Dne 26. srpna 1390 odešel od sv. Havla a zastával úřad arcijáhena žateckého. V letech 1386 až 1393 byl již kanovníkem vyšehradské kapituly. V letech 1389 až 1393 jej arcibiskup pražský Jan z Jenštejna jmenoval svým generálním vikářem ve věcech duchovních. Historické prameny hovoří o tom, že Jan zemřel, protože 10. března 1393 potvrdil volbu nového kladrubskeho

²⁷ Viz. Obrazová příloha č. 18.

²⁸ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987, s. 133.

²⁹ Viz. Obrazová příloha č. 19.

opata, čímž zmařil plán Václava IV. založit v západních Čechách nové biskupství a tím oslabit vliv a moc pražské diecéze. Jiné prameny uvádějí jako příčinu Janovy smrti skutečnost, že se opovážil kritizovat samotného krále. Pravý důvod tragického konce svěťce tedy lze jen dohadovat. Možná i proto stále přežívá barokní legenda, která jej proměnila ve zpovědníka královny Žofie, jež říká, že ani při mučení nechtěl prozradit zpovědní tajemství královnino, třebaže sám král se účastnil jeho mučení tím, že Jana osobně páčil na boku pochodní. Generální vikář dr. Johánek z Pomuku umřel při mučení 20. března 1393 a jeho tělo bylo večer o deváté hodině vhozeno z pražského Kamenného mostu do Vltavy. Teprve 17. dubna 1393 Janovo tělo našli při pravém břehu Vltavy cyriaci z nedalekého kláštera a pohřbili jej. Snad v roce 1396 byly ostatky přeneseny k pohřbení do chrámu sv. Víta. V roce 1719 byl nalezen jeho jazyk, který byl oproti ostatkům zachován zcela neporušený, avšak teprve nejnovější výzkumy ukázaly, že se jedná o zachovanou mozkovou tkáň.

Právě nález údajného jazyka a příprava mučedníkovy blahořečení daly podnět k realizaci tohoto překrásného barokního díla. Od roku 1715 byla ustanovena beatifikační komise v čele s pražským arcibiskupem Ferdinandem hrabětem Khuenburgem. V prvním kroku bylo potřeba vybrat vhodné místo pro nový chrám. Volba padla na nedaleký kopec nazývaný Černý les nebo také Strmá hora. Krajinné členění bylo zároveň velmi podobné situaci v Nepomuku, kde až do husitských válek stál na zelenohorském kopci cisterciácký klášter, odkud také přišli do žďárského kláštera první mniši. *„Tenkrát ten horlivý muž a řádný, pan Boček, se čile staral o založení a ihned v tom roce, kdy zemřel tchán jeho, povolal on sem do Žďáru z Pomuku mnichy,...V tom Pomuku Otec Perchtold byl opatem onoho času, a ten poslal sem mnichy, vše potřebné dal jim, i knihy. Onen šlechtný muž, pan Boček, staral se o ně, v hojné a štedré míře jim všechno potřebné dával.“*³⁰ Strmá hora, tak byla přejmenována na Zelenou. *„Posláním mocné hory, přejmenované na Zelenou horu, bylo vyzvednout krásnou hvězdu, aby mohla svým třpytem navždy ozařovat okolí.“*³¹ Toto přirovnání je na místě, protože tento skvost lze skutečně vidět z dalekého okolí a ze všech cest, které vedou do Žďáru. Po vypracování prvních plánů byly v polovině srpna 1719 započaty stavební práce.³² Na úpravě terénu, vymycování křovin a stromů, kopání základů a jejich vyzdívání pracovalo dvanáct zedníků. Za svou práci obdrželi do začátku zimy 269 zlatých a 17 krejcarů. Informace týkající se finančního materiálu nám podávají stavební účty

³⁰ MERTLÍK, Rudolf - LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav (ed.). *Cronica domus Sarensis*. Brno, 1964, s. 178-179.

³¹ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987, s. 148.

³² Viz. Obrazová příloha č. 20.

z Mitrovské sbírky.³³ Na počátku stavební sezóny v roce 1720 byl 16. května položen základní stavební kámen. „... zedníkům v době od 22. května do 16. listopadu bylo na penězích vyplaceno 592 zl. 11 kr., tesařům pracujícím od 25. června do 23. listopadu 199 zl. 49 kr., kameníkům pak 93 zl. 30 kr., čili úhrnem stavební práce na Zelené Hoře si vyžádaly toho roku přes 800 zl.“³⁴ Jan Sedlák uvádí, že funkci provádějícího stavitele převzal chrudimský měšťan Donát Morazzi, který spolupracoval i se svým synem Donátem Theodorem.³⁵ V knize Mojžíra Horyny se objevuje informace, že provádějícím stavitelem v letech 1719 - 1720 byl kutnohorský stavitel Jan Jakub Vogler.³⁶ V literatuře se ale objevuje ještě další jméno a to František Benedikt Klíčnický.³⁷ Tento stavitel sice patřil k blízkému okruhu řemeslníků, se kterými Santini spolupracoval, ale v letech 1718 - 1733 dohlížel na stavbu poutního kostela Narození Panny Marie ve Křtinách. Myslím si proto, že je nepřilíš pravděpodobné, aby jedna osoba dohlížela ve stejném čase na tak velké projekty a obě místa byla od sebe zároveň dost vzdálená, takže rychlé přemístování bylo vyloučeno. Benedikt Klíčnický je v pozdější době bezpečně doložen na realizaci projektů, které byly uskutečňovány dle Santiniho plánu na klášterním velkostatku, ale až po jeho smrti. Klíčnický se stal také od roku 1725 členem svatojánského bratrstva, které bylo při klášteře založeno v roce 1723 a počet členů se pohyboval kolem 500.³⁸ Jako zedníci jsou uváděni již zmiňovaný Donát Theodor Morazzi, Kašpar Parves a Václav Ton.³⁹ Truhlářské práce obstarával Jan Ludvík Pěšinský z Hradce. V roce 1721 dosáhly náklady 1241 zlatých a 26 krejcarů, z čehož 194 zlatých 56 krejcarů obdrželi zedníci. Z toho vyplývá, že stavební práce již nedosahovaly takových rozměrů jako v předcházejícím roce a zřejmě se jednalo už o poslední úpravy na hrubé stavbě. Na řadu přišlo pokrývání střechy. „Kašpar Pringer za pobíjení kříže na kopuli obdržel 80 zl., plechovací práce střechy prováděl kutnohorský zámečnický, kterému také klášter zaplatil za zhotovení kopulového kříže 626 zl. 35 kr., pět velkých špičatých hvězd, které

³³ Antonín hrabě Mitrovský koupil část pozůstalosti ve veřejné dražbě v roce 1842 po opatu Otu Steinbachovi, která obsahovala také informace o chodu kláštera.

³⁴ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970, s. 114-115.

³⁵ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987, s. 146. V literatuře se objevuje také obdoba jména Morazzi „Moreš“.

³⁶ HORYNA, Mojžíra. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 340.

³⁷ KRSEK, Ivo et al. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1996, s. 274.

³⁸ Bratrstvo bylo založeno z iniciace opata Václava Vejmluvy a schváleno 21. října 1723 olomouckým biskupem Volfgangem kardinálem Schrattenbachem. Zároveň získalo i různé papežské výsady. Členové bratrstva byli rozděleni do dvou skupin. V první bylo kněžstvo a šlechta, jejich počet neměl přesáhnout 500 osob a protěkem byl sám olomoucký biskup, skutečnými představenými byli ale převor Michal Heller, Řehoř Alexius a Benedikt Hess. Do druhé části bratrstva patřili okolní věřící, tedy laici. ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 64-65.

³⁹ V literatuře se objevuje obdoba jmen „Kašpar Parvus“, „Václav Tön“. ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970, s. 64.

zdobily frontální část nového kostela, bylo pořízeno v Praze za obnos 40 zl.⁴⁰ Ačkoli stavební práce nebyly ještě zcela u konce, konala se 22. září 1722 velkolepá slavnost a vysvěcení kostela, kterého se ujal olomoucký biskup František Julius hrabě Braida a slavnostního kázání pronesl měřínský farář Jakub Felix Pacher. Ten ve svém projevu zmiňoval zázrak, který se udál v den, kdy apoštolská autorita v Římě definitivně schválila veřejné uctívání Jana Nepomuckého. Prameny hovoří o tom, že v ten den se na nebi zrodila nová jasná hvězda. „Pravdivá jest, a pokudž by toho potřeba byla, i s přísahou se potvrditi může, že když tato hvězda kamenná se stavěla, nad ní hvězda nebeská v jasný den se v povětří ukázala a od zedníků a nádeníků snídajících, obědvajících, svačinu požívajících a po práci své odpočívajících k podivení všech k tomu povolanych patrně viděna byla.“⁴¹ Samotný slavnostní průvod se ubíral od klášterního kostela na Zelenou horu. „Vpředu byly neseny korouhve ze všech kostelů města a poddanských vesnic celého panství, za nimi kráčeli sedláci z Vysokého, Počítek, Lhotky, Skleného, Jiříkovic, Radňovic, Slavkovic, Nové Vsi, Jam Vatiána, Sazomína, Kotlas, Pokojova, Hodiškova, Hlinného, Radešínské Svratky, Račic, Zvole Bobrůvky, Mirošova, Podolí, Bohdalce, Rantířova a Obyčtova, celkem asi 416 osob, pak následovali sedláci ze statku novoveselského, tj. Březí, Ostrova, Matějova a Budče (80 osob), dále ze statku Vojnova Městce, tj. Polničky, ze Stržanova, Světnova, Radostína, Vojnova Městce a Škrdlovic (116 osob) a posléze z panství křižanovského, tj. Skléného, Borů, Kadolce, Dobré Vody, Kundratic a Svin (156 osob). V průvodu sedláků šlo tedy celkem 768 osob.“⁴² Za tímto průvodem následovali zástupci cechů z Vojnova Městce, z Horní a Dolní Bobrové, Křižanova, a Žďáru v doprovodu obyvatel daných míst, pak kráčeli studenti a školní mládež následovaná rychtáři a radními, úředníky z měst a klášterů a myslivci z panství. V závěru průvodu pak kráčel konvent, hudebníci, světští duchovní. „Asistence pak nesla sochu Jana Nepomuckého, za níž kráčel opat.“⁴³ Na úplném konci šli příslušníci šlechty a ostatní lidé. Tyto slavnosti se opakovaly každý rok až do zrušení kláštera, postupně byly doplňovány třeba o lampiónové průvody, ohňostroje nebo různá dramatická představení.

Po slavnostech vysvěcení následovaly v roce 1723 zase stavební práce, které se nyní přesunuly zejména do interiéru kostela. Celkové náklady na mzdách období let 1719 - 1723

⁴⁰ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970, s. 115.

⁴¹ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Zelená hora, kostel sv. Jana Nepomuckého, projekt opravy a konzervace ambítů A-F.

⁴² ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 64.

⁴³ Tamtéž, s. 64.

činily 3291 zlatých. Vzhledem k tomu, že do této položky nebyl zahrnut nákup materiálu, lze odhadovat, že celková částka na výstavbu chrámu byla mnohem vyšší.

V případě kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře se nám dochovaly dva původní návrhy z rukou architekta Santiniho. Oba plány se dochovaly jako součást plánové sbírky barokní stavitelské rodiny Grimmů z Brna. Jedná se o čelní pohled a nárys půdorysu. Od výsledné realizace se náčrty liší pouze v několika málo detailech. Tak například nedošlo ke stavbě venkovního schodiště, které bylo situováno před hlavní vstup do kostela, změna se týkala také symbolu ve vrcholu klenby lodi kostela, kde měla být původně deseticípá mariánská hvězda, která byla nahrazena zobrazením světceva jazyka. *„Nezvyklý, formálně však perfektně domyšlený rozvrh stavby je podložen čistě kružítkem konstruovanou geometrickou osnovou půdorysu. V celém půdorysu nenajdeme jedinou přímou linii. ... Východiskem konstrukce půdorysu samotného kostela je síť celkem šesti soustředných kružnic, opsaných kolem středu prostoru lodi. Z nich nejmenší (o poloměru 12 loket) určuje světlý rozměr prostoru lodi chrámu, největší (o dvojnásobném rozměru) je opsána vnějšímu líci obvodové zdi předsíní, vložených mezi „cípy“ hlavního těla stavby. Čtyři další kružnice určují další důležité poměry a body půdorysu.“*⁴⁴ Oba nákresy se týkají pouze hlavního kostela a nejsou v nich zaneseny okolní ambity.

Výstavba ambitů neprobíhala současně se stavbou hlavního chrámu. Ačkoli, jak uvádí například Horyna, jejich základy byly vykopány a vyzděny nejspíš již v roce 1719 a od začátku s nimi celý koncept zelenohorského projektu počítal. Základy pak byly zřejmě zahrnuty hlínou a odkryty až ve chvíli výstavby ambitů. Horyna také předkládá myšlenku, že nejprve byla zřejmě postavena obvodová zeď, do které byly postupně dostavovány brány a kaple. Ještě v době oslav pětistého výročí založení kláštera v roce 1735 nebyla dostavena pátá kaple ambitu.

První dochovaná zpráva o podobě kostela je již z doby jejího vzniku, kdy Bonifác Procházka popisuje příjezd biskupa Braidy. *„Výše odtud se rozkládalo uzavření (clasum) mezi zelenajícími se stěnami z obou stran, načež se těm, kdož tudy předcházeli, ukázala druhá, devatenáct loktů vysoká triumfální brána, jejíž vrchol zaujímal z jedné strany třetí sbor trubačů, odpovídající prvním dvěma, a potom před očima přicházejících ukázal nově na způsob hvězdy postavený kostel: vršek okrašlovalo pět zlatě se třpytících hvězd, velice vhodně uspořádaných do tvaru kříže: srdce obstupovalo pět architektonicky vybudovaných předsíní (vestibula), ozdobených právě tolika většimi hvězdami: toto architektonické dílo gotického*

⁴⁴ HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 341-343.

slohu.... Jinak vnější jižní průčelí kostela vyplňoval námět (argumentum) této slavnosti, který pod alegorií svatební smlouvy, uzavřené mezi nevěstou kostelem a ženichem Nepomuckým, znázorňoval budoucí konsekraci k jeho cti. Na nejvyšším místě vynikala první osoba Trojice jakožto univerzální otec všech, který tím, že udělil otcovský souhlas, učinil tuto smlouvu zákonnou a svatbu oprávněnou a tuto novost, kterou od věčnosti předvídal svou Vševědoucností, oznámil celému světu tímto nápisem z Apokalypsy: „Ejhle, já činím nové všechno.“ Trochu níže na pravé straně opouštělo kostel vojsko nebeských andělů a jiní jej jakožto nevěstu zdobili květinami. Ještě jiní blahopřáli, pějící: „Nová přichází z nebes, připravená pro svatební lože, aby se zasnoubená spojila s Pánem.“ (z hymnu breviáře).⁴⁵ Venku byly dále umístěny alegorické sochy odkazující ke kořenům založení kláštera a socha sv. Jana Nepomuckého. Bylo zde také pět soch panen, které vítaly ženicha Nepomuckého a měly symbolizovat oslavu duchovní svatby novomanželů, panny navíc nesly citáty z Písma svatého odkazující k nadcházející svatbě. „Před těmi, kdož pak vešli do vnitřku chrámu, se zjevil velkolepý hlavní oltář, umístěný pod baldachýnem a korunou. Tam bylo vidět tabernákl podobající se závoře, u kterého asistovali dva géniové, z nichž jeden nesl pečeť, druhý klíč... obojí pak označovalo Mlčenlivce a nařizovalo lidu mlčení v přítomnosti svátosti Eucharistie. Nahoře byl nesen pěti většími anděly zemský okrsek, spojený pěti hvězdami, a z něj čněl na způsob hlasatele Slova Božího náš blahoslavený Jan Nepomucký.“⁴⁶ Po obvodu hlavní lodi byly umístěny čtyři kaple zasvěcené evangelistům. Tyto kaple byly zřejmě určitým provizoriem, protože teprve z roku 1725 máme doklad o zakázce na vyhotovení postranních kaplí, které odpovídají dnešní podobě. Stěny byly okrášleny pověšenými stuhami a bylo zde dvanáct zelenajících se svícňů ve tvaru palmových ratolestí.

Architektonickému rozboru poutního kostela byla věnována v literatuře již velká část, omezím se zde pouze na stručný základní popis.⁴⁷ Kostel stojí na půdorysu pěticípé hvězdy, okolní ambity pak vytvářejí deseticípou hvězdu. „Hroty pěticípé hvězdy kostela tvoří v plné výši probíhající konvexní tělesa skrývající v přízemí sféricky trojúhelné kaple, nad nimiž spočívají v prvním a druhém patře analogické prostory tribuny a galerie. ... Pět hrotitých kaplí je prostřídáno stejným počtem oválných vestibulů, nad jejichž klenbami spočívají jakési lucernovité kaple.“⁴⁸ Pokud bychom do hmoty pěticípé hvězdy připojili původně plánované schodiště na západě a na východě realizovanou sakristii, dostaneme symbolický půdorys

⁴⁵ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Zelená hora, kostel sv. Jana Nepomuckého, projekt opravy a konzervace ambitů A-F.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987, s. 146-157. HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 338-349.

⁴⁸ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987, s. 151.

v podobě jazyka. Toto schéma bylo částečně narušeno, když nedošlo ke stavbě schodiště, ale i tak je možné v půdorysu tento tvar částečně vyčíst. Celá stavba budí v pozorovateli jakýsi roztančený dojem, jednotlivé plochy fasád jsou ozdobeny šikmou bosáží, které kontrastují protisměrné parapety vysokých oken. Právě vysoká štíhlá lomená okna mají evokovat opět podobu světceva jazyku. V přízemní části se nacházejí okna v podobě sférického trojúhelníku, která mají symbolizovat Nejsvětější Trojici.

Také v interiéru je jasně znatelná Santiniho ruka. „*Do ústředního válcového prostoru se otvírá pět kaplí ve tvaru trojúhelníku a střídavě je mezi nimi pět dalších oválných kaplí, které jsou vzájemně propojeny a tvoří kaplový ohoz. V úrovni prvního patra jsou do prostoru vloženy tribuny, které korespondují s přízemními kaplemi, ve druhém patře obíhá desetidílná galerie. Interiér vrcholí kupolí s lunetami, nesenou deseti pilíři. Architekturu dotváří štuková dekorace s motivy šesticípých hvězd a protínajících se a přesekávaných žeber.*“⁴⁹ Právě bohatá štuková výzdoba dotváří monumentalitu tohoto díla. Co se týče vnitřní umělecké výzdoby, celému prostředí dominuje hlavní oltář, jehož návrh je rovněž připisován Santinimu, i když vznikl až po jeho smrti v letech 1725-1727. „*Socha sv. Jana Nepomuckého od Jana Pavla Cechpauera, stojící na zeměkouli nesené postavami letících andělů, patrně od Ignáce Rohrbacha, převádí světce, odchovance cisterciáků, v roli vládce nad národy.*“⁵⁰ V hlavním oltáři je také zabudována schránka s ostatkem sv. Jana Nepomuckého v podobě kůstky, ke které byl přirostlý „jazyk“. Tuto relikvii získal opat Vejmluva. Ve zbylých čtyřech bočních kaplích jsou oltáře zasvěcené čtyřem evangelistům sv. Lukášovi, sv. Markovi, sv. Janovi a sv. Matoušovi. Sochy světců vytvořil již zmiňovaný Ignác Rohrbach.

Obvodová zeď ambitů mezi jednotlivými vrcholy hvězdy je konkávně prohnutá, v jejích středech je pak střídavě umístěno pět čtyřbokých brán a pět pětibokých kaplí. Vnitřní výzdoba ambitů bohužel podlehla ničivým požárům, ale v rámci rekonstrukce, která probíhala na objektech zelenohorského areálu s přestávkami již od roku 1977, se podařilo skupině restaurátorů v čele s koordinátorem architektem Zdeňkem Chudárkem za pomoci osvojení si původní technologie zrekonstruovat v západní straně ambitů původní štukovou výzdobu. To že tento úkol nebyl ani trochu jednoduchý dokládá i čas, který restaurátoři na obnově strávili, teprve v roce 2001 se podařilo odkrýt krásu výzdoby. Zastřešení ambitů neodpovídá původnímu návrhu. V něm byly stanové střechy osazeny alegorickými sochami, jednalo se o personifikace světcových ctností jako Síla, Zdrženlivost a další. „*Tři zachované skulptury*

⁴⁹ HORYNA, Mojmir. *Santiniho stavby na Žďársku*. Žďár nad Sázavou, 1999, s.p.

⁵⁰ SEDLÁK, Jan. *Významné památky okresu Žďár n.S.*. Brno, 1982, s. p.

mají hlavy nápadně obráceny vzhůru, protože pozorují hvězdy na obloze.⁵¹ Po požáru roku 1784 byla původní výzdoba zničena.

Celkovou podobu kostela můžeme porovnat s dobovými rytinami a vyobrazeními. Tak například na portrétu opata Václava Vejmluvy od malíře Simone Gionima zřejmě z roku 1722 je v pozadí vyobrazen poutní kostel stále ještě bez ambitů.⁵² Z roku 1723 pochází Gutweinova rytina z tisku *Risus Sarae*.⁵³ V popředí je zachycen klášter, nad kterým se tyčí poutní kostel již s několika ambity a nad celou scénou se vznáší na obláčku malý Jan Nepomucký, který v pravé ruce drží bilet s pěti šesticípými hvězdami a v levé ruce dřímá palmovou ratolest. Také na anonymní tužkové kresbě ze sbírky Hoferiana z let 1722 - 1727 je zachycena celá kompozice kláštera a nad ním stojícího kostela s ambity.⁵⁴ Z roku 1730 pochází rytina z rukou A. I. Mansfelda, která detailně zachycuje původní výzdobu ambitů.⁵⁵ Na základě kresby F. Witinhofera z Křižanova vznikl kolem roku 1734 mědiryt zachycující celý klášterní areál a samozřejmě i kostel sv. Jana Nepomuckého.⁵⁶ Podobu ambitů nám může doplnit i kresba neznámého vojáka z roku 1742, která byla objevena ve válečném archivu ve Vídni.⁵⁷ Na kolorované perokresbě ze sbírek žďárského zámku z 2. poloviny 18. století je ochoz velice jednoduchý, některé z kaplí dokonce chybí.⁵⁸ Zřejmě jedny z posledních vypočetění ambitů před požárem dokládají rytina J. Berky z 80. let 18. století a poutní obrázek žďárského kláštera ze stejné doby.⁵⁹

Pokud se snažíme pochopit Santiniho kompoziční řešení, je nutné porozumět také symbolickému odkazu, který je celým dílem propleten. Důvod k vybudování chrámu v podobě hvězdy vyšel z legendy hovořící o pěti hvězdách, které se objevily nad tělem utonulého mučedníka na Vltavě. Hvězda prý také vyznačila místo, kde se Jan Nepomucký narodil, a v pravé poledne se objevila nad pahorkem upravovaným pro stavbu zelenohorského kostela. Hvězdou měl být světec oslaven jako vítěz a hrdina. Jedno z prvních vysvětlení, proč byl kostel vybudován ve tvaru hvězdy, přináší již měřičský farář Jakub Felix Pacher, který vedl kázání v den vysvěcení kostela 27. září 1722. Vlastní kázání odvíjel Pacher od citátu z Apokalypsy: „*Kdo zvítězí a ostríhati se bude až do konce skutků svých, dám jemu moc nad*

⁵¹ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987, s. 148.

⁵² Datace není přesná- v literatuře se objevuje v rozmezí let 1722-1725. Viz. Obrazová příloha č. 7.

⁵³ Viz. Obrazová příloha č. 21.

⁵⁴ Viz. Obrazová příloha č. 22.

⁵⁵ Viz. Obrazová příloha č. 23.

⁵⁶ Viz. Obrazová příloha č. 24.

⁵⁷ Viz. Obrazová příloha č. 25.

⁵⁸ Viz. Obrazová příloha č. 26.

⁵⁹ Viz. Obrazová příloha č. 27., č. 28.

*národy a dám jemu hvězdu jitřní.*⁶⁰ Tím, kdo zvítězil svou ctností, je Jan Nepomucký. Ke slavnému přivítání kazatel vyzývá na prvním místě hvězdy „lampy nebeské“ a oslovuje je: „*Chvalte hvězdy nebeské Pána, chvalte v hostu nepomuckým na věky, nebo to je ten rek pro Krista /.../ do řeky Vltavy uvržený a utopený, jemužto k službě vy, krásné a jasné hvězdičky, hned jste s nebe slétly, svaté tělo v řece ležící obklíčily, bleskem mocným noc temnou v den jasný obrátily. Dnes pak je nepomucký host uváděn do nově postaveného chrámu, který vám, ó nebeské hvězdy, ku poctivosti na způsob hvězdy kunštovně vystavený stojí a od takového důstojně velebeného opata schválně ke cti hvězdného hospodáře vyzdvižen jest, jenž 3 hvězdy v svém erbu má*“⁶¹ Hvězda je považována za zvláštní dar pro nesmrtelné, kteří jsou hodní věčné památky, tak jako hvězda Ježíše Krista, hvězda jasná a jitřní, nebo třeba Panna Marie, která měla korunu z dvanácti hvězd, když se zjevila svatému Janu Evangelistovi. Hvězdu tedy dostal jako odplatu za své vítězství i svatý Jan. Pacher se poté obrací k číselné symbolice a říká: „*Já jen to pozoruji, přišli jste k této cisterně /tj. ke „studnici mariánské“ ve Žďáru/ z Nepomuku, vy páni cisterciensťi, před pěti skoro věky, léta 1234. Pět věků, mně se zdá, vyznamenává pět paprsků této hvězdy a chrámu na způsob hvězdy kunštovně a skvostně vystaveného: šestý tedy nový věk s připojením Božské Venuše-Marie začne nový hospodář Dobropán, Nepomucký svatý Jan.*“ „*Jan žil za zemi 53 let, číslo padesát znamená milostivé léto a číslo tři značí třikrát šťastné a milostivé, takže skrze toho nového hospodáře a Dobropána, svatého Jana, dosáhnete milosti, tj. milostivé léto.*“⁶² Číslo pět tedy značilo příchod cisterciáků do Žďáru před pěti sty lety, v literatuře se objevuje číslo pět také jako anagram jména opata Wejmvwa, pět ran Kristových, ale třeba i pět liter slova „tacui“, tedy mlčel jsem.

Číslo 12 „*je chápáno jako Božské číslo, kterým se měří nebeské věci a zároveň jako číslo, v jehož počtu jsou pozemské skutečnosti ve zvláštním vztahu k Bohu (12 kmenů Izraele, 12 apoštolů Kristových, 12 hvězd svatozáře p. Marie, 12 andělů před branami nebeského Jeruzaléma atd.)* V zóně dvanáctky je pozemská skutečnost v silném a výslovném vztahu k Bohu.“⁶³ Číslo tři je pak symbolem posvátné dokonalosti a výrazem Boží úplnosti a vlády. Pětka je v křesťanské kabale symbolem pravé oběti. „*Šestka je číslem dokonalosti a pečeti světa (šestého dne spatřil Bůh, že co stvořil, je dobré, šestého dne podstoupil Kristus smrt na*

⁶⁰ PLICHTA, Alois (ed.). *Slavnostní řeč : k svěcení kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře blíž města Žďáru dne 27. 9. 1722*, Žďár nad Sázavou, 1968, s. 32-33.

⁶¹ Tamtéž, s. 18.

⁶² Tamtéž, s. 35 - 36.

⁶³ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Zelená hora, kostel sv. Jana Nepomuckého, projekt opravy a konzervace ambity A-F.

kříži pro spásu lidstva,...).“⁶⁴ A posledním číslem, které se v symbolice na Zelené hoře objevuje je devítka jako výraz pořádku nebeských sfér.

Zdeněk Kudělka v katalogu architektury uvádí: „*Ochoz má půdorys desetiúhelníka, jenž jednak odpovídal deseti kaplím kostela, jednak deseti stranám raně gotické studniční kaple, podle níž klášter dostal název Fons Marie Virginis.*“⁶⁵ Tato informace se objevuje i v publikaci Jana Sedláka vydané ku příležitosti zapsání památky do seznamu UNESCO.⁶⁶ S tímto tvrzením nesouhlasím, již z toho důvodu, že studniční kaple stála původně na sedmiúhelníkovém půdorysu. K její přestavbě na desetibokou centrálu došlo teprve v polovině 19. století. Jednotlivých analogií významu symbolů je samozřejmě mnohem více, ale vzhledem k probádanosti tohoto tématu v dostupné literatuře není mým cílem se zde touto problematikou zabývat do hloubky.

Dnem 22. října 1784, tedy dnem zrušení kláštera, je datován i inventář zelenohorského kostela, který podrobně rozepisuje předměty, které se v kostele nacházely: varhany v dobrém stavu s dvěma klaviaturami, pedály s šestnácti mutacemi, staré a zničené bílé okenní závěsy, pulty hudebníků, červeně natřený žebřík, stará stolička bez opěradla, okna v železných rámech s drátěnými mřížemi, stará lavice, hlavní oltář nad hladkou stěnou sv. Jana Nepomuckého, sestávající ze sádrových figur, další malé oltáře 4 evangelistů, žlutě štafírované dřevěné oltářní svícny, kánonové tabulky, kytice z peří v dřevěných štafírovaných vázách, oltářní ubrus, kredencový stůl, staré zničené obrazy apoštolů, lavice, atd.⁶⁷

Po požáru přešel klášterní majetek do rukou Náboženského fondu. Poutní místo bylo ponecháno na celých osm let ve velmi zbědovaném stavu, chyběly mu i střechy.

O tom, že se lidé nechtěli jen tak smířit se zavřením kostela na Zelené hoře svědčí také žádost pátera Vavřince Anderle z dubna roku 1785, kterou směřoval brněnskému biskupovi, aby povolil sloužit mši na svátek sv. Jana Nepomuckého, čemuž bylo vyhověno.

O rok později byly pořízeny dva nové inventáře. Dle červnového můžeme porovnat změny, které se na kostelním majetku udály během dvou let. „*Tak chybí kredencový stůl s mariánskou sochou, místo 14 lavic jich nyní bylo v kostele jen 12, místo 8 obrazů apoštolů*

⁶⁴ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Zelená hora, kostel sv. Jana Nepomuckého, projekt opravy a konzervace ambítů A-F.

⁶⁵ KRSEK, Ivo et al. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1996, s. 279.

⁶⁶ SEDLÁK, Jan. *Jan Santini Aichl-Dědictví*. Žďár nad Sázavou, 1995.

⁶⁷ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Zelená hora, kostel sv. Jana Nepomuckého, projekt opravy a konzervace ambítů A-F.

*jen 6, místo 2 cínových kropek pouze 1 a v sakristii chybějí některá mešní roucha.*⁶⁸ Červencový soupis mobiliáře, který vytvořila brněnská spojená komorní účtárna, byl doplněn o další změny a navíc zde bylo zaznamenáno určení, do kterého kostela v okolí mají být jednotlivé předměty poslány, aby se předešlo celkovému zničení interiéru, byly některé prvky převezeny do okolních kostelů. Tak například v Obyčtově můžeme ještě dnes vidět postranní barokní kazatelnu s reliéfem umučení svatého Jana Nepomuckého, byly sem přeneseny také kamenné dlaždice. Dubové lavice byly převezeny do Jam. Stříbrná socha sv. Jana Nepomuckého „vážíci 1154 lotů a 2 kvitlíky“ skončila v mincovně.⁶⁹ Soupis obsahuje informace i o převozu postranních oltářů, ale k tomu zjevně nedošlo, protože původní oltáře se stále nacházejí v kostele na Zelené hoře.

Teprve v roce 1792 došlo k opravení střechy nad kostelem, stříšky z okolních ambitů byly doplněny v roce 1803. Ve 20. letech 19. století se zasadil o opravy na poutním místě farář Matěj Sychra, jeho hrob se nachází hned u hlavního vchodu na zelenohorský hřbitov. Po bouřce v březnu 1842, kdy blesk udeřil do střechy chrámu, došlo k jejímu shoření, ale ještě v tom samém roce byla opravena. V létě 1880 došlo k pokrytí střechy černým plechem, který byl o sto let později vyměněn za měděný.

Po řadě posouzení stavu objektu byl v roce 1913 vyhotoven projekt na opravu oken a vrat ochozu, který schválila vídeňská ústřední komise, ale k jeho realizaci z důvodů nedostatků financí nedošlo. Tak teprve v následujícím roce byl schválen rozpočet ve výši 54 544 korun 20 haléřů.⁷⁰ Naplánováno bylo pokrytí střech ochozu a kaplí pozinkovaným plechem, také očistit venkovní a vnitřní omítky, opravit a nově natřít, položení cihlové dlažby, opravit dřevěná vrata, osadit nová železná okna na kostele a nově je zasklít. Zakázku na vyhotovení oken získal E. Škarda z Brna, ale kvůli vypuknutí první světové války byly opravy zastaveny ještě před jejich zahájením.

Po válce se pak opět přistoupilo k plánování nutných oprav, které mohly být započaty v roce 1922, podmínkou ovšem bylo, aby okna byla dřevěná. Opravy v interiéru kaplí i kostela probíhaly také během 30. let. Po dlouhé odmlce se přistoupilo k dalším opravám až v roce 1965. *„Letošní rok významným mezníkem v dějinách kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře. Z rozkazu SPS je zaměřován až do detailů poutní kostel na Zelené hoře.*

⁶⁸ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Zelená hora, kostel sv. Jana Nepomuckého, projekt opravy a konzervace ambitů A-F.

⁶⁹ KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002, s. 166. POSPÍŠIL, Jiří. *Poutní kostel na Zelené hoře ve Žďáře nad Sázavou*. Žďár nad Sázavou, 1993, s. 21.

⁷⁰ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Zelená hora, kostel sv. Jana Nepomuckého, projekt opravy a konzervace ambitů A-F.

*Dne 21. 6. 1965 vyměřujícími inženýry otevřena hrobka pod podlahou svatojánského kostela. Hrobka se skládá ze dvou chodeb: po každé straně hlavní chodby, která sahá až pod hlavní oltář, jsou otvory, v nichž jsou za sebou dř. rakve. Po pravé straně hlavní chodby, asi tak tři metry od schodiště do hrobky je dlouhá rozvětvená chodba, která bude také prozkoumána a přeměřena.*⁷¹

Podařilo se mi nahlédnout do několika projektů na opravy, konzervaci a rekonstrukci jak samotného kostela, tak i okolních ambitů. Na celém objektu byla dělána řada technických průzkumů. V 70. letech 20. století došlo k velkému prohřešku, kdy byla vyměněna okna a dveře, které nekorespondují s původními. Okna byla vyrobena podle projektu odboru konzervace a obnovy Krajského památkového střediska v Brně. V této době nebyla ještě zpracována rešerše stavební historie kostela a patrně nebyl proveden ani dostatečný průzkum na místě. Následně byly opravovány také fasády.

Od května do června roku 1995 zde probíhal restaurátorský sondážní průzkum v ambitech kostela. Byly nalezeny nápisy a kresby na původní štukové omítce i na mladších vápenných nátěrech, které byly provedeny tužkou nebo rudkou. Při rozboru jednotlivých ambitů byla zjištěna jejich původní barevnost, jaká byla dlažba a navržen plán její ideální rekonstrukce. U jednotlivých ambitů, jejichž oprava byla dokončena v roce 2001, byl proveden průzkum stavu krovů. Bylo zjištěno, že jsou ze smrku a jedle, pocházejí z 18. století a na všech byla pozorována pokročilá hniloba. Další technické průzkumy ohledně statiky ukázaly, že kostel je ve velmi dobrém stavu, ovšem vlhkost v některých místech kvůli nedostatku odvádění dešťové vody překračuje přípustné normy. Během realizace projektu na opravu ambitů došlo k přesunutí většiny hrobů z jejich okolí a byl zde ponechán pouze hrob Josefa Matěje Sychry. Došlo také k úpravě okolní vegetace. Některé stromy v okolí ambitu byly ponechány na dožití a upraveny, tak, aby neporušovaly zdivo, ostatní stromy byly odstraněny a bylo naplánováno vypracovat samostatný projekt na úpravu lesa na Zelené hoře. Byly také navrženy úpravy dveří, vstupních prostor ambitů, kapliček a jejich oken. V roce 2001 byl vypracován projekt na opravu a restaurování samotného kostela. Naplánovaná oprava fasád a restaurování některých předmětů uvnitř kostela, jako například restaurování dlažeb a dveří, které proběhlo v roce 2003. V následujících letech pak probíhaly i nadále restaurátorské práce, při kterých došlo k odhalení stop freskové a štukové výzdoby v klenbě kostela. Prováděna byla také již dříve naplánovaná úprava okolního terénu, kdy byla

⁷¹Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Zelená hora, kostel sv. Jana Nepomuckého, projekt opravy a konzervace ambitů A-F.

odstraněna většina vzrostlých stromů, čímž byl Zelené hoře navrácen krajinný ráz z dob vzniku kostela. V současnosti je opravována věž kostela.

Významným datem pro tuto ojedinělou stavbu se stal 17. prosinec 1994, kdy byl poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře zapsán na seznam památek dědictví UNESCO. Poutní kostel je v současné době možné navštívit v rámci prohlídek, občas se zde konají i různé výroční mše a koncerty.

Konírny šlechtické akademie⁷²

Po vzoru některých bavorských klášterů se rozhodl opat Václav Vejmluva v roce 1724 založit šlechtickou akademii. „*Chovanci se v tomto ústavě měli vyškolit ve znalosti řečí, v šermování a v elegantním vystupování. ... kromě latiny věnovali chovanci pozornost studiu francouzštiny, němčiny, češtiny a hudby. Pokud jde o stravu, chovanci měli k obědu kromě polévky obdržet maso hovězí nebo skopové, zvěřinu, kuřata, moučníky a ovoce, totéž jídlo měl jim klášter poskytnout i k večeři.*“⁷³ Výuku zajišťovalo sedm vzdělaných členů řádu. Studenti se mimo jiné učili základům matematiky, dějepisu, kreslení, psaní a tancování. Jejich povinnosti začínaly každé ráno o půl páté, půl hodiny měli na přípravu a snídani, pak začínaly první přednášky, před sedmou hodinou se ubírali na ranní mši a poté opět na vyučování. V takovémto rytmu se ubíral celý den a končil večeří v sedm hodin. Chlapci platili za internátní bydlení celkem 420 zlatých a navíc na konci roku měli věnovat určitý obnos ze svého kapesného tanečnímu mistrovi. Akademie bohužel neměla dlouhého trvání a zanikla během válek s Pruskem v roce 1740, kdy byli studenti rozesláni na jiné akademie. Po válkách usiloval císařský dvůr o její znovuoobnovení, ale klášter se potýkal s tíživou hospodářskou situací a musel vynakládat nemalé finanční prostředky na obnovu klášterních prostor. Mezitím navíc vznikly další čtyři akademie dvě ve Vídni, v Praze a v Olomouci. Vzhledem k tomu, že tyto nové akademie byly mnohem lépe vybavené a zároveň šlechtické synky vyšel pobyt v nich na menší peníze s tím, že ve velkém městě mohli získat lépe praxi, hrozilo, že by do žďárské akademie nepřicházelo tolik studentů a tím by nebyly ani finanční prostředky na placení kvalifikovaných odborných sil. „*Nástupce Vejmluvův opat Hennet žádal proto, aby jeho klášter byl zbaven povinnosti obnovit šlechtickou akademii. Marie Terezie mu však nevyhověla a 24. ledna 1750 nařídila, aby do tří let byla akademie ve Žďáře obnovena.*“⁷⁴

⁷² Viz. Obrazová příloha č. 29., č. 30.

⁷³ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784.* Havlíčkův Brod, 1962, s. 67.

⁷⁴ Tamtéž, s. 59.

Ekonomické možnosti ale nakonec neumožnili vyhovět tomuto nařízení a ke znovu obnovení nikdy nedošlo.

Této akademii měly sloužit i nově postavené prostory koníren, které navrhl Santini. Přesné datum jejich vzniku se v literatuře rozchází. Mojmír Horyna datuje vznik koníren před rok 1722 a odkazuje na kresbu ze sbírky Hoferiana, jejíž vznik klade do roku 1722. S tím nelze ovšem jednoznačně souhlasit. Tato kresba vznikla na základě připravované moravské obrázkové topografie, kterou sestavoval „rytíř Dismas z Hofferů“. Ten si nechal od některých klášterů a měst vyhotovit soudobé pohledy. Kdo nakreslil pohled na žďárský klášter nevíme, ale dochovalo se datum odeslání objednavateli a to rok 1727. Průvodní dopisy, které byly ke kresbě přiložené, naznačují, že vznikla nedlouho před svým odesláním. Pokud se podíváme na samotnou kresbu, může nám v časovém určení pomoci také vyobrazení poutního kostela na Zelené hoře, který je zde zachycen již s ambity a ty nebyly kolem roku 1722 ještě postaveny. Je tedy možné, že konírny byly postaveny až po smrti architekta.

Konírny se nacházejí na čtvrtém klášterním nádvoří. Jejich čelní strana je paralelně orientovaná s konventním kostelem. Jedná se o jednopatrovou budovu stojící na půdorysu protáhlého obdélníku. *„Zaujímá protáhlý půdorys se vstupním prostorem, místností pro podkoního uprostřed a dvěma sály koníren po stranách. Průčelí objektu má charakteristické kompozice oken, jejichž analogie se vyskytují na Zbraslavi, ve Křtinách a v Rajhradě.“*⁷⁵ Vnitřní prostory jsou zaklenuty segmentovou klenbou s lunetami. Její výraznou ozdobou jsou štuková žebra *„připomínající pozdně gotické kroužené osnovy.“*⁷⁶

Konírny prošly v 60. letech generální opravou a od roku 1973 zde byla umístěna expozice věnovaná J. B. Santinimu, která byla později přesunuta do přízemí jedné z konventních budov.⁷⁷ V současné době je v levém křídle budovy umístěna stálá výstava připravená k počtě majitelů zámku hrabat Kinských, která je doplněna o galerii s portréty představitelů tohoto starobylého šlechtického rodu. Pravé křídlo koníren dnes slouží jako obřadní síň s kapacitou až 80.

Chudobinec a hostinec U tří hvězd⁷⁸

Další dvě stavby, které vznikly patrně kolem roku 1722, ale z kterých jsou dnes zachovány spíše torzovité zbytky, jsou hostinec U tří hvězd a bývalý chudobinec. Budova hostince je zachycena na tužkové kresbě ze sbírky Hoferiana. Roční činže za pronájem činila

⁷⁵ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987, s. 160.

⁷⁶ Tamtéž, s. 160.

⁷⁷ Více viz. kapitola „Pocty Santinimu“.

⁷⁸ Viz. Obrazová příloha č. 31.

150 zlatých. V 19. století došlo k rozdělení hostince na dvě samostatné budovy č.p. 494 a č.p.29. „Východní křídla obou domů byla stržena před rokem 1980 při rozšiřování silnice. ... Dům č.p. 28 /dnes č.p. 494/ je v těžce havarijním stavu, na jeho průčelích a štítu jsou zachovány drobné fragmenty architektonických forem výrazně santiniovského charakteru.“⁷⁹ Druhá budova byla v 19. století přestavěna v renesančním historizujícím slohu, v současné době je objekt evidován na katastrálním úřadu jako rodinný dům ve vlastnictví manželů Kulhánkových. O této stavbě se zmiňuje také Zdeněk Chudárek ve svém stavebně historickém průzkumu hostince v Ostrově nad Oslavou. „Klášteří hostinec „U tří hvězd“ v blízkém Žďáru je v podstatě jednoduchý stavební soubor ze dvou obdélných budov v příčné ose propojených vozovou kůlnou. Obě budovy měly zcela stejné sedlové střechy, vymezené trojúhelníkovými štíty. Dvůr mezi budovami byl uzavřen zdmi s dvojicí bran.“⁸⁰ Stavba tohoto typu by se mohla zdát na Santiniho příliš „jednoduchou“, ovšem architekt, který se snažil do každého svého díla zapojit nějaký bizarnější prvek či detail nezklamal ani zde. „Tímto detailem byly kubizující stříšky sestupující ze stran k branám jako dynamický a vzrušivý prvek, upozorňující na sebe a na celý symbolický význam stavby.“⁸¹ Přístavky se stříškami tak vytvořili patky písmene „H“ na jehož půdorysu byl hostinec vystavěn a který měl symbolizovat také funkci hostince H= hostibulus. V současné době je dům č.p. 494 přestavěn na cukrárnu, která nese název „U tří hvězd“.

Chudobinec se objevuje teprve na mědirytu A. Mansfelda, který vyhotovil na základě kresby F. Witinhofera z Křižanova kolem roku 1734. Nacházel se mezi hostincem U tří hvězd a Dolním hřbitovem. Ve starší literatuře je tato jednopodlažní budova nazývána drůbežárnou.⁸² Horyna ovšem přichází s novým překladem. „Ve středověké a časně novověké latině zmíněný pojem /pozn. dle legendy rytiny Domus pro asservatione altilibus/ označuje osoby vyživované a zaopatřené, stavba tedy zřejmě sloužila jako starobinec a chudobinec.“⁸³ Samotný objekt je dle rytiny tvořen v jádru osmistěnnou budovou na vrcholu s lucernou, ke které přiléhají na křížovém půdorysu čtyři budovy podélného obdélníkového tvaru. Centrální

⁷⁹ HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 380.

⁸⁰ CHUDÁREK, Zdeněk. *Stavebně historický průzkum: Ostrov nad Oslavou – Panská hospoda*. Praha, 1987, s. 56.

⁸¹ Tamtéž, s. 56.

⁸² ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 49.

⁸³ HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 382.

část stavby do dnešní doby zcela zanikla a ostatní části jsou zcela přestavěny na domy č.p. 27, 65, 68 a 69.⁸⁴

Hospodářský dvůr Lyra⁸⁵

Kolem roku 1720 vznikl za Brannským rybníkem oproti klášteru nový hospodářský dvůr. Na vyobrazení ze sbírky Hoferiana z roku 1722 je již tato novostavba zachycena v úplnosti. „*Ohromný hospodářský dvůr je situován na terénu lehce se svažujícím k břehu rybníka. Jeho monumentální, až jevištně pojatá symetrická kompozice je pak vázána na pohledovou osu z oken prelatury kláštera. Areál se skládá celkem ze šesti, resp. sedmi budov a čtyř bran. Dlouhé západní křídlo má jednopatrový střed v rozsahu sedmi okenních os, boční části, které se na severní a jižní straně ještě pravouhle zalamují, jsou přízemní. Východně od bran jsou situována dlouhá přízemní křídla stodol, která jsou v půdorysu esovitě prohnutá a vytvářejí charakteristický útvar, jenž dal dvoru název. Za další dvojicí protějškových bran pak na východní straně dvora jsou tři drobnější křídla, v ose plochy dvora pak ještě vozová kolna.*“⁸⁶

Původní barokní stavba vystavěná na půdorysu hudebního nástroje lyry byla postupně přestavována během pozdějších dob. Charakter čistě barokního díla tak tedy již postrádá, ale samotný půdorys se podařilo zachovat. Hospodářský dvůr je stejně jako zámek v držení rodiny Kinských, která je získala v restituci v roce 1991. Dvůr dodnes slouží k hospodářským účelům a ačkoli některé budovy vypadají „polorozpadle“, většinu z nich se podařilo zachovat a opravit. Z výroční zprávy NPÚ Brno vyplývá, že v roce 2004 byly na objektech statku provedeny nové fasády, ovšem ne na všech. Barva koresponduje z podobou kláštera. V současné době zde sídlí Správa lesního hospodářství Dr. R. Kinský.

Opatská prelatura⁸⁷

Hlavní dominantou druhého nádvoří je vedle kostela Nanebevzetí Panny Marie také prelatura, kterou tvoří sálová vstupní část se dvěma bočními křídly. Jedná se částečně o novostavbu, částečně o přestavbu starší středověké budovy, která ale nedostačovala reprezentativnímu účelu opatské rezidence. Přistavením prelatury se oddělilo druhé a třetí nádvoří kláštera. Santini vypracoval plány na přestavbu zřejmě na počátku 20. let 18. století,

⁸⁴ HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 382.

⁸⁵ Viz. Obrazová příloha č. 32.

⁸⁶ HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 377.

⁸⁷ Viz. Obrazová příloha č. 33.

ale jejich realizace byla dokončena až po jeho smrti kolem roku 1727.⁸⁸ Je ovšem patrné, že na tužkové kresbě ze sbírky Hoferiana z let 1722-1727 ještě není budova zachycena, naskytá se nám myšlenka, že zřejmě nebyla stavba ještě dokončena a autor ji proto nezaznamenal. Zachycuje ji teprve Witinhoferova rytina z let 1734-1735. V roce 1734 byla prelatura doplněna o freskovou výmalbu, přikláním se tedy spíše k širší dataci možného vzniku této budovy a to v letech 1722-1734.

Hlavní průčelí je rozčleněno na tři části. Střed budovy tvoří příčně orientovaný osmistěn, mírně předsazený před dvě navazující nižší boční obdélná křídla. Tyto tři části jsou spojeny jednotícím kompozičním prvkem profilovanou kordonovou římsou. „*Tato plastická a výrazně profilovaná průběžná římsa je sice přerušovaná výřezy oken v přízemí, ale je tak dynamicky pojata, že je svým úsekem překračuje, kdežto dveřní výklenky obou křídel obkružuje tak, že z obou stran nepatrně přesahuje svislou část ostění a vytváří půlkruhové dveřní záklenky, silně zdůrazněné mohutným klenákem.*“⁸⁹ Středový oktogon je rozčleněn šesti pilastry podloženými bosáží, které vystupují z kordonové římsy a jsou zakončeny římskou hlavicí. Celý vzhled je podtržen třemi vysokými obdélnými okny, nad kterými jsou okna kruhová. Výrazným prvkem na hlavním průčelí je vstupní portál, který je z obou stran osazený dvěma hladkými válcovými sloupy, ze kterých vystupují tři oblounové pruty, které se vzájemně spojují v „*trojlaločnou obloučkovou supraportu*“⁹⁰ Supraporta je ve svém vrcholu zatočena obráceně stočenými volutami, nad kterými je posazena plastická kartuš. Tento motiv volut se objevuje také kolem okenních šambrán. K ústřední osmiboké hmotě přiléhají dvě křídla. Levé západní křídlo vznikalo zřejmě současně se stavbou střední části a zachovalo si původní členění včetně členění fasády. Pravé křídlo bylo po požáru z roku 1737 přestavěno na dvoupatrovou budovu a také ozdobné prvky na fasádě se odlišují od původního plánu.

Hlavní sál je zaklenut valenou klenbou, na které spočívá nástěnná freska. Tyto prostory sloužily jako refektář pro řeholníky, kde se kromě podávání jídla konaly i různé obřady. Tato místnost je považována za nejkrásnější z celého objektu prelatury. Autorem fresky, která dodnes nebyla nikdy restaurována, je Karel František Antonín Töpfer. Tento umělec se dostal do služeb žďárského kláštera zřejmě na doporučení strýce své manželky velkomeziříčského děkana Jakuba Felixe Pachera. První zakázku získal v roce 1727, kdy vyzdobil kapli sv. Antonína Paduánského v Ronově. „*Centrální výjev Nanebevzetí sv.*

⁸⁸ HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 380.

⁸⁹ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970, s. 16.

⁹⁰ Tamtéž, s. 17.

*Antonína, je po stranách doplněný 4 scénami a 6 monochromními výjevy v kartuších v lunetách s náměty z Antonínova života.*⁹¹ Později působil například v proboštské rezidenci v Olomouci, kde vytvořil fresku s antickým námětem. Také u cisterciáků ve Velehradě se podílel na výzdobě přestavovaného komplexu, ale z jeho práce se nám dochovala pouze výzdoba Saly terreny.

Přímo ve žďárském klášteře se setkáváme s dílem tohoto autora v roce 1734, kdy se ujal výmalby hlavního sálu prelatury. „*Je možné, že pro tuto místnost nebyla původně fresková výzdoba vůbec zamýšlena. Původní, Santinim navržená klenba, totiž musela být pro později plánovanou freskovou výzdobu dodatečně upravena. Především došlo k odstranění hran klenebních náběhů a k úpravě klenebního zrcadla tak, aby zamýšlená výmalba tvořila plynulý, hranami nerušený celek. Podnětem, který mohl opata Vejmluvu přivést k myšlence vyzdobit sál nástěnnou malbou snad bylo blížící se 500. výročí založení kláštera, kdy zde měla být přivítána řada významných hostí.*“⁹² K přesné dataci nám v tomto případě napomáhá chronogram umístěný v ústřední scéně, ve které sv. Benedikt předává řádovou řeholi sv. Bernardu z Clairvaux. Právě v knize řeholí je zachycen zmiňovaný chronogram *statVtarIo orDInIs nostrI More Im hospIte ChrIstVs eXCIpIatVr. Ex Reg S: Bened (VIDIIIMIICIVXCIIV = 1734)*. Tato hlavní scéna zobrazuje tzv. Nebeskou blaženost a symbolizuje vstup cisterciáků a benediktnů do nebe. Ústřední postavu sv. Benedikta a sv. Bernarda obklopují benediktni v šedých hábitech a cisterciáci v bílých. Celé scéně přihlížejí veselící se andělé. Tento námět se objevuje také v jiných cisterciáckých klášterech jako například v Oseku a Plasech.

Celou tuto ústřední scénu doplňují po obvodu čtyři starozákonní výjevy. Na prvním je zachyceno zvěstování Abrahamovi o narození syna Izáka. Abraham pohostil tři poutníky, kteří jsou na výjevu dobře znatelní podle průhledných křídel, sám Abrahám je oděn v honosném orientálním šatu. Za jeho ochotu mu poutníci, podle tradice je jedním z nich sám Bůh, prorokovali narození syna Izáka. Vlevo je zachycena žena Abraháma Sára, která potají v pokleku celé scéně naslouchá.

Druhý starozákonní výjev se týká obětování syna Izáka, kterým chtěl Bůh vyzkoušet Abrahamovu pevnou víru. Izák je zde zachycen jako mladík nesoucí otep dříví, za ním kráčí Abrahám a jeho sluha. Tento motiv nebývá příliš častý, obvykle je scéna zachycována přímo

⁹¹ Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, diplomová práce: MACUROVÁ, Zuzana. Malířská výzdoba hlavního sálu prelatury bývalého cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou. Vedoucí práce: Mgr. Michaela Šeferisová Loudová, Ph.D. 2007, s. 12.

⁹² Tamtéž, s. 18.

ve chvíli obětování. Ale i na žďárské fresce se snáší k Abrahamovi anděl, aby mu zabránil v obětování syna, a o kousek dál je vyobrazen beran, který se zapletl do roští a byl obětován místo Izáka.

Třetí vyobrazení se týká Sodomy a Gomory. Do města přišli dva poutníci andělé, které pohostil Lot se svou rodinou. Za jeho štědrost ho andělé varovali před zkázou města, ve kterém lidé propadali radovánkám a pití. Töpfer zde zachytil právě okamžik, kdy Lot hostí poutníky a na jeho dům se dobývají obyvatelé Sodomy a Gomory a chtějí, aby jim Lot anděly vydal, to ovšem Lot odmítl a sám Bůh potrestal opovážlivce slepotou. Bůh chtěl města ušetřit pokud by se v nich našlo padesát čistých duší, nepodařilo se bohužel najít ani pět a tak podlehla zkáze, i dnes je spojení Sodoma a Gomora synonymem úpadku, bezbožnosti a špatného lidského jednání. Z celého města se nakonec zachránil pouze Lot se svými dcerami a jeho manželka, která se ve chvíli útěku otočila, se proměnila v solný sloup. Zajímavostí na této scéně je pes stojící za jedním z andělů vpravo, který má ve svém obojku signaturu autora fresky C.F.A.T. Tento motiv podpisu ve psím obojku používal Töpfer častěji, například v proboštské rezidenci v Olomouci nebo v rožnovské kapli sv. Antonína Paduánského.

Poslední scéna zachycuje putování Mojžíše se svým lidem z Egypta. Protože během svého putování Izraelité pochybovali o své víře k Bohu, tak je potrestal čtyřicetiletým putováním po poušti. Scéna na fresce zachycuje okamžik zázraku, kdy Mojžíš udeří holí do skály, odkud vytryskne pramen vody a občerství žíznivý lid. Pod těmito starozákonnými výjevy se nachází barokní kartuše, ve kterých jsou biblické citáty a motta, kterými by se měl řídit každý věřící, který chce vstoupit do nebe. Pod prvním sloupem se nachází citát z první epištoly sv. Petra HOSPITALES INVICEM, CRESCET ab HOSPITA SARA Benigna SU (mna) neboli pohostinní navzájem, ze štědrého pohostinství poroste celý Žďár.⁹³ Pod druhou scénou, obětování Abrahamova syna Izáka, se nachází kartuše s nápisem IN BONA VOLUNTANTE, Prognati SARA Filii non degenerabunt ad Rom. Verš je z dvacáté druhé kapitoly první knihy Mojžíšovi a znamená „V dobré vůli, další věta je založena na možnosti slovní záměny, spočívající v totožnosti jména manželky Abrahamovy, Sáry s latinským označením Žďáru. Synové zrození ze Sáry (= Žďáru) nikdy nevymřou.“⁹⁴ Třetí výjev ze Sodomy a Gomory nese pod sebou kartuši s nápisem HOSPITALITATEM SECTANTES, Incolumes vivent: HIS DEVS Hospes e (rit). „Uvádí se v něm část třináctého verše dvanácté kapitoly z epištoly sv. Pavla k Římanům o přívětivost k hostům: Pohostinství vyhledávající,

⁹³ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970, s. 28.

⁹⁴ Tamtéž, s. 28.

další věta znamená: Boudou žíti v pokoji: Bůh jim bude hostem. Poslední kartuše nese nápis OMNIBUS AFFLUENTE (R), Fac 1 Cap, Gratus SARENO pat (et) de FONTE liquor. Což znamená Všem hojně, ze žďárského pramene tryská libý nápoj“.⁹⁵ Pramen tryskající ze skále tak měl symbolizovat také duchovní funkci kláštera a vztahuje se také k jeho názvu.

Nad vstupy do místnosti jsou proti sobě vyobrazeny opatský Vejmluvův znak a konventní znak. Oba znaky jsou vsazeny ve zlatých barokních kartuších vymalovaných zelenou barvou, jsou umístěny v jakési iluzivní bráně z římských sloupů. „*Architektura tvořící zde jakési brány se skládá z typických masivních pilířů a sloupů, jejichž vrcholky se ztrácejí v oblacích. Při srovnání s dalšími Töpferovými díly zjistíme, že malíř ve své tvorbě využívá stále se opakující architektonické prvky, které se vyznačují masivností a poměrně střídou dekorativností. Omezuje se v podstatě na mohutné mramorové sloupy a pilíře, na které dosedá hmotné kladí. Tyto základní prvky pak, bez zásadnějších obměn, můžeme vidět jak na žďárské fresce, tak i na dalších malířových nástěnných malbách.*“⁹⁶ Na znaku žďárského kláštera je vyobrazena studnice s okovem na vrcholu osazená soškou Panny Marie nesoucí Ježíška. Tento motiv se jednoznačně vztahuje k samotné legendě o založení kláštera a opakuje se nejen v klášterní architektuře (studniční kaple), ale i v samotném názvu kláštera Fons Beatae Mariae Virginis. Protilehlý opatský znak je dělený šikmým břevnem, na kterém jsou tři šesticípé hvězdy, v levé části je orlice s kunštátským štítkem na hrudi a v pravém poli mezi dvěma liliemi stejnoramenný kříž obklopený literami MORS. „*Právě zkratka MORS patří mezi charakteristické prvky českomoravských cisterciáckých klášterů a v jiných oblastech se s ní takřka nesečkáme. Jde o zkratku řádového domu MORimondus, ze kterého můžeme odvodit původ všech zdejších klášterů, tedy i toho žďárského.*“⁹⁷

V současné době slouží prostory prelatury k expozici Muzea knihy. Ta zde byla umístěna již v roce 1957 a podnět k jejímu vzniku dal knihovník PhDr. Bohumír Lifka. Ve spolupráci se Státní památkovou správou, tak bylo založeno Muzeum knihy, které je svou rozlohou jedním z největších na světě a v České republice jediným svého druhu. Expozice je umístěna ve dvaceti jedna místnostech včetně chodby a je rozdělena do osmi celků odpovídajících časové ose ve vývoji knižní kultury od počátků až do dnešní doby. Expozice je navíc doplněna také o názorné ukázky restaurované středověké knihařské dílny, scriptoria a

⁹⁵ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784.* Brno, 1970, s. 29.

⁹⁶ Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, diplomová práce: MACUROVÁ, Zuzana. Malířská výzdoba hlavního sálu prelatury bývalého cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou. Vedoucí práce: Mgr. Michaela Šeferisová Loudová, Ph.D. 2007, s. 38.

⁹⁷ Tamtéž, s. 39.

také je zde k vidění knihtiskařský lis Johanna Gutenberga z 15. století. Tyto ukázky vyhotovila filmová studia Barandov. Hlavní sál refektáře slouží k sezónním výstavám, pro rok 2009 je zde nainstalována výstava nazvaná Libri Architectonici, architektura v knihách ze zámeckých knihoven a jejím autorem je Dr. Luboš Antonín. A v chodbě muzea visí také jeden ze tří dochovaných portrétu Vejmluvy, na kterém je opat zachycen v pozadí s kostelem na Zelené hoře.

IX. Ostrov nad Oslavou

1. Dějiny obce

Vesnice vznikla asi ve 2. polovině 13. století, založil ji rod pánů Lomnických z Tasova. V místní kronice se píše: „V r. 1355 bylo toto zboží ostrovské bratry Jezdoněm a Čirným z Blažkova jakémusi Mikuláši z Prahy připsáno, jehož vdova Klára je společně s vesnicí Hrbovem (na panství meziříčském) v r. 1358 Frenclinu Wayterovi z Řezna a jeho dědicům přepustila.“¹ Ovšem již o necelých deset let později byl Ostrov v držení pánů z Myslibořic. Dokladem toho je rok 1365, kdy Václav a Ratibor z Myslibořic zapisují manželce Jitce 550 kop věna na městečku Radostíně a okolních vsích, do kterých spadal i Ostrov. Z téhož roku je doložena zmínka o obou bratrech z vesnice Frélichov, kdy Ratibor z Myslibořic se svolením svého bratra Václava věnoval své manželce Anně jako výminek do konce života příjmy z dvora a rybnářství ve Frélichově.² Je tedy možné, že obě události spolu souvisely a bratři si vzájemně vyšli vstříc. Páni z Myslibořic ovládali četné statky na jižní Moravě ale i na Velkomeziříčsku a Žďársku. Ostrov se tak stal součástí panství meziříčského, které se však v roce 1515 rozdělilo. Ostrov spolu s kostelním podacím, vesnice Matějov, Pavlov, Zhoř, Bory, Heřmanice a Kamenné spolu s okolními rybníky získal dědičně Vladislav Meziříčský z Lomnice. Z Ostrova se stalo sídelní město tohoto statku. „V r. 1536 dal Vladislav zapsati do zem. desk bratřím Janovi a Petrovi z Radostína, pozůstalým synům Mikulášovi z Radostína, z tohoto svého dědictví ves Ostrov s kostelním podacím, se dvěma mlýny, s rybníčkem, „který leží v hranicích k Kotlasóm jeda“, se selskými lesy, vyjma lesy panské, patřící bratřím Vladislavovým k Radostínu. Tím se stateček ovšem ještě zmenšil.“³ Vznikl tak zvláštní stateček s centrem v Ostrově. V roce 1572 nechal Jakub Míta z Vostrova postavit rytířské sídlo, pivovar a čtyřoblouký kamenný most přes Oslavu. Dědina získala některá městská práva, např. právo tržní.

„V r. 1609 prodán byl Ostrov s tvrzí, farou, dvorem, mlýnem, pivovarem, mýtem a rybníky tehdejším majitelem Václavem Michtou z Radostína, Tomáši Soběhrdovi z Kozlova za 11.000 zl. Tento majitel ztratil však jako účastník stavovské rebelie proti Ferdinandu II. po bitvě na Bílé Hoře zboží ostrovské, načež císařská komora dne 14. listopadu 1624 zkonfiskované zboží to za 9 000 zl. majiteli Dačic a Nov. Veselí, Lvu Burianu Berkovi, hraběti z Dubé a Lipé prodala.“⁴ V té době měl ostrovský statek 44 poddaných. Ostrov tak ztratil

¹ Soukromý archiv: pan Josef Šidlo - Ostrov nad Oslavou. Pamětní kniha, s. 4.

² Dnes se obec jmenuje Jevišovka a leží na levém břehu Dyje.

³ SVOBODA, František. *Vlastivěda moravská: Žďárský okres*. Brno, 1937, s. 60.

⁴ Soukromý archiv: pan Josef Šidlo - Ostrov nad Oslavou. Pamětní kniha, s. 5.

svou samostatnost a na 85 let byl přičleněn k veselskému panství. V roce 1621 navíc propukl ve vsi požár a spálil její velkou část včetně rychty. Obnova trvala následujících 30 let. Na základě odhadu hodnoty novoveselského statku z roku 1696 byly stanoveny i čisté příjmy, které z užívání statku plynuly. Z toho je patrné, že v Ostrově byli v té době dva masné krámy, jeden mlynář a ve vesnici bylo vybíráno mýto 17 zlatých.

Po dvouletém pronájmu odkoupil Ostrov v roce 1709 od veselského panství opat žďárského kláštera Václav Vejmluva. „...prodává Václavu Vejmluvovi opatu, Michalu převorovi a konventu na základě císařského povolení z 20. června 1709 panství Nové Veselí se vším příslušenstvím, to jest zámeček a městečko Nové Veselí, rytířské sídlo a městečko Ostrov se vsí Matějovem, Budeč, Březí a Oujezdem s farami a oběma kostely v Novém Veselí a Ostrově, s panským domem v Novém Veselí, mýtem v Ostrově, šenky, se všemi robotami, se všemi právy a výsadami za sumu 55 000 zlatých.“⁵ S koupí tohoto panství se nám dochoval také přehled živočišné výroby v Ostrově. Chovalo se zde 29 kusů hovězího dobytka, 12 vepřů, 5 koz a velký důraz byl kladen na chov ovcí, kterých zde bylo 223.⁶ Pro srovnání lze doplnit ještě obraz chovu z 2. poloviny 18. století, kdy v Ostrově celkový počet hovězího dobytka dosahoval 38, stále dominoval chov ovcí, i když jejich množství se snížilo na 189 a objevují se zde také informace o chovu hus a drůbeže v množství 216 kusů.

Během válek o tzv. rakouské dědictví se francouzská drancující vojska v čele s generálem Rachau nevyhnula ani Ostrovu, kam zamířila v únoru roku 1742. Celková škoda, která vznikla na novoveselském panství činila 3309 zlatých 15 krejcarů. Během následující sedmileté války se bojů účastnili na základě povolávacího příkazu císařovny také vojáci z Ostrova. Klášterní kancelář zaslala dopis o verbování vojáků v roce 1759: „*Rychtáři, pulmistrovi i ostatním ouředním dědiny Ostrova se toto ve vsi soukromnosti, jak přísaha, kterou jste na kanceláři mil. vrchnosti složili, vás ve svědomí zavazuje, toto se oznamuje: Kterak tyto dni královské poručení přišlo, abychom k utlačení našeho ouhlavního nepřítele krále pruského zase rekruty nové postavili, kterýž na tentokráte jenom 3 léta službu konati povini...za rekruty postavíte 1.ho Šidlového syna Bernarda ženatého, 2.ho Kožešníkovo syna mladšího.*“⁷

⁵ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 344.

⁶ Hovězí dobytek: 3 dojně krávy, 2 tříleté jalovice, 5 dvouletých jalovic, 7 jednoletých jalovic, 1 dvouletý býk, 1 jednoletý býk, 1 pětiletý vůl, 1 čtyřletý vůl, 3 tříletí volí, 1 dvouletý vůl a 4 jednoletí. Černý dobytek: 1 kanec a 11 vepřů. Kozy: 1 jednoletá koza, 2 kůzlátka a 1 kozel. Ovce: 62 starých ovcí, 30 dvouletých, 12 jednoletých, 35 oveček, 1 starý beran, 3 dvouletí, 4 jednoletí, 4 beránci a 7 skopců.

⁷ ŠIDLO, Josef. *Z historie Ostrova 2*, [Ostrov nad Oslavou], 2001, s. 42 - 43.

Co se týče cechovních řemesel, vypovídajícím pramenem jsou dominikální fase z roku 1750 a relace krajského úřadu v Jihlavě zemskému guberniu z roku 1795. Podle fase pracovali v Ostrově celkem jeden tesař, jeden kovář, tři krejčí, tři obuvníci, jeden tkadlec, jeden kožešník jeden zahradník a je zde jmenován také učitel. Podle relace přibyl ještě jeden obchodník. V roce 1748 vznikl na klášterním statku pekařský cech, který sdružoval i vesnické cechmistry, včetně ostrovského mlynáře Karla Marka z Frélichu. V roce 1797 vznikl v Ostrově cech sdružených řemesel. Na začátku do něj patřilo 38 mistrů. Neznáme přesně druh řemesel, ke kterým se hlásili a objevovali se zde krejčí, ševci, tkalci a další. Poplatek za získání mistrovského práva nebyl stejný. „Do roku 1820 se spravoval cech bez vrchnostenského zástupce a vydání pohlcovala příjmy, proto se ani z té doby nezachovaly účetní zápisy. To snad bylo příčinou, že nový cechmistr Cyril Voják požádal o ustanovení vrchnostenského zástupce. Vrchnost jmenovala 16. ledna 1821 cechovním komisaře místního učitele Frant. Dostála, který 21. ledna 1821 nastoupil úřad.“⁸ Tento krok se vyplatil, už v tom samém roce končily cechovní účty v kladných číslech. Nerozrůstalo se jen jmění cechu, ale také jeho členové a tak například v roce 1826 čítal již 66 osob. Vzhledem k tomu, že jmění cechu neustále narůstalo, požádali mistři vrchnost o rozdělení společného cechu na čtyři řemeslná společenstva. „Vrchnost vyhověla rozhodnutím ze 26. června 1826 č. 1449 a v plné cechovní schůzi dne 5. prosince 1826 za cechmistrů Vojtěcha Pokorného, Jana Havlíčka, Františka Pokorného, Antonína Málka, Frant. Šidlo, Matěje Šidlo, Jakuba Kříže a Cyrila Vojáka povstaly 4 nové cechy: tkalcovský s 23 členy, krejčovský s 20 členy, ševcovský s 15 členy a sdružených řemesel s 8 členy řemesla zámečnického, kovářského, kolářského, pekařského a řeznického.“⁹ Také společná pokladna byla rozdělena.

Dominikální fase nám také dokládá velikost ostrovského dvoru, která činila úhrnem 297 měřic, řadil se tak k menším dvorům, kterých měl klášter ve své režii na moravské straně celkem třináct. Další informací, kterou lze z tohoto pramene vyčíst jsou robotní povinnosti poddaných. Ostrovští sedláci s koňmi museli robotovat v počtu jedenácti osob po dobu 2 ½ dnů za týden, stejný rozsah roboty se vztahoval i na sedláky s jedním volem a osm pěších osob bylo vysíláno na 4 dny týdně. O něco menší povinnosti měli čtvrtlánící, kteří posílali 10 robotníků s jednospřežním na 2 ½ dny týdně, stejně tak i robotníci s jedním volem a pěší docházeli robotovat po čtyřech na dobu 2 dnů týdně.

⁸ SVOBODA, František. *Vlastivěda moravská: Žďárský okres*. Brno, 1937, s. 135.

⁹ Tamtéž, s. 135.

Za předposledního opata Logka docházelo k prodeji klášterního majetku kvůli nedostatku financí.¹⁰ Týkalo se to i prodeje hostinců a mlýnů, které na základě dosavadních emfiteutických smluv byly prodávány do osobního vlastnictví jejich držitelů. Tak byl prodán například hostinec Václavu Chromému (viz níže) anebo také mlýn Františku Markovi za 500 zlatých. Z mlýna pak majitel odváděl klášteru povinnou činži, která v polovině 18. století činila 22 zlatých.¹¹ Mlynář měl navíc povinnost odvádět dávku 5 zlatých za přízi, 6 zlatých a 15 krejcarů za padělky a 240 kusů vajec.

V době zrušení kláštera bylo na ostrovském dvoře klášterem zaměstnáno celkem pět osob. Byli to šafář a šafářka, kteří dostávali roční plat 20 zlatých, 1 máz piva, 12 liber tuku, 15 měřic žita, 4 měřice ječmene, 180 liber masa, služebná, pohůnek, který dostával roční plat 28 zlatých, 20 a půl libry tuku, 78 liber sýra, 3 libry soli, 22 měřic žita, 6 měřic ječmene a 135 liber masa, a pastýř, který získával roční plat 9 zlatých, 6 a půl libry tuku, 12 liber soli, 7 měřic žita, 2 měřice ječmene a 45 liber masa.¹² V samotném Ostrově bylo 46 domů, ve kterých žilo 462 osob, z toho 232 mužů a 230 žen.

2. Charakteristika objektu - panský hostinec

Na začátku 18. století měl klášter na svých panstvích celkem 18 hospod, příjem z nich činil 681 zlatých za rok. Opat využil výčepního práva bývalé ostrovské rychty a v roce 1720 zde dal vystavět klášterní hostinec, který sloužil pro odpočinek církevních hodnostářů při cestě do Žďáru či na Křižanovské panství. Avšak, jak uvádí Horyna ve své knize Jan Blažej Santini-Aichel, objevují se i časnější datace, například v knize italského spisovatele Sergia Cerulliho se objevuje rok 1710.¹³ Naopak v evidenčním listu nemovité kulturní památky, který vytvořila v roce 1965 L. Lefnerová je uvedeno jako časové určení 19. století. Tato informace je ale jistě mylná, protože vznik hostince ve 20. letech 18. století je doložen i v pramenech. V novém evidenčním listu vytvořeném v roce 2004 je již správně uvedeno „kolem r. 1720“. Hostinec stojí na místě bývalé rychty a byl vystavěn na půdorysu ve tvaru „W“, což může symbolizovat jak anagram jména opata, k čemuž se přiklání většina autorů, ale objevuje se také názor, že „W“ symbolizuje postavení na paměť sv. Václava. Informace o hostinci se v odborné literatuře nacházejí pouze torzovitě a většinou se omezují na základní architektonický popis. V knize Bedřicha Drože z roku 1903 se objevuje jedna z prvních

¹⁰ Opat Logk byl včele žďárského konventu v letech 1770 - 1782.

¹¹ Činže byla placena ve dvou termínech a to o sv. Jiří 8 zl.54 kr. a na sv. Václava 13 zl. 6 kr.

¹² ŠIDLO, Josef. *Z historie Ostrova 2*, [Ostrov nad Oslavou], 2001, s. 23. ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín, *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 185.

¹³ HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 358.

zmínka „*Těž bývalá panská hospoda v Ostrově, nyní majetek p. J. Bílka, byla opatem Vejmluvou dle zvláštního plánu postavena, představuje totiž půdorys budovy písmeno W.*“¹⁴ V 60. letech 20. století byly sepsány obsáhle dějiny Žďáru nad Sázavou Metodějem Zemkem a Antonínem Bartuškem. O hostinci se zde ale dozvídáme pouze stroze, jako o jednom z mnoha příjmů z hostinského výčepu plynoucího do klášterní pokladny. Teprve publikace, které vyšly v 80. letech 20. století, se začaly podrobněji zabývat i architektonickou stránkou stavby. Jan Sedlák uvádí v knize *Významné památky okresu Žďár n. S. z roku 1982*: „*Hmoty jednotlivých částí budovy jsou výrazně pročleněny a odstíněny. Příčně situovaný vstupní trakt má tři podlaží s horním jako mansardové patro, ostatní bloky jsou přízemní s valbovými střechami. Původní podobu objektu značně porušilo odstranění architektonického detailu fasád /viz. úpravy Františka Zmeškala z roku 1938/.*“¹⁵ Tyto základní údaje doplnil Jan Sedlák v knize *Jan Blažej Santini: Setkání baroku s gotikou z roku 1987* pouze o informaci, že boční křídla jsou na koso připojená k základnímu traktu a tato dispozice je podobná jako u zámku Karlova koruna v Chlumci nad Cidlinou.¹⁶ U zámku jsou ovšem obě boční křídla výrazně předsazená před prostřední část stavby a jakoby s ní splývají, kdežto u hostince jsou předsazeny pouze o malý kousek a pohled na střední trakt nijak nenarušují. Nejnověji je hospoda popisována v publikaci *Mojmíra Horyny Jan Blažej Santini-Aichel z roku 1998*. Hlavní důraz je zde opět kladen na architektonické členění: „*Hlavní budova hospody je koncipována jako krystalická srostlice tří autonomních objemů. Z nich střední, patrový je založen na půdorysu hlubokého obdélníku, do kterého jsou zaklíněna symetrická přízemní boční křídla na půdorysy nakoso postavených čtverců.*“¹⁷

Původní stavba hostince působila značně okázale a objevuje se tak myšlenka, že se nejednalo jen o jakousi hospodu, ale spíše o malý letohrádek. Přízemí hlavní budovy sloužilo jako vstupní reprezentativní prostor, v jižním křídle pak byly poskytovány pohostinské služby a severní křídlo sloužilo k provozu.

3. Mladší vývoj objektu – panský hostinec¹⁸

Nejstarší písemné zmínky o hostinci pocházejí z pozemkových knih žďárského klášterního velkostatku z roku 1771. V témže roce je uveden také zápis v knize emfyteutických smluv, podle které si hospodu zakoupil 1. října Matěj Chromý za 500 zlatých.

¹⁴ DROŽ, Bedřich. *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě*. Moravské Budějovice, 1903, s. 142.

¹⁵ SEDLÁK, Jan. *Významné památky okresu Žďár n.S.*. Brno, 1982, s. p.

¹⁶ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987, s. 87.

¹⁷ HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 358.

¹⁸ Viz. Obrazová příloha č. 34., č. 35., č. 36., č. 37.

K budově získal ještě 22 měřic polí a 3 ¼ měřic luk. V kupní smlouvě byly stanoveny ještě další podmínky. 1. M. Chromý i s rodinou povede bohabojný život, pilně bude slýchat slovo boží, nebude přechovávat luterány a jiné kacíře, zloděje, kradené věci.... 2. Bude šenkovat pivo a kořalu jen z panského pivovaru a vinopalny /klášter vlastnil tři palírny, výnos z nich se pohyboval kolem 1050 zlatých za rok, jedna se nacházela přímo v klášteře, další dvě pak v Novém Veselí a Dolní Bobrově/, bude zásoben ovsem, senem, slámou,... 3. Bude dodržovat správnou míru..., 4. Pivo si bude vozit z pivovaru vlastním potahem..., 5. Bude udržovat hospodu v dobrém stavu a nakonec za 6. Bude platit roční nájem 50.zl.¹⁹ „...byla kupiteli Matěji Chromému udělena veškerá práva živnosti hostinské a sice mu bylo uděleno právo přechovávat cizince a podávat jim pokrmy, kávu, čaj čokoládu a jiná teplá občerstvení, výčep a nálev piva, vina a kořalky a též držení dovolených her jelikož se v tomto pokupu výslovně praví, že hospodský má pocestné u sebe přechovávat a že má nejen dostatečným pivem a kořalkou, nýbrž také senem, slámou a všemi jinými při hospodě potřebnými věcmi vždy býti zaopatřen, tak aby lidé tam přicházející podle jejich žádosti se vším zaopatření a obsloužení býti mohli, aniž by šenkýři pro nedostatek jednoho neb druhého sobě stěžovali nějakou příčinu měli.“²⁰ K hostinci patřily také dva masné krámy, ze kterých hostinský odváděl ročně 2 zlaté a 30 krejcarů. Od roku 1750 byl uváděn jako mistr řeznického cechu. Matěj Chromý zažádal v roce 1795 o souhlas vybudovat v hostinci lednici, která byla o tři roky později hotová.²¹

Novým vlastníkem hostince se stal v roce 1796 Václav Chromý, který ji koupil za 1000 zlatých. Masné krámy přikoupil hostinský o 2 roky později. Z kupní smlouvy vyplývalo, že je kupující povinen při potvrzení smlouvy zaplatit v hotovosti do vrchnostenských důchodů 10 zlatých a platit roční nájem 2 zlaté a 20 krejcarů. Smlouva také upravovala právní poměry v případě budoucího prodeje. „Wird dem Käufer und jedet künftige Besitzer somahl gegenwärtige als auch künftige Baulichkeiten ohne Zuthat der Obrigkeit aus eigenem bestreiten, dagegen aber auch befugt und berechtigt sein, das verkaufte Eigenthum an einen andern Verkaufen oder zu vererben, und muss jede sich ereignende Veränderung längstens 6 Wochen diesem Oberamte unter Strafe vom 2 Reich-Thalern angezeigt, ordentlich zugeschreiben, und devon die ämtliche Grundbuchs-Gebühr entrichtet Arden.“²² Smlouva

¹⁹CHUDÁREK, Zdeněk. *Stavebně historický průzkum: Ostrov nad Oslavou – Panská hospoda*. Praha, 1987, s. 2.

²⁰Soukromý archiv: pan Josef Šidlo - Ostrov nad Oslavou. Spor z roku 1906.

²¹ Lednice byla vybudovaná v průjezdu, byla 1 sáh hluboká, 4 4/6 sáhu dlouhá, 2 3/6 sáhu široká. Sloužila ke konzervaci piva a masa.

²² Kupující a každý budoucí majitel je oprávněn užívat stávající i budoucí nemovitost bez zásahů vrchnosti, může ji dále prodávat nebo odkazovat. Každou takovou změnu musí ale oznámit nejpozději do 6 týdnů vrchnímu

byla vyhotovena ve dvou exemplářích a podepsána ve Žďáru 23. července 1798 svědky obou stran. Za c.k. vrchní úřad žďárského panství to byli vrchní Johann Alois Ulrich, důchodní Ignác Raschke, purkrabí Josef František Benz, obročí Ignác Tomaschek a v nepřítomnosti c. k. guberniálního rady a správce státních statků Karl Ottilingen, který zastával úřad adjunkta správy státních statků a Johan J. Habetz. Ze strany kupujícího byla smlouva stvrzena podpisem Václava Johanna Chromého, jako svědek Anton Bokavský a jako dožadovaný svědek Tomáš Božečka. „*Roku 1802 byl hostinec oceněn na 6.490 zl./znehodnocená měna napoleonskými válkami.*“²³

V roce 1819 vypukl v Ostrově požár, který zasáhl i hostinec. Majitel Václav Chromý se snažil vymoci, na základě nákupní smlouvy z roku 1771, na náboženském fondu, který se stal po zrušení kláštera majitelem jeho statků, úhradu poloviny nákladů na obnovu hostince. Již v roce 1821 psal Václav Chromý administraci statku ve Žďáře dopis s žádostí o pomoc a podporu, protože mu při požáru shořely i veškeré písemnosti, knihy a dlužní úpisy. Po požáru byly přízemní prostory rozděleny na dvě části na šenkovnu a kuchyni s přilehlou černou kuchyní. V roce 1826 se nakonec Václav Chromý rozhodl prodat hostinec 7 600 zlatých svému zeti Josefu Ptáčkovi. Nejvyšší dvorská komora rozhodla v roce 1828 ve prospěch žadatele a náboženský fond mu tak měl přispět na opravu, ale celá záležitost byla nakonec opět přešetřována v roce 1844. Během táhnoucích se sporů, a možná ve velké míře právě díky nim, se střídali rychle ve vlastnictví hospody noví majitelé. Josef Ptáček prodal hostinec i s příslušenstvím a přiléhajícími polnostmi již 8. ledna 1829 za 6 400 zlatých Josefu a Eleonoře Čermákovým. Ti hostinec prodali o další tři roky později Jiřímu Holíkovi za stejné peníze. Smlouva z 18. října 1832 obsahovala také informace o velikosti přiléhajícího hospodářství: „*5 dojných krav, 4 ks mladšího hovězího dobytka, 10 prasat, 2 koně, 4 kuté vozy se vším příslušenstvím, 2 kolečka, 1 pluh, 2 brány, celá letošní úroda očekávána, z níž polovina připadne faráři Antonínu Slámovi v Radostíně, druhá polovina kupci Jiřímu Holíkovi rovněž tak, jako všechny zásoby slámy, sena a dřeva, děle šenkovní místnosti a 4 stoly.*“²⁴ Dalším majitelem se stal Emanuel Holík, který koupil hostinec v roce 1840 za 5 148 zlatých a o čtyři roky později ho prodal Janu Bílkovi za 6 200 zlatých. Tento majitel nechal opatřit střechu prostřední budovy plechem a provedl stavební úpravy vstupních dveří a přístavbu schodiště do prvního patra. O tom že i Jan Bílek mladší provozoval hostinskou činnost i nadále po svém otci svědčí písemnost z roku 1880. „*Oznámení vaše, že živnost*

úřadu pod pokutou 2 říšských tolarů, dát ji řádně zapsat a uhradit úřední poplatky za zapsání do pozemkové knihy. Soukromý archiv: pan Josef Šidlo - Ostrov nad Oslavou, Kupní smlouva z roku 1798.

²³CHUDÁREK, Zdeněk. *Stavebně historický průzkum: Ostrov nad Oslavou – Panská hospoda*. Praha, 1987, s. 3.

²⁴Tamtéž, s. 4.

výčepnickou na vlastním Vašem domě čís. 38 v Ostrově gruntokněhovně vyznačenou nyní osobně provozovati budete, běře se vzhledem k tomu, že k provozování živnosti té zákonem předepsanou spůsobyllost máte, pouze k zdeúřední vědomosti. C.k. okresní hejtmanství v Novém Městě dne 31. května 1880.“²⁵ Také z odpovědi na žádost, kterou zaslal Jan Bílek 22. února 1891 na krajský úřad v Novém Městě, vyplývá, že majitel provozoval výčep pálenky jako vedlejší činnost.

Na základě rozhodnutí c.k. ministerstva z roku 1903 byl omezen rozsah hostinské činnosti. Z toho důvodu se tehdejší majitelé Josef a Marie Bílkovi dožadovali u c.k. správního soudního dvora o radikované právo.²⁶ Odvolávali se na původní znění smlouvy z roku 1771, kdy byla Matěji Chromému udělena veškerá práva hostinské živnosti. Bílkovi chtěli, aby jim c.k. místodržitelství uznalo náležitost veškerých živnostenských oprávnění, která vyplývala z živnostenského řádu §16 a to a) přechovávání cizinců, b) podávání pokrmů, c) výčep piva a vína, jakož i vína ovocného, d) výčep a nálev pálených nápojů, e) podávání kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a občerstvení, f) držení dovolených her.²⁷ Dalším argumentem majitelů bylo situování hostince u hlavní silnice vedoucí ze Žďáru do Velkého Meziříčí a vzhledem k velké frekventovanosti bylo zapotřebí, aby mohli pohostinství vykonávat bez jakýchkoli omezení a mohli tak hostům poskytnout veškeré služby spjaté s hostinskou činností. O tom jak celý spor skončil se dovídáme s dopisu, který zaslal manželům Bílkovým jejich advokát Josef Koudela. Na základě již dříve uznaného práva hostinské živnosti a přechovávání cizinců Matěji Chromému uznal c.k. správní soudní dvůr oprávněnost žádosti Bílkových a c.k. ministerstvo muselo změnit své dřívější rozhodnutí o omezení a uznat hostinské radikované právo. „*Jak dostanete dotyčné rozhodnutí, necháte si je zanásti do pozemkových knih, čímž bude celá záležitost pro celou budoucnost provedena.*“²⁸ Z výměru provedeného v roce 1916 vyplývá, že pan Bílek z č.p.38 byl majitelem více jak 20ha pozemků.

Novými majiteli hostince se stali manželé František a Aloisie Zmeškalovi. Ti v roce 1927 podali návrh a plán na přestavbu jedné ze stodol.²⁹ František Zmeškal získal v roce 1935 od své matky Františky Zmeškalové nemovitosti v katastrálním území obce Sazomín za 700 Kč. „*Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko v Brně zaslal 7. září 1938 Okresnímu*

²⁵ Soukromý archiv: pan Josef Šidlo - Ostrov nad Oslavou. Jan Bílek 1880.

²⁶ Živnosti radikované, t. j. takové, kde právo k provozování živnosti nerozlučně spojeno jest s držením určité nemovitosti. Zákon 370/1919Sb.

²⁷ Soukromý archiv: pan Josef Šidlo - Ostrov nad Oslavou. Spor 1906.

²⁸ Tamtéž. Spor 1906.

²⁹ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 2, inv. č. 57, Zmeškal čp. 38. Viz. Obrazová příloha č. 38.

úřadu v Novém Městě stížnost ve věci porušení §29 provedením znehodnocujících úprav hostince v Ostrově nad Oslavou.³⁰ Upozornění o provádění nepovolených úprav zaslal památkovému úřadu Stanislav Sochor, rodák z blízkého Hodiškova a ředitel Památkového úřadu v Brně od roku 1918. Úřad v Novém Městě však odpověděl, že z úprav, které na hostinci proběhly, se jednalo pouze o větší opravy, které však nezměnili původní ráz budovy a tyto opravy nevyžadovaly stavební povolení ve smyslu §29 Moravského stavebního úřadu. František Zmeškal navíc údajně nebyl obeznámen s tím, že budova je pod ochranou památkového úřadu. „S.Sochor se odvolal přípisem SPÚ čj. 2574 ze dne 23.11.1938 na Obecní radu v Ostrově s tím, že dům ztratil původní podobu a byla znehodnocena jeho památková podstata. Píše zde: ...Kdo nemá úcty ke své minulosti, tak ji nenajde ani jinde...každou tu památku ochraňovati ke své původnosti nejen z důvodu úcty k minulosti, ale také z důvodu národního sebevědomí.... Původní památky jsou originálem, jenž je sto trvale lákati lidi dobrého vkusu.“³¹ František Zmeškal nechal přestavět komíny, průčelí rozdělil širokými vodorovnými pruhy, ve střední části budovy nechal vyměnit okna a nad vchodem postavil balkón. Původní omítku nahradil „brizolitem“. „Podle sdělení pamětníků stihl hospodský Zmeškal provést fasádu než přijel pan Sochor z Hodiškova.“³² Novým vlastníkem hostince se stal od roku 1955 stát, který převedl jeho užívání do rukou nově založeného JZD Ostrov. Ze zápisu v místní kronice vyplývá, že prostory byly užívány jako kanceláře a sklad inventáře JZD. V roce 1957 byla část hostince s okolními stodolami přestavěna na kravín a jímky pro hospodaření JZD. Smlouvou z 20. dubna 1962 došlo k pronájmu nemovitosti č.p. 38 v držení JZD Ostrov pro Jednotu Lidové spotřební družstvo Žďár nad Sázavou se sídlem ve Velkém Meziříčí. Nový majitel přistoupil k obnově původní funkce budovy a zřídil zde pohostinství.

Jan Sedlák, vedoucí odboru památkové péče v Brně zaslal vedoucímu pohostinství dopis s příslibem opravy budovy. „Vítáme Váš zájem o obnovu budovy zájezdního hostince v Ostrově nad Oslavou. Hostinec je významné architektonické dílo, postavené v 2. destiletí 18. století podle projektu Jana Santiniho. Hostinec byl zařazen do programu „F“ tj. programu obnovy a využití památek vývoje architektury, který je součástí Dlouhodobé koncepce rozvoje státní památkové péče do roku 1980 v Jihomoravském kraji. Dlouhodobá koncepce vplynula z vládního usnesení č. 14/1972 a č.25/1973. Okresní koncepce státní památkové péče na okrese Žďár n/S. byla odsouhlasena radou ONV dne 7. 11. 1975. Podle programu „F“ měla

³⁰CHUDÁREK, Zdeněk. *Stavebně historický průzkum: Ostrov nad Oslavou – Panská hospoda*. Praha, 1987, s. 4.

³¹Tamtéž, s. 4 - 5.

³²Tamtéž, s. 5.

být již v tomto roce zahájena rekonstrukce hostince. Investorem měl být ve smyslu zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, vlastník památky - JZD Ostrov nad Oslavou za přispění LSD Jednota ve Velkém Meziříčí.³³ Po smrti Aloisie Zmeškalové, rozené Bílkové, v roce 1974 se případnými nabyvateli jejího dědictví stali syn Jaroslav Zmeškal a dcera Helena Zmeškalová, ti však roku 1978 stvrdili svým podpisem „bezplatné odevzdání“ nemovitosti do rukou československého státu. Jako reakci zaslalo JZD Pokrok Radostín nad Oslavou přípis, ve kterém poukazovalo, že na základě darovací smlouvy zaniká právo užívání pro JZD a zároveň navrhovalo, aby se novým majitelem stala Jednota, která měla budovu doposud v pronájmu.

V září roku 1983 zasedala schůze MNV Ostrov nad Oslavou k hlavním bodům jednání patřily otázky týkající se budoucího využití hostince. SD Jednota dostala za úkol do konce měsíce předložit projektové studie na opravu budovy včetně finančního rozpočtu, aby mohlo být rozhodnuto, zda má vůbec cenu hostinec opravovat, tento termín ovšem nedodržela. Navíc byla ustanovena sedmičlenná komise, která měla za úkol posoudit rozsah nutných demoličních prací. Ta předložila svou zprávu o měsíc později a navrhovala zboření kolny přiléhající kolmo k hlavní budově a hlavního chlévu. Demolici provedlo JZD Radostín nad Oslavou.³⁴ V listopadu vydal ONV odbor výstavby rozhodnutí o vyklizení č.p. 38 z důvodu havarijního stavu budovy. Vzhledem k tomu, že SD Jednota nezajistila projektovou dokumentaci, byla ONV Ostrov nabídnuta spolupráce s Katedrou teorie architektury a výtvarné výchovy v Brně, která přislíbila zaměření objektu a zpracování architektonické studie s výtvarným řešením interiérů. Vedoucím projektu byl Doc. Ing. arch. Milan Kříž, CSc.

Nakonec došlo k dohodě a budova byla za finančního přispění Jednoty a ONV alespoň částečně opravena, takže na konci roku 1984 byla již opět otevřena a provozoval se zde pouze výčep, již ne stravování. Ovšem krátce po otevření byly zjištěny další havarijní nedostatky na objektu a z hygienických důvodů byl hostinec opět zavřen. Další finanční podporu ve výši 150 000 Kčs přislíbil ONV v případě, že budova bude převedena do vlastnictví MNV Ostrov nad Oslavou. Tak se také stalo 28.prosince 1984. MNV Ostrov získal i okolní pozemky, ale hned vzápětí přenechal objekt do dočasného užívání SD Jednoty Velké Meziříčí.

Neustálé protahování oprav a nesplňování závazků zejména ze strany SD Jednoty, která k opravě přistupovala velmi chladně, nakonec vedlo ONV Žďár nad Sázavou k úvahám o možném vyřazení objektu z památkové ochrany, kam patřil od roku 1973. Žádost o

³³ Soukromý archiv: pan Josef Šidlo - Ostrov nad Oslavou. Opravy 70. léta 20. století.

³⁴ JZD Pokrok nakonec provedlo demoliční práce pouze na kolně.

vyjádření se k této problematice poslal ONV na Krajské středisko státní památkové péče, které obratem zaslalo své stanovisko, ve kterém sdělilo nesouhlas se zrušením památkové ochrany. S ohledem na unikátnost této stavby, by bylo škoda ji nechat zchátrat a navíc se Krajské středisko rozhodlo více pomoci při plánování oprav i při jejich financování. „*Na vyzvání odboru kultury ONV projednali jsme možnost komplexního projektování akce Státním ústavem pro rekonstrukce památkových měst a objektů v jeho řádné kapacitě na rok 1987.*“³⁵ Financování obnovy mělo být rozděleno na dvě fáze. V první fázi měl být objekt hrazen z prostředků vládní rezervy Jihomoravského KNV při vlastnictví MNV Ostrov nad Oslavou.³⁶ Druhou část, kdy měla být přistavěna přístavba s technickým zázemím, měla hradit již Jednota Velké Meziříčí sama ze svých prostředků. Na úterý 14. října 1986 bylo svoláno zasedání na Místním národním výboru v Ostrově za účelem dořešení stávající situace kolem hostince. Vytvoření projektu na základě podkladu vypracovaných VUT Brno bylo předáno brněnskému státnímu ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů. Statický posudek vypracoval družstevní podnik Svazu českých a moravských bytových družstev Brno: „...*objekt je ze stavebního hlediska v dobrém stavu.*“³⁷ Dle předběžného harmonogramu měl být v únoru následujícího roku vznesen nárok na zařazení hostince do Jednotného programu soustavné péče o památky, z jeho fondu by pak mohly být čerpány nové prostředky potřebné k opravě.³⁸ V prosinci měla být dokončena potřebná dokumentace a od roku 1988 zahájeny stavební úpravy.

Z této doby pochází také dvě významné odborné práce. První stavebně historický průzkum hostince vyhotovil Ing. arch. Zdeněk Chudárek pod hlavičkou Architektonické služby Praha.³⁹ Na projektu spolupracovala Anna Franková a byl zpracováván od března do června roku 1987. Ačkoli tento projekt dokumentuje stav budovy před dvaceti lety, který se do dnešní doby výrazně změnil, je pro nás důležitým pramenem a zdrojem, který může dokládat skutečnosti, které již na svatbě zanikly během jejích úprav. Chudárkova práce je přínosná také díky plánové dokumentaci ke stavebnímu průzkumu objektu, ze kterého můžeme vyčíst, že s původní stavbou z roku 1720 korespondovali v 80. letech 20. století již pouze obvodové zdi a vnitřní části objektu byly z velké části přestavěny a upraveny pozdějším potřebám. Ani klenby nemůžeme považovat za původní vzhledem k tomu, že se jedná o segmentové klenby a klenby pruského typu, můžeme je řadit spíše až do 19. století.

³⁵ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Ostrov nad Oslavou, Zájezdní hostinec čp. 38, č. 4347. Rok 1986.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Předběžné odhady na opravy se pohybovaly kolem 5 milionů korun.

³⁹ Viz. Obrazová příloha č. 39.

Práce dokumentuje také stav hospodářských budov, které dnes již pouze v torzovitých zbytcích „stojí“ na dvoře. „*Hospodářské budovy uzavírají ze tří stran dvůr hostince. Západní křídlo je podélný přízemní jednotrakt, zastřešený sedlovou střechou se severní štítovou stěnou. V jižním nároží je krov vevázán do vyšší vazby krovu jižního křídla. ... Severní křídlo je podélný přízemní otevřený objekt, uzavřený pouze od severu ohradní zdí. Sedlová vazba krovu je jinak vynášena na dřevěných sloupcích, pouze v jihovýchodním nároží je vyzděn kamenný pilíř.*“⁴⁰ Hospodářské budovy byly využívány jako stáje, seníky, vozové kůlny a v polovině 20. století zde byl i kravín JZD. Jak píše Chudárek: „*Z formálního rozboru stavby je zřejmá tvůrčí invence pražského architekta Jana Sanitního.... Přesto, že fasády hostince dnes zcela postrádají původní členění a došlo ke změně tvaru zastřešení /především dominantní hmoty/, je kompoziční skladba hmot utvářejících ostrovské stavební dílo pro Santiniho natolik charakteristická, že nemůže být pochyb o jeho autorství.*“⁴¹

Terén okolo hostince byl původně nižší a je zřejmé, že po celém obvodu byl sokl. Všechna nároží byla ozdobena plastickou rustikou, kterou na sobě nesli i pilíře vstupních bran. Ty byly zničeny v roce 1938 po necitlivém stavitelském zásahu majitele. Fasáda si také původně nesla plastické prvky jako šambrány a kordonovou římsu. Ty se dochovaly pouze na několika málo místech. „*Z fotodokumentace stavu těchto prvků před jejich zničením je zřejmé, že šambrána byla ve své horní partii rozšířena a nároží bylo zdobeno 4 dochovanými obdélnými bosami v úrovni cca nadpaží jednoho z oken. Stopy po původním členění fasád jsou dochované pouze na severním pilíři severní brány a na JZ fasádě J křídla.*“⁴² Co se týče původního tvaru střech nelze jej jednoznačně stanovit. Nad oběma bočními křídly hostince byly původně střechy stanové, nad hlavní vstupní částí pak střecha valbová. Po požáru v roce 1819 bylo původní zastřešení nahrazeno polovalbovými mansardovými střechami pokrytými šindelem. V první polovině 19. století pak ještě majitel hostince Václav Chromý pokračoval s dalšími úpravami. „*Příkladem vstupní dveře v SZ stěně S křídla s výraznými prvky rustikalizovaného klasicismu 1. pol. 19. stol.,...přístavbou pohodlného schodiště do 1. patra. ... do okenních otvorů vezděna zmenšená okna, segmentově završená, vstup byl opatřen zádvěří s pultovou stříškou.*“⁴³ Co se týče oprav interiéru po požáru, byl prostor v přízemí hlavní budovy předělen na šenkovnu a kuchyni s přilehlou černou kuchyní. V prvním patře vznikl byt hostinského, který byl rozčleněn za pomoci příček. Prostory šenkovny a dvou

⁴⁰ CHUDÁREK, Zdeněk. *Stavebně historický průzkum: Ostrov nad Oslavou – Panská hospoda*. Praha, 1987, s. 38.

⁴¹ Tamtéž, s. 51.

⁴² Tamtéž, s. 54.

⁴³ Tamtéž, s. 59.

místností v severním křídle budovy byly zaklenuty falešnou klenbou pruského typu se zrcadlem, ostatní prostory byly zaklenuty valenými segmentovými klenbami. „V této fázi vzniklo nové schodiště s druhotným použitím kamenných stupňů z 18. století /schodiště umístěné v severním křídle hostince/.“⁴⁴ Sklepní prostor je druhotně zaklenutý stlačenou barokní klenbou s pětibokou lunetou.

V roce 1987 byla vypracována ještě jedna projektová dokumentace. Tu si objednal místní národní výbor Ostrov nad Oslavou na doporučení odboru kultury ONV Žďár a v červnu ji vypracovala Projektová a inženýrská organizace MK ČSR, Útvar projektové činnosti. Vedoucím projektu byl Ing. V. Pína, architektonická řešení vytvořila Ing.arch. B. Znazenáčková, odborný konzultant v oblasti vytápění Ing. M. Raitová, elektroinstalace O. Sluníčková a technickou kontrolu prováděl Ing. L. Stárek. Jako důvod vzniku tohoto projektu je udáván havarijní stav objektu a vzhledem k jeho umělecko-historické hodnotě byla potřeba neodkladná rekonstrukce. „Nedostatečný a nevyhovující provoz stávajícího střediska pohostinství v obci umístěného v objektu vytváří potřebu zřízení střediska, které zajistí potřeby obyvatel a cestovního ruchu při respektování současných nároků na skladové, výrobní a odbytové provozy.“⁴⁵ V této době využívala část objektu SD jednotka Velké Meziříčí k provozu pohostinství, ale vzhledem k nedostačujícím technickým podmínkám byl provoz velice omezen. Hospodářské budovy v této době nebyly využívány, a jak píše autor projektu: „Prostor dvora je neorganizovanou skládkou stavebního materiálu. ... Nevyužívání objektu s jeho zcela zanedbanou údržbou v posledních cca 40 letech dochází k rozsáhlému znehodnocování.... Současný stav lze označit jako ohrožení existence nemovité kulturní památky“⁴⁶ Cílem bylo přeměnit bývalý hospodářský dvůr na kulturní rekreační zařízení, kde by nejen obyvatelé obce mohli trávit volný čas. „...bude obnovena nemovitá kulturní památka a rehabilitován její historický architektonický výraz.“⁴⁷ Stavební úpravy zahrnovaly celkovou úpravu všech objektů, odstranění nevhodné novodobé zástavby z 30. let 20. století a také úpravu hospodářských objektů. Cílem bylo vybudovat restaurační zařízení s kapacitou pro 74 osob a obsluhou 6-7 osob.

Na budově hostince byla naplánována výměna nevyhovujících konstrukcí, nové zastřešení, odstranění průčelí, oprava vstupních bran a postavení přístavku, ve kterém by bylo

⁴⁴ CHUDÁREK, Zdeněk. *Stavebně historický průzkum: Ostrov nad Oslavou – Panská hospoda*. Praha, 1987, s. 62.

⁴⁵ Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Ostrov- studie obnovy, č. 8692/23, s. 8.

⁴⁶ Tamtéž, s. 17.

⁴⁷ Tamtéž, s. 8.

umístěno sociální zařízení pro návštěvníky. Dále byly řešeny otázky podoby a provozu kuchyně. Při přestavbě dvora a hospodářských budov v něm umístěných bylo počítáno s vybudováním sauny s venkovním bazénkem se zastřešením, občerstvením, kuželkami a tanečním parketem. V objektu měl být postaven také sklad. Projekt samozřejmě řeší i rozvody energetické sítě, odpady, vodovody a další technické náležitosti.

*„S ohledem na významnou hodnotu původního kompozičního záměru, jehož celkový výraz není v současné době jednoznačně identifikovatelný, jsou navrženým řešením sledovány možnosti rekonstrukce původní barokní podoby objektu z doby jeho výstavby a rehabilitace klasicistní přístavby z první poloviny 19. století.“*⁴⁸ Návrhy možné podoby hostince vycházely ze stavebně historického průzkumu Chudárka, výtvarně geometrického rozboru kompozice celé architektury a zároveň z rozboru dalších staveb Santiniho.⁴⁹ Snaha zachytit původní podobu hostince se vztahovala pouze k hlavnímu objektu nikoli k hospodářským budovám, u kterých měla být ctěna pouze jejich stávající hmotová skladba, která svou podobu nese od 1. poloviny 19. století. Barokní podoba objektu je v projektu popisována takto: *„Kompozice hmot hlavního objektu získala dynamický výraz jednoznačně gradující ve střední ose. Průčelí hlavní hmoty je dvoupatrové tříosé. Oken. otvory jsou rámovány šambránami v horní části s rozšířenou lištou, okna za špaletou členěna deseti tabulkami. Výška průčelí je zvýšena a ukončena novou římsou s odvozenou Santiniovskou profilací. Kordonová římsa je na fasádě plochá ve střední části přerušena hvězdou Nároží jsou budována bosáží. V ose objektu je ve střední ploše navržen vikýř s výrazným zděným štítem prolomený eliptickým otvorem. Vstupní portál je nově navržen, kamenný prostorově tvarovaný s dřevěnými šikmo pobíjenými dveřmi. Ve spodní části je objekt ukončen soklem navazující na členění průčelí. Obě přízemní křídla přebírají uveden. členění se soklem ve stejné výšce.“*⁵⁰ Vstupní brány by měly být zvýšeny a zastřešeny sedlovou stříškou, otvor kolem brány lemován šambránou ve vrcholu zakončenou klenákem a nároží opět doplněno o bosování. Celý objekt měl být podle projektu zastřešen stanovými střechami, pokrytými šindelem. *„V půdorysném řešení je obnovena původní skladba hmot (odstranění přístavku schodiště a jeho nahrazení novým).“*⁵¹

Zatímco první návrh se snaží respektovat barokní principy původního vzhledu stavbu, druhý návrh se již nese v duchu klasicistních přestaveb, které na objektu proběhly po roce

⁴⁸ Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Ostrov- studie obnovy, č. 8692/23, s. 14.

⁴⁹ Tamtéž, s. 28.

⁵⁰ Tamtéž, s. 29. Viz. Obrazová příloha č. 40.

⁵¹ Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Ostrov- studie obnovy, č. 8692/23, s. 29.

1819. Tento návrh vychází také z dobových fotografií, které zachycují vzhled hostince ještě před degradujícími zásahy z 30. let 20. století.⁵² „Hmotové řešení stavby je ponecháno v současném stavu. Komín. tělesa jsou opatřena klasicistním ukončením. Oken. otvory jsou se segmentovými záklenky, okna v lici fasády, dvojdílná šesti tabulková. Původní okna jsou zvětšena. Představené zádveří je ponecháno, doplněno pultovou střechou. Štít je členěn, systém lisen. V nárožích jednotlivých hmot je uplatněna plochá omítková bosáž.“⁵³ Sedlová střecha hlavní hmoty budovy je pokryta „bobrovkou“ a přiléhajících křídel šindelem. Tento návrh také počítá s využitím podkrovního prostoru jako třetího nadzemního patra ve střední části budovy.

Projekt řeší také členění a podobu interiéru a to především v částech přístupných veřejnosti. „Vstup hostů je navržen v místech stávajícího přes mělké zádveří do výčepní místnosti, která má pokračování ve dvorním traktu střední části.“⁵⁴ V jižním křídle měla být umístěna jídelna s odděleným salónekem. Sociální zařízení měla řešit přístavba ve dvoře. V přízemí hlavního traktu měla být řešena také kuchyň a příruční sklad, větší sklad měl být vybudován na dvoře. V prvním patře objektu pak mělo být sociální zázemí pro zaměstnance.

Zajímavým nápadem k využití hospodářských budov byla sauna s kapacitou potních místností pro devět osob. „Dispozice zahrnuje zádveří, halu, místnost obsluhy (lázeňský), špinavý sklad, čistý sklad, šatny, sprchy, sušárnu, potní místnost, soc. zařízení. Ochlazovna je navržena jako venkovní prostor doplněný bazénkem.“⁵⁵ V jižní části dvora pak měla sloužit k sezónnímu občerstvení a jako sklad zahradního nábytku, měly zde být také kuželky. V rekonstruované vozové kolně pak mělo být umístěno sezónní posezení a taneční parket. „Celkové řešení prostoru dvora předpokládá jeho využívání formou letní restaurace (kapacita 150 míst) s omezenou obsluhou, případně taneční zábavy apod.“⁵⁶ Přístup do dvora měl být řešen pomocí hlavních bran po stranách objektu.

Důvodem proč nebyl projekt realizován, byl zřejmě nedostatek financí z vlastního obecního rozpočtu. O hostinec navíc projevil zájem cestovní kancelář a.s. Valmex, která ho měla na čas v nájmu, ovšem po zahájení restitučního řízení s bývalými majiteli rodinou Zmeškalovou, se od snah na přestavbu objektu cestovní kancelář distancovala.

⁵² Viz. Obrazová příloha č. 41.

⁵³ Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Ostrov- studie obnovy, č. 8692/23, s. 30.

⁵⁴ Tamtéž, s. 32.

⁵⁵ Tamtéž, s. 34.

⁵⁶ Tamtéž, s. 34.

Z interní zprávy Krajského střediska státní památkové péče z prosince roku 1988 ovšem vyplývá, že přes veškeré snahy situace kolem hostince nadále stagnovala a opravy se odkládaly z důvodů špatného finančního zajištění. Šance na úplné zchátrání objektu se tak neustále prohlubovala a měnila v reálnou podobu. „*Tento stav trvá a situace není únosná, proto se snaží OK ONV Žďár nad Sázavou s Okresní památkovou správou zajistit ještě dalšího možného nabyvatele namísto Jednoty, který by vehementnějším způsobem hleděl si zajistit od kulturní sféry potřebný příspěvek na památková specifika v případě zajišťování obnovy pro potřebný provoz hostince v obci.*“⁵⁷

Hostinec se prvních oprav dočkal teprve v roce 1990. V té chvíli se množily už i stížnosti samotných obyvatel z Ostrova i okolních obcí, že se s památkou nic neděje. Lidé sami nabízeli svou pomoc. Tak například v červenci roku 1990 zaslal František Poul z Radostína nad Oslavou Krajskému středisku návrh na možnou spolupráci při opravě chátrajícího objektu. „*Jsem ochoten se při této opravě zúčastnit i zajistit dostatek schopných zedníků z řad soukromých podnikatelů i mládež nad 16 let v rámci letní aktivity.*“⁵⁸

Na základě předběžných jednání se Státním ústavem památkové správy Brno a Okresním ústavem památkové správy ve Žďáru nad Sázavou projevila o hostinec zájem akciová společnost Valmex se sídlem v Brně, předsedou představenstva byl Dalibor Krbek, která zaslala MNV Ostrov dopis, ve kterém předkládala, jaké záměry by s historickou budovou měla. V první fázi rekonstrukce mělo dojít k opravě stávající budovy hospody, výstavbě stravovacího zařízení navazujícího na stávající budovu a parkoviště za dvorním traktem. Ve druhé etapě pak mělo dojít k vybudování ubytovacího zařízení s 56 lůžky včetně společenských prostor v zadním traktu areálu, k výstavbě přechodového objektu mezi stávající hospodou a ubytovacím zařízením a nakonec byla plánována celková úprava areálu. „*Předpokládáme, že objekt stávající hospody zůstane po rekonstrukci v lidovém stylu s maximálním využitím pro občany Ostrova n. Oslavou. Samozřejmě po celkové rekonstrukci, kterou plánujeme ukončit do roku 1993, bude areál Santiniho hospoda sloužit pro místní občany a cestovní kancelář a.s. Valmex.*“⁵⁹ Valmex nadále navrhoval, že budoucí personál by se skládal převážně z místních občanů a také při rekonstrukci by se počítalo s místními řemeslníky. Po následujících jednání a nutných povolení byla hospoda prodána obecním úřadem Ostrov 21. května 1991 do držení a.s.Valmex Brno. Ale již od následujícího roku započala jednání o navrácení a převzetí nemovitosti do rukou původních majitelů Zmeškalové

⁵⁷ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Ostrov nad Oslavou, Zájezdní hostinec čp. 38, č. 4347. Rok 1988.

⁵⁸ Tamtéž. Rok 1990.

⁵⁹ Soukromý archiv: pan Josef Šidlo - Ostrov nad Oslavou. Valmex 1991.

Heleny, Zmeškalové Dagmar, Zmeškala Tomáše a Zmeškala Jana. Zplnomocněným jednatelem byl Ing. Tomáš Zmeškal.

V tomtéž roce zažádala firma a.s. Valmex Brno o navrácení částky 450 00 Kč od obce, za kterou budovu koupila. Důvodem byla právě probíhající restituce. Obecní úřad se však rozhodl peníze nevrátit, možná také částečně jako důsledek neplacení poplatků z alkoholu a cigaret, které na a.s. Valmex obecní úřad bezvysledně vymáhal. Pozemkový úřad OÚ Žďár rozhodl nakonec ve věci navrácení nemovitosti 15. července 1993 ve prospěch bývalých majitelů Zmeškalových s tím, že odevzdání majetku státu roku 1978 bylo učiněno v tísní. O tom v jakém stavu se hostinec nacházel při návratu do rukou původních vlastníků, svědčí zpráva, kterou Tomáš Zmeškal zaslal Památkovému ústavu: „*Objekt se skládá z vlastní budovy hostince a hospodářských budov, které po dobu čtyřiceti let nikdo neudržoval. Část hospodářských budov již vůbec neexistuje a u zbývajících byla stržena střecha /střechy s krovy byly strženy v roce 1989 bez jakéhokoli povolení z památkové péče a nakonec byly ponechány pro nedostatek financí odkryty, čímž byly téměř zcela zničeny původní klenby/, takže objekty stojí jen díky klenutým stropům. Chtěli bychom celou památku uvést co nejvíce do původního stavu.*“⁶⁰ Zmeškalovi navíc žádali o příspěvek na opravy střech s tím, že se na opravách hodlali finančně spolupodílet.

Okresní úřad ve Žďáru nad Sázavou referát regionálního vydal 2. srpna 1994 rozvoje první rozhodnutí týkající se žádosti Tomáše Zmeškala k opravě hostince. „*Souhlasíme s opravami bývalé Panské hospody v Ostrově nad Oslavou podle projektu Jan Blažej Santini Aichl- Panská hospoda 1720 zpracovaného Atelierem D.R.N.H.v.s.o ing. arch. Antonín Novák a Petr Valenta červen 1994.*“⁶¹ Rozhodnutí předcházela jednání s Památkovým ústavem Brno, který doporučil projekt k realizaci.

Projekt Ing. arch. Antonína Nováka a Ing. arch. Valenty vycházel ze stavebně historického průzkumu architekta Chudárka.⁶² Na tvorbě nového projektu spolupracovala také Ing. Arch. Pavla Pospíšilová a celá práce byla odborně konzultována s doc. PhDr. Janem Sedlákem, doc. Ing. arch. M. Křížem a Ing. arch. K. Kučou. Právě poslední dva zmiňovaní se stavbou zabývali již v roce 1985, kdy vytvořili architektonickou studii hostince, která však nebyla publikována. Cílem projektu se stala snaha o vyřešení chátrajícího stavu budovy a navrácení její podoby do doby před degradujícími zásahy z 30. let 20. století. Po realizaci by

⁶⁰ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Ostrov nad Oslavou, Zájezdní hostinec čp. 38, č. 4347. Rok 1993.

⁶¹ Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Ostrov nad Oslavou - povolení 1994.

⁶² Viz. Obrazová příloha č. 42.

měl hostinec opět plnit funkce, jako v době svého vzniku a to poskytovat ubytovací služby, v tomto případě by měla být kapacita lůžek dostačující pro 41 osob, v přízemí se počítalo s vytvořením restaurace, šatních prostor pro návštěvníky i zaměstnance, hygienického zařízení, kuchyně na přípravu jídel a skladu potravin. Ve druhém podlaží měl být třípokojový byt pro majitele. Ubytovací část měla být podle projektu situována do krovů hospodářských budov kolem hostince, na kterých byla naplánována rozsáhlá rekonstrukce, a zachovány z nich měly být původní části klenutých prostor. Propojení samotného hostince s hospodářskou částí by zajistila dlouhá krytá chodba s otevřenou kolonádou, kde mělo být i letní posezení s krbem. „*Stavba žádným způsobem negativně neovlivní okolí (vytápění plynem), odpadky z kuchyně 1x denně vyváženy, popelové nádoby pro část hotelu. Jinak není produkce žádných škodlivin. Během výstavby opatření proti prašnosti a hluku.*“⁶³ V projektu se nadále mluví o odvlhčení budov, v případě nových přístaveb bude jako materiál použit klasický keramický materiál, děrované cihly, krovy budou dřevěné a opatřené břidlicí, omítky vápenocementové štukové. Všechny objekty budou bez okapů a svodů. „*Sokly budov budou z cementové omítky s minerálním nátěrem. Veškeré klenby hodnotné stavební prvky (kamenné stupně, kamenná ostění a kování z min. století) budou zachovány.*“⁶⁴ Na celé stavbě byla naplánována nová instalace vodovodu. Projekt také řešil problém kanalizace, vytápění, vzduchotechniky, požární ochrany a přívodu elektrické energie. Po skončení úprav by v hostinci pracovalo 3-5 osob. Z tohoto roku pochází také projekt na opravu střešních krytin a krovů.⁶⁵

V cestě opravám ale stály další komplikace. Novým majitelům bylo odmítnuto zapsání majetku do Listu vlastnictví, protože firma a.s. Valmex si půjčila od československé spořitelny Třebíč 4,5 milionu korun a nevrátila je a Spořitelna chtěla úhradu peněz po nových majitelích. Ti ovšem odmítli převzít tento dluh na sebe a spor se tak ubíral soudní cestou. První rozhodnutí Okresního soudu ve Žďáru padlo v květnu 1996 a byl dán příkaz k vymazání zástavního práva a soud tak dal stávajícím majitelům možnost zápisu do Listu vlastnictví. Proti tomuto rozsudku se ovšem Československá spořitelna odvolala ke Krajskému soudu do Brna. Celý spor tak začal znovu a jednotlivá rozhodnutí byla přešetřována. Teprve po vyřešení sporů mohl vydat. Protokol z kontroly Památkového ústavu v Brně z července 1997 popisuje památku takto: „*Opětovně upozorňujeme na neúdržbu a havarijní stav této významné kulturní památky - díla J. B. Santini - zcela strávená střešní krytina nad mimořádnými barokními krovy apod. Dále na nepovolené osazení světelné reklamy Rebel*

⁶³ Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Ostrov – schválení projektu Atelier D.R.N.H., č. 4/4/11556, s. 5.

⁶⁴ Tamtéž, s. 6.

⁶⁵ Viz. Obrazová příloha č. 43.

/objekt byl prozatím pronajímán k pohostinské činnosti/ *na fasádě,....*“⁶⁶ Soudní spor o zástavní právo byl vyřešen teprve na konci roku 1998. Tomáš Zmeškal napsal 10. prosince Památkovému ústavu v Brně: *„Dnes již mohu prohlásit, že jsme plnoprávními vlastníky zmíněné nemovitosti. V tomto týdnu byla sejmuta veškerá zástavní práva a tím celý hostinec oddlužen. výpis z LV zní již na naše jména.“*⁶⁷

S většími opravami bylo započato až v druhé polovině roku 1999 a to kvůli dalším správním jednáním a zdlouhavým soudům o vlastnictví v pozůstalostním řízení. Do té doby byla majiteli pořízena nová vstupní vrata do dvora a částečně zrekonstruováno sociální zařízení. Po dokončení majetkoprávních vyrovnání bylo nejdůležitější zrealizovat projekt na opravu střech, které byly v havarijním stavu. Stavební povolení obdrželi majitelé již v polovině roku 1999 a opravy měli být provedeny do konce listopadu. *„Stavba bude obsahovat: Dojde k výměně některých nosných, vazebných a stropních trámů v půdním prostoru středového traktu. Na těchto trámech bude zbudována nová konstrukce ve štítech objektu, která tvoří určený vzhled sklonu valeb a mansard. Celá střešní konstrukce bude pobita sámovanými prkny na sraz, zakryta pískovanou lepenkou a osazena střešní krytinou-umělou břidlicí.“*⁶⁸ Samotné opravy započaly v polovině září, ale vzhledem k tomu, že byl zjištěn havarijní stav stropu prvního podlaží středního traktu, muselo být z důvodu časových i finančních upuštěno od původního záměru, totiž realizace oprav střešních částí na všech třech částech hlavní budovy najednou. Pozornost byla proto zaměřena na opravu středního traktu, kdy byl nejprve odstraněn půdní strop a následovně nahrazen novým, poté bylo přikročeno k odbourání předního a zadního štítu na úroveň bočních stěn, čímž se radikálně změnil vzhled budovy, její čelní část byla doplněna o vikýřové okno, v následujícím roce bylo okno doplněno také do zadní části. Byl vztyčen zcela nový krov, protože jeho stará konstrukce byla silně poškozena hnilobou a plísní. Na závěr došlo k opravě komínů a celá střecha byla pokryta novou krytinou eternitem.⁶⁹

Samotní majitelé investovali do nutných oprav na budově do roku 1999 bezmála 648 000 Kč, z tzv. Havarijního střešního programu MK ČR se podařilo ve spolupráci

⁶⁶ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Ostrov nad Oslavou, Zájezdní hostinec čp. 38, č. 4347. Rok 1997.

⁶⁷ Tamtéž. Rok 1998.

⁶⁸ Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Ostrov nad Oslavou - Povolení k opravě krovové konstrukce J.B.Santini-Panská hospoda. Rok 1999.

⁶⁹ V původní plánové dokumentaci na opravu hostince je uváděna jako krytina umělá břidlice. Viz. Obrazová příloha č. 44.

s Okresním úřadem ve Žďáru nad Sázavou získat dotaci 100 000 Kč a také Památkový ústav v Brně přispěl 70 000 Kč.

V následujícím roce se opravy přesunuly na střešní část jižního křídla budovy.⁷⁰ Vzhledem k tomu, že původní trámy nevykazovaly vážnější poškození, byly znovu využity a pobity novými prkny, na která byla položena nová střešní krytina. Na straně otevírající se do dvora bylo vytvořeno nové vikýřové půlkulaté okno. Během sanačních prací bylo zjištěno, že půdní strop je dvojitý a první klenutý je překrytý druhým trámovým stropem. Při započetí opravy musela být vypracována zpráva týkající se statického zajištění objektu, kterou projektovali Ing. Radoslav Ulrich a Ing. Radomír Veselý jako dokumentaci pro stavební povolení. „*Stav stávajícího objektu: s ohledem na své stáří je objekt v dobrém stavu. Vlivem nepravidelného mírného sedání a vodorovných sil od narušených konstrukcí krovu došlo v průběhu času ke vzniku několika nepříliš širokých trhlin ve zdivu a v klenbách, z hlediska statiky celého objektu se nejedná o závažné projevy.*“⁷¹ K odstranění několika trhlin byly doporučeny jednoduché zednické úpravy. Stavební práce si vyžádaly náklady ve výši 471 688 Kč, v této částce je zahrnuta dotace 90 000 Kč od Památkového ústavu v Brně a 16 875 Kč z dotace Okresního úřadu ve Žďáru nad Sázavou, zbytek hradil majitel sám.

V této době vznikl také projekt zabývající se detailně budoucím využitím objektu, který obsahoval veškeré náležitosti nutné k udělení stavebního povolení. Vypracovala ho architektonicko- stavební projektová kancelář 1. ČERNOPOLNÍ s.r.o., vedoucím projektantem byl Ing. arch. Roman Mach člen České komory architektů.⁷² Dá se říci, že tento projekt je dalším stupněm v návrhu Atelieru D.R.N.H. v.o.s. z roku 1994 a zanáší původní představy do skutečných prostor a podrobně dokumentuje postup v jejich realizaci. Projekt i nadále počítá s vytvořením dvou dvoulůžkových pokojů v podkroví bočních křídel, dále pak byt majitele má být oproti původnímu návrhu rozšířen i do třetího podlaží, tedy do podkroví, a má se skládat ze tří pokojů. Další změnou oproti původním plánům je vytvoření prostor k příležitostnému spaní v nezatepleném podkroví venkovní terasy. Přízemí nadále počítá s vytvořením restauračního zařízení, ovšem přibudou nové prostory jako kancelář, 2 salonky a prostory pro vzduchotechniku. Počet zaměstnanců byl stanoven na čtyři. Navíc se v plánech objevuje zrušení vstupního přístřešku a dvorního přístavku, které vznikly v 30. letech a narušují původní vzhled stavby. Projekt dále řeší i podobu krovů nad dvorní terasou, které

⁷⁰ Viz. Obrazová příloha č. 45.

⁷¹ Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Ostrov nad Oslavou - Technická zpráva – statika. Rok 2000.

⁷² Viz. Obrazová příloha č. 46.

mají mít „věšadlovou soustavu s jednou střední vrcholovou vaznicí“.⁷³ Je zde vyřešen i problém týkající se zateplení a izolace, jak tepelné, tak i zvukové a hydroizolace. „Vnitřní omítky stěn budou provedeny jako štukové hladké vápenné... Venkovní omítky budou vápenné hladké štukové. Kolem oken budou vytvořeny šambrány, sokl objektu a bosování nároží bude předstupovat před hlavní plochu fasády.“⁷⁴ Oproti původnímu návrhu budou jednotlivé části objektu opatřeny okapy a svody z titanzinkového plechu. Projekt také řeší nové okenní a dveřní výplně a úpravu okolního terénu včetně nového chodníku z kamenných kostek. Přestavba měla být dokončena v roce 2005 a předpokládaný rozpočet činil 11 miliónů korun. Součástí tohoto projektu byly i další přílohy, které řešily zabezpečení stavby z hlediska požární ochrany, kanalizaci, zásobování vodou, plynoinstalaci a elektroinstalaci, vzduchotechniku a zařízení kuchyně. Poslední zmiňovanou zprávu vypracoval Jaroslav Čuda, odborník přes gastronomii, a stanovil orientační ceny vybavení kuchyně na 514 400 Kč.

V roce 2001 se podařilo začlenit objekt hostince do programu Ministerstva České republiky Záchrana architektonického dědictví ČR. V rámci tohoto programu získali majitelé dotace ve výši 1 milionu korun, sami investovali do objektu dalších více než 430 000 Kč a od sponzorů získali dar ve výši 25 000 Kč. Díky těmto penězům se podařilo postupně zcela doopravit krovy, v severním křídle byly použity díky dobrému stavu krovy stávající, a na všech částech hlavní budovy byla položena střešní krytina.⁷⁵ V roce 2001 byla navíc nainstalována vzduchotechnika potřebná k budoucímu využití objektu, s jejíž montáží se pokračovalo i v následujících letech.⁷⁶ Ve zprávě Referátu regionálního rozvoje OÚ Žďár se objevuje poprvé také barevná podoba vnější fasády, která vycházela ze stavebně historického průzkumu. „Aktivní prvky (sokl, nárožní rustika, korunové a kordonové římsy a šambrány) budou v barvě velmi sytého okru, pasivní plochy bílé.“⁷⁷ Přesné odstíny by měly být upřesněny před samotnou realizací.

Po dokončení oprav střech se práce přesunuly do prvního patra. V roce 2002 byla zhotovena dubová okna a vsazena na místo původních. Také vikýřové okno v přední i zadní části bylo osazeno. Přistoupilo se k opravě podlah prvního patra a také izolování objektu od

⁷³ Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Ostrov nad Oslavou - Roman Mach, Panská hospoda – Ostrov nad Oslavou, architektonicko – stavební část. Rok 2000, s. 4.

⁷⁴ Tamtéž, s. 6.

⁷⁵ Viz. Obrazová příloha č. 47.

⁷⁶ Viz. Obrazová příloha č. 48.

⁷⁷ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Ostrov nad Oslavou, Zájezdň hostinec čp. 38, č. 4347. Rok 2001.

zemní vlhkosti obvodových stěn.⁷⁸ Majitelé čerpali i nadále finance z programu Záchrana kulturního dědictví ČR, tentokrát získali 700 000 Kč s podmínkou minimální 30% účasti na financování, která se vyšplhala až na 425 017 Kč. Z těchto peněz se v následujícím roce vyměnila i okna v prvním podlaží.

Další opravy se týkaly již samotného interiéru.⁷⁹ Po opravách podlah v prvním patře a podkroví se tyto dvě části propojily točitým betonovým schodištěm a přistoupilo se k budování bytu pro majitele a také pokojů v podkroví severního a jižního křídla. V souvislosti s těmito změnami bylo nutné instalovat nové rozvody vody, elektřiny a topení v těchto místnostech a zároveň došlo k zateplení všech tří podkroví pomocí minerální vaty. V roce 2004 se podařila ještě získat dotace z kraje Vysočina ve výši 300 000 Kč a také obec Ostrov nad Oslavou přispěla 120 000 Kč, sám majitel ale musel investovat přes 600 000 Kč, protože vnitřní úpravy objektu nešlo zahrnout do žádného dotačního programu.

V roce 2005 se opravy přesunuly do přízemí, kde byla vyměněna všechna okna, opět za dubová kvůli delší životnosti, a došlo ke generální úpravě jižního křídla, kde byla nejprve otlučena původní omítka, asanována podlaha a před jejím novým položením byla izolována proti vlhkosti. Po omítnutí prostor byla položena také keramická dlažba a do salonku pořízena nová kachlová kamna.⁸⁰

Rekonstrukce kuchyně byla naplánována na rok 2006. Nejprve byla zcela vyklizena stará „provizorní kuchyň“ včetně všech spotřebičů. Pak následovaly bourací práce, odstranění všech omítek a vytvoření nových okenních otvorů na západní straně přízemí, poté následovalo osazení nových dubových oken a samozřejmě podle plánové dokumentace bylo nutné udělat nové rozvody energií a vody.⁸¹

Od roku 2008 se opravovalo severní křídlo, kde se nachází kanceláře, sociální zázemí a chodba. Po dokončení této části hostince se od počátku roku 2009 přesunuly práce do přízemí středního traktu, kde je výčep. Jan Zmeškal plánuje dokončení interiérových oprav v tomto a na začátku příštího roku, kdy by také měla být provedena fasáda aktivní plochy v okrové a pasivní plochy v bílé barvě.⁸² Hospodářské objekty ve dvoře jsou dnes v silně narušeném stavu, ale jak mi sdělil majitel, bude se je snažit zachránit a v žádném případě nepočítá s jejich zbouráním.

⁷⁸ Viz. Obrazová příloha č. 49.

⁷⁹ Viz. Obrazová příloha č. 50.

⁸⁰ Viz. Obrazová příloha č. 50.

⁸¹ Viz. Obrazová příloha č. 51.

⁸² Na sakrálních Santiniho stavbách je provedena fasáda opačně aktivní plochy v bílé barvě a pasivní v okrové.

Závěrem lze říci, že pozůstatkem původní barokní stavby z roku 1720 jsou dnes pouze obvodové stěny a půdorysné členění. Během největších stavebních zásahů, po požáru v roce 1819 a ve 30. letech 20. století, došlo k nenávratným změnám na celém objektu. Po dlouhé stavební odmlce v druhé polovině 20. století, kdy bývalý významný hostinec chátral a dostal se do havarijního stavu, se podařilo současným majitelům, po uplatnění restitučního nároku na stavbu, intenzivně pracovat na obnově této památky. A ačkoli se ještě před osmi lety jevil projekt 1. ČERNOPLNÍ s.r.o. utopii, dnes se přeměňují plány v reálnou podobu. V případě ostrovského hostince tak nelze již mluvit v žádném případě o autentičnosti, vzhledem k tomu, že nejsou zachovány plány a dnes nám již není známo původní členění, můžeme se pouze domnívat a spekulovat o jeho dřívější podobě z 20. let 18. století.⁸³

⁸³ Viz. Obrazová příloha č. 52.

X. Vojnův Městec

1. Dějiny obce

Obec Vojnův Městec byla založena před rokem 1293 v první vlně kolonizace hvozdů na pomezí Moravy a Čech. V obdarovací listině Bočka z Obřad z roku 1255, ve které věnoval klášteru své dědictví, se vojnoměstsko ještě neobjevuje. V té době se tu zřejmě nacházelo ještě území pokryté hlubokými lesy. Cisterciáci se snažili kultivovat okolní krajinu a přetvářet ji na hospodářské statky, ze kterých by jim plynuly důležité příjmy, tak byl založen i Městec, který ležel na trase Libické stezky a původně nesl název Münchsberk neboli Mnichova hora. „Dne 14. června 1293 vyňal král Václav II. z pravomoci župní obyvatele klášterních osad, a ustanovil, aby čeští osadníci souzení byli v „Mynychsperku“ místo v Čáslavi. Soudy odbývány byly na rychtě a zároveň residenci cisterciáků žďárských.“¹ V Mynychsperku tak byli souzeni obyvatelé Polničky, Stržanova, Světnova, Škrdlovic, Lhoty a Radostína.

Vesnice byla pronajímána, nejprve ji držel rod pánů z Lichtenburgu a osada nesla název Heinrichsdorf neboli Jindřichova ves, podle majitele Jindřicha z Lichtenburgu. Název vesnice se postupně měnil a do poloviny 14. století se objevují různé obdoby jako Münprech, Munschspelk a Muensprech. Vesnice byla během válek mezi rakouským vévodou a králem Janem Lucemburským osvobozena od daní a ostatních dávek.² Od roku 1357 držel Městec v dědičném nájmu Vojna ze Štětína. Od této chvíle již nemůžeme hovořit pouze o vesnici, ale už o městečku. V této době také vznikla zdejší tvrz, kterou nový majitel obýval. „Jest to stavení nízké, zvané tvrz ve starší části městečka řečené na vsi, kterýž název jest až dosud zcela oprávněn. Stojí na bývalém, poněkud vyvýšeném tržišti u potoka. Jest dosud vodní strouhou oblito. I zbytek valů poněkud při jedné straně lze pozorovati.“³ Po jeho smrti získal Městec Přibík a po něm Jan Vojna ze Štětína. Právě po posledním majiteli získala obec nový název, který se používá dodnes. Štětín byl později přejmenován na Městec a tak vzniklo spojení jména místa ve Vojnův Městec.

Po období, kdy spadal Městec do držení soukromých vlastníků, opět připadl klášteru. Tomu ovšem předcházel krátký spor, protože král Vladislav si po vymření potomků rodu ze Štětína jejich majetek přisvojil a chtěl ho darovat Matěji z Brloha a Janu z Libošovic. To si ale klášter nenechal líbit a podařilo se mu dokázat přednostní právo na tento majetek. Klášter ovšem upadl v polovině 15. století do dluhů a tak byl nucen prodat Vojnův Městec s tvrzí,

¹ MAREK, Jiří. Historie podle Šabaky II. Oficiální stránky obce Vojnův Městec, 18.8. 2003 [cit.2009-02-03]. URL: <http://www.vojnummestec.cz/art-149-historie-podle-sabaky-ii..html>.

² Vesnice byla osvobozena od daní a ostatních dávek v roce 1331.

³ MAREK, Jiří. Historie podle Šabaky II. Oficiální stránky obce Vojnův Městec, 18.8. 2003 [cit.2009-02-03]. URL: <http://www.vojnummestec.cz/art-149-historie-podle-sabaky-ii..html>.

rychtou, dvorem, dvořištěm, sadem i rybníky, „...pivovarem, všemi požitky, lázněmi, lesy, správy rychtáře, stavným, svatebním, loukou řečenou „Hodkov“, mlýn „Osnoy“, louku řečenou „Dlouhou“, vůbec všemi příjmy, jež odtud vrchnost měla, za 50 kop českých grošů.“⁴ Novým majitelem se tak stal rytíř Mikuláš z Buchova. Prodejní smlouva ovšem obsahovala dodatek, ve kterém si klášter vymohl v případě prodeje města s jeho pozemky přednostní právo na odkup. Syn Mikuláše z Buchova Zbyněk prodal městečko Janu Bočkovi z Kunštátu za 500 uherských zlatých. Teprve od něj se klášteru ve chvíli zlepšení ekonomických poměrů podařilo město s okolními pozemky a přiléhajícími vesnicemi odkoupit. „*Tak 1. května 1493 koupil klášter nazpět od polenského pána Jana Bočka z Kunštátu městečko Vojnův Městec s pustou tvrzí, dvorem, dvořištěm, rychtou, mlýny a rybníky spolu s vesnicemi Radostínem, Škrdlovicemi a pustou osadou Lhotkou.*“⁵ Obnos 500 zlatých získal klášter prodejem obilních a vinných desátků a poplužního dvora spolu s podacím v Blučíně Jaroslavovi z Boskovic za 1000 zlatých. Klášter pak spravoval toto území až do svého zrušení v 80. letech 18. století, kdy spadl jako ostatní části žďárského klášterního velkostatku pod náboženský fond.

Poté, co žďárský klášter získal do svého držení v roce 1588 olomoucký biskup, se rozpoutal boj mezi novým majitelem a řeholníky. Ty se nechtěli s nastalou situací smířit. Zejména vojnoměstské zboží se snažili uchránit a podržet si jej, argumentovali tím, že Městec byl založen z konventních peněz a nebyl řeholníkům darován od fundátorů, proto si na něj nárokovali ochranné právo. Spor vyústil ve ztrátu cisterciácké samostatnosti a soud přiřkl velkostatek olomouckému biskupství. Cisterciáci nakonec z tohoto území na čas odešli. Zejména kardinál František z Ditrichštejna, který získal žďárský velkostatek do svého jmění, se stal pro místní „vykořisťovatelem“. Kronikář Šabaka popisuje situaci takto: „*Panství biskupů olomouckých znamenalo pro kraj náš dlouhou dobu krutých béd a útrap. Sotva, že biskup olomoucký ujal se panství, již vypisuje „dobrovolnou kontribuci“ = (známe ony dobrovolné kontribuce: „dej kdo můžeš a jen to, co můžeš oželeť, ale dát musíš každý a hodně, jinak si vezmem sami“).*“⁶ Problém byl také v tom, že obyvatelé Městce byli vesměs utrakvistické víry, a každodenní pronásledování a následné vyhošťování tak byli na denním pořádku. Ditrichštejn se ale také snažil si své poddané usmiřovat a uděloval jim určitá privilegia. V červnu roku 1607 zaslali vojnoměstský rychtář a konšelé žádost Františku Ditrichštejnovi, aby jim udělil právo odúmrti a potvrdil právo vaření a výčepu piva. „...

⁴ MAREK, Jiří. Historie podle Šabaky III. Oficiální stránky obce Vojnův Městec, 31.8. 2003 [cit.2009-02-03]. URL: <http://www.vojnumestec.cz/art-156-historie-podle-sabaky-iii..html>.

⁵ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou I, 1252-1617*. Havlíčkův Brod, 1956, s. 167 – 68.

⁶ MAREK, Jiří. Historie podle Šabaky III. Oficiální stránky obce Vojnův Městec, 31.8. 2003 [cit.2009-02-03]. URL: <http://www.vojnumestec.cz/art-156-historie-podle-sabaky-iii..html>.

Milostivé a vysoce osvícené kníže a pane, pane náš nejmilostivější, poněvadž to Pán Bůh nebeský dáti ráčil, že jste se k nám VVKM do městečka našeho vypraviti ráčili, ačkoli sne toho na VVKM nikdá nezasloužili, však s velikou radostí toho povděčni jsouce, VVKM srdečně rádi s manželkami a dětmi svými spatřujeme. Podle toho, milostivé kníže, majíce my, chudí lidé, zde v této naší obci jistou správu, že VVKM minulé soboty obnovujíce ouřad v městě Žďáře velikou milost a lásku tomu městu jste učiniti ráčil ...Kteroužto příčinou, my chudí poddaní, také se k VVKM jakožto k své milostivé a dědičné vrchnosti utíkáme a VVKM pro Boha pokorně prosíme, že nás při starobyých způsobích, tak jakž jsme vždy od předešlých vrchností přitom zanechání bývali, totiž abychom mimo předešlé vyměřené roboty žádnými jinými obtěžováni nebyli. Tolikéž nám toho vždycky od předešlých vrchností přáno bylo, že sme v městečku našem piva vařivali a je šenkovali... . Co se pak odúmrti dotýče, poněvadž ji vykoupené nemáme, VVKM nejponížnější a nejhlubší pokorou prosíme, že nám tu odúmrt' prodati a nato milostivé potvrzení, aby ji na budoucí věčné časy více bráno nebylo, uděliti ráčíte.“⁷ Privilegia byla potvrzena 4. října 1607 listinou sepsanou v Kroměříži. „Toto městečko, ležící na české straně hranice, obdařil nadto výsadou, v níž tamějším sousedům udělil právo dědičné a odúmrtí a rovněž právo vařit pivo a čepovat je jak v samotném městečku, tak i ve dvou přilehlých vesnicích, totiž v Radostínkách a Počátkách, kromě toho rozšířil prodej vína ve prospěch důchodů obce, omezil roboty a udělilo městečku právo pečeti červeným voskem.“⁸ Mimo vyhovění vojnoměstské žádosti bylo městečku uděleno ještě právo užívání nového znaku. Ditrichštejn do něj promítl část svého rodového erbu a to v podobě jednoho vinařského nože. Ve zlatém štítě jsou dvě překřížené černé ostrve se čtyřmi suky a přes ně je položen vinařský nůž od pravé ruky k levé.

Období třicetileté války uvádí kronikář Šabaka takto: „V celé zemi nastal neklid. Stačila nepatrná jiskra, aby způsobila nesmírný požár... A stalo se!“⁹ V roce 1642 vydrancovala město švédská vojska a obyvatelé byli nuceni utéct a ukrývat se v okolních lesích a v jeskyních na Žákově hoře dokud vojáci zase neodtáhli. Pozitivem bylo v této době, že klášter a s ním spojené okolní statky opět získali do svých rukou cisterciáci, kteří se snažili obnovit hospodářskou prosperitu. Ačkoli se nám nedochovala v úplnosti berní rula pro statek Vojnův Městec, k vytvoření obrazu tamější doby nám může posloužit rektifikační fase z roku 1714. Podle ní žilo v městečku a šesti přilehlých vesnicích celkem 115 hospodářů, kteří

⁷ MÜLLER, Karel. Ještě k Ditrichštejnovu znakovému privilegii pro Vojnův Městec. In *Vlastivědný sborník Západní Morava*, ročník XI, 2007, s. 163.

⁸ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 27.

⁹ MAREK, Jiří. Historie podle Šabaky III. Oficiální stránky obce Vojnův Městec, 31.8. 2003 [cit.2009-02-03]. URL: <http://www.vojnumestec.cz/art-156-historie-podle-sabaky-iii..html>.

obstarávali celkem 2205 strychů, 8 zahradníků. Bylo zde 11 pustých domů, 12 chalup na obci celkem 157 usedlostí.

Díky relaci z let 1710 až 1715 si můžeme vytvořit také obrázek o sociálním rozpoložení obce: „*Ve městečku je velká neposlušnost, poněvadž příčinou neposlušnosti je velká dobrota rychtářova, je nutno jmenovati nového. Leč ani změna nezlepšila situaci. Stížnost je vedena zvláště proti Petříčkovi, jemuž vytýká, že spolusousedy podněcuje. Ač v r. 1713 se rychtář znovu změnil, byl nucen hejtman v r. 1715 znovu prohlásit, že neposlušnost mezi lidem nelze vykořenit, neb trvá i nadále, sousedé byli přísně napomenuti a uhlídá se, jak bude dále.*“¹⁰ Je možné, že šíření nespokojenosti mezi lidmi byl důsledek moru, který propukl v roce 1710 a rozšířil se až za hranice Uherska. Právě ve Vojnově Městci byla zřízena karanténa, druhá byla v Polné. Také nepřízeň počasí a časté živelné pohromy, které ničili úrodu, se stávaly pro místní velkou zátěží. Například 31. července roku 1714 panovala v městě strašná bouře a průtrž mračen. Rozvodnily se okolní rybníky a celkem na dvaceti čtyřech z nich se protrhla hráz, voda z nich pak zaplavila okolí. Škoda způsobená bouří se vyšplhala až na 20 000 zlatých.

Co se týče robotních povinností poddaných na počátku 18. století, Městec odváděl na sv. Jiří 11 zlatých a 15 krejcarů a stejný obnos také na sv. Václava. Dále pak obyvatelé odváděli činži z chalupy ve výši 41 zlatých a 10 krejcarů, daň za odpisy činila 7 zlatých a 52 krejcarů a městečko posílalo klášterní vrchnosti 108 kusů slepic. Ve městě byla také hospoda, ve které se čepovalo klášterní pivo, její výnos z případného zákupu činil 500 zlatých a činže dosahovala 70 zlatých. Hostinec byl zřejmě lukrativní, jeho cena se řadila k nejvyšším z celého klášterního panství.

Městci se nevyhnulo ani období válek o rakouské dědictví. Již v roce 1741 pronikly na území klášterního velkostatku tři kyrysnické pluky, které vedl plukovník Birkholz a major Dürfeld, tyto vojenské jednotky se usadily přímo ve Vojnově Městci a odtud řídily další akce. „*Nepřátelé spotřebovali 6656 porcí dvouliberního chleba, 126 měr ovsu a 100 otepí slámy. Odtáhli 1. ledna 1742 k Německému Brodu a Losenici.*“¹¹

Po zrušení kláštera v roce 1784 spadl veškerý klášterní majetek pod náboženský fond, cena vojnoměstského byla odhadnuta na téměř 360 000 zlatých. V té době mělo městečko celkem 619 obyvatel, z toho 305 mužů a 314 žen. Náboženský fond prodal Městec v roce

¹⁰ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784.* Havlíčkův Brod, 1962, s. 224 - 225.

¹¹ MAREK, Jiří. Historie podle Šabaky IV. Oficiální stránky obce Vojnův Městec, 6.12. 2003 [cit.2009-02-03]. URL: <http://www.vojnummestec.cz/art-281-historie-podle-sabaky-iv..html>.

1826 hraběti Josefu Vratislavovi. „Smlouvou ze dne 25. září 1825 koupil panství žďárské, městecké a veselské J.J. Hrabě Vratislav z Mitrovic pro knížete Františka Josefa z Ditrichsteinů, což ve své závěti výslovně podotknul. Toto panství bylo Vratislavu z Mitrovic 14. listopadu v klášteře skrze Františka Schrekingra, sekretáře správy panství císařských v Brně, u přítomnosti všech kněží, úředníků, učitelů a rychtářů slavnostně odevzdáno. Dne 1. prosince zavítal nový pán do Vojnova Městce. Navštívil kostel, faru a školu. Městec koupil za 143.000 zlatých. Po koupi přivtělen byl Vojnův Městec k vrchnostenskému úřadu v Přibyslavi.“¹² O rok později koupil Vratislav z Mitrovic ještě novoveselské panství. Po jeho smrti připadly zakoupené statky do ditrichštejského držení.

O tom jak vypadalo vojnoměstsko ve 30. letech 19. století dokládá Sommerova topografie. Nejenže jsou v ní popsány přírodní podmínky v těchto končinách, ale také například zdejší sociální skladba. Lidé se v těchto končinách živili především zemědělstvím a chovem dobytka. „*Stav hospodářských zvířat činí 142 koní, 1333 kusů hovězího dobytka, 36 ovcí, 265 prasat a 47 koz.*“¹³ Zdejší lidé se živili tak nádeničením při kácení dřeva a při žních. Celkový počet lidí na panství byl 5094, převládalo české obyvatelstvo.¹⁴ „*Vojnův Městec (Wognomiestetz, Wogno-Městec, také Vojnov a ve starých listinách je nazýván Münchsberg), městys, leží 6 německých mil jihovýchodně od Čáslavi na žďárské silnici asi 2 míle severovýchodně od Přibyslavi, kde se nalézá vrchnostenský úřad spojený s úřadem panství Polná. Městys je obklopen vrchovinou a horami, má 156 domů s 1084 obyvateli, je zde farní kostel zasvěcený sv. apoštolu Ondřejovi, který byl postaven roku 1770. ...Škola, rovněž pod patronátem vrchnosti, hostinec, tři mlýny a pila. Městys je velmi starého původu, byl ale v husitských válkách a ve třicetileté válce při válečném tažení Švédů pod vedením Torstensohna na Moravu zcela zrušena. ... Právo čtyř výročních trhů obdržel městys od zvěčnělého císaře Josefa II. roku 1786.*“¹⁵

Po smrti knížete Františka Josefa z Ditrichštejna-Proskova- Leslie v roce 1854 připadl majetek do rukou jeho syna, ten ale za čtyři roky zemřel také. Majetek byl nakonec rozdělen

¹² MAREK, Jiří. Historie podle Šabaky IV. Oficiální stránky obce Vojnův Městec, 6.12. 2003 [cit.2009-02-03]. URL: <http://www.vojnumestec.cz/art-281-historie-podle-sabaky-iv.html>. V Místopisném slovníku naučném a ve sborníku Západní Morava je uváděn rok prodeje 1826. SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický království českého*. 2. vydání. Praha, 1998, s. 254. ŠKARVADA, Petr. Vlastivědný popis českých obcí žďárského okresu v Sommerově topografii Království českého. In *Vlastivědný sborník Západní Morava*, ročník XI, 2007, s. 156.

¹³ ŠKARVADA, Petr. Vlastivědný popis českých obcí žďárského okresu v Sommerově topografii Království českého. In *Vlastivědný sborník Západní Morava*, ročník XI, 2007, s. 158.

¹⁴ Do vojnoměstského panství spadali: Vojnův Městec, Radostín, Karlov, Škrdlovice, Světnov, Stržanov, Polnička

¹⁵ ŠKARVADA, Petr. Vlastivědný popis českých obcí žďárského okresu v Sommerově topografii Království českého. In *Vlastivědný sborník Západní Morava*, ročník XI, 2007, s. 158 - 159.

na čtyři statkové části „v ceně po 1 700 000 zl. a 200 000zl stř. na hotovosti, které dostaly 4 dcery. Podíl, k němuž patřila Polná, Přibyslav, Žďár, Vojnův Městec, Ridioau a zámek Dietrichstein, dostala Klotilda kn. z Dietrichštejna, provd. za Ekvarda hr. Clam-Gallase (1862-99). Po ní je dědily podle odevzdací listiny z 31. října 1899 polovicí hr. Klotilda Festetitsová, roz. Clam-Gallasová a druhou polovicí Edvardina kn. Khevenhüllerová-Metschová a po ní do 4. listopadu 1930 Eleonora Kinská.“¹⁶

2. Charakteristika objektu - hostinec

Stavbou, která je připisována Santinimu, je bývalý hostinec. Otázka Santiniho autorství je ovšem sporná. Například Mojmir Horyna se staví proti němu. „*Ploché plackové klenby a valené klenby s pětiokými výsečemi odpovídají až době vzniku před rokem 1750. Tvarosloví stavby pak spíše než Santiniho díla připomene stavby žďárského kláštera po požáru v roce 1737, kam i chronologicky tato realizace patří.*“¹⁷ Na stranu zastánců se pak přiklání Viktor Kotrba. Ostatní odborníci zabývající se Santiniho stavbami se k tomuto objektu nevyjadřují. Ovšem podíváme-li se do písemností týkající se památkové péče, hostinec je v nich také připisován Santinimu.

V evidenčním listu nemovité kulturní památky je zaznamenáno: „*Volně stojící jednopatrová budova obdélného půdorysu s bočními přízemními obdélnými přístavky. Nároží skoseno. Střed budovy tvoří risalit o třech okenních osách. ..., okna pravoúhlá s profilovanou šambránou a ušima a dvojitým klenákem ve vrcholu. Přízemí odděleno od prvního patra kordonovou římsou. ... na zaobleném nároží sgrafitová bosáž. Podstřešní profilovaná římsa nese střechu mansardovou, nad hlavním průčelím prolomen mansardou o jednom okně s ustupujícím segmentovým záklenkem a dvojitým klenákem ve vrcholu. Boční křídla zastřešena střechou pultovou. Místnosti zaklenuty klenbou valenou s výsečemi, některé valenou klenbou s vytaženým hřebínkem.*“¹⁸

3. Mladší vývoj objektu - hostinec¹⁹

První písemná zmínka o hostinci pochází z 1. října 1771, kdy ho s přiléhajícími polnostmi loukami zaprodal klášter za 500 zlatých rýnských Matouši Jaškovi. Opis této smlouvy byl vyhotoven v roce 1902. „*My Otto Kláštera a Studnice Matky Boží ve Žďáře oppat a Markrabství Moravského Prelát též Fr. Převor a veškeren Convent.* – Vyznáváme

¹⁶ SVOBODA, František. *Vlastivěda moravská: Žďárský okres*. Brno, 1937, s. 53.

¹⁷ HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 440.

¹⁸ Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Vojnův Městec, evidenční list nemovité památky.

¹⁹ Viz. Obrazová příloha č. 53., č. 54., č. 55.

tímto zápisem všeobecně tu kdysby toho potřeba byla, že jsme tu ve Vojnoměstci ležící naši panskou hospodu našemu mílému a věrnému podanému Matoušovi Jaškovi tak jak stojí a leží se všechnými dle Inventáře se vynacházejícími věcmi a spolu s těmi od starodávna kni patřícími pod 60 mír polmi, též pod 11 mír loučnými... .“²⁰ Smlouva nadále upravuje podmínky užívání hostince. V případě smrti majitele, by hostinec přešel opět do držení kláštera, který ho mohl dál pronajímat. Přednostní právo k novému zakupu bylo uděleno Jaškovým potomkům. V dalších bodech můžeme vidět značnou schodu se nákupní smlouvou z panského hostince v Ostrově, kterou zakoupil Matěj Chromý ve stejný den jako byl prodán hostinec ve Vojnově Městci.²¹ Matouš se musel zavázat vést bohabojný život se svou rodinou, „slovo Boží pilně slyšeti“ a neschovávat luterány a další podezřelé kacíře a zloděje. Pivo a kořalku musel hostinský odebírat z klášterního pivovaru a panské vinopalny, pod hrozbou pokuty. „...taky s ovšem senem a slámou též všemi jinými při hospodě potřebnými věci vždy zaopatřen byl, by tak lidé přicházející dle jejích žádosti se vším zaopatření býti mohli.“²² V případě nedostatku nějakého zboží a služeb hrozil klášter opět pokutou. Hospodský musel nadále zachovávat pevně dané míry a neředit pivo. „...jsouce i s manželkou svou vždy strážlivý a sobě přítomný jak patří se choval a v hospodě dobrý pořádek vedl. Den pak nedělní neb sváteční před službami Božími žádný dralce u sebe nedržel, tím méně ale jím pivo neb palený naleval.“²³ V případě nějakých poruch musel Matouš na vlastní náklady vše opravit. Ve smlouvě se dokonce píše, že pokud by hospoda spadla, nebo vyhořela, musí ji majitel dát znovu vystavět. Nájem činil sedmdesát zlatých rýnských, které musely být odváděny dvakrát do roka. Na udržování tepla v zimě poskytl klášter ze svých lesů šest sáhů dříví. „Za deváté a poslední kdyby on zákupník všechny tu vpředu obmezeny punkta a povinnosti jakož taky celé stavení vždy v dobrém stavu nechovával a veškeré malé tím meně ale všechny správy nekonal vrchnostenské platy nezapravoval, dobrým, spravedlivým a přívětivým šenkýřem nebyl, aneb do nějakých dluhův v padu totéž právo nám i naším budoucímobzvláště zachováváme ... se tej hospody ujmouti a takovou buďto k ruce vrchnostenské zachovati, neb jinému dostatečnému kupci podle vynalézajícího stavu bez všeho protestování zase odprodati mohli.“²⁴

Informace o dalších majitelích nám dokládají údaje z pozemkových knih, kde je uvedeno, že ke 14. lednu 1843 se stali vlastníky hostince Jana a Jan Kosteletčí. To, že se

²⁰ Soukromý archiv: pan Jaroslav Klukan – Vojnův Městec. Kупní smlouva- opis z roku 1902.

²¹ Kупní smlouva k hostinci v Ostrově nad Oslavou se přímo nedochovala, ale její částečné znění můžeme zrekonstruovat dle pozdějších dokumentů, které vznikly ve spojitosti s užíváním hospody.

²² Soukromý archiv: pan Jaroslav Klukan – Vojnův Městec. Kупní smlouva- opis z roku 1902.

²³ Tamtéž.

²⁴ Tamtéž.

těmto majitelům příliš nedařilo, dokládá skutečnost, že v roce 1879 museli v exekuční dražbě usedlost prodat. Hostinec odkoupil Jan Němeček, který byl švagrem původních majitelů, za ženu si vzal jejich dceru Julii. Po jeho smrti bylo stavení rozděleno mezi dva syny. „...*hostinec a část polí /přebírá/ syn Jan Němeček ml. Stáje a část polí přebírá syn Antonín.*“²⁵ Antonín přeměnil stáje na obytné stavení a Jan vybudoval v roce 1884 v maštálích tkalcovskou dílnu, později zde byl poštovní úřad. Jan se v roce 1902 oženil s Marií Dvořákovou z Pivonic. Oba sepsali předmanželskou smlouvu, ve které jsou řešeny majetkové poměry. „*Postupuje se ženich Jan Němeček své nevěstě a nastávající manželce Marii Dvořákové v náhradu za její nížeuvedený přínos do spoluvlastnictví dle polovice své nemovitosti, totiž usedlost hostinskou čp.8. ve Vojnoměstci s pozemky.*“²⁶ Obě strany se musely zavázat, že stavení bude i do budoucna používáno pro hospodářské účely. Věno Marie činilo finanční hotovost ve výši 12000 korun, dvě krávy, jalovici, koně a hříbě. Jan Němeček byl dlouhou dobu starostou obce a také starostou místní Kampeličky. To se mu ovšem stalo osudným. Při této činnosti se dopustil omylu, kdy při výstavbě nových domů po požáru, který Městec postihl, vystavil staviteli Liškovi z Chotěboře fingované vkladní knížky. Po náhlé Liškově smrti se tyto knížky dostaly do konkursní podstaty. Jan Němeček se tak zadlužil na 240 000 korun a 11 000 korun činily úroky. O jeho situaci nám podává svědectví, které zaznamenal sám do dopisu adresovanému jeho zeti Františku Polákovi. „...*konkursní podstatě byly nehodnými stavebníky tyto knížky vydány a tato žádá jejich splacení, tudíž můj majetek shoří úplně a není jiné vyhnutí a bojím se ještě stále, by můj bratr Antonín neplatil za mě, kdyby se nedostávalo jako můj ručitel. Na matku nemohou, ačkoliv za ní přišli leč s nepořízenou. Ona má svoji polovinu čistou a tu musím pro Vás zachránit. Co bych byl za otce, kdybych k tomu dopustil. ... V zájmu Tvém a Růži /dcera Jana Němečka/ předá Antonín svůj majetek odprodejem, což platiti nebudeš ani jeden ani druhý do Vašeho vlastnictví. ... Bud'te klidní, konám svou otcovskou povinnost a mám sám starosti a trampoty, volati Vás sem nechci, by věc byla rychle vyřízena.*“²⁷ Jan Němeček musel na splacení dluhů prodat svoje polnosti, ale hostinec zůstal nadále v rodině, po jeho smrti v roce 1934 vykonávala pohostinskou činnost vdovským právem Marie a poté v roce 1949 dcera Růžena, provdaná Poláková. V roce 1964 proběhla kontrola památkové péče v hostinci č.p. 8. Bylo zjištěno, že objekt je ve velmi špatném a zchátralém stavu a jeho tehdejší majitelka paní Růžena Poláková nemá dostatek financí na opravy. Proto bylo navrženo, aby byl objekt pronajímán.

²⁵ Soukromý archiv: pan Jaroslav Klukan – Vojnův Městec. Výpis z pozemkových knih.

²⁶ Tamtéž. Předsvatební smlouva z roku 1902.

²⁷ Tamtéž. Dopis Jana Němečka svému zeti Františku Polákovi.

„Schůdnější cestu vidíme v přenechání hostince Jednotě za určitých podmínek (bydlení atd.) ve prospěch dosavadního vlastníka. Výhodná poloha domu při silnici na Prahu, na rohu náměstí, kde jsou k dispozici odstavné plochy bylo by možno použít pro rekonstruovaný hostinec, doplněný o pohostinské pokoje v patře. Po renovaci by se tento původně zájezdní hostinec dobře uplatnil i v současnosti. Všechny stavební práce vně i uvnitř je třeba předem s námi projednat.“²⁸ O tom, že doporučení na pronájem objektu Jednotě bylo vyslyšeno, svědčí dopis adresovaný Krajskému středisku památkové péče v Brně od místního vojnoměstského zastupitelstva. Z důvodů blížícího se dvacetiletého výročí osvobození Československa byl stanoven program oslav a jedním z jeho bodů byla i úprava domů a jejich zahrad. „Nutno konstatovat, že téměř všechny budovy na náměstí jsou opraveny a jako výjimku nutno uvést dům č.p.8, který je v péči státního památkového úřadu.“²⁹ V domě byla sice již zřízena pohostinská činnost, kterou řídila právě Jednota Velké Meziříčí, ale vnější tvář domu působila značně zanedbaně. Růžena Poláková nezanechala žádnou závěť a tak po její smrti v roce 1976 připadl ze zákona hostinec dceři Janě provdané Muchové. Přešly na ni také dluhy matky ve výši 3 270 korun.

Další informace o opravě objektu pocházejí až z roku 1979, kdy stálému uživateli hostince Jednotě Velké Meziříčí bylo doporučeno, aby ve spolupráci s majitelem objektu provedla nutné opravy komína a střešní krytiny.

Novými majiteli se stali v 15. září 1980 manželé Klukanovi, kteří mají objekt v držení dodnes. „Převodkyně prodává dům s provozovnou čp. 8, ve výměře 999 m² a zahradu ve výměře 524 m² za obecnou cenu znaleckého posudku ve výši 20 451 Kč, manželům Jaroslavu a Jaroslavě Klukanovým, kteří tyto nemovitosti kupují do bezpodílového spoluvlastnictví. Provozní objekt tvoří řezárna a lednice, z hospodářských budov chlév, objekt čp. 8 tvoří přízemí, druhé správně první patro, suterén a přístavky.“³⁰

První opravy se týkaly přestavby druhého podlaží na byt.³¹ Původně zde bylo, podle slov Jaroslava Klukana, divadelní jeviště. Povolení k přestavbě získali noví majitelé v roce 1983. V souvislosti s touto přeměnou byla opravena střecha, vyměněna okna a budova natřena novou fasádou, na což získali manželé příspěvek od Národního výboru ve Žďáru ve výši 48 000 korun.

²⁸ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Vojnův Městec, bývalý zájezdní hostinec na návsi čp. 8., č. 4619. Rok 1964.

²⁹ Tamtéž. Rok 1964.

³⁰ Soukromý archiv: pan Jaroslav Klukan – Vojnův Městec. Kupní smlouva 1980.

³¹ Viz. Obrazová příloha č. 56.

V roce 1992 zažádali Klukanovi o povolení na zbudování ploché střechy na přístavku v zadní části budovy.³² Zde bývalí majitelé vystavěli bez souhlasu památkové péče nevhodné sociální zařízení a kůlny. Jaroslav Klukan nechal kůlny odstranit, ale požadoval ponechání sociálního zařízení, aby na něm mohl vystavět nový balkon se zábradlím a jedno z oken mělo být přeměněno na balkonové dveře. Přestavba přístavku se protáhla i do následujících let a projekt z roku 1996 řeší její finální podobu.³³ Památkový ústav souhlasil s ponechání přístavku za těchto podmínek: *„Přístavek bude částečně nadstaven do výšky patra. Jeho rovná střecha bude sloužit jako balkon. Balkon bude osově souměrný pod středním oknem, jež bude nahrazeno oknem francouzského typu. Zábradlí bude kované.“*³⁴

Na objektu byly naplánovány také další rozsáhlé opravy. Vzhledem k tomu, že v předešlých letech byla vyměněna nová dřevěná okna, dle původního členění, bylo nutné obnovit okolní šambrány v původní podobě *„s ušima, středním klenákem a obdélnými parapetními poli pod okny.“*³⁵ Také vstupní vrata chtěli majitelé vyměnit, ale památkový ústav nařídil jejich zachování, měla být pouze vyspravena a nově natřena na tmavě hnědou, dle odstínu v jakém byly i okenní rámy. Navíc k otevírání mělo sloužit pouze pravé křídlo a levé mělo být pouze iluzivní a neužívané. Další opravy se týkaly střešní krytiny a komínů. *„Mansardová střecha se zvláště hodnotným dřevěným krovem je nyní kryta eternitem. V případě výměny krytiny bude zde užita přírodní břidlice. Pultové střechy bočních křídel jsou plechové, výhledově budou barevně sladěny se střechou hlavní. U těchto bočních stříšek je možné instalovat okapy. Umístění okapů u mansardové střechy by nevhodně zakrylo profilovanou římsu a ostré ukončení hmoty střechy.“*³⁶ Nový komín měl kopírovat originál a být vystavěn z cihel a bíle nalíčený. Barevné řešení fasády mělo být dořešeno až po postavení lešení, kdy by pracovníci památkového ústavu provedli průzkum omítek. Prozatím bylo počítáno s bílou vápennou omítkou. U vrat měla být navíc umístěna tabulka s nápisem: *„Bývalý klášterní hostinec U Matky Boží Studniční, barokní stavba z poloviny 18. století v duchu J.B. Santiniho.“*³⁷ Vzhledem k rozsahu oprav byla majitelům přislíbena finanční podpora.

Během opravných prací se rozhodli Klukanovi neobnovovat původní funkci objektu jako hostince, ale chtěl v přízemí levého křídla otevřít prodejnu potravin a část budovy

³² Viz. Obrazová příloha č. 57.

³³ Viz. Obrazová příloha č. 58.

³⁴ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Vojnův Městec, bývalý zájezdní hostinec na návsi čp. 8., č. 4619. Rok 1992.

³⁵ Tamtéž. Rok 1992.

³⁶ Tamtéž. Rok 1992.

³⁷ Tamtéž. Rok 1992. Cedulka doposud chybí.

prestavět na sklad. S tímto záměrem souhlasila i památková péče a prostory prodejny byly nově vydlážděny. Z hygienických důvodů musely být navíc vyřešeny samostatné vstupy do obchodu a zásobování, do bytu a sociálního zařízení. Proto bylo jedno okno z čelní strany hostince vybouráno a přeměněno na dveře, tím byla ovšem narušena osová vyváženost. K navrácení do původního stavu a vsazení dřevěného okna došlo až v roce 2000. Během stavebních prací byla odkryta i někdejší barevnost hostince. „*Objekt byl řešen shodně jako lidová architektura v této oblasti- je zde velké množství vápenných nátěrů na sobě v barvě bledě modré /jeden světle zelený/. Na oblounu nároží přední fasády bylo nalezeno ryté a malované iluzivní kvádrování v barvě tmavě šedé-černé.*“³⁸ Z daného nálezu měl vycházet návrh na barevné řešení fasády.

V roce 1997 pokračovaly opravy na střeše. Nejprve se týkaly poškozených částí krovu a byla položena nová střešní krytina šedý čtvercový eternit kladený nakoso.³⁹ „*Bývalý hostinec je památkově chráněn, tvar střechy a krovu jsou velmi hodnotné, na okrese ojedinělé. Záchrana této památky je nanejvýš žádoucí.*“⁴⁰ Okresní úřad referát regionálního rozvoje Žďár nad Sázavou poskytl na opravy pro rok 1997 příspěvek ve výši 20 000 korun. Podařilo se také získat podporu ze střešního fondu MK ČR.

Dne 8. září 1998 proběhla na hostinci kontrola památkové péče. Bylo zjištěno, že navržené opravy probíhají dle smluvených podmínek, ovšem nátěr, kterým byla loni opatřena krytina, nedrží a je již výrazně smytý. Proto se musel znovu obnovit a na další části střechy byla zakoupena krytina v tmavé barvě, takže nátěr již nebude nutný. „*Majitel se zavázal v letošním roce pokrýt obě boční střechy spodní mansardy.*“⁴¹ Také nadále probíhaly opravy fasády. Vzhledem k tomu, že ji vlastník prováděl svépomocí a postupně, bylo upuštěno od modrého odstínu nátěru, protože hrozilo, že nebude po celé ploše jednotný. Nakonec bylo rozhodnuto, že fasáda ponese bílou barvu. Výhledově, po dokončení celé rekonstrukce budovy, se počítalo s novým nátěrem v odstínu bleděmodré.

Další kontrola Památkového ústavu v Brně proběhla 19. srpna roku 1999. V této době byl již položen tmavě šedý eternitu na střechách spodní části mansardy hlavní budovy. „*Na zadní straně střechy jsou již osazeny a natřeny okapy, přední strana střechy dosud není vyměněna. Je opravena fasáda směrem do dvora, bílý nátěr je proveden na ploše 1. patra,*

³⁸ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Vojnův Městec, bývalý zájezdni hostinec na návsi čp. 8., č. 4619. Rok 1996.

³⁹ V původním záměru měla střechu krýt břidlice.

⁴⁰ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Vojnův Městec, bývalý zájezdni hostinec na návsi čp. 8., č. 4619. Rok 1997.

⁴¹ Tamtéž. Rok 1998.

v přízemí chybí, včetně dosud neopravených omítek kolem vstupu.“⁴² Následující opravy se týkaly čelní fasády, před jejím natřením bylo ale nutné znovu osadit mříže na oknech v přízemí, které byly opatřeny antikoročním nátěrem. „Podle dnešního průzkumu má hostinec hodnotný barokní krov se zajímavým tvarovým řešením komínu. Byl nalezen letopočet hlinkou 1810 na trámu.“⁴³

V roce 2004 pokračovali majitelé s opravami střešní krytiny na hlavním objektu. Bylo nutné ještě opatřit boční trakt novým nátěrem v barvě grafitové šedi. Památkový ústav navrhoval stržení stávající krytiny a položení nové eternitové krytiny tak, aby byl boční trakt sjednocen se středním. K tomu ovšem nakonec nedošlo a střecha byla pouze natřena.

Ve stejném roce byl také vytvořen projekt na opravu hospodářského objektu ve dvoře, který zpracoval Karel Křehlík.⁴⁴ „Jedná se o stavbu půdorysných rozměrů 16,30 x 9 x 30 m, nacházející se ve dvorní části domu č.8. Tento objekt pochází podobně jako dům č.8 z doby kolem roku 1740 /Santiniho stavby/ a sloužil původně jako hospodářské stáje. Objekt je chráněn Památkovým ústavem.“⁴⁵ Budova je jednopodlažní, v přízemí se nacházejí dvě místnosti a půdní prostory sloužily ke skladování píce. Původní obvodové zdivo je ze smíšeného materiálu kamene a cihel. Prostor přízemí je zaklenut cihlovou valenou klenbou s lunetami. Střecha je valbová s krovovou soustavou hambalkovou. V důsledku přílišného zatěžování stropu ukládáním velkého množství píce a také kvůli stáří konstrukce se nacházel krov v roce 2004 v havarijním stavu. „Krokve namáhané na ohyb jsou prasklé a v současné době provizorně podepřeny sloupky. Hřeben střechy je značně prohnutý. Krakorce nesoucí námětky jsou prohnílé. Krytina střechy, do které zatéká, je eternitová na latě a staré šindele.“⁴⁶ Objekt také nebyl odizolován od zemní vlhkosti a z důvodu vysoké finanční náročnosti s tím projekt ani nepočítal, naplánována byla pouze povrchová úprava v podobě sanační omítky. Budova měla i nadále sloužit ke skladovacím účelům. Architektonické řešení a původní proporce měly být zachovány. Před zahájením bouracích prací bylo nutné ještě objekt odborně zajistit po statické stránce. Práce měly postupovat od střechy do přízemí. Stávající střešní krytinu měl vystřídat ekologický eternit v barvě grafitové šedi. Po vybourání sklobetonového okna mělo být vsazeno nové dřevěné dvojité atypické okno, podle vzoru

⁴² Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Vojnův Městec, bývalý zájezdní hostinec na návsi čp. 8., č. 4619. Rok 1999.

⁴³ Tamtéž. Rok 1999.

⁴⁴ Viz. Obrazová příloha č. 59.

⁴⁵ Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Vojnův Městec, stavební projekt: Karel Křehlík- Rekonstrukce hospodářského objektu u domu č.p.8, 2004.

⁴⁶ Tamtéž.

sousedního stávajícího okna. Kvůli lepšímu osvětlení a větrání půdních prostor byla osazena dvě střešní okna. Podlahy byly naplánovány z betonové mazaniny vyztužené svařovanou sítí a proti zemní vlhkosti měly být opatřeny hydroizolačním nátěrem. Celý objekt měl být na závěr olíčen štukovou cementovou omítkou v bílé barvě s přísadou sanační látky. Dle rozpočtu měla oprava celého objektu vyjít na necelý jeden milion korun. Národní památkový ústav vydal vyjádření k zamýšleným opravám v květnu roku 2004. Dochovaný šindel měl být odborně očištěn a ošetřen. Co se týče opravy krovu, byla nařízena pouze lokální výměna narušených částí. *„Nenarušené, staticky vyhovující prvky budou zachovány ve své autentické podobě, na svém původním místě a budou pouze odborně ošetřeny chemickými, bezbarvými prostředky proti dřevokazným škůdcům. ..., veškeré dekorativní tesařské prvky budou plně respektovány dle stávajícího stavu.“*⁴⁷ Podlahy v interiéru, které byly plánované z betonu s cementovým potěrem, byly striktně zakázány. Ostatní body projektu byly odsouhlaseny. Hospodářská budova má v současnosti již novou střechu, zchátralé konstrukční prvky byly vyměněny a do dvou měsíců majitelé plánují nalíčení fasády.

Pokud bychom si shrnuly základní body oprav, které objekt během jeho existence poznamenaly, zjistíme, že asi nejzásadnější přeměnu prodělal před rokem 1980, kdy k němu byl v zadní části umístěn nevhodný přístavek, který sloužil k sociálním účelům. Teprve majitelé Klukanovi se schválením památkové péče v roce 1996, přístavek přestavěli, vyvýšili ho až do prvního patra a na ploché střeše zbudovali balkon. Druhá významná přeměna proběhla v roce 1983, kdy bylo první patro objektu zcela přebudováno na bytové prostory. Hostinec dnes již neplní svoji původní funkci, v přízemí byla nejprve umístěna prodejna potravin a od počátku 21. století jsou zde skladovací prostory. Fasáda byla naposledy olíčena v roce 1996, z té doby pochází také okna. Střecha byla postupně opravována od roku 1996 do roku 2004. Krovy jsou původní, pouze některé jejich narušené části byly vyměněny. Zajímavé je řešení vývodu komína, kdy všechny komínové šachty na domě se na půdě sbíhají do jednoho komínu a toto spojení je vytvořeno pomocí jakéhosi můstku.⁴⁸

V současné době majitelé obývají první patro hostince, v přízemí jsou umístěny sklady. Do budoucna se počítá s výměnou střešní krytiny na levém bočním křídle. Obě boční části pak mají být přeměněny na obyvatelné místnosti. Stále je ještě doopravován hospodářský objekt na nádvoří. Další části ve dvoře, z velké části novodobá zástavba, slouží

⁴⁷ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Vojnův Městec, bývalý zájezdní hostinec na návsi čp. 8., č. 4619. Rok 2004.

⁴⁸ Viz. Obrazová příloha č. 60.

jako garáže a skladovací prostory. Půdní prostory prozatím nejsou obyvatelné, do budoucna ale majitelé uvažují o umístění střešních oken, prosvětlení celého místa a přeměně na byt.

XI. Horní Bobrová

1. Dějiny Obce

Bobrová byla založena v polovině 13. století během kolonizace z křižanovské strany Přibyslavem. První zprávy o ní máme z roku 1252, kdy její majitel Boček z Obřan věnoval nově založenému žďárskému klášteru podací právo a desátky osadního kostela v Bobrové. Je to také zároveň nestarší zmínka o bobrovském záduší. Již od počátků svého vzniku se rozprostírala obec po obou březích řeky Bobruvky. První dochované rozlišení jejích dvou částí je z roku 1338, kdy je uváděna na pravém břehu Dolní Bobrová a na levém Horní Bobrová.

Vykonavatelem poslední vůle Bočka z Obřan se stal Smil z Lichtenburka, manžel Elišky dcery Přibyslava z Křižanova, který daroval 14. dubna 1262 Bobrovou klášternímu velkostatku ve Žďáru společně s jejími okolními polnostmi, lesy, loukami, rybníky, rybolovem a honitbou. „... darování jako svědci stvrdili jeho choť Eliška, syn Smil, švagrová Eufemie, vdova po Bočkovi, a její dva synové Smil a Gerhard a konečně Bohuslav, purkrabí lichtenburský.“¹ Zatímco Dolní Bobrová získala měšťanské právo teprve v roce 1483, Horní Bobrová byla označována jako městečko již v roce 1368. Z 18. května 1395 je dochována bula papeže Bonifáce IX., který na pozvednutí hospodářství žďárského kláštera spojil fary ve Žďáře, Blučině, Horní Bobrové a v Zaječím se žďárským klášterem.² Cisterciáci tak získali pravomoc obsazovat farnosti svými řeholníky dle vlastního uvážení. Díky tomu obdržela Horní Bobrová, spolu s obcemi Mirošov a Horní Olešinka, v roce 1452 od kláštera právo odúmrtí. „*Jich víc na věky bráti nechcem, aniž jich svrchupsaných odúmrtí naši budoucí bráti mají, než každý člověk, kdož jest v tom městečku a v těch svrchupsaných véskách, buď muž anebo žena anebo sirotek, každý muož své zboží aneb svouj statek dáti anebo poručiti, komuž kdo chce, a učiniti s tím svým zbožím aneb statkem, jak se komu zdá.*“³ Část Horní Bobrové byla od 15. století v držení pánů z Pernštejna. V roce 1486 ji postoupili Vratislav a Vilém z Pernštejna za polovinu městečka Křižanov, vesnice Jívoví, Pikárec s rybníky a Medlov s vinnými desátky. Klášter tak získal zpět Horní Bobrovou se všemi důchody a kostelním podacím.

¹ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou I, 1252-1617*. Havlíčkův Brod, 1956, s. 33.

² Bedřich Drož uvádí rok 1396. DROŽ, Bedřich. *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě*. Moravské Budějovice, 1903, s. 75 - 76.

³ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou I, 1252-1617*. Havlíčkův Brod, 1956, s. 166.

Důležitým pramenem jsou tři žďárské urbáře sepsané v letech 1407, 1462 a 1483. První psal cisterciák a klášterní hospodář Mikuláš a dodatky psal neznámý autor. Také u druhého urbáře neznáme autora, ale třetí urbář sepsal klášterní hospodář a pozdější opat v letech 1486-1520 řeholník Vít. Tento pramen je pro nás cenným dokladem o povinnosti poddaných vůči žďárské vrchnosti. Nejedná se o urbáře celého panství, ale je zde zachyceno území kolem kláštera. Pozemky jsou zde děleny na lány, půllány a čtvrtlány. „*O velikosti lánů sice není v urbáři přímých zpráv, ale soudí-li se dle odváděných dávek, které na lán v jednotlivých místech připadají, pak se dá hájit názor, že dle pojetí urbáře nešlo o pevnou míru plošnou, nýbrž vlastně o hospodářskou jednotku, neboť povinnosti na jeden lán připadající jsou v jednotlivých vesnicích různé.*“⁴ Dále se zde objevují jednotky jako „podsedek“, který se rovná 1/16 nebo 1/17 lánů, zahrada, která odpovídá půlpodsedku, dvorec, který se rovná stejně jako podsedek 1/16 lánů. Co se týče termínů odvodů dávek, byly přesně stanoveny. Na jaře tento den připadal na svatého Jiří a na podzim na svatého Václava. Z prvního urbáře vyplývá, že o letnicích měla Horní Bobrová povinnost odvádět sýry nebo peníze za sýr. Tato povinnost již v dalších dvou urbářích uvedena není. Na sv. Jakuba navíc platil rychtář úrok z louky. Podle přiznání z roku 1407 vyplývalo, že klášter vlastnil 85 7/20 poddanských lánů. Horní Bobrová se mohla řadit ve velikosti na třetí místo hned za Jámy a Žďár. Horní Bobrová vlastnila v roce 1407 16x čtvrt lán, 11x půl lán, 2x tři čtvrti, 1x lán, 16x podsedek, 1x dva podsedky, 4x půl podsedek. V roce 1483: 1x čtvrt lán, 16x půl lán, 1x tři čtvrti, 18x podsedek, 3x dva podsedky. „*Půllán vynášel úrok v obvyklých lhůtách po 8 ½ gr., dále ročně 10 vajec a 2 kuřata. Podsedníci platili též úrok a dávali vejce a slepice. Držitelé bítoveckých polí (čtvrtí) platili peněžní úrok o sv. Václavu po 5 gr. Vajec a slepic neodváděli, ani neplatili žňový úrok, ani poplatek za sýr. Ostatní usedlí odváděli na místo žňové roboty z lánů po 4 gr., z půllánu po 2 gr., ze čtvrti jakož i z půlpodsedku po 1 gr. Za letniční sýry dávali z lánů 8 bílých peněz, z podsedku po penízi.*“⁵ Z urbáře můžeme také vyčíst počet poddaných v jednotlivých vsích. V Horní Bobrové bylo v roce 1407 padesát čtyři poddaných, nacházel se zde jeden kovář, řezník, krejčí, tkadlec a švec. V roce 1462 bylo v městečku čtyřicet sedm poddaných. Tento urbář nám bohužel nepodává podrobnější popis jednotlivých profesí, je zde pouze zmínka o kraječi sukna. Poslední urbář z roku 1483 uvádí padesát jedna poddaných z nich byli tři mlynáři Roučka, Mikuláš a Jelito „...z nichž první platil v každé lhůtě po 12 gr., druhý po 16 gr., třetí po 17 gr. Dále odváděli z řeky o sv. Jiří dva po 10 gr.,

⁴ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou I, 1252-1617*. Havlíčkův Brod, 1956, s. 72.

⁵ Tamtéž, s. 91.

třetí po 13 gr.⁶ V městečku byli dále jeden řezník a pastýři. Klášterní velkostatek se snažil podporovat rozvoj řemesel a obchodu, protože mu z nich plynul mimořádný zisk. Z prvního urbáře lze také vyčíst, že jednotlivé obce musely platit tak zvaný zákonný úrok, který v Horní Bobrové činil 17 grošů. „*Také roboty objevují se v menší části vesnic, většinou v blízkosti kláštera, ať ve Žďáře, nebo ve Svatce, v Horní Bobrové, v Mirošově a v Olešinkách: dodávali klášteru 139 ženců, 41 sekáčů sena, 57 a půl oráčů a 31 svažečů sena. Kdo neměl koně, nebo bydlel ve vzdálenějších obcích, ten se mohl z robotní povinnosti vykoupiti poplatkem zvaným povozné, ženné, lesné. Kromě těchto předpokládaných povinností trvaly však i povinnosti odvádět normální desátek.*“⁷ Tyto dávky se ale dle druhého urbáře snižovaly, naproti tomu ze třetího urbáře vyplývá, že Bobrová musela odvádět na místo původních 17 grošů již 26 grošů, také robotní povinnosti se zvyšovaly.

Na počátku 17. století probíhal spor mezi Františkem z Dietrichštejna a klášterním panstvím, který skončil výhrou kardinála. Ten převedl klášter pod olomoucké biskupství. Dietrichštejn se tak de facto stal svrchovaným pánem a nemusel se dovolávat fundátorského práva. Tento akt byl stvrzen císařskou listinou ze 4. ledna 1607, ve které „...oznamoval toto rozhodnutí robotným rychtářům i všem obcím městečka Žďáru a Horní a Dolní Bobrové a jiným poddaným, že klášter se stal součástí olomouckého biskupství. Přitom jim nařizoval pod trestem ztráty hrdla, aby se k nynějšímu kardinálovi i jeho nástupcům chovali s náležitou poslušností a poddaností.“⁸ S novou vrchností se také udála významná změna s příchodem františkánů a odchodem cisterciáků. Františkáni tak byli nově dosazováni i na farnost v Bobrové.

Návrat cisterciáků byl zpečetěn po prodání klášterního velkostatku do rukou Greifenfelse z Greifenfelsu v roce 1638.⁹ Nový opat tak získal zpět staré državy včetně Horní Bobrové, která patřila ke starým klášterním obrocím, a cisterciáci se tak mohli opět starat o duchovní správu a dosazovat sem své řeholníky. „*Budiž známo tímto komukoliv, především těm, kterých se to týká, že v roce 1638 na den sv. Michala, tj. 29. měsíce září, v královském městě Brně, mezi vysoce urozeným knížetem a pánem, Maxmiliánem svaté římské říše z Dietrichštejna, na Mikulově, dědičným pincernou v Korutanech, rytířem zlatého rouna, radou římského císaře jakožto prodávajícím na jedné straně a důstojným v Kristu pánem Janem Greifenfelsem z Pilsenberku, svatého cisterciáckého řádu opatem kláštera na Zbraslavi a*

⁶ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou I, 1252-1617*. Havlíčkův Brod, 1956, s. 91.

⁷ Tamtéž, s. 83.

⁸ Tamtéž, s. 257.

⁹ V literatuře se objevuje také „Greifenfels z Pilsenburku“.

*Velehradě, generálním vikářem a visitátorem řádu v Čechách a inkorporovaných zemí, etc., jménem a na místě již jmenovaného celého řádu jako kupující na straně druhé, stala se dokonalá a neodvolatelná kupní smlouva a dohoda, uzavřen obezřetně a dokonale,...*¹⁰ Situace ovšem nebyla ani zdaleka jednoduchá, Žďárem i okolními vesnicemi procházela nepřátelská vojska v průběhu třicetileté války, která svým pleněním a vysokými požadavky z oblasti ekonomické i hospodářské, znesnadňovala obnovu i běžný chod klášterního velkostatku. Ve 2. polovině 17. století povolil císař Leopold I. městečku konání tří výročních trhů. Toto právo následně potvrdil také v roce 1783 Josef II, v roce 1792 František II. a nakonec v roce 1836 Ferdinand V. K trhovým právům přibýlo ještě v roce 1861 povolení konat každou druhou středu týdenní trh.

Pokud sledujeme vývoj městečka v 17. století nesmíme zapomenout na zdroj informací z lanových rejstříků. První lánová vizitace, při které byla vrchnost povinna podat příznávací list, proběhla v 50. letech 17. století. Žďárské „přiznání“ spadá do druhé lánové vizitace z 60. let 17. století. je datováno v Radešíně 7. září 1667 a podepsáno hejtmanem vrchnostenského statku Matějem Adalbertem Hassmannem z Mansfeldu. *„Uvádí celkem 512 osedlých s 10 412 měřicemi, 23 lhotníků s 396 měřicemi a 84 pustých se 779 ½ měřicemi.“*¹¹ V Horní Bobrové bylo v roce 1667 celkem 49 osedlých a 13 pustých dohromady s 691 měřici polí. V roce 1674 počet osedlých v městečku klesl na 45, byl zde 1 nově osedlý a 6 pustých dohromady 5 lánů a 675 měřic jakost třetí třídy, to znamenalo, že na takové půdě se nedařilo ani pšenici ani žitu, ale pouze hlavně pohance a ovsy.

Volby nového klášterního opata v roce 1705, kterým se stal Václav Vejmluva, se účastnil i farář z Horní Bobrové Mikuláš Sázavský nazývaný jako „Moravan ze Žďáru“. Právě díky tomuto opatovi a jeho spolupráci s Janem Blažejem Santinim byl v letech 1714-1722 v městečku přestavěn původně románský kostelík sv. Petra a Pavla a dána mu barokní podoba. V literatuře se objevuje také informace o možnosti Santiniho autorství na barokní faře, která stojí nedaleko kostela.

Hornobobrovští se účastnili v roce 1735 oslav 500. výročí založení kláštera. Slavnost byla připravena s velkou pompézností a předcházela jí rozsáhlá výzdoba. *„Jako první kráčeli v trojstupech žďárští měšťané, za nimi se ubírali sousedé z městečka Křižanova, z obojí*

¹⁰ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784.* Havlíčkův Brod, 1962, s. 303.

¹¹ Tamtéž, s. 195.

Bobrové, Nového Veselí, Ostrova a z Vojnova Městce, provázení rychtáři a konšely s prapory,... ¹²

Jak již bylo dříve řečeno, roboty poddaných se během 17. a 18. století zvyšovala. Vesnice spadající do klášterní kompetence měly robotu stanovenou dle všeobecných povinností. Právě Horní Bobrová, spolu se Žďárem a Dolní Bobrovou, činila výjimku, protože měla přesně vyměřené robotní povinnosti a to po dobu dvanácti dní dopravovat do vzdálenosti 18 mil v okolí víno. Dále pak v období od sv. Jiří do sv. Václava museli Bobrovští vysílat denně 6 pěších na robotu. Mezi další robotní povinnosti patřila příprava a odvoz dříví z vrchnostenského lesa k zámku v Radešíně, „...ve vyslání 2 ženců z gruntu na tři dny a 1 žence na dva dny z malých gruntů v době žní ke dvoru v Kalech a Olešínkách, v poslání potřebných osob k sušení sena na loukách a posléze ve vyslání jedné osoby na tři dny k lovu ryb z rybníka Velké Dářko.“ ¹³

Po zrušení kláštera v roce 1784 se nám dochoval počet obyvatelstva a domů v jednotlivých obcích. V Horní Bobrové žilo v této době celkem 579 obyvatel z toho 293 mužů a 286 žen. V městečku stálo 58 domů. Bobrová byla hned po městě Žďár a městečku Dolní Bobrová největší obcí spadající do klášterního velkostatku na moravské straně.

Cenným zdrojem informací je také dominikální fase z roku 1750 a pak relace krajského úřadu v Jihlavě zemskému úřadu v Brně z roku 1795. Na základě těchto dvou pramenů můžeme udělat obrázek o stavu řemesel a obchodu také v Horní Bobrové. Nacházel se zde jeden mlynář, jeden řezník, jeden zedník, tři obuvníci, jeden krejčí, jedna přadlena, sedm mistrů punčochářů, jeden mistr barvič plátna, mistr hokynař a 3 mistři kožešníci.

Po zániku žďárského kláštera přešel veškerý jeho majetek pod správu Náboženského fondu. Ten rozdělil jednotlivé statky do pěti celků. Horní Bobrová se stala součástí radešínského zboží, kam spadaly i další obce jako Dolní Bobrová, Bobrůvka, Bohdalec, Branišov, Mirošov, Olešínky, Podolí, Radešín, Račice, Řečice, Horní Rožínka, Radešínská Svratka a Zvole. Tuto část odkoupil od Náboženského fondu v roce 1826 František Schneider za 83 050 zlatých. Při politické reorganizaci roku 1850 byly sloučeny Horní Bobrová, Podolí a Račice do jedné obce s politickým a soudním okresem v Novém Městě na Moravě. Ale již v roce 1864 se Podolí a Račice odtrhly a vytvořily vlastní správní jednotky.

Roku 1950 došlo ke spojení obou částí Dolní a Horní a vzniklo tak městečko Bobrová se soudním a politickým okresem ve Žďáru nad Sázavou, od roku 2006 městy Bobrová.

¹² ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 70.

¹³ Tamtéž, s. 170.

2. Farní správa

Z roku 1252 pochází první zmínka o hornobobrovském záduší, které získal nově založený klášter od Bočka z Obřan, je tedy pravděpodobné, že právě on založil také nový kostel. Klášter sem dosazoval převážně světské kněze, kteří se často střídali. Prvním prameny podloženým farářem byl Oldřich. Důležitým okamžikem pro farnost bylo vydání Buly papeže Bonifáce IX. v roce 1395, díky které získal klášter kostel zcela do vlastnictví, dosud na něj měl pouze právo podací, a tím získal zároveň i právo obsazovat faru vlastními mnichy a pobírat z kostela veškeré výlohy a užitky, které z držení plynuly. Situace se změnila ve chvíli, kdy klášterní velkostatek získal do svého držení kardinál z Ditrichštejna. Od počátku 17. století až do roku 1645 sem byli dosazováni opět světší kněží. Klášter navíc jmenoval kostel sv. Petra a Pavla v Horní Bobrové jako hlavní a přičlenil k němu ostatní kostely jako filiální. Jednalo se o kostel sv. Markéty v Dolní Bobrové, v Radešínské Svartce kostel sv. Václava a v Bobrůvce kostel sv. Bartoloměje.

Po návratu cisterciáků jich byl stále nedostatek a nemohly tak být obsazovány všechny farnosti. Zdejší záduší s okolními filiálkami tak bylo připojeno ke zvolskému a spravoval je cisterciák Martin Jeřábek. Vlastní správu získala Horní Bobrová zase až roku 1657 a vedli ji mniši ze žďárského kláštera. V této době pod hornobobrovskou farnost spadala dvě městečka a třináct osad.

Kvůli nedostatku řeholních kněží byla Bobrová i se svými filiálkami připojena v letech 1645-1657 k farnosti ve Zvoli. Ve 2. polovině 17. století se farnost v Horní Bobrové skládala ze dvou městeček Horní a Dolní Bobrové a 12 vesnic Bobrůvky, Bohdalce, Nové Vsi, Řečice, Radešínské Svratky, Podolí, Radešína, Račice, Olešíny, Hlinného, Dlouhého a Mirošova. „Podle přiznání z polovice 17. století vyselo na farních pozemcích asi 25 měřic obilí, z luk pak bral farář místo sena 1 kopy gr., dále vlastnil jeden rybníček na kopy kaprů.“¹⁴ Z desátků plynulo faráři 100 mandelů dobré vazby žita, po 60 mandelech ovsa, 14 mandelů ječmene a necelých 15 mandelů jarého žita a pšenice. „Plný desátek, totiž desátý snop ze všeho osetí, odváděli faráři jen sedláci z Horní Bobrové a Podolí, z Dlouhého pak jen z určité části pozemků a ještě jen v případě, že byly osety.“¹⁵ Jako desátek dostávala farnost také len a konopí, sáh zelí, husu a máslo od každé krávy. Tato povinnost se vztahovala na Horní Bobrovou, Podolí, Bobrůvku, Bohdalec, Mirošov, Olešínek a Račice. „Ze vsi Dlouhého a

¹⁴ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 215.

¹⁵ Tamtéž, s. 215.

*Nové vsi dával faráři každý sedlák jen půl mázu a podruh jen čtvrtinu.*¹⁶ Farář měl k dispozici celkem 122 měřic polí v Dolní Bobrové, Radešínské Svratce a Bobrůvce.¹⁷

Významnou osobností, která vedla farnost v Bobrové v letech 1760- 1771 byl Florián Bauer, který se zasadil o zavedení poutních průvodů do Vranova, Obyčtova, Rozsoch, Zvole a Strážku. Zároveň také, jak se píše v literatuře, provozoval v kostele hudbu „*hudbu s bubny a troubami.*“¹⁸ Co se týče obsazování farnosti po zániku žďárského kláštera, spadala Bobrová až do roku 1914 pod velkomeziříčské děkanství a byli sem dosazováni světší kněží.

3. Charakteristika objektu - kostel sv. Petra a Pavla¹⁹

Kostel sv. Petra a Pavla je přestavbou původního středověkého románského kostelíka. Nejstarší písemná zmínka o něm pochází z roku 1672, kdy o něm farář Molenda napsal, že stojí volně na náměstí, je zasvěcen sv. Petru a Pavlovi, doba svěcení nebyla známa, ale jeho patronem byl žďárský klášter, „...*měl tři oltáře používané s přenosným obětním kamenem, na třech věžích čtyři zvony (jeden k dávání znamení) pravděpodobně posvěcené, tři stříbrné kalichy, z nichž dva pozlacené, pozlacené stříbrné ciborium, ornáty jednodušší, ale důstojné, monstranci mosaznou s Melchisedechem, která se podle potřeby přenášela do filiál. kostelů, cínovou křtitelnicí s konvicemi a místo lamp velký mosazný svícen, visící uprostřed kněžiště.*“²⁰ Toto je první a zároveň jediná zmínka o vzhledu a inventáři kostela, který byl zbořen a na jeho místě vyrostl nový podle plánů Jana Blažeje Santiniho. Literatura se rozchází v přesné dataci barokní proměny. Viktor Kotrba uvádí, že kostelík byl postaven v roce 1715, v evidenčním listu nemovité kulturní památky je uveden rok 1720.²¹ Nejčastěji se však objevuje datace 1714 až 1722. Přičemž v roce 1714 měl Santini vypracovat návrh projektu na přestavbu a zřejmě na etapy se pak kostel přestavoval. Jak uvádí Mojmír Horyna: „*Je celkem málo pravděpodobné, že by stavební akce (byť i poměrně rozsáhlá) zde mohla trvat celých osm let. Zdá se, že byla spíše realizována během dvou či tří stavebních sezon, poté snad byl kostel požehnán a dále postupně vybavován.*“²² Během barokní přestavby získal kostel obrácenou orientaci k západu a jeho délka vrostla na úctyhodných 34 metrů a šířka na 14 metrů. Santini ve svých plánech respektoval původní stavbu, která byla poměrně malá. Také

¹⁶ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784.* Havlíčkův Brod, 1962, s. 215.

¹⁷ V Dolní Bobrové 60 měřic, v Radešínské Svratce 42 měřic a v Bobrůvce 20 měřic polí.

¹⁸ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784.* Havlíčkův Brod, 1962, s. 215.

¹⁹ Viz. Obrazová příloha č. 61.

²⁰ SVOBODA, František. *Vlastivěda moravská: Novoměstský okres.* Brno, 1948, s. 286-87.

²¹ KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla.* Praha, 1976, s. 83.

²² HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel.* Praha, 1998, s. 306.

právě z důvodu nedostačujících prostor pro věřící v rozvíjejícím městečku přistoupil Vejmluva k Santinimu s prosbou o přeměnu. Architekt zachoval původní hranolovou věž a loď, které dal novou funkci jako presbytář a přistavěl novou velkou hlavní loď s představeným průčelím. „K východní straně kněžiště přiléhá široká loď obdélného půdorysu se zaoblenými rohy, ukončená konkávně přisazeným útvarem: jeho konkávně projmuté východní průčelí vybíhá v kulisový štít.“²³ Ve štítě je umístěna mělká nika se sochou Ježíše Krista. Jednoduché fasády jsou ozdobeny kordonovým pasem a nárožní rustikou. Okna kněžiště i lodi jsou ve tvaru obdélníku nahoře vytvarovaná do sedla.²⁴ „...v přízemí věže okna kruhová s jednostrannou trychtýřovou špaletou, v horních podlažích štěrbinová se špaletou široce rozevřenou dovnitř. ... Ve zvonice patře obdélná okna s odsazeným segmentovým záklenkem, plochou podloženou šambránou a se segmentovou nadokenní římskou s klenákem.“²⁵ Klenba v presbytáři se na pohled jeví jako necková, ale skutečné provedení je z trámového stropu s velkými fabionovými náběhy. Podobné provedení se objevuje také v kostele v Obyčtově, kde je ovšem klenba pravá zděná. Nad hlavní lodí kostela v Bobrové je valená klenba.

Ve východní části hlavní lodi je umístěna hudební kruchta, která je podklenuta nepravidelnými plackami. „Stěny lodi člení široké, dvakrát odstíněné, poměrně nízké plastické výplně, končící v průběžné římsce, která odskočením odpovídá výplním.“²⁶

4. Mladší vývoj objektu - kostel sv. Petra a Pavla²⁷

Kostel byl vysvěcen 6. října 1722 olomouckým biskupem hrabětem Braidou. „Je 34 m dlouhý a 14 m široký, částečně klenutý a směřuje proti církevnímu pravidlu hlavním oltářem na západ.“²⁸ Dva boční oltáře umístěné před presbytářem byli zasvěceni Panně Marii a sv. Josefovi. Na konci 80. let 18. století byla ke kněžišti přistavěna kaple pro Boží hrob. V druhé polovině 80. let pak do kostela přibyl nový hlavní oltář a obraz Loučení sv. Petra se sv. Pavlem, který vytvořil znojemský malíř Winterhalter.²⁹ Rám k tomuto obrazu pochází z dílny Řehoře Thenyho a jsou na něm plastické okřídlené hlavičky andílků. Ve dvou protilehlých oltářích jsou od roku 1794 umístěny další obrazy a to Zvěstování Panně Marii a Smrt sv. Josefa. Vyhotovil je na objednávku faráře Urbánka brněnský malíř Ignác Weidlich. V první

²³ SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska, 1. svazek A/I*. Praha 1994, s. 74.

²⁴ Tamtéž. s. 74.

²⁵ Tamtéž, s. 74.

²⁶ Tamtéž, s. 74.

²⁷ Viz. Obrazová příloha č. 62.

²⁸ SVOBODA, František. *Vlastivěda moravská: Novoměstský okres*. Brno, 1948, s. 287.

²⁹ Oltář vznikl v roce 1786 a obraz v roce 1788.

polovině 19. století byly oba oltáře doplněny o sochy, které sem byly přeneseny z kostela v Žarošicích. U obrazu sv. Josefa stojí sochy sv. Barbory a Kateřiny, u mariánského oltáře pak jsou sochy sv. Pala a Františka z Asisi.

Ve 30. letech 19. století došlo k novým úpravám na kostele, nejprve byl vydlážděn a po velké bouřce, při které blesk zasáhl věž kostela, musela být nově pokryta střecha.³⁰

Kostel byl pak opravován v 50. letech a na konci 19. století. Inventář byl doplněn o sochu Panny Marie Lurdské, která byla objednána až z Paříže, v roce 1899 byly vyhotoveny do kostela za 3150 korun J. Zachystalem z Třebíče nové varhany. V této době byla vyměněna střešní krytina za pozinkovaný plech a věž kostela opatřena hromosvodem a novými hodinami od Ludvíka Hainze z Prahy. „Bylo tu tehdy 5 zvonů: „velký“, 20 ct těžký, byl z r. 1490 a měl nápis *Haec campana facta est ad Laudem Dei Omnipotentis ac Piae Virginis Mariae per magistrum Andream. Ptatžek: „poledník“, vážící 12 ct, měl nápis: Ke Cti Chvale Pánu Bohu, k Zvolání Slova Božího, skrze mistra Jakuba a Adama. Anno Dni 1555: „klekáník“, 9 ct těžký, měl nápis bez vročení: Oret pro nobis cum pace Lucas et Marcus, čtvrtý, 5 ct těžký, ulitý v Brně r. 1681, měl nápis: Da pacem Domine in diebus nostris.*“³¹ Poslední zvon „umíráček“ byl ulit v roce 1731 na náklady Havla Burgana bobrovského rychtáře a mlynáře z Podolí Václava Černého. Tento zvon nechal v roce 1749 přelít šenkýř Václav Voburka. Poslední dva zvony byly za druhé světové války zrekvírovány. Později byl dokoupen už jen jeden zvon „umíráček“, takže jsou na věži nyní jen čtyři.

Na počátku 20. století byl farářem Arnošt Kotinský. Doklad o kostelních financích nám podávají farní účty. Tak například v roce 1900 činily celkové příjmy 395 korun 20 haléřů. Vydání přesahovala 300 korun za nákup svící, kadidla, oleje a knotů na věčné světlo, hostie, čištění a opravy kostelního prádla. Kostel navíc platil varhaníkovi 13 korun 36 haléřů, měchošlapovi 4 koruny a 20 haléřů a choralistům 2 koruny a 10 haléřů. Pokud srovnáme položky výdajů z období let 1901 až 1929, pak zjistíme, že některá vydání se konstantně držela na stejné hodnotě, jako například plat měchošlapovi nebo varhaníkovi. Jiné položky se výrazně zvýšili, zatím co v roce 1901 platil kostel za mešní víno 28 korun, v roce 1929 to bylo již 480 korun, za čištění prádla platili v roce 1901 16 korun, v roce 1929 již 140 korun. Od roku 1929 si kostel navíc začal platit pojistné proti vloupání, které činilo 30 korun a 30 haléřů na rok. V tomto roce sem byl zaveden také telegraf, za který byl placen roční paušál ve výši 12 korun. Farnost vedla také chudobinský fond, kam pravidelně přispívala na ošacení a

³⁰ Bouřka postihla Horní Bobrovou 23. května 1836

³¹ SVOBODA, František. *Vlastivěda moravská: Novoměstský okres*. Brno, 1948, s. 287.

obuv pro chudé děti a podělovala jednotlivé chudé. Průměrně se roční příspěvky pohybovaly kolem 400 korun.

Opravy, které na kostele proběhly v druhé polovině 20. století, jsou zaznamenány z archivu dokumentace Národního památkového ústavu v Telči a v archivu map a plánů Národního památkového ústavu v Brně. V roce 1969 žádal správce kostela o odstranění okolních stromů a upravení terénu. Žádost přijela posoudit 11. září komise z Okresního národního výboru, která vydala odmítavé stanovisko. U kostela rostly celkem čtyři stromy, tři lípy a jeden javor, a vzhledem k tomu, že byly v dostatečné vzdálenosti od objektu, bylo navrženo, aby byly odstraněny pouze některé jejich větve, které dosahovaly ke střeše.

Po návštěvě odborného dozoru z památkové péče v čele s Dr. Sedlákem, byly vydány v roce 1971 pokyny k opravám exteriéru kostela. *„Plastické články fasád budou očištěny od nynějších barevných nánosů- omítky základních ploch budou otlučeny až na zdivo a nahrazeny novými vápennými omítkami, zpracovanými dřevěným hladítkem. Takto upravené fasády budou pak dvakrát podbíleny a po zaschnutí natřeny štětkou barevným nátěrem v tónu teple lomené bílé. Odlišení základních ploch a plastických článků bude tedy dáno rozdílným rukopisem jejich omítek (hladký povrch oproti drsnému).“*³² Další podmínkou při opravách bylo uchování a zrestaurování slunečních hodin, které se nacházejí uprostřed severní zdi hlavní lodi. V 70. letech proběhly také restaurátorské práce uvnitř kostela na plastikách andělů.

Další dokumentace k opravám kostela je dochována až z 90. let 20. století. Kvůli vysoké vlhkosti a dlouhodobému působení jejího vlivu se nahnula věž kostela asi o 50 cm, proto byl v roce 1993 vytvořen projekt na její sanaci a statické zajištění.³³ Opravami byla pověřena firma PYRUS, která se specializovala na záchranu historických a unikátních dřevěných konstrukcí. Cílem projektu bylo opravit narušené části, ale s minimálním zásahem, tak aby byla zachována historická hodnota a věž tak byla, pouze s minimem doplňujících nových konstrukcí uvedena do původního stavu. *„Základním nosným prvkem je věž 8 dvojic mohutných svislých a šikmých (vzpírajících) sloupů, které jsou osazeny na vazné trámy. Vazné trámy jsou posazeny na obvodové pozednice. Vazné trámy jsou v jedné rovině, tudíž pouze jeden je celistvý, ostatní jsou do tohoto průběžného trámu začepovány. Na šikmé vzpěrné sloupy jsou dále osazeny vodorovné prvky, které vynášejí konstrukci ramenátů spodní bání, prosklenou lucernu a spolu s průběžnými svislými sloupy nesou celou horní část věže.*

³² Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Bobrová, Farní kostel sv. Petra a Pavla, č. 3938. Rok 1971.

³³ Viz. Obrazová příloha č. 63.

*Prostorová tuhost je zajištěna jednak dvojicí křížů ve spodní části, tak kříži v horní úrovni bání po obvodu svislých sloupů.*³⁴ Odolnost proti povětrnostním podmínkám zajišťuje spodní kříž, který je vyveden až pod úroveň vazných trámů a jednotlivé prvky kříže jsou pomocí čepů upevněny do svislých vzpěrných sloupů, které se opírají do věže. Při stabilizaci se navíc počítalo s vytvořením ocelové konstrukce, která byla připevněna na paty nosných sloupů, a její spodní stranu tvořil ocelový rošt navržený na hydraulických zvedácích. Hmotnost ocelové konstrukce činí cca 22 tun, za její pomoci mělo dojít k vyzdvižení a vyrovnaní věže, po té měla být zase odstraněna a otvory ve dřevě, které vznikly z jejího uchycení, opraveny. Na tyto opravy získal kostel od Okresního úřadu ve Žďáru nad Sázavou, referát regionálního rozvoje, příspěvek ve výši 80 000 Kč. Samotnou opravu prováděla stavební kancelář Hermany- Šmikátor z Brna. Samotné opravy se protáhly i do následujících let a celkový finanční odhad činil přes 470 000 Kč. V dubnu následujícího roku byla podána žádost na opravu krovu kostela, která byla zamítnuta. Příspěvky na opravy věže od Okresního úřadu ve Žďáru, odbor regionálního rozvoje, činily v letech 1993 až 1995 celkem 250 000 Kč.³⁵ V roce 1996 byla zdvojeny okna na kostele, aby se zabránilo teplotním ztrátám.

Vzhledem k tomu, že kostelní varhany byly ve značně narušeném stavu, přistoupila správa farnostiv roce 1998 k zakoupení nových. Vyhotovila je brněnská firma pana Molčapka za 1 113 000 korun. Podlaha na kůru musela být navíc nově vybetonovaná a pod varhaní skříň položeny nové podklady.

Od roku 2000 a v následujícím roce byla opravována fasáda. „Pan Polnický z Nové Vsi postavil s pomocí mužů lešení. ... Započalo se čištěním a otloukáním spodní části fasády. Pan Jančar z Bobrové, klempíř, začal dělat nové rýny z mědi a okapy. Budou už z obou stran kostela. Farář dostal na opravu sponzorský dat 170 000 Kč- 16 tisíc uložil do spořitelny a ostatní měl v obálce v hotovosti v Novém Městě na faře v psacím stole.“³⁶ Jak se dál ze zápisu dozvídáme, tak obálka i s penězi byla faráři ukradena. Po otloučení fasády kostela i věže byla natažena nová sanační omítka do výšky 1,5 metru. V letech 2001 až 2002 byl také obnoven nátěr střešní krytiny firmou Ing. Štěpánek ze Žďáru nad Sázavou ve shodném barevném odstínu, v jakém byl doposud, tedy v červené barvě. „V polovině července /roku 2002/ byla dokončena oprava celá oprava kostela- památky J. Santiniho.“ Celková částka, kterou farníci na tyto opravy vynaložili, činila asi 300 000 korun.

³⁴ Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Bobrová – projekt sanace věže kostela, č. 44/10489/1 (6778).

³⁵ V roce 1993 se příspěvek pohyboval ve výši 80 000 Kč, v roce 1994 to bylo 70 000 Kč a v roce 1995 činil 100 000 Kč.

³⁶ Farní archiv v Horní Bobrové, Farní kronika, zápis z roku 2001.

Poslední opravy, které na kostele proběhly, jsou datovány do roku 2005, kdy byla renovována kaple pro Boží hrob. Další opravy jsou až do dnešní doby směřovány k vedlejší budově fary. Jak uvedl místní farář P. Pavel Römer, kostel se nyní nachází ve velmi dobrém stavu a prozatím není potřeba plánovat nějaké další obnovy.

Po prohlídce kostela je opravdu patrné, že tato památka se skutečně nachází ve velmi udržovaném stavu, pouze v části presbytáře je zdivu patrná vysoká vlhkost, se kterou, jak bylo výše uvedeno, bojuje farnost již delší dobu. Úctyhodná délka kostela je ještě podtržena vnitřní výzdobou. V kostele je jen několik soch, dva oltářní obrazy a hlavní oltář a kostel tak působí velice čistě a zároveň dokáže pozorovatele fascinovat svou vzdušností.

Dle dostupných informací si můžeme vytvořit obraz o stáří jednotlivých prvků na kostele. Tak například stáří střešní krytiny klademe do konce 19. století a její nátěr byl naposledy obnoven v letech 2001 až 2002. Venkovní fasáda byla v roce 1971 zcela otlučena až na zdivo, proto dnes nemůžeme rekonstruovat barevnost původní omítky, ale jako většina Santiniho staveb na Žďársku je používána okrová barva na základní plochu a profilované části kolem oken, dveří, nároží a obvodových říms jsou namalovány bílou barvou. Fasáda v Horní Bobrové byla naposledy obnovována v letech 2000 až 2001. Z hlediska architektury se řadí k nejvýznamnějším stavebním zásahům přístavění boční kaple k presbytáři, čímž byla částečně narušena osová souměrnost stavby. Co se týče interiéru, jeho výbavu tvoří inventář převážně z konce 18. století. Postranní oltáře pak byly v 1. polovině 19. století doplněny o sochy. Poslední restaurátorské počiny na vnitřní výzdobě jsou zaznamenány ze 70. let 20. století. Kostel tvoří dominantu náměstí a působí jako hrdě plující labuť.³⁷ Z mého pohledu se jedná o jednu z nejlépe udržovaných Santiniho staveb na Vysočině. Prozatím nejsou do budoucna naplánovány žádné opravy.

³⁷ Viz. Obrazová příloha č. 64.

XII. Zvole nad Pernštejnem

1. Dějiny obce

První listina dokládající existenci vesnice pochází z roku 1307, tehdejší olomoucký biskup Jan v ní odkazuje kounickému klášteru a jeho proboštu Gerlachovi věnoval již k dřívě darovaným sedmnácti kostelům ještě další čtyři, mezi nimi i kostel ve Zvoli včetně desátků a dalších povinností.

Ves Zvole je poprvé připomínána v 60. letech 14. století. Mělo ji v držení několik osob, část držel ve vlastnictví zeman Ondřej ze Zvole. Měl zde dvůr se třemi lány a dvěma chalupami. Další části vlastnili Hertvík ze Zvole a Hynek z Ronova.

V roce 1488 se rozhodl farář Petr ze Zvole odkázat svou část vsi, kterou zdědil po otci, žďárskému klášteru. „... jsa toho mocem, dal jsem a mocí tohoto listu dávám dobrovolně, zavazuji a zapisuji zboží své dědičné svrchupsané, totižto ves Zvoli větší stranu, tvrz s dvorem i s jeho poplužím i s kostelním podacím té vsi Zvole, ves Branišov celú, tři mlýny se vším panstvím a příslušenstvím, což k těm svrchupsaným všem od staradávna příslušelo a ještě přísluší, s horami, s lesy, s chratinami, s dolinami, s rybníky, s rybištěm, s haltěři, s řekami, s potoky, tak jakož to zboží v svých mezích a hranicích záleží a jakož sem sám držal a požíval.“¹ Podmínkou byl slib obsazovat zvolskou faru světskými knězi, kteří byli podřízeni olomouckému biskupovi, místní farář a poddaní navíc získali právo odúmrti. V roce 1493 odkoupil klášter druhou část obec s pozemky od Čeňka ze Zvole za 500 zlatých.²

Po roce 1607 získal klášterní majetek Kardinál z Ditrichštejna a tak až do roku 1639 byla obsazována zvolská fara františkány, které sem přizval. V 70. letech 17. století měla obec pět lánů, 26 osedlých domů, čtyři nové pusté a dva staré pusté.

O stavu řemesel nám podává obraz dominikální fase z roku 1750. Ve Zvoli byli dva mlynáři, jeden řezník, jeden zámečník, jeden krejčí, jeden obuvník a dva tkalci. Relace krajského úřadu v Jihlavě zemskému guberniu z roku 1795 pak ukazuje rozšíření řemeslné výroby na klášterním velkostatku. Ve Zvoli přibyl jeden hokynář. V roce 1790 žilo ve Zvoli již 550 obyvatel v 72 domech. Po zrušení kláštera v roce 1784 byla Zvole součástí radešínského panství, které odkoupil od Moravského náboženského fondu v roce 1826 František Schneider za 83 050 zlatých. Teprve po správních reformách z roku 1850 byla obec

¹ Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, diplomová práce: KŘENKOVÁ, Marie. Farní kronika obce Zvole. 1996, s. 3. Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jana Nechutová, CSc.

² V Dějinách Žďáru nad Sázavou je uváděn jako rok, kdy odkoupil klášter Zvoli, 1488. ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou I, 1252-1617*. Havlíčkův Brod, 1956, s. 169.

začleněna do soudního okresu v Bystřici, od roku 1960 patří ke žďárskému okresu. Ke Zvoli jsou přičleněny osady Branišov a Olešínky.

2. Farní správa

Zvolské kostelní podací je poprvé připomínáno na počátku 14. století, kdy náleželo klášteru v Kounicích. Farní správu vedli světší kněží podřízení olomouckému biskupovi, vizitací byl ale pověřen žďárský opat. Od poloviny 16 století zde působili nekatoličtí kněží, od počátku 17. století již katoličtí. Od roku 1639 sem byli dosazováni žďárští cisterciáci a od roku 1826 přináleželo právo ke zvolské faře majiteli radešínského panství.

Již od druhé třetiny 17. století měl na starosti zvolský duchovní správce nejen faru, ale také přiléhající vesnice Branišov, Blažkov, Horní a Dolní Rožínku, Horní a Dolní Rozsíčku a Olešínky. Farář dostával z jednotlivých obcí desátky. Ze Zvole to bylo 14 kop žita, 1 mandel a 11 snopů jarního žita, 10 snopů pšenice, 5 mandelů a 11 snopů ječmene, 14 mandelů a 2 snopy ovsa, 1 mandel a 9 snopů luštěnin, 7 mandelů a 14 snopů lnu. K tomuto výčtu navíc ještě odváděli poddaní 30 žejdlíků másla, 6 hus, 33 kuřat a 1 kopu vajec.³ Právě neustále se zvyšující desátky se staly trnem v oku místním sedlákům, kteří v roce 1784 povstali a do Zvole bylo dokonce povoláno i vojsko. Kvůli špatné organizaci a slabé podpoře z okolních obcí byla nakonec rebelie utišena a její hlavní předáci pozatýkáni.

Po zrušení kláštera spadala farnost pod brněnskou diecézi.

3. Charakteristika objektu - kostel sv. Václava⁴

Kostel sv. Václava byl do dnešní podoby vystavěn v letech 1713 až 1717 podle projektu Jana Blažeje Santiniho Aichla. Provádějícím stavitelem byl zedník Kašpar Parvus, který později pracoval na Zelené hoře ve Žďáru nad Sázavou. Stavebníkem byl opat žďárského cisterciáckého kláštera Václav Vejmluva a jeho monogram ve tvaru „W“ se objevuje spolu s křížem na vrcholu průčelního štítu.

Před započítím prací bylo potřeba zbourat starší kostelík a vykopat nové základy. Z původního objektu byly použity základy pro výstavbu severní věže. Hrubá stavba byla dokončována již v roce 1715.

³ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 216.

⁴ Viz. Obrazová příloha č. 65.

Jedná se o dvouvěžatý chrám stojící na půdorysu řeckého kníže, ale východní kněžiště má dvojnásobnou délku než zbývající ramena. Kupole nad hlavní lodí vyúsťuje ve svatováclavskou korunu. Opat Vejmluva chtěl takto uctít svého patrona svatého Václava.

Vnější strana stěn se rozpadá do svislých úseků konvexně a konkávně nebo rovnoměrně formovaných.⁵ Kupole nad hlavní lodí vyúsťuje ve Svatováclavskou korunu. Rozvrhem stavby je kostel blízký chrámu v Mariánské Týnici. Před kostelem stojí socha sv. Jana Nepomuckého a částečně pozlacený železný kříž na pískovcovém podstavci. Santiniho autorství je připisována také ohradní zeď kolem přiléhajícího hřbitova a márnice „...na půdoryse příčně protaženého šestiúhelníka na východním konci hřbitova.“⁶ Kostel byl vysvěcen v roce 1722.

4. Mladší vývoj objektu - kostel sv. Václava

Již krátce po postavení kostela, v letech 1730 až 1733, musela být znovu vystavěna severní věž. Byly pro ni použity původní středověké základy, které ovšem neunesly barokní nadstavbu, proto došlo ke statickému narušení.

Kostel sv. Václava postihl v roce 1740 požár, který zničil původní plastickou výzdobu interiéru, a proto je mobiliář datován od poloviny 18. století. Na základě archivních pramenů lze sestavit soupis inventáře z roku 1881.⁷ Jedná se spíše o soupis předmětů sloužících k obřadům, ale objevuje se zde i výčet zvonů, které byly na kostele celkem čtyři, tři u oltáře a jeden se nacházel v sakristii.

Z roku 1896 pochází podrobnější inventář, který popisuje i vzhled celého kostela. „Kostel tento stojí směrem k východu slunce a jest šindelem krytý.... Nad kostelem vypíná se zděná kopule na níž jest koruna svatováclavská plechem pobitá, na koruně této nachází se pozlacená koule, v jejímž středu upevněn jest pozlacený kříž. V průčelí chrámu... vypínají se dvě šindelem kryté věže.“⁸ Do věže vedly šnekovité dřevěné schody. Před hlavním vchodem do kostela stála kamenná socha sv. Jana Nepomuckého. Původně zde však byla kamenná socha sv. Tadeáše, která se během jedné bouře rozbila. Do chrámu se vcházelo dřevěnými dvoukřídlými dveřmi. Také boční vchody byly opatřeny dvoukřídlými dřevěnými dveřmi, ale byly zavřeny na zámek a nepoužívaly se. „Chrám Páně jest úplně klenutý a kopule uprostřed nad hlavní lodí se nacházející tvoří imponantní dojem. Podlaha v presbytáři, jakož i z části v ostatním kostele, jest dlážděna bílými jakož i modravými kameny dláždícími, ostatní pak část

⁵ SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987, s. 114.

⁶ Tamtéž, s. 114

⁷ Viz. Tabulková příloha č. 1.

⁸ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, fond: Farní úřad Zvole, karton č. 8, inv. č. 45.

podlahy chrámové jest cihlami pokryta.“⁹ Světlo proudilo do kostela okny, na každé straně lodi jich bylo pět. Interiér kostela obohacovalo pět oltářů. Hlavní oltář pocházel z roku 1770 a byl zhotoven z měkkého dřeva zbarveného zeleně a červeně. „Nad tímto svatostánkem jest soška znázorňující vševidoucí „oko Boží“ opatřena dřevěnou pozlacenou září.“¹⁰ Po stranách oltáře stál velký pozlacený anděl a nad ním visel obraz znázorňující sv. Václava. Vedle hlavního oltáře se nacházel dřevěný kredenc, na kterém byl obraz Poslední večeře Páně, po stranách se nacházely další obrazy: „Božský Spasitel, Matka Boží a konečně obraz v rámci zrcadlovém znázorňující „černou Matku Boží“, kterýžto obraz v roce 1819 tehdejší ředitel statků v Dolní Rožínce, Pán František Klug, chrámu Páně věnoval.“¹¹

První postranní oltář byl vyroben z měkkého dřeva a zeleno-červeně natřen.¹² Místo obrazu se zde nacházel vysoký dřevěný kříž, u jehož paty stála socha Panny Marie Bolestné a po jeho stranách sochy sv. Máří Magdalény a sv. Jana Evangelisty. Druhý boční oltář byl opět ze dřeva a nad ním visel obraz malovaný na plátno, který znázorňoval svatou rodinu.¹³ Po stranách se nacházely sošky sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty. Nad třetím oltářem, opět dřevěným, byla vyobrazena rodina Panny Marie a po stranách stály sochy sv. Zachariáše a sv. Alžběty.¹⁴ „Poslední oltář poboční jest oltář Panny Marie Lurdské. Oltář tento jest nově zřízený. Jest rovněž dřevěný a na něm se nachází krásná socha Panny Marie Lurdské.“¹⁵

Interiér kostela zdobila i dřevěná kazatelna, nad kterou se nacházela socha sv. Pavla a dřevěná křtitelnice. „Kůr v tomto chrámu jest klenutý, Jsou tam varhany, jež v roce 1800 fondem náboženským zřízeny byly, v roce pak 1890 ozdobeny.“¹⁶ Také sakristie byla klenutá a podlaha v ní pobita dřevěnými deskami. Nacházelo se v ní několik skříní pro uskladnění kostelních rouch a dalších věcí. Okolo kostela se rozprostíral hřbitov obehnaný ohradní zdí krytou šindelem. „Uprostřed hřbitova se nalézá „umrlčí komora“ stavěná z kamene a pobyta šindelem. Zde uchovávají se máry. Máry jsou dvoje, malé a velké, oboje z měkkého dřeva.“¹⁷ V soupisu nadále pokračoval podrobný inventář vnitřního vybavení.¹⁸

⁹ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, fond: Farní úřad Zvole, karton č. 8, inv. č. 45. Inventář kostelní 1896.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž.

¹² Viz. Obrazová příloha č. 66.

¹³ Viz. Obrazová příloha č. 67.

¹⁴ Viz. Obrazová příloha č. 68.

¹⁵ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, fond: Farní úřad Zvole, karton č. 8, inv. č. 45. Inventář kostelní 1896.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž..

¹⁸ Viz. Tabulková příloha č. 2.

*„Pohonem chrámu a farního benefícia jest majitel statku Radešína, totiž paní Maria Duře, choť c.k. plukovníka, rozená Schneidrova.“*¹⁹ Pod zvolskou farnost spadaly okolní obce Blažkov, Branišov, Olešíny, Horní a Dolní Rožínka, Horní a Dolní Rosičky. K faře přináležely ještě další pozemky.²⁰

Po zrekvírování zvonů během první světové války, se rozhodla farnost, že nechá vyrobit nové. Nic ovšem neponechala náhodě. Zakázka měla být zadána slévárně zvonů Manoušek z Brna. Ale ještě před objednávkou oslovila farnost okolní obce, kde již zvony z této továrny měli, aby zjistila, jak jsou s nimi spokojeni. Tak došla například odpověď od faráře Kubína z Rudkova: *„Dovoluji si zdvořile oznámiti, že se zvony jsme celkem spokojeni. Provedení je ovšem jednoduché- byli bychom si přáli nějaké ozdoby na zvonech, ale bylo nám to zrazováno. Zvuk mají lahodný- doporučoval bych, abyste vše prostřednictvím Chrámového družstva Pelhřimovského objednali, které Vám pak ručí za provedení a ladění.“*²¹ Na prosbu farního úřadu vyslalo Chrámové družstvo do Zvole dokonce i hudebního znalce kanovníka V. Müllera „největšího znalce zvonů v republice“, který posoudil danou situaci v kostele a doporučil nejvhodnější řešení.

K zadání objednávky připadaly v úvahu tři firmy Manouškova, Buřilova a Heroldova. Volba nakonec padla na firmu Manouška z Brna, která zaslala rozpočet na zhotovení tří zvonů ve výši 44 725 korun. Zvony byly také znalcem Chrámového družstva zkolaudovány a bez nálezu nějakého poškození způsobeného při lití byly předány kostelu, který je zaplatil z veřejné sbírky, která byla za tímto účelem uspořádána.

Na konci 20. let 20. století byly naplánovány opravy kostela. Byla rozvedena nová elektřina, opravena výmalba, znovu pozlacovány některé prvky na obrazech, sochách a různých nádobách uvnitř kostela. V roce 1929 byl pořízen nový obraz Sixtinské Madony za 2420 korun, socha sv. Cyrila a sv. Metoděje za 2640 korun. V tomto roce proběhla také restaurace obrazu sv. Václava z hlavního oltáře a šesti menších obrazů z postranních oltářů. Provedl ji akademický malíř Norbert Pokorný za 3650 korun. Celkové opravy interiéru se vyšplhaly až na 78 000 korun a byly opět hrazeny ze sbírky farníků.

Další opravy byly zahájeny na konci 50. let 20. století. *„Zdejší kostel...patří ke klenotům stavitelského umění. Jest však nyní krajně nutno provéstí venkovní opravu kostela a to opatřiti plechovou střechu ochranným nátěrem a obílití stěny zvenčí, aby se zabránilo*

¹⁹ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, fond: Farní úřad Zvole, karton č. 8, inv. č. 45.

²⁰ Viz. Tabulková příloha č. 3.

²¹ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, fond: Farní úřad Zvole, karton č. 9, inv.č. 49.

proděravění střechy a odpadávaní omítky.“²² Během úprav okolního terénu v minulosti došlo k výraznému navýšení terénu. To mělo ale zároveň negativní vliv na vlhnutí obvodových zdí kostela. Proto farnost přistoupila k odstranění těchto závad a celý terén kolem kostela byl snížen a zarovnan.²³ Další práce se týkaly střešních oprav a instalace nových bleskosvodů s okapy. „*Pro nový nátěr budiž použito spolehlivých barev na kov. První nátěr suříkový, druhý krycí v tónu šedočerném.*“²⁴ Také okna bylo nutné podrobit prohlídce a jejich poškozené části vyměnit.

V letech 1963 – 1964 přistoupila farní správa k opravám oken, která byla v minulosti již častokrát vyspravována a byla ve špatném stavu. Dřevěné rámy vyhotovil truhlář Sýkora ze Zvole a podle požadavků památkové péče byla nová okna vytvořena dle původní předlohy a okenní výplně tvořily tabulky ze skla spojované olovem, ty připravila firma Borovské sklo z Nového Boru v Čechách. Celková částka těchto oprav se vyšplhala do výše 40 000 korun a hradili ji farníci sami bez státního příspěvku. Na závěr byla vyměněna také železná okna z kupole nad hlavní lodí za dřevěná. V roce 1964 se dočkala rekonstrukce i varhanní skříň. „*Podařilo se i velké dílo rekonstrukce barokních varhan. Je to stará zásuvková soustava, která se zase někde pro zvukovou krásu znovu zavádí. 45 píšťal dáno nových, ostatní opraveny, konservovány a vyhoděny. Varhany mají celkem 459 píšťal, nejdelší je 286 cm, nekratší 2 cm. Obnova stála asi 7 000 Kčs. Práci provedl mistr František Čálek z Kutné Hory.*“²⁵

K opravě obou věží kostela přistoupil památkový ústav v roce 1965.²⁶ Byla osazena nová okna a vyrobeny nové žaluziové okenice dle návrhu architekta Žlábka, vyspravena původní vazba a položena nová měděná krytina.²⁷ Od roku 1966 byly naplánovány opravy interiéru. Nejprve došlo k položení nové dlažby. Původní záměr položit bulharský topolovgrad kombinovaný s rumunskou monetou z Bílovic Krajské památkové středisko v Brně zamítlo. Doporučeny byly vhodnější kombinace světlých barev a modrošedého odstínu. Původní cihlová a mramorová dlažba „rozměrných dimensí“ měla být opatrně

²² Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Zvole, farní kostel sv. Václava, č. 4623. Rok 1958.

²³ Úpravy týkající se okolního terénu se protáhly až do 2. poloviny 60. let 20. století.

²⁴ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Zvole, farní kostel sv. Václava, č. 4623. Rok 1961.

²⁵ Farní archiv ve Zvoli, Farní kronika, zápis z roku 1964.

²⁶ Viz. Obrazová příloha č. 69.

²⁷ Oprava věží se protáhla až do roku 1966. Bylo zjištěno, že původní vazba je shnilá a proto musela být nově zajištěna a vyztužena novými trámy.

odstraněna. „*Bude ji možno použít v některém z menších objektů G. Santiniho.*“²⁸ Cihlová dlažba byla nakonec použita k vyspravení chodeb bývalého kláštera ve Žďáře. Za novou dlažbu byl zvolen vračanský vápenec.

Opravy v následujících 70. letech se dotkly kostelní předsíně, tedy přízemí severní věže, kde byl stržen dřevěný strop a nahrazen novým trémovým. V předsíni byla navíc vytvořena nová nika a do ní vsazena socha Panny Marie Lurdské. Také fasáda kostela a ohradní zeď kolem hřbitova a márnice musely být opraveny. V interiéru kostela byly navíc zrestaurovány sochy, které byly již ve značně narušeném stavu. Architekt Žlábek vypracoval předlohy, dle kterých byly opraveny věžní hodiny

Po dokončení interiérových úprav mohlo dojít k nové výmalbě. Nejprve byl však proveden průzkum, který měl stanovit, v jakém barevném odstínu bude kostel vymalován. „*Zjistili jsme, že všechny plochy byly jednobarevné, teple bílé, s nádechem do zlatorůžova. Výjimku tvoří jen celá průčelní stěna kůru. Ta je řešena ve vícebarevném mramoru a tektonikou kostela je spojena jen hlavní římsou pod poprsníkem včetně ležénového rámu pod ní. Pole mezi ležénovým rámem je šedozelené, jemně mramorované, hvězdy žluté hnědočerveně stínované, horní a soklová římsa poprsníku je hnědočervená, mramorovaná v témž pojednání je i střední sloupek s lasturou v završení.*“²⁹ Podle těchto nálezů měl být také proveden nový nátěr. Od tohoto nařízení se ale samotné provedení částečně odchylovalo. „*...články jsou poněkud světlejší a vyššího lesku. Pro malbu spodních partií, počínaje hlavní oběžnou římsou, proti našim pokynům nasadili pracovníci UŘ vzorek „mramorování“ hnědavých diagonálních čtuhů na pilastru.*“ Jejich odůvodnění, proč se od schváleného a nařízeného postupu odchylovali, popisuje architekt Žlábek následovně: „*Sdělili, že jejich poslání je investoru radit a pomoci mu v řešení výmalby. V jednání byli netaktní a sebevědomí.*“³⁰

Na počátku 80. let 20. století se město rozhodlo nechat zavézt rybník ležící hned vedle kostela. Rybník byl již v minulosti částečně zmenšen na jižní straně kvůli procházející komunikaci. Plán města ale překazilo Krajské středisko památkové péče, které nejenže zakázalo ho zahrnout, ale zároveň vydalo nařízení, dle kterého měl být uveden téměř do své původní velikosti. „*Santini zde vytvořil s dalšími objekty v okolí působivý urbanistický celek, počítal s existencí rybníčku v bezprostřední blízkosti, což dokazuje mimo jiné systém odvodňovacích kanálků pod základy a podlahou kostela, objevený při opravách v 60-tých*

²⁸Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Zvole, farní kostel sv. Václava, č. 4623. Rok 1966.

²⁹Tamtéž. Rok 1977.

³⁰Tamtéž. Rok 1977.

letech.³¹ Město ale nařízení neuposlechlo a tak hned o rok později přišlo památkové péči upozornění, že rybník je přeci jen zavážen materiálem z bouracích prací. Nakonec byl rybník zachráněn, ale z dobových fotografií je patrné, že jeho dnešní podoba je o něco menší, než původní.

V roce 1983 přistoupila farnost k opravám střechy kostela a zpevnění původní vazby.³² „Na tvaru střechy se nebude nic měnit. Žádné nové prvky nepřibudou, ani žádné stávající nebudou ubrány.“³³ Po přípravě potřebného materiálu mohlo dojít v březnu k prvním krokům generální oprav, které byly řízeny tesařským mistrem Josefem Šípkem z Rovného. Zejména na jižní straně musela být vyměněna převážná část původních krovů, které byly prohnílé. „Po velikonocích začali brigádníci odkrývat postupně jednotlivé části střechy, vyměňovali poškozené díly hlavní střešní konstrukce, opatřili je novým šalováním a pokryli lepenkou.“³⁴ Klempířské práce obstarala novoměstská firma OSP. Střecha byla pokryta měděným plechem.³⁵ Na podzim byla opravena fasáda severní části lodě kostela. V následujícím roce byly klempířské práce dokončeny. Došlo k oplechování a opravě věžní římsy. Na lucerně byl nově upevněn kříž a na závěr olíčena fasáda zbývajících částí kostela. „Tyto rozsáhlé práce byly provedeny svépomocí za pouhé dva roky s poměrně nízkým nákladem asi 750 000 Kčs a to velmi kvalitně a bez jediného pracovního úrazu.“³⁶ Finance získali farníci ze státního příspěvku a také z vlastní sbírky.

V roce 1993 bylo zrestaurováno všech pět dveří, které se nacházejí při vchodech do kostela. Ty pochází ze 70. let 20. století. Práci provedl umělecký restaurátor Alois Zoubek z Prostějova.

O dalších opravách máme zprávy z roku 1994, kdy byl kostel opatřen novou fasádou v bílé a okrové barvě.

S příchodem nového faráře Antonína Sporera v roce 1999 došlo k novým opravám na kostele. Po roce 2000 bylo zapotřebí vnější omítky opět opravit a kvůli stávající vlhkosti vykopat kolem kostela drenáž, která by odvedla srážkovou vodu a zdívu tak ulehčila. Navíc byl proveden mechanický průzkum na omítce, který si vyžádal sám farář, za účelem zjistit

³¹ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Zvole, farní kostel sv. Václava, č. 4623. Rok 1982.

³² Viz. Obrazová příloha č. 71.

³³ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Zvole, farní kostel sv. Václava, č. 4623. Rok 1983.

³⁴ Farní archiv ve Zvoli, Farní kronika, zápis z roku 1983.

³⁵ Nejprve byla pokryta celá severní strana a polovina jižní, v následujícím roce byly klempířské práce dokončeny i na jižní straně.

³⁶ Farní archiv ve Zvoli, Farní kronika, zápis z roku 1984.

původní barevnost fasády. Tento průzkum si vyžádal sám farář. „*Při průzkumu nebyl zjištěn žádný podklad jako starší omítka nebo barevný film značící předchozí nátěry.*“³⁷ Jak vyplývá ze zprávy památkové péče, byla původní omítka v květnu roku 1970 zcela osekána až na režné zdivo. Z toho důvodu bylo málo pravděpodobné, že by se na kostele vyskytovaly ještě nějaké staré omítky, které by mohly doložit původní barevnost. Ale i přesto byl doporučen šetrný postup při omývání fasády vodním paprskem. Díky tomuto postupu byl přeci jen nalezen fragment barevného řešení na římse, spodní vrstva byla provedena v zelené barvě a na ní modrá. Ale vzhledem k tomu, že se jednalo pouze o takový zlomkový nález, bylo obnoveno stávající barevné členění okrové a lomené bílé. Na tyto opravy, které se protáhly až do roku 2002, získala farnost státní finanční příspěvek ve výši 100 000 korun. Antonín Sporer si vyžádal také výměnu oken v lucerně, renovaci vstupních dveří, opravy žlabů a svodů kolem celého kostela. Byla vyspravena hřbitovní zeď a společně s márnicí a farou došlo ke sjednocení střešního nátěru ve tmavé barvě, tak aby ladily se střešní krytinou na kostele.³⁸

Poslední nejnovější zprávy památkové péče nás zavedou do roku 2004, kdy probíhala rekonstrukce kostelní varhanní skříně a píšťal. „*Po posouzení stavu nástroje i skříně na místě lze konstatovat, že nejhorší problém představuje napadení červotočem, manuálový stroj je téměř v plném rozsahu hratelný, největší problémy jsou u pedálových píšťal, jejichž stav není dobrý. Stav skříně je narušený, zejména polychromie, která je mechanicky lokálně poškozená (odřená). Po konstrukční stránce je skříň zachována v poměrně dobrém stavu.*“³⁹ Z těchto důvodů bylo navrženo provést restaurátorské ošetření na skříně i samotném nástroji. Před restaurováním bylo nutné provést komplexní průzkumy a na základě jejich výsledků stanovit přesný postup a také rozsah oprav. Skříň byla ošetřena plynováním.

Dle dostupných informací si můžeme opět utvořit představu o postupném vývoji základních stavebních prvků, které se na kostele vyskytují a zároveň o výzdobě interiéru.

Základní hmota kostela pochází z roku 1717, ale severní věž byla později znovu vystavěna v roce 1733. Fasáda byla naposledy natřena v roce 2000, kdy byla také provedena drenáž obvodového zdiva. Vzhledem k tomu, že v roce 1970 byla omítka otlučena až na režné zdivo, nelze dnes zjistit původní barevné členění. Fasáda je natírána stejně jako ostatní Santiniho stavby na Žďársku v kombinaci bílé a okrové barvy. Střešní měděná krytina

³⁷ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Zvole, farní kostel sv. Václava, č. 4623. Rok 2001.

³⁸ Do té doby byla střešní krytina na obvodové zdi, márnici a faře v červeném odstínu. Viz. Obrazová příloha č. 72.

³⁹ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Zvole, farní kostel sv. Václava, č. 4623. Rok 2004.

pochází z roku 1983, kdy musely být také vyspraveny některé části původního krovu a to zejména na jižní straně kostela.

První inventární soupis vybavení kostela pochází z roku 1881. Interiér není starší než z poloviny 18. století, protože v té době postihl kostel požár a zcela vnitřní prostory zničil. Dominantu kostela tvoří hlavní oltář, který byl společně s obrazy z bočních oltářů, naposledy restaurován v roce 1929. Ve 20. letech 20. století proběhly v interiéru i další menší opravy na soškách a obrazech. Nejnověji byla v roce 2004 zrestaurována barokní varhanní skříň.

Vzhledem k tomu, že kostel se nyní nachází ve vynikajícím stavu, nejsou do budoucna plánovány žádné opravy. Dle mého názoru se jedná o nejlépe udržovanou Santiniho stavbu na Žďársku. Jediným problémem je vysoká vlhkost obvodových zdí, ale to je z velké části zapříčiněno přiléhajícím rybníkem. Po drenáž, která byla provedena v roce 2000, se dle slov místního faráře Sporera situace výrazně zlepšila a vlhkost zdiva je patrná pouze na některých částech uvnitř kostela, zejména u vchodu a v presbytáři.⁴⁰

⁴⁰ Viz. Obrazová příloha č. 73.

XIII. Obyčtov

1. Dějiny obce

První písemná zmínka o vesnici je spojena zároveň s první zmínkou o zdejší farnosti. Listina pochází z roku 1341 a řeší se v ní spor místního faráře Konrada se žďárským klášteřem o desátky. V listině je vesnice nazývána „Ubeč“. Obyčtovská farnost existovala ale již před příchodem žďárských cisterciáků a spadala do pravomoci brněnských johanitů.

Pověst o založení farnosti a zároveň i obce podává v pamětní knize z let 1812 až 1827 farář Antonín Slama: *„Jistý Mikuláš Smilo, majetník Obyčtova, žil v tichém ústraní zbožně a bohabojně uprostřed své rodiny na svém statku, který tehdy ještě sestával z vesnice Obyčtov – původně Abetsch, potom Abetschtorf a Obitschdorf zvané – z vesnice Olešná – ta potom později zašla a ležela vlevo na cestě, která vede z Obyčtova do Bohdalce, a až dodnes se tam říká „v olšínách“ - a konečně z vesnice Suky. V těch dobách byla účast na křížové výpravě do Palestiny převládající čestná záležitost tehdejších evropských knížat i ostatní šlechty a zároveň podle tehdejších pojmů to byla i pro ostatní třídy lidí největší křesťanská zásluha moci přispěti dobytí Svaté země a k osvobození východních křesťanů z otroctví nevěřících asiatských národů. Také náš Mikuláš Smilo se svými dvěma dospělými syny se připojil ke křížové výpravě, ale při jedné bitce se Saraceny před vlastními zraky ztratil oba své syny. Sám zraněn vrátil se po šťastném uzdravení domů. A tady slyšel od své manželky, tolik truchlící nad ztrátou obou synů, jak se jí právě v onen den, kdy zemřeli, zjevili její dva synové ozářeni neobyčejným světlem, když klečela před mariánským obrazem, který měli v domě a chovali ve velké úctě. Ona poděšena tímto zjevením upadla do bezvědomí, avšak, když se z toho opět probudila, měla před sebou jen paměť toho, co se stalo. Mikuláš Smilo požehnal svou zbožnou památku u vděčného potomstva tím, že tu v Obyčtově zbudoval kostel ke cti Matky Boží a dotoval faru obilným desátkem. Tolik se dalo vzíti ze souhlasného vyjádření Benedikta Hellera, probošta cisterciáckého kláštera žďárského, Isidora Mareše, děkana v Novém Veselí, a Josefa Linharta, faráře v Městě Žďáře.“*¹

Na počátku 15. století byla obyčtovská rychta s okolními pozemky prodána Hynku Krušinovi z Lichtenburka a ten ji v roce 1414 prodal dědičně za 10 kop grošů Haičmanovi. Další, komu se dostala rychta do držení, byl Šimon, který si ji nechal zapsat 12. května 1436 do městských knih. Teprve žďárskému opatu Janovi se podařilo získat obyčtovský dvůr pro klášter.² Proto se Obyčtov objevuje poprvé ve druhém žďárském urbáři z roku 1462. Podle

¹ Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Antonínem Slamou kolem roku 1812, s. 1 – 2.

² Celá vesnice klášteru ale nadále nepatřila, vlastnil pouze dvůr.

něho žilo ve vesnici celkem 19 usedlých, z nich jeden byl mlynář, 12 pololáníků, 5 čtvrtláníků a 2 podsedníci. Urbář nám dokládá, jaké povinnosti měli poddaní vůči vrchnosti. „*Mlynář odváděl v obvyklých lhůtách po 6 gr., vajec ročně 16, 2 slepice a jednu měřici lesního ovsa.*“³ Stejné množství dávek odváděli také pololáníci. „*Podsedník odváděl jednou do roka 4 vejce, půl slepice a čtvrt měřice ovsa. ... Rychtář měl na starosti vrchnostenské lesy v okolí Obyčtova, kde měl prodávat dříví a stržené peníze odvádět vrchnosti.*“⁴

Teprve směnou s komandérem řádu sv. Jana na Starém Brně Jiříkem Florštetem se podařilo v roce 1516 vyměnit klášterní majetek v Hruškách u Slavkova za fary s příslušenstvím a požitky, tedy i s vesnicemi, za Dolní Bobrovou, Svratku, Bobrůvku, Horní Bory a Obyčtov. Od této chvíle můžeme hovořit o tom, že celá vesnice spadala pod žďárský klášterní velkostatek.

V roce 1607 udělil kardinál z Ditrichštejna právo vaření piva ve Žďáru a zároveň stanovil dvanáct vesnic, do kterých spadal i Obyčtov, které musely toto pivo odebírat. Za každou várku museli odvést pět bílých grošů vrchnosti.⁵ Právo odúmrti získala obec v roce 1638 od Maxmiliána Ditrichštejna.⁶ Obyčtov nebyl ušetřen ani před třicetiletou válkou, během které většina obyvatel buď utekla před procházejícími vojsky, nebo byla pobita. „*Při těchto nešťastných taženích prý z celé obyčtovské obce zůstala jen jedna stará žena z domu číslo 10, která se schovávala v duté lípě, stojící u stavení, všichni ostatní, kteří nezahynuli skrze vražednou sekyru, byli odvléčeni jako kořist.*“⁷

Dle dominikální fasy z roku 1750 žil v Obyčtově jeden mlynář, kovář, krejčí, obuvník a dvě přadleny. I tento nepříliš vysoký počet řemeslníků napovídá, že vesnice byla převážně zemědělského zaměření. Po zániku kláštera v roce 1784 připadl Obyčtov jako součást žďárského panství Moravskému náboženskému fondu. V roce 1826 odkoupil toto panství spolu s vojnoměstským a novoveselským nejvyšší maršálek království českého Josef Vratislav z Mitrovic. Ten ho odkázal Františku Josefovi z Ditrichštejna.

Od roku 1850 po správních reformách se stal Obyčtov samostatnou obcí spadající pod správní okres Nové Město na Moravě.

„*V r. 1866 vypukla válka mezi Rakouskem a Pruskem. Prusové táhli Saskem a vpadli do*

³ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou I, 1252-1617*. Havlíčkův Brod, 1956, s. 94.

⁴ Tamtéž, s. 94.

⁵ ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962, s. 247.

⁶ Právo odúmrti vstoupilo v platnost teprve v roce 1670.

⁷ Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Antonínem Slamou kolem roku 1812, s. 8.

Čech, zbrousili celé Čechy a vnikli i na Moravu, dne 10. července 1866 o 2. hodině odpoledne přišli do Obyčtova, skoro celá 1. jízdní divise (kavalerie) s generálem a všemi štábními důstojníky se tu ubytovala. Na faře byli tito štábní oficiři: generál von Alsensleben, major von Ellern Eberstein, rytmistr von Kapphengst - adjutant, poručík von Lork - adjutant, poručík von Bandov - adjutant, pak celé jejich služebnictvo s důstojnickými koňmi, dohromady 23 osob. O 3. hodině se stolovalo v jídelně, jedli tu všichni štábní důstojníci, farář jedl s nimi. O 9. hodině večer se večerelo, farář byl pozván také. Dne 11. července o 5 hodinách ráno se snídalo a potom tato jízdní divise odtáhla. Dne 12. července t. r. táhlo dělostřelectvo přes Obyčtov, aniž se zastavilo, jen důstojníci si poslali k faráři o špek, pivo a chléb a táhli odtud. Přitom se také v celé vesnici rekvirovalo a sice: mnoho set pytlů ovsa mimo nespočetných viktualií. Strach před válečnickými Prusy byl veliký, mužská mládež ze strachu, aby nebyli sebráni s sebou, utekla, stejně jako i mladší ženy. Po uzavření míru Prusové táhli pryč a zase naší hornatou krajinou. Na faře se jedno nastěhování střídalo s druhým, od některých důstojníků byly položeny nespravedlivé (neslušné) požadavky, většina však se chovala solidně, farář však přitom nesmírně trpěl.“⁸

Od roku 1950 spadá Obyčtov pod okres Žďár nad Sázavou.

2. Farní správa

Ačkoli informací o dějinách obce není příliš, dokresluje nám celou situaci historie farní správy, která je s vesnicí úzce propletena. Jak již bylo řečeno, první písemná zmínka o obci a faře pochází z roku 1341. Farnost zde byla ale založena již dříve řádem johanitů z Brna. Ti sem také dosazovali kněží. O toto privilegium přišli v roce 1516, kdy vyměnili obyčtovskou farnost spolu s dalšími za majetek v Hruškách u Slavkova. Novými pány se tak stali žďárští cisterciáci, ti sem dosazoval své řeholníky. Během rekatolizačních snah Františka z Ditrichštejna, nového majitele žďárského velkostatku od roku 1616, byl Obyčtov přiřčen v roce 1625 k duchovní správě ve Žďáře a místní farnost tak zanikla. „Z děkanské matriky r.1679 se dovídáme, že se během roku konaly služby boží jak nejčastěji možno, že farníci nedávali desátků, že si faráře měla vydržovati obec a že se pohřby konaly bez kněze.“⁹ Od konce 17. století byl ustanoven žďárským farářem kaplan, který vedl bohoslužby každou druhou neděli, o svátcích a navíc vyučoval místní děti.

Farnost byla obnovena náboženským fondem po zrušení kláštera v roce 1784. „Bratři, vystupující z kláštera – bud' s penzí 300 zl nebo ustanovení do skutečné duchovní správy s

⁸ Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Antonínem Slamou kolem roku 1812, s. 220.

⁹ SVOBODA, František. *Vlastivěda moravská: Žďárský okres*. Brno, 1937, s. 254.

*ponecháním pense – šli každý za svým vhodným určením. Tak se také stalo, že Quido Schöbl, člen zrušeného žďárského kláštera, byl sem do Obyčtova ustanoven jako první farář.*¹⁰ K farnosti byly jako filiálky připojeny Ostrov nad Oslavou, který se ale v roce 1873 osamostatnil, Hodiškov s osadou Křiby, Sazomín a Suky. Farní budova byla postavena v roce 1791, do té doby bydlel farář v místní škole. *„Právo patronátní zůstalo spojeno se žďárským velkostatkem: po provedení lesní reformy v r. 1930 se stalo patronem Lesní družstvo v Přibyslavi.*¹¹

3. Charakteristika objektu - kostel Navštívení Panny Marie¹²

Opat Vejmluva nechal zbořit starý kostel a v roce 1730 dal stavět nový, který byl dokončen o pět let později. Projekt vytvořil Jan Blažej Santini zřejmě již kolem roku 1720. Provádějícím stavitelem byl František Witinhofer. *„Jádrem skladby je vysoká hmota lodi, jejíž osmistěn vznikl okosením nároží objemu nad obdélníkem o poměru stran 5 : 4. K okoseným nárožím přiléhají kapličky nad obdélníčky, k vstupnímu průčelí je připojena ještě předsíň nad lichoběžným půdorysem, formovaná jako nižší, tříboký objem. Kněžiště má rovněž okosená nároží a je geometricky čitelné jako hloubkově deformovaný osmistěn, částečně zasunutý do hmoty lodi. ... Členění fasád je pro Santiniho příznačné, kresebně pojaté, s rustikovanými lisenami, redukovanými okny v plochých šambránách s lištou a kónickými, drobnými klenáčky v ose překladů.*¹³ Hlavní loď je zaklenuta neckovou klenbou s římsovou profilací a štukovým zrcadlem v podobě osmicípé hvězdy. Nad presbytářem se nachází pozdně barokní klenba klášterního typu, jejíž skladba vychází z koutů s velkými styčnými trojbokými výsečemi a štukovým barokním zrcadlem.

Půdorys kostela je v literatuře připodobňována tvaru želvy, kdy obdélná loď se zkosenými rohy představovala želví tělo, nárožní čtvercové kaple nohy, mělký presbytář se seříznutými východními rohy krk, mnohoúhelníková sakristie s hrotem v ose hlavu a západní předsíň ocas želvy. Obyčtovský kostel je v odborné literatuře Santinimu připisován většinou bez sebemenšího zaváhání. Objevují se ovšem i pochybnosti. Například Jiří Kroupa ve své recenzi na knihu Mojžíra Horyny Jan Blažej Santini-Aichel, poukazuje na možná až přílišnou podobnost s kostelem ve Zvoli. *„Osobně však mnohem více váhám nad atributem farního kostela v Obyčtově, jenž je v santiniovské literatuře proslulý svou symbolikou želvy. K tomu připomínám, že onu symboliku má „na svědomí“ samozřejmě objednavatel opat Vejmluva a*

¹⁰ Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Antonínem Slamou kolem roku 1812, s. 22.

¹¹ Tamtéž, s. 254.

¹² Viz. Obrazová příloha č. 74.

¹³ HORYNA, Mojžíra. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998, s. 392.

že se jinak v Santiniho díle s tak jednoduchým a příliš lapidárním symbolismem nesetkáme. Můžeme k tomu ještě přidat hrubost formálního detailu, převýšenost hmoty celé stavby a její spojení zídka se hřbitovem jednoduše zcela podle vzoru kostela ve Zvoli. Není proto vůbec vyloučeno, že se Santinim tato stavba nemá nic společného než pouze vzdálenější ohlas jeho magického symbolismu, a že je prací Franze Wittinchofera.¹⁴ Nemohu nesouhlasit s podobností v případě členění kostela a přiléhajícího hřbitova, včetně zděné márnice s kostelem sv. Václava ve Zvoli. Toto rozložení mohlo být předem determinováno na základě okolního terénu, navíc Santini některé prvky používal v různých obměnách na více místech. Pokud Jiří Kroupa hovoří o lapidárnosti a jednoduchosti symbolismu ve tvaru želvy, mohli bychom se v tomto případě pozastavovat i nad „jednoduchostí“ hvězdy na Zelené hoře.

4. Mladší vývoj objektu – kostel Navštívení Panny Marie¹⁵

Podrobné informace o úpravách, které byly na kostele a v jeho okolí podniknuty, nám podávají dvě farní kroniky. První začal psát Antonín Slama a týká se historie farnosti a kostela od roku 1812 a druhá začíná od roku 1832 a sepsal ji Josef Popp. Přehled jednotlivých oprav nám navíc dokreslují zprávy památkové péče.

Po požáru kostela na Zelené hoře byla v roce 1784 do Obyčtova přenesena barokní kazatelna s reliéfem umučení sv. Jana Nepomuckého, postranní oltář a kamenné dlaždice. „Nynější kazatelna byla sem dodána z kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře u Žďáru, vyhořelého v roce 1784. Při tehdejší rozdělování vnitřního zařízení z toho zpustle stojícího kostela měl farář Schöbl svobodnou volbu: nádherné varhany (jsou nyní ve Svatce, ale pro svou rozlehlost nemohly býti celé postaveny a tak k mnohé škodě musely býti zkráceny) nebo kazatelnu - a on si vzal - kazatelnu!“¹⁶

Již zanedlouho po postavení kostela bylo započato s prvními úpravami. Na řadu nejprve přišlo v roce 1798 zboření původní sakristie, která měla polygonální tvar, a na jejím místě vyrostla nová zvoniceová věž, do které byly umístěny tři zvony z bývalé dřevěné zvonice, která stála vedle kostela.

Původní dřevěný kůr byl v roce 1810 stržen a místo něj vystavěn zděný, který byl pouze v zadní části lodi.¹⁷ V srpnu téhož roku byly zhotoveny a postaveny varhany z dílny Ignáce Horáka z Kutné Hory. Staré varhany byly prodány do Pavlova. Farář upravoval také terén kolem kostela. „V r. 1811 jsem pozoroval před hlavním vchodem kostela, že tu kopec

¹⁴ KROUPA, Jiří. Mojmír Horyna, Jan Blažej Santini- Aichl. In *Umění* 6, 1999, s. 550.

¹⁵ Viz. Obrazová příloha č. 75., č. 76.

¹⁶ Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Antonínem Slamou kolem roku 1812, s. 24.

¹⁷ Viz. Obrazová příloha č. 77.

*naházené hlíny tak zužuje prostor, že projde těsně vozová cesta. Zkoumal jsem hlínu a brzo jsem poznal, že to musí být navezené sutiny ještě od stavby kostela. Proto jsem dal odvézt 180 vozů sutin na pole Tapla a získal dosti prostorné místo před kostelem.*¹⁸ V roce 1813 byly před kostel vysázeny javory, které stojí na svých místech dodnes a v roce 1996 byly prohlášeny za památné stromy. „*V r. 1816 byl celý kostel a věž přikryty, potom jak uvnitř tak zevně nahozen a vybílen.*“¹⁹

Z roku 1827 je zachován inventární seznam „*všech cenností a kostelních svršků*“, který pořídil Antonín Slama, aby ho mohl předat svému nástupci.²⁰

V roce 1829 byly zbořeny dvě čtvercové kaple přiléhající k presbytáři, ty byly v roce 1964 znovu rekonstruovány. Z roku 1845 pochází plány kostela.²¹ V roce 1846 byly nad zbývajícími nárožními kaplemi strženy původní věžičky, které nebyly dodnes rekonstruovány, a střechy nově pokryty šindelem. V této době také vzniklo čtrnáct obrazů křížové cesty, které zhotovil malíř František Hartmann z Třebíče, a dodnes doplňují vnitřní výzdobu kostela. Poté následovaly drobnější opravy jako například oprava věžních hodin, oprava měchu varhan, pozlacení rámců obrazů, výroba nových lavic, atd. Kostel byl poměrně často bílen. „*V červenci 1854 byl kostel uvnitř na náklad pana patrona vybílen, podlaha v něm položena 10 čtverečnými sáhy kamenných kvádrů, podlaha na kůru prkny. Dovoz a nádenickou práci dali farníci.*“²²

V roce 1885 byl kostel uvnitř vyčištěn a původní kamenná a cihlová dlažba v presbytáři byla vyměněna za cementové černo-bílé dlaždičky, kamenné dlaždice z presbytáře byly vsazeny na místo vydrolených cihlových dlaždic v prostorách lavic. V roce 1887 se následkem uhnulých čepů vychýlila střecha věže na severní stranu. Vrchol věže se posunul téměř o jeden metr. Proto bylo potřeba ji v co nejbližší době opravit. Nová helma věže byla zhotovena dle plánů arch. Aleše Linsbauera z Hodiškova a měla klasicistní tvar. Ovšem nynější podoba báně pochází z doby po roce 1907, kdy byla znovu vystavěna po požáru podle barokní předlohy.

Na dobovém vyobrazení z roku 1846 je patrné, že původní tvar věže byl o něco užší a vyšší. První ničivý požár postihl kostel i okolní faru a školu v roce 1897. Druhý požár zastihl kostel 11. května roku 1907 a zničil střechu kostela včetně krovů a zvonů ve věži.²³ O tom,

¹⁸ Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Antonínem Slamou kolem roku 1812, s. 151.

¹⁹ Tamtéž, s. 154.

²⁰ Tamtéž, s. 53 – 56. Viz. Tabulková příloha č. 4.

²¹ Viz. Obrazová příloha č. 78.

²² Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Josefem Poppem v roce 1832, s. 25.

²³ Viz. Obrazová příloha č. 79.

jak postupovaly opravy, nám podává svědectví dochovaná korespondence. V červenci byla podniknuta prohlídka kostela a sepsány škody, dle kterých byl pak vypracován projekt na obnovu. „...vnitřek kostela neutrpěl požárem ani nejmenší škody. ... loď a presbytář kostela je narychlo provizorní střechou opatřena, aby dalšímu promáčení krásných kleneb zabráněno bylo. Jen věž je neukryta.“²⁴ Projekt nových krovů vytvořil stavitel Křelina z Jam.

Výnos k povolení oprav byl vydán 3. října 1907.²⁵ Okresní hejtmánství nejprve požadovalo, aby byla střecha opravena ještě v témže roce, ale na to mu odpověděl předseda kostelního konkurenčního výboru František Květoň takto: „...oznamuji ze vší úctou že na hlavní lodi chrámu bila tet provyzorní prikriřka dukladně opravena a cela dobrím papírem prikrita všecká až po zeť zašalována poněvač juž je tak pozdní čas tak se pro najímatel stavby obával hlavní loď chrámu rozdělat poněvadž je protokolně zavázán za všecko poškozené ručit a musyl provizorní střechu hlavní lodě tak upravit aby nikde nezamokala a vŭbec přes zimu se nezaprašovalo. Střechu nat oltařem nat božim hrobem a vŭbec ty menší střechi budou jesče letos hotoví věž je též provizorně prikrita papírem.“²⁶ Opravy se protáhly až do následujícího roku. Do věže byly zakoupeny nové hodiny a odlity čtyři zvony od Arnošta Diepolda z Prahy. V listopadu pak proběhla kolaudace. „...stavba provedena ve smyslu schváleného projektu a pokynů technického místodržitelství ... solidně s použitím zdravého dřeva a dobrého zdiva a železných součástí, takže proti převzetí stavby z technického stanoviska není závady.“²⁷ Hlavní římsa na presbytáři byla odstraněna a místo ní postavena nová z cihel za 450 korun. „Dále bylo zjištěno, že ve zvonici tři nové okenice tesařským mistrem Kosinou co nové dodány byly, za něž 36 K požaduje.“²⁸ V márnici na přiléhajícím hřbitově byl zbudován nový trámový strop, opatřena nová dveřní futra a celá „umrlčí komora“ zvenku i zevnitř obílena. Plechová střecha měla být do tří let opatřena olejovým nátěrem, kvůli delší trvanlivosti. V této chvíli oprav se již hovořilo o obnovení dvou postranních nárožních kaplí: „Vlastně mělo by se při této příležitosti pomýšlet také na znovuzřízení dvou předních nárožních přístaveb a 4 věžiček na nich.“²⁹ Ovšem z důvodu finančního nedostatku bylo od rekonstrukce upuštěno. Poslední úpravy týkající se výmalby interiéru kostela proběhly v roce 1910.

„V r. 1925 opraven kostel, věž a hřbitovní zeď zvenčí novou omítkou a žlutým

²⁴ Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Obyčtov- korespondence z roku 1907.

²⁵ Viz. Obrazová příloha č. 80., č. 81

²⁶ Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Obyčtov- korespondence z roku 1907.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

*nátěrem, též i farní budova a stavení hospodářská i zed', uzavírající dvůr, byly žlutě olíčeny.*³⁰

Tak jako většina kostelních zvonů se nevyhnuly zrekvírování během první světové války ani obyčtovské a nové byly pořízeny teprve v roce 1927, odlívala je firma Manoušek a spol z Brna.³¹ Z těchto se dochoval pouze umíráček a ostatní byly opět odebrány k válečným účelům během druhé světové války. Dnešní zvony tak pocházejí z roku 1960.

V roce 1931 byla přivedena do kostela elektřina. „V r. 1934 sebral farář sbírkou z farnosti obnos se svým darek 900 Kč a dal opravit kredenční oltářík - zábradlí a lavičku v presbytáři dal natřít, zed' kolem hřbitova olíčiti. Téhož roku žádal konkurenční výbor, aby zevnějšek kostela dal opravit, což bylo odmítnuto, jen opravy okapních žlabů provedeny. Konkurenční výbor vymluvil se na výnos okresního úřadu, v něm vybízí se ku šetření vzhledem k hospodářské krizi. Farář žádal opravu proto, že v roce 1934 bylo jubilejní (200 let od postavení kostela) svěcení hlavního oltáře.“³² Slavnostní svěcení proběhlo 1. července 1934 brněnským biskupem Josefem Kupkou.

V 50. letech byl uzavřen hřbitov kolem kostela a vybudován nový za Obyčtovem. Také proběhla rekonstrukce hlavního oltáře, kterou provedl architekt Kotrba. Oltář se tak měl navrátit do původního stavu před rokem 1877, kdy byl ve velmi zchátralém stavu sesazen a na jeho místo byl pověšen obraz Navštívení Panny Marie od malíře Zeleného z Polné.³³ Centrálním bodem oltáře je necelý metr vysoká dřevěná socha Madony, která drží v pravé ruce žezlo a v levé Děťátko. Tuto sochu sem nechal umístit opat Václav Vejmluva a měla být kopií Studniční Panny Marie, která byla patronkou žďárského kláštera. Madona je obklopena dvojitou řadou paprsků a kolem ní jsou andělíčky. Záda oltáře tvoří mohutný šedomodrý baldachýn, který drží dva andělé. Horní část baldachýnu je zdobena korunou s dvanácti hvězdami, kterou opět drží po stranách andělíčky. Ve spodní části jsou umístěny dva svatostánky. Za autora je považován Řehoř Theny. Oltář je celkem 7 metrů vysoký. Vedle něj stojí sochy svatého Jáchyma a svaté Anny.

V roce 1964 se konečně dočkaly rekonstrukce dvě postranní kaple, které opět dotvořily původní členění ve tvaru želvy. K tomuto řešení bylo nutné přistoupit také z toho důvodu, že postranní kapličky byly podpěrnými prvky klenby hlavní lodi a od chvíle jejich zbourání došlo k jejímu rozpínání. V důsledku toho musela být 60. letech klenba vyztužena a

³⁰ Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Antonínem Slamou kolem roku 1812, s. 165.

³¹ Tato firma zhotovila zvony také pro Horní Bobrovou.

³² Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Antonínem Slamou kolem roku 1812, s. 166.

³³ Po opravě hlavního oltáře byl tento obraz prodán do Předína u Jihlavy.

odlehčena a byla provedena injektáž trhlin. V této době došlo také k renovaci sakristie a zdvojení oken v ní, kolem kostela byla vybudována kanalizace a vydlážděny chodníky, plechové střechy kostela a věže byly dvakrát natřeny.

Roku 1967 byl, podle návrhu brněnského architekta Augustina Žlábka, obnoven kůr obíhající okolo lodi kostela.³⁴ Nová tribuna má ocelovou konstrukci, kterou realizoval Ing. Vojtěch Lachmman, dřevěné části tribuny a její štafáž provedl Průmyslový podnik Telč, řezby restaurátor Vaněk z Brna. Tento nový ochoz kopíruje původní a také klenby byly obnoveny. Pod varhanami se nachází placková klenba, která je kvůli okosení v rozích pouze trojúhelníkového tvaru. Po stranách ochozu je pak polovalená klenba. Kůr musel být o pět let později zpevněn a provizorní varhany, které byly do kostela umístěny již v roce 1951, byly doplněny o novou skříň. V roce 1967 byla mansardová střecha pokryta pozinkovaným plechem, namísto šindele, v původním záměru bylo ovšem počítáno s měděným plechem. Stejně tak nárožní kaple, které mají valbové stříšky, byly oplechovány, nad všemi bočními kaplemi dnes chybí původní věžičky, které byly strženy v roce 1846.

V důsledku vysoké vlhkosti obvodového zdiva překročila farnost v roce 1977 k otlučení zdiva do výšky jednoho metru, které bylo následně odizolováno a pak opět nahozeno. Stará dlažba v kostele byla zalita asfaltem, na to položena lepenka a poté položena nová mramorová podlaha. Farnost také uvažovala o rozšíření kněžiště. Památková péče ale tento postup zakázala. „*Nelze proto souhlasit s rozšířením kněžiště do prostoru lodi vysunutím vyrovnávacích stupňů před vítězný oblouk. Vámi uvažovaným řešením by došlo k zásadnímu porušení Santiniho symbolicky pojaté koncepce. Kněžiště, čtveřici kaplí a sňh je nutno chápat jako samostatné prostorové útvary z lodi.*“³⁵ Byla také nařízena oprava elektroinstalace, kterou provedl Zdeněk Straka z Vatikána, a zároveň odstranění nevhodných lustrů. Další úpravy se týkaly oken. „*Stylově nevhodné vitráže /z konce 19. a začátku 20. stol./ je potřeba vyjmout a deponovat a nahradit dubovými okny v členění i detailu podřízené tvorbě Santiniho.*“³⁶ V souvislosti s těmito plánovanými opravami byla vznesena i myšlenka o návratu boční kazatelny, která původně patřila do kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ve Žďáru nad Sázavou, k tomu však nikdy nedošlo. Kostel byl nově vybílen a v roce 1980 byl obnoven nátěr střechy v barvě fermežové odstínu šedém bez lesku. V presbytáři byla vyměněna podlaha, zvolen byl vračanský vápenec, kladený na koso. Původní dlažba byla

³⁴ Viz. Obrazová příloha č. 82

³⁵ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Obyčtov, farní kostel Panny Marie se hřbitovem, č. 4317. Rok 1976.

³⁶ Tamtéž. Rok 1976.

odstraněna a žulové schody, které vyrovnávaly rozdíl výšky mezi presbytářem a lodí kostela, byly také odstraněny a nahrazeny stejným typem.

O dalších opravách máme doklady až z 90. let 20. století, kdy byl v roce 1994 podán návrh na výměnu tří zvonicevých oken a zhotovení mříží do sedmi oken bočních kaplí a do okna sakristie podle návrhu zpracovaného Augustinem Žlábkem. Na tyto opravy získal kostel finanční příspěvek od Okresního úřadu ve Žďáru nad Sázavou ve výši 30 000 Kč. Mříže byly zhotoveny ještě v témže roce a osazení nových oken naplánováno na následující.

Již od roku 1994 byla řešena oprava obrazu sv. Josefa, který pocházel z poloviny 18. století a prozatím byl umístěn na faře. Byla však nutná jeho restaurace a poté měl být obraz umístěn do kostela. Farní úřad nejprve svou žádost na opravu stáhl, ale po té ji v roce 1997 opět obnovil. Nejprve byla provedena nutná prohlídka Památkovým ústavem v Brně. „...konstatovali jsme závažné poškození plátna ve spodní části oválu- perforaci se ztrátou plátna s barevnou vrstvou. Dále lze konstatovat lokální praskání barevné vrstvy i s podkladem, převážně po obvodu obrazové plochy. Současně bylo konstatováno, že došlo k demontáži prolamované rokajové dřevořezby zdobící horní část rámu a její poškození rovněž vyžaduje restaurování. ... V případě obrazu je nutné zpevnění podkladu a barevné vrstvy spolu s rentoalází: u zlacených dřevořezeb dekorace rámu zpevnění dřeva, oprava křídového podkladu a plátkové zlacení v místech defektů.“³⁷ Ovšem jak vyplývá ze zprávy památkového ústavu v Brně z roku 1998, restaurátorské práce uvízly z důvodu nevybrání vhodného restaurátora s řádným oprávněním. Farnost chtěla, aby opravu provedl Pavel Kozány z Jihlavy, ten ale vlastnil oprávnění pouze na pozlacení rámu a proto Památkový ústav v Brně nevydal povolení, aby Kozány restauraci provedl. Bohužel se mi nepodařilo zjistit, kdo nakonec restauraci obrazu provedl, ale v současné době je již pověšen v pravé boční kapli u presbytáře.³⁸

V roce 1994 byla provedena také nová omítka na ohradní zdi kolem hřbitova a na márnici. Doporučeno bylo použití sanační omítky a celá zeď i s márnicí byly provedeny v jednotné barevnosti odstínu bílé. Původní krytina, šedé cementové tašky, na stříšce ohradní zdi byla stržena a namísto ní položen šedý titanozinkový plech, který korespondoval se střešní krytinou kostela. Střecha márnice byla natřena světle šedou barvou v odstínu, jaký se nacházel i na kostele, došlo tak ke sjednocení. V následujícím roce byla obnovena také omítka na samotném kostelu za těchto podmínek: „...stávající omítky, které nejsou strávené, budou

³⁷ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Obyčtov, farní kostel Panny Marie se hřbitovem, č. 4317. Rok 1977.

³⁸ Viz. Obrazová příloha č. 83.

zachovány. Odstraněny budou zavlhlé omítky ve spodní partii. Musí být zachována stávající profilace fasády, štuky doporučujeme zpevnit nátěry vápenným mlékem.“³⁹ Vyčnívající profilované prvky byly natřeny bílou barvou a základní plocha v okrové barvě. Na opravu fasády získal kostel od Okresního úřadu referátu regionálního rozvoje Žďár nad Sázavou dotaci ve výši 150 000 Kč. Celá fasáda byla dokončena v roce 2001 a provedla ji firma Kašpárek. Od následujícího roku pak přistoupila obyčtovská farnost k opravě střechy, dvou oken a dveří márnice. „Márnice u kostela v Obyčtově je ve své podstatě historicky hodnotnou stavbou, postavenou ve slohu baroka v první polovině 18. století, která má své nezastupitelné místo v historicky cenném organismu kostela s ohradní zdí. Stavba má mnoho v minulosti provedených zásahů, které nejsou v souladu s podmínkami a metodikami ochrany kulturních památek.“⁴⁰ Nejprve zde bylo na místo původního okna vsazeno „klasické typové okno“, při elektroinstalaci sem byla nevhodně položena kabeláž, také vstupní dveře byly změněny za zcela nevhodné ocelohliníkové. „Lze konstatovat, že navrhované opravy již více nenaruší autenticitu stavby a bude se jednat z pohledu metod památkové péče o pozitivní řešení.“⁴¹ Nové vstupní dveře z masivního dubu vyhotovil truhlář Milan Suchý z Jam. Také okna byla vyměněna za dřevěná a z venkovní strany opatřena plechovým parapetem. Ačkoli byly fasáda a střecha na márnici opravovány již v roce 1994, bylo nutné opět obnovit nátěry. Střešní krytina byla obroušena od rzi, vyspravena, opatřena okapy a svody z pozinku. Před nanesením nových omítek byla provedena drenáž kolem celého objektu i uvnitř. „Nové omítky (vnější i vnitřní) budou hladké, štukové klasického složení- vápenné a budou opatřeny nátěrem v barvě lomené bílé.“⁴²

Vzhledem k tomu, že se na přiléhajícím hřbitově nachází několik památkově chráněných náhrobků, došlo v roce 2006 k restauraci jednoho z nich, rodiny Linsbaurovy.

Pokud se podíváme na kostel s ohledem na jeho proměny, kterých se dočkal během své existence, zjistíme, že před námi stojí budova, k jejíž základní hmotě z 30. let 18. století byla v roce 1798 přistavěna nová věž, v roce 1829 byly strženy dvě nárožní kaple u presbytáře, které byly zrenovovány v roce 1964. Stávající podoba střešní konstrukce byla vytvořena po roce 1907, kdy postihl kostel požár, který zcela zničil krovy. Střecha byla pokryta namísto šindele pozinkovaným plechem v roce 1967. Stříška na ohradní zdi kolem hřbitova a také střecha márnice byla pozinkovaným plechem pokryta teprve v roce 1994.

³⁹ Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Obyčtov, farní kostel Panny Marie se hřbitovem, č. 4317. Rok 1998.

⁴⁰ Tamtéž. Rok 2002.

⁴¹ Tamtéž. Rok 2002.

⁴² Tamtéž. Rok 2002.

Fasáda byla naposledy obnovována v roce 2001. Co se týče interiéru kostela, asi nejvýznamnější změnu prodělal v roce 1810, kdy byl stržen původní dřevěný kůr obíhající kolem hlavní lodi, namísto něj byl vystavěn zděný pouze v zadní části lodi. Teprve v roce 1967 došlo k obnově původního ochozu.

V současné době je na kostele obnovován střešní nátěr, nyní je hotový nad hlavní lodí a presbytářem a budou se natírat i přiléhající nárožní kapličky a věž.⁴³ Ačkoli se na fasádě podepisuje značná vlhkost, do budoucna se s její opravou prozatím nepočítá. Asi nejvýznamnější změnu za posledních několik desetiletí prodělá kostel v roce 2011, kdy budou vyměněny varhany. Ty stávající pocházejí z roku 1951 a v roce 1967 na ně byla vyrobena varhanní skříň. V dnešní době je ale na nich již znát jejich stáří, netěsní vzduchovody, chybí velké množství píšťal a i samotná dřevěná skříň je napadena červotočem. Od roku 2006 pořádá obyčtovská farnost veřejnou sbírku, ze které bude nové varhany financovat.⁴⁴ Zakázka na jejich výrobu byla zadána firmě Varfi s.r.o z Brantic u Bruntálu, která předložila v březnu tohoto roku návrhy finální podoby, předpokládané náklady se pohybují kolem 4, 5 milionů korun.⁴⁵ Varhany budou tvořeny 646 kusy píšťal z cínoolověných slitin a dřevin. Skříň bude vyrobena z masivního dubu v kombinaci se smrkem.

⁴³ Viz. Obrazová příloha č. 84.

⁴⁴ Aktuálně je ve sbírce kolem 2 milionů korun.

⁴⁵ Viz. Obrazová příloha č. 85.

XIV. Pocty Santinimu

První myšlenky na zbudování stálé výstavy věnované J. B. Santinimu se rodily již v 50. letech 20. století. Reálnou podobu však začaly získávat až v roce 1965. Organizační a investorskou funkci zajišťovalo Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Brně a Okresní národní výbor Žďár nad Sázavou. Pod záštitou programu tematických expozic na objektech státních hradů a zámků se tak začaly rýsovat první obrysy této výstavy. Přípravu materiálů měly zajistit tři výrazné osobnosti zabývající se tvorbou Santiniho. Jednalo se o Ing. arch. PhDr. Viktora Kotrby, CSc., který byl vedoucím pracovníkem Ústavu teorie a dějin umění ČSAV v Praze. Druhou osobou byl prof. arch. ing. dr. Oldřich Stefan a konečně poslední prof. PhDr. Václav Richter, DrSc. „*Vědělo se, že názory těchto tří předních badatelů na otázky tvorby Jana Santiniho a českého architektonického baroku se v některých ohledech rozcházejí, avšak tímto dialogem na nejvyšší úrovni měla být odborné akci této náročnosti zajištěna maximální hloubka propracovanosti.*“¹ Vytvoření libreta se ujal Viktor Kotrba, bohužel během těchto příprav zemřeli oba další odborníci. Proto zůstala celá příprava v rukou Viktora Kotrby, kterému se podařilo ji dotáhnout až do konce a 28. června 1973 tak mohla být nová expozice slavnostně otevřena.²

„*Autor libreta Viktor Kotrba usiloval o předvedení a vysvětlení Santiniho života a především tvorby v širších souvislostech, a to nejen uměleckých, ale i politických, hospodářských, geografických a dalších. Význam a přínos Santiniho architektonické činnosti bylo možno náležitě zhodnotit jen na pozadí vývoje domácího a evropského barokního stavitelství.*“³ Po diskuzi o možných prostorách, kam měla být expozice umístěna, padla nakonec volba na bývalé šlechtické konírny v areálu zámku. Vstupní místnost na polygonálním půdorysu byla ponechána prázdná, pouze stěnu při vstupu do západního křídla zdobil plastický emblém s monogramem Santiniho a letopočty jeho života. První část expozice byla nazvána „Svět baroku“. Kotrba se v ní zabývá příchodem italských a později i rakouských stavitelů po roce 1620 a jejich prvními stavitelskými počiny v novém slohu. Teprve od sklonku 17. století se objevovaly výraznější osobnosti z domácí scény „...*počíná se formovat pravý český barok ve smyslu osobitého přístupu.*“⁴

¹ KOTRBA, Viktor – SEDLÁK, Jan. *Stálá expozice- Jan Santini – život a dílo*. Žďár nad Sázavou, 1977, s.p. (katalog k výstavě).

² Viktor Kotrba zemřel krátce po otevření expozice 3. září 1973. Viz. *Obrazová příloha č. 86*.

³ KOTRBA, Viktor – SEDLÁK, Jan. *Stálá expozice- Jan Santini – život a dílo*. Žďár nad Sázavou, 1977, s.p. (katalog k výstavě).

⁴ Tamtéž.

V dalším sále byly umístěny fotografické reprodukce originálních archivních pramenů souvisejících s rozhodujícími událostmi v životě Jana Santiniho. Tyto prameny byly navíc doprovázeny českými překlady.

Za vrchol výstavy byla považována část nazvaná „Jan Santini - dílo“, která byla umístěna ve východním sále. Kotrba zde vyzdvihoval nejvýznamnější architektova díla a jejich vliv na mladší generaci stavitelů.

„Architektonický koncept expozice navrhl ing. arch. Václav Roštlapl neobyčejně zdařile a netradičně. Úspěch jeho řešení spočíval především v tom, že si plně uvědomil architektonickou hodnotu výstavního prostoru a jeho roli dominantního exponátu, takže navrhl takové zařízení expozice, které tvarem a materiálem prozrazuje sice soudobé dílo, avšak je v souladu s architekturou památky, jejíž autentické působení nenarušuje, ani nezastírá.“⁵ Výtvarnou stránku výstavy měl na starosti grafik Stanislav Kovář.

Na konci 20. století se expozice nacházela již ve značně poškozeném stavu a zřejmě i to byl jeden z hlavních impulsů k jejímu zrušení. Některé exponáty byly umístěny do nově otevřené expozice „Žďárské baroko“, která se nacházela v přízemí konventu. Východní část koníren byla upravena na obřadní síň a v západním sále je od roku 2003 instalována galerie rodiny Kinských.

Ovšem hned na počátku 21. století se začaly objevovat snahy o „znovuoživení“ Santiniho výstavy. To se podařilo teprve v roce 2006, kdy bylo zrušeno „Žďárské baroko“ a na místo něj mohla být v přízemí konventu umístěna „Pocta Santinimu“. Než jsem tuto expozici navštívila, kladla jsem si otázku, zda název skutečně odpovídá obsahu a zda kvalitou tato „pocta“ může konkurovat původní výstavě. Oč větší bylo mé očekávání, o to bylo větší mé zklamání. Myslím, že nynější expozice by měla být nazvána spíše „Dějiny kláštera“, protože o těch se zde dozvíme víc než o samotném architektovi. Při vstupu do první místnosti je návštěvníkovi, za doprovodu jakési hry světél za matnými skly, před kterými jsou kamenné architektonické články, puštěna audio nahrávka s úryvkem z Cronica domus Sarensis. Poté následuje místnost věnovaná Santinimu, kde můžeme vidět jeho plány k jednotlivým velkým stavbám a porovnání s evropskými architektonickými skvosty, na které měl Santini nebo ony na Santiniho vliv. Bohužel mi zde zcela chybí jakékoli informace o jeho životě. Kromě krátkého informačního úvodu s několika základními životními daty se toho o moc víc nedozvíme. Výstava je navíc zaměřena zejména na jeho „velké a známé“ skvosty, ale o

⁵ KOTRBA, Viktor – SEDLÁK, Jan. *Stálá expozice- Jan Santini – život a dílo. Žďár nad Sázavou, 1977, s.p.* (katalog k výstavě).

menších regionálních stavbách zde chybí zmínka. Dále směřuje prohlídka do zámecké zahrady ke Studniční kapli, která je nově zrekonstruovaná a její barokní přeměna je také připisována Santinimu. V poslední místnosti jsou vystaveny tři modely. Jednak je to model žďárského kláštera a jeho okolí z druhé poloviny 18. století.⁶ Také zde můžeme vidět model návrhu podoby klášterního areálu z poloviny 18. století ve Křtinách, který nebyl nikdy dokončen a nakonec model kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ještě se svými původními obelisky a výzdobou.⁷ V místnosti se nacházejí ještě tři alegorické sochy, které byly původně na ambitech kolem zelenohorského kostela, jedná se o Pevnost ve víře, Stálost a Čistotu. Při výkladu v této části si můžeme opět poslechnout o dějinách klášterního velkostatku.

Na závěr tak musím bohužel říci, že „Pocta Santinimu“ je chudá jak na informace, tak na vystavené exponáty. S původní výstavou umístěnou v konírnách se tak nyní nemůže příliš porovnávat. Nicméně je jedinou expozicí, která je tomuto architektovi v České republice věnována.

V nedávné době, 7. května 2009, byla v konventu navíc otevřena nová expozice nazvaná „Barokní umění“. Ta si klade za cíl postihnout zejména výtvarnou činnost v době baroka a objevují se zde exponáty z řad umělců, kteří se kolem Santiniho pohybovali. Jednotlivá díla zapůjčila Národní galerie, pod jejíž záštitou byla výstava realizována. Finančně se na tomto projektu podílel kraj Vysočina, ŽĎAS a.s., rodina Kinských a město Žďár. Kurátorkou tohoto projektu je Lenka Stolárová. K vidění je zde na osmdesát děl významných barokních malířů a sochařů, například od Karla Škréty, Matěje Václava Jäckla, Petra Brandla, Matyáše Bernarda Brauna, Maxmiliána Brokofa a dalších. Z velké části se jedná o církevní náměty a oltářní obrazy z let 1670 až 1760. Z oblasti sochařské jsou to madony a sochy sv. Jana Nepomuckého. Některé obrazy jsou vystavovány poprvé.

⁶ Viz. Obrazová příloha č. 87.

⁷ Viz. Obrazová příloha č. 88., č. 89.

XV. Závěr

Má diplomová práce nesoucí název „Mladší proměny staveb J. B. Santiniho na Žďársku“ je rozdělena do pěti základních částí. Během jejich zpracování jsem použila nejen odbornou literaturu, ale také prameny uložené ve Státním okresním archivu ve Žďáru nad Sázavou a také nejrůznější nálezové zprávy a povolení památkové péče. Rovněž jsem zpracovávala informace ze soukromých archivů vlastníků jednotlivých objektů.

Na úvod nejprve popisují pozvolný nástup nového uměleckého slohu, baroka, nejen v Čechách, ale zejména na Moravě. Dále se zabývám již samotnou osobou Jana Blažeje Santiniho Aichla, jeho původem, životem a dílem. V profesní sféře byl velice žádaným architektem, zejména v církevních kruzích. Dnes je mu přičítáno na více než 80 staveb a o dalších několika desítkách se vedou spory. Při výčtu jeho práce jsem postupovala chronologicky a zaměřila jsem se zejména na „větší“ stavby, které vytvořil. Poté jsem provedla základní rozbor jednotlivých prvků, které se na těchto stavbách objevují, v porovnání se stavbami ve žďárském okrese. Při zpracování tohoto přehledu jsem vycházela z odborné literatury.¹

Druhá část mé práce se již týká přímo žďárského regionu. Popisují zde počátky osidlování zdejší krajiny, které jako první popsal kolem roku 1300 místní mnich Jindřich Řezbář v *Cronica domus Sarensis*. Tento unikátní pramen se stal podkladem pro archeologické vykopávky, které zde byly prováděny v 50., 70. letech a nejnověji na počátku 21. století. Ty doložily hodnověrnost tohoto pramene a proto se jimi zabývám také. Další informace o založení žďárského cisterciáckého kláštera v polovině 13. století až do jeho zrušení v roce 1784 jsem čerpala z literatury.²

Zbývající dvě části mé práce se týkají přímo Santiniho působení na Žďársku. Ačkoli jsem si k bližšímu rozboru vybrala pět „menších“ staveb, nejprve jsem se pro úplnost

¹ KALISTA, Zdeněk. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno, 1970. KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, 1976. SEDLÁK, Jan. *Významné památky okresu Žďár n.S.* Brno, 1982. SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987. HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998. HOLEČKOVÁ, Marie. *Vysočinou po stopách Santiniho*. Beroun, 2006. HOLEČKOVÁ, Marie. *Santiniho cesta za světlem*. Beroun, 2006.

² ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou I, 1252-1617*. Havlíčkův Brod, 1956. ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962. ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970. ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou III., 1784-1974*. Brno, 1973. PLICHTA, Alois. *Klášter na hranicích*. Kostelní Vydří, 1995. KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002. SVOBODA, František. *Vlastivěda moravská: Žďárský okres*. Brno, 1937. MERTLÍK, Rudolf - LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav (ed.). *Cronica domus Sarensis*. Brno, 1964. DROŽ, Bedřich. *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě*. Moravské Budějovice, 1903.

zabývala také objekty, které Santini vytvořil ve Žďáru. Tento architekt se zde poprvé objevuje v druhé polovině prvního desetiletí 18. století. Přizval ho sem opat Václav Vejmluva, který nejenže pozvedl klášterní velkostatek z dluhů, ale byl také kulturně založený a usiloval o „zkrášlení“ svého panství. V areálu kláštera tak byl přestavěn konventní kostel, vybudovány nové šlechtické konírny, upraveno studniční stavení a přestavěna stará opatská rezidence v reprezentativní sídlo. Nedaleko kláštera vznikl tzv. Dolní hřbitov, hospodářský dvůr Lyra, hostinec U tří hvězd, asi nejznámější kostel na Zelené hoře a nad dnešním náměstím byl upraven hřbitovní kostelík Nejsvětější trojice. V tomto přehledu Santiniho tvorby pro cisterciácký klášter jsem se nezabývala pouze obdobím jejího vzniku, ale také pozdějším vývojem a současnou situací.

Jádro mé práce tvoří rozbor pěti staveb. Jedná se o kostel sv. Petra a Pavla v Horní Bobrové, kostel sv. Václava ve Zvoli nad Pernštejnem, kostel Navštívení Panny Marie v Obyčtově, panský hostinec v Ostrově nad Oslavou a Němečkův hostinec ve Vojnově Městci. Informace o vzniku těchto staveb jsem čerpala zejména z literatury. Pozdější vývoj jsem sestavovala na základě zpráv památkové péče, pramenů uložených v okresním archivu ve Žďáru nad Sázavou, z farních zápisů a soukromých archivů majitelů. Spojením těchto informačních zdrojů a také díky osobní návštěvě a prohlídce všech objektů jsem sestavila linii jednotlivých oprav a změn, které byly od 18. až do 21. století provedeny. Každá část věnující se jedné ze staveb je rozdělena do tří úseků. V první řadě ve stručnosti nastiňuji dějiny obce, ve které se objekt vyskytuje. Pokud se jedná o církevní stavby, tak se zde také objevuje historie farní správy. Na základě odborné literatury stanovuji charakteristiku stavby a poté následuje její mladší vývoj.

V případě sakrálních staveb se jedná zejména o udržování stávajícího vzhledu. Jsou zde prováděny opravy jako například nátěr nové fasády, odvody vlhkosti, opravy střešní krytiny, zajištění statických prvků, ztužování kleneb a opravy prvků snadno podléhajících času jako okna, dveře, podlahy atd. Dále pak jsou to restaurátorské postupy na výbavě interiéru. Z architektonického hlediska došlo k několika zásadním přeměnám. V Horní Bobrové byla rozšířena boční kaple u presbytáře a věž nad kostelem, která se kvůli starým uhnílym nosným částem vychýlila téměř o jeden metr, musela být znovu narovnána za pomoci moderních ocelových hydraulických zvedáků. Obyčtovský kostel prodělal několik změn ze své vnější strany, ale také v interiéru. Již krátce po jeho dostavění byla zbourána polygonální sakristie a na jejím místě vystavěna čtyřboká zvonicová věž. V první třetině 19. století byly zbourány dvě boční nárožní kaple, které byly nově obnoveny v 60. letech 20.

století. Původní podoba jejich zastřešení ale nebyla zachována. V interiéru dostal významné změny zejména kůr, který byl nejprve v roce 1810 stržen a namísto něj vystavěn pouze krátký ochoz v zadní části hlavní lodi. Původní kůr byl obnoven v roce 1967. Během své existence postihlo kostel několik požárů, přičemž ten nejničivější datujeme do roku 1907. Střešní konstrukce tak pocházejí z této doby. Na kostele ve Zvoli musela být krátce po jeho dostavění v roce 1730 znovu postavena severní věž. Architekt Santini doplnil nové nosné konstrukce do původních základů středověkého kostela, které tuto přestavbu neunesly. Z architektonického hlediska nebyly na kostele prováděny žádné velké významné změny, které by mohly narušit původní rozvržení.

V případě přeměny obou hostinců je pramenný materiál o jejich přeměnách mnohem bohatší. Oba byli většinu své existence v držení soukromých osob. Také vyšší náročnost na užívání determinovala vyšší nároky na opravy, kterých se často nedostávalo. Pokud mluvíme o Santiniho hostinci v Ostrově, je nutné si uvědomit, že z původní stavby vzniklé kolem roku 1720 se nám do dnešní doby dochovalo de facto pouze obvodové zdivo a částečně vnitřní členění, zejména ve sklepních prostorách. Na opravu tohoto objektu bylo vytvořeno několik projektů, které většinou počítaly s obnovou původní pohostinské funkce. Ovšem zřejmě z důvodů časté výměny majitelů a také kvůli finanční náročnosti se hostinec na konci 90. let 20. století dostal do fáze, kdy reálně hrozilo jeho rozpadnutí. Poté co v roce 1993 uplatnila rodina Zmeškalova restituční nároky, došlo teprve k postupnému opravování objektu. Bohužel hospodářské stavby ve dvoře jsou z velké míry již zcela zdevastovány a jejich obnova bude velice náročná. Na hlavní budově hostince jsou od roku 1999 prováděny významné změny- stavba bytu pro majitele, výstavba nové kuchyně a šenkovny, nové pokryvy střech, výměna oken atd... Dle projektu na obnovu je naplánováno znovuobnovení hostince i s ubytovacími kapacitami. I přes tyto snahy je ovšem nutné si uvědomit, že původní barokní podoba a členění jsou nenávratně ztraceny. Němečkův hostinec ve Vojnově Městci byl až do 80. let značně zanedbáván. Poté ho odkoupili současní majitelé manželé Klukanovi a provedly nejnutnější opravy. První patro bylo zcela přebudováno na byt, ve spodní části byla nejprve umístěna prodejna potravin a dnes jsou zde skladovací prostory. Předchozí majitelé přistavěli k budově ve dvoře sociální zařízení a různé přístavky, které byly ovšem odstraněny a přestavěny dle požadavků památkové péče.

Poslední a zároveň velmi důležitou částí mé práce je obrazová příloha, ve které se mi podařilo nejen zachytit současný stav těchto staveb, ale zároveň jsem získala nejrozličnější historické fotografie, na kterých je pak patrná změna, která se během vývoje udála. Vzhledem

k velkému objemu tohoto materiálu jsem se rozhodla vytvořit samostatnou multimediální prezentaci, ve které se nacházejí všechny fotografie vztahující se k obsahu mé práce, a v tištěné formě předkládám pouze některé z nich. Mnou pořízené fotografie (fotoarchiv Petra Sošková) jsem nashromáždila v rozmezí let 2006 až 2009.

Stavby Jana Santiniho je potřeba chápat nejen jako samostatně stojící solitéry, ale jako objekty začleněné do celkového urbanistického rozložení. Tyto nemovité kulturní památky tvoří často, pouze s výjimkou ostrovského hostince, dominantu náměstí. Okolní uspořádání je proto řešeno s ohledem k těmto stavbám. V případě církevních staveb je také charakteristická barva jejich fasády, kdy jsou shodně natírány aktivní plochy v bílé barvě a pasivní v barvě okrové. Ačkoli toto barevné řešení není původní, dnes jsou díky němu Santiniho stavby takto sjednoceny. Typická je pro ně také bosáž nároží. Okolní sakrální stavby, jako farnosti a kapličky, bývají řešeny ve shodném duchu, často pocházejí také z 18. století a objevují se na nich prvky kopírující Santiniho předlohy. Jedná se o nejrůznější lisované římsy, okenní šambrány ukončené vprostřed masivním klenákem, atd.

Santini je v dějinách architektury zcela výjimečnou osobností, která do barokního období první třetiny 18. století vnesla nové stavební prvky, zcela charakteristické a příznačné, přitom originální a jedinečné. Santini je de facto zakladatelem a zároveň jediným představitelem uměleckého slohu, ve kterém se snoubí barokní styl se starými gotickými základy a společně vytvářejí harmonickou souhru.

XVI. Resume

My thesis “Later development of J.B.Santini’s architecture in Žďár region”, is divided into four sections. First one deals with gradual establishment of Baroque’s new artistic style. In this part I concentrate particularly on Moravia region. Furthermore, I focus on Jan Blažej Santini Aichl, his origin, life and his work. The young architect came from Italian stonemason’s family whose second generation settled down in Bohemia. Because Santini was handicapped he was not able to follow his family’s tradition and therefore he became an artist instead. During his travel to Italy he became interested in architecture and right after he returned back from the journey he was hired for his first commissions. Thanks to his artistic education he gained a new view on his works and he managed to put new unconventional motifs into his works that astonish us even after three hundred years. Even though his personal life was quite eventful, his first wife died and so did three of his six children, his professional life was flourishing and full of success. He was highly demanded architect, especially at the church. Santini created plans for rebuilding whole monasteries, such as in Křtiny but also rebuilding of convent churches in Želiv, Rajhrad, Sedlec u Kutné Hory etc. More than 80 buildings are ascribed to him and there are quarrels about other tens of them.

The second section of my work deals with the history of Žďár’s Cistercian Monastery, from his establishment in 1252 until his end in 1784. The beginning of the colonization and the establishment of the stone monastery is written in Cronica of the House of Sarensis, which was written by Jindřich Řezbář around 1300. During its long history the monastery became an important agricultural and cultural centre. Its peak was in early 18th century, when Václav Vejmluva became the head of the monastery. This new abbot further extended the monastery’s wealth and he managed to get rid of the estate’s debts. His important move was inviting Jan Blažej Santini to his manor, where they together created many significant historical monuments, which are dealt with in the third part of my thesis.

The third part of my work focuses on giving an outline of Santini’s buildings which he created in Žďár and it shows their development from the early period until present time. One of his most famous works is Lower Cemetery, which Vejmluva ordered to be built near monastery in 1709 as a response to a thread of plague epidemic. The monument had three chapels of triangular ground plan, which were supposed to symbolize the Holy Trinity. The symbology was however discontinued by the abbot Henet, who ordered to built fourth chapel and a statue of Angel of the last judgement from Řehoř Theny, which was built in the middle of the cemetery. Concerning the monastery premises the cooperation of Santini is

visible in the interior of Convent Church of the Assumption of the Virgin Mary which dates back to 13th century. There were galleries put into the transept in front of chancel but there were also the walls and vaults which were decorated and a new main altar was established there. Then Santini created some other highly interesting pieces of work on the monastery premises. He also renovated and decorated the tenth side central of Studniční building in baroque gothic style around 1710. Nowadays the building is just after renovation. Santini also built up stables in the north wing and he was the one who has merits in rebuilding the house of prelatore. Furthermore, there was a service court, known as Lyra, built around 1722. One of the most known Santini's buildings is Pilgrimage Church in Zelená Hora that is dedicated to St. John of Nepomuk and which has a stellar ground plan.

The fourth part of the thesis is the core of my work. In this section I deal with the analysis of five smaller Santini's buildings in Žďár region. They include Church of St Peter and Paul in Horní Bobrová, Church of St Wenceslas in Zvole nad Pernštejnem, Church of the Visitation of Virgin Mary in Obyčtov, the Lord's Inn in Ostrov nad Oslavou and Němeček's Inn in Vojnův Městec. I took the information about the establishment of the buildings mainly from literature. For the later period I used information from the reports of monument preservation, works stored in the regional archive in Žďár nad Sázavou, parishioners' records and also the private archives. By combining these sources and by my visits of all the above mentioned monuments I was able to create an overview of all reparations and changes that were accomplished between 18th and 21st century.

Concerning the sacred building, there are no visible changes, it is more about keeping the existing look. There are changes present, such as new painting of the façade, installing the moisture absorption, reparation of roof, securing and strengthening the arcs and reparations of such particles that quickly undergo corruption of time, such as windows, doors or floors. Then the renovation of the interior follows. Concerning the architectonic view, there are a few fundamental changes. There was a side chapel near presbytery widened in Horní Bobrová and also the tower above the church, which was deflected by almost one metre due to rotten structural parts and was therefore straightened by the modern steel hydraulic jacks. The Obyčtov church was changed many times in its exterior same as interior. Soon after its setting up, the polygonal sacristy was demolished and there was a four-side bell tower built instead. The first third of 19th century was marked with demolishing two side corner chapels which were again restored in 1960s. However the original appearance of its roof was not preserved. The interior was changed as well and there were changes apparent especially in the choir loft,

which was demolished in 1810 and was replaced by a small loft at the back of the main body. The original choir loft was restored in 1967. There were many fires during the existence of the church, the most destructive one was in 1907 from which period the roof originates now. The north tower in church in Zvole had to be rebuilt soon after its setting up because the original base of the medieval church was not able to carry new frames that Santini placed there. Otherwise there were no major architectonic changes, which would affect the original architect's design.

The sources of information about the changes of both inns are much more extensive. The buildings were most of the time in personal ownership. Because they were more used they required more reparations which most of the people could not afford. Due to that only a few parts remained original. For example from the Santini's Inn in Ostrov only the enclosure wall and some parts of the interior of the cellar remained. There were many projects aimed at reparation of the buildings, however as a consequence to repeated change of ownership and the high financial demand the inn was very close to become a ruin in the 1990s. The change came with the family Zmeškalova, who claimed the Inn back in restitution. From then on there are some improvements. Even though the farm buildings in the court are very much devastated and their reparation is impossible, the main building of the inn is being rebuilt now. There are fundamental changes on the main building, such as transforming part of the house into a flat for the owner, building new kitchen, roof, windows etc. The owner wants to reopen the inn again with the possibility of accommodation. It is important to notice that even though there are plans for reopening the inn, the original appearance is lost. Nemeček's Inn in Vojnův Městec was not cared for until a couple Klukan bought it in 1980s. They managed to do a few reparations, the first floor was rebuilt into a flat, and the lower part of the house became a shop, which is nowadays used as a storage room. The previous owners built toilets and various extensions which have been already demolished.

Santini's architecture affected the surrounding countryside and urban structuring. Santini tried to worship the origin appearance and he wanted to complete it with something new and untraditional, which still catches one's breath. Therefore these monuments deserve both, our admiration and care.

XVII. Použitá literatura

- BAČKOVSKÝ, Rudolf. *Bývalá česká šlechta předbělohorská i pobělohorská na svých sídlech v Čechách a na Moravě a ve svých znacích*. Praha 1948.
- BLAŽÍČEK, Oldřich. *Umění baroku v Čechách*. Praha, 1971.
- DROŽ, Bedřich. *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě*. Moravské Budějovice, 1903.
- FOLTÝN, Dušan et al. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha, 2005. ISBN 80-7277-026-8.
- FUKSOVÁ, Jana - JIČÍNSKÁ, Alena. *Žďár v proměnách času*. Žďár nad Sázavou, 1990.
- HOLEČKOVÁ, Marie. *Santiniho cesta za světlem*. Beroun, 2006. ISBN 80-86720-21-7.
- HOLEČKOVÁ, Marie. *Vysočinou po stopách Santiniho*. Beroun, 2006. ISBN 80-86720-27-6.
- HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998.
- HORYNA, Mojmír. *Santiniho stavby na Žďársku*. Žďár nad Sázavou, 1999
- KALISTA, Zdeněk. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno, 1970.
- KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Praha, 1976.
- KOTRBA, Viktor – SEDLÁK, Jan. *Stálá expozice- Jan Santini – život a dílo*. Žďár nad Sázavou, 1977, s.p. (katalog k výstavě).
- KRSEK, Ivo et al. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1996. ISBN 80-200-0540-4.
- KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002.
- LEDVINKA Václav – VLNAS, Vít. *Pražské paláce*. Praha, 1995.
- MERTLÍK, Rudolf - LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav (ed.). *Cronica domus Sarensis*. Brno, 1964.
- MUHA, Jan et al.. *ABC kulturních památek Československa*. Praha, 1985.
- Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek. Sborník příspěvků*. Brno, 2002. ISBN 80-85032-82-1.
- PEŇÁZ, Petr. *Horácko a část Podhorácka*. Žďár nad Sázavou, 1997.
- PEŇÁZ, Petr. *Krajem jeřabin*. Žďár nad Sázavou, 1997.
- POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech IV. T-Ž*. Praha, 1982.
- POSPÍŠIL, Jiří. *Poutní kostel na Zelené hoře*. Žďár nad Sázavou, 1993.
- PLICHTA, Alois. *Klášter na hranicích*. Kostelní Vydří, 1995. ISBN 80-7192-002-9.
- SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska. 1. svazek A/I*. Praha, 1994.
- SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska. 2. svazek J/N*. Praha, 1999.
- SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický království českého*. 2. vydání. Praha, 1998. ISBN 80-7203-099-X.
- SEDLÁK, Jan. *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*. Praha, 1987.
- SEDLÁK, Jan. *Jan Santini Aichel-Dědictví*. Žďár nad Sázavou, 1995.
- SEDLÁK, Jan. *Významné památky okresu Žďár n.S.*. Brno, 1982.
- ŠTULC, Josef et at. *Zelená hora u Žďáru nad Sázavou: Příspěvky k dějinám a obnově poutního místa*. Praha, 1997. ISSN 1210-5538.
- VÁLKA, Josef. *Vlastivěda moravská, země a lid: Morava reformace renesance a baroka, svazek 6*. Brno 1995. ISBN 80-85048-62-0.
- ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou I, 1252-1617*. Havlíčkův Brod, 1956.

ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962.

ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970.

ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou III., 1784- 1974*. Brno, 1973.

RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha, 2006. ISBN 80-250-1277-8.

Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, diplomová práce: KŘENKOVÁ, Marie. *Farní kronika obce Zvole*. 1996, vedoucí práce: Prof. PhDr. Jana Nechutová, CSc.

Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, diplomová práce: MACUROVÁ, Zuzana. *Malířská výzdoba hlavního sálu prelatury bývalého cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou*. 2007, Vedoucí práce: Mgr. Michaela Šeferisová Loudová, Ph.D.

Studie, časopisy, sborníky, průzkumy, projekty, výroční zprávy

GEISLER, Martin – MALÝ, Karel. Výsledek výzkumné sezóny 2004 a doklady železářské produkce ze středověkého městečka ve Žďáru nad Sázavou, In: *Archeologica technica* 17, 2005.

GEISLER, Martin. *Závěrečná zpráva o provedení záchranného Žďár nad Sázavou: sídliště Klafar II*. Brno, 2004.

HORYNA, Mojmír. V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670 – 1790. In *Umění* 6, 2004, s. 549 – 553.

HOŠEK, Jiří – MALÝ, Karel. Železná houba ze Žďáru nad Sázavou ve světle problematiky fosforového železa ve středověkém nožířství, In: *Archeologica technica* 18, 2006.

CHUDÁREK, Zdeněk. *Stavebně historický průzkum: Ostrov nad Oslavou – Panská hospoda*. Praha, 1987.

KROUPA, Jiří. Mojmír Horyna, Jan Blažej Santini- Aichl. In *Umění* 6, 1999, s. 547 - 552.

MÜLLER, Karel. Ještě k Ditrichštejnovu znakovému privilegii pro Vojnův Městec. In *Vlastivědný sborník Západní Morava*, ročník XI, 2007, s. 162–164.

PAVLÍČEK, Martin. K dílu Jana Blažeje Santiniho. In *Umění* 5, 1999, s. 414 - 424.

ŠKARVADA, Petr. Vlastivědný popis českých obcí žďárského okresu v Sommerově topografii Království českého. In *Vlastivědný sborník Západní Morava*, ročník XI, 2007, s. 154–161.

VÁCHA, Štěpán. Ikonografie fundátorských a donátorských scén v cisterciáckých kláštřích v Čechách a na Moravě. In *Umění* 6, 2004, s. 490 – 505.

VLČEK, Pavel. Dvě knihy o barokní architektuře. In *Umění* 3, 1999, s. 244 – 247.

Státní památkový ústav v Brně, Výroční zpráva za rok 1999. Brno, 2000.

Státní památkový ústav v Brně, Výroční zpráva za rok 2000. Brno, 2001.

Státní památkový ústav v Brně, Výroční zpráva za rok 2001. Brno, 2002.

Státní památkový ústav v Brně, Výroční zpráva za rok 2002. Brno 2003. ISBN 80-85032-02-3.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, Výroční zpráva za rok 2003. Brno, 2004.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, Výroční zpráva za rok 2004. Brno, 2005. ISBN 80-86234-59-2.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, Výroční zpráva za rok 2005. Brno, 2006. ISBN 80-86234-76-2.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, Výroční zpráva za rok 2006. Brno, 2007.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, Výroční zpráva za rok 2007. Brno, 2008. ISBN 978-80-87104-18-7.

Použité prameny

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, kniha č. 1, Kniha protokolů 1888 - 1907.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, kniha č. 2, Kniha protokolů 1908 - 1950.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, kniha č. 4, Protokoly.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, kniha č. 6, Protokoly.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, kniha č. 7, Protokoly.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, kniha č. 12, Katastrumbuch 1835.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, kniha č. 13, Katastrumbuch.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, kniha č. 14, Výměra a výnos všech pozemnostních archů.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, kniha č. 15, Arch pozemností.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, kniha č. 17, Účetní kniha obce Ostrovské.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, kniha č. 29, Kniha chudobinství.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 17, Povýšení Ostrova na městys 1921 - 1922.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 18, Změna jména obce 1919 - 1920.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 19, Obecní rozpočty.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 20, Obecní účty.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 21, Pozemková kniha.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 23, Nájemní a tržové smlouvy 1912 - 1953.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 24, Obecní účty.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 27, Zřízení fary.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 28, Oprava kostela a fary 1884 - 1886.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 30, Spor faráře s obcí o peníze, které má dostávat od obce 1888.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 31, Spor faráře s obcí o 2000 zl. 1888 - 1889

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 33, Pozemkové archy.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 39, Elektrizace obce 1930 - 1934.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 40, Stavební protokoly 1918 - 1941.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 1, inv. č. 41 Stavební protokoly.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 2, inv. č. 57, Zmeškal čp. 38.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 2, inv. č. 118, Stavební protokoly.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 2, inv. č. 119.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 2, inv. č. 126, Stavební protokoly.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 1, Protokoly rady MNV 1945, 1950 - 1956.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 2, Zápisy o schůzích MNV Ostrov n. Osl. 1956 – 1960.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 3, Podací protokol 1946.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 9, Hlavní účetní kniha 1945.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 18, Pokladní deník 1937 - 1948.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 19, Pokladní deník 1949.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 24, Inventární knihy.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 25, Inventární knihy.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 27, Zápisy finanční komise 50. léta.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 31, Účetní kniha 1954.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 32, Účetní kniha 1955.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 33, Účetní kniha 1957.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 34, Účetní kniha 1961 – 1966.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 49, Účetní kniha 1966

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, kniha č. 50, Účetní kniha 1967 – 1969.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, inv. č. 14, Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, inv. č. 19, Stavba dráhy 1939 - 1954.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, inv. č. 23, Koncentrované listy půdy 1949.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, inv. č. 24, Sumář rozpisu operativního plánu zemědělské výroby a dodávek zemědělských výrobků za rok 1950.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, MNV Ostrov nad Oslavou, inv. č. 46, Schůze rady a pléna 1962 – 1969.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Horní Bobrová, karton č. 1, Korespondence s děkanstvím, okresním úřadem, soudem a obecními úřady 1854 – 1936.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Horní Bobrová, kniha č. 3, Výroční účty 1900 – 1922.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Horní Bobrová, kniha č. 4, Kniha výročních účtů jmění kostelů, nadací a farního obročí v Horno – Bobrovské farnosti od r. 1923.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Horní Bobrová, kniha č. 8, Chudinské účty od roku 1826.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Horní Bobrová, kniha č. 9, Účty chudobinského fondu v Horní Bobrové od roku 1909.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Horní Bobrová, kniha č. 10, Jednací protokol v Horní Bobrové od r. 1903.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Horní Bobrová, kniha č. 1, Kniha protokolů obecního výboru 1872 – 1892.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Horní Bobrová, kniha č. 2, Protokoly ze schůzí od 1892.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Horní Bobrová, kniha č. 3, Protokoly ze schůzí od r. 1928.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Horní Bobrová, kniha č. 4, Protokoly ze schůzí 1933 – 1938.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Horní Bobrová, kniha č. 5, Protokoly ze schůzí 1938 – 1943.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Horní Bobrová, inv. č. 1, Potvrzení tří výročních trhů císařem Leopoldem 1661.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Horní Bobrová, inv. č. 2, Potvrzení Leopoldova privilegia Josefem II. 1783.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Horní Bobrová, inv. č. 3, Potvrzení výročních trhů 1792.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Horní Bobrová, inv. č. 4, Potvrzení výročních trhů Ferdinandem V. 1836.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Horní Bobrová, karton č. 3, inv. č. 42 – 100, Obecní účty 1824 – 1949.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv obce Zvole, karton č. 1, inv. č. Rukopis z roku 1536, smlouva o placení dluhů.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole, kniha č. 2. Farní protokoly od r. 1848.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole, karton č. 1, inv. č. 11, Počet obyvatel z jednotlivých obcí farnosti, které přistoupili k evangelickému vyznání po vydání tolerančního patentu 1781.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole, karton č. 1, inv. č. 24, Výtahy z kostelních účtů 1799 – 1834.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole, karton č. 4, inv. č. 35, Přehled věřících 1864 – 1869.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole, karton č. 5, inv. č. 38, Zprávy o kanonické vizitaci.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole, karton č. 5, inv. č. 39, Desátky 1777 – 1851.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole, karton č. 8, inv. č. 45, Inventáře kostela a fary 1881, 1896.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole, karton č. 9, inv. č. 47 – 48, Opravy kostela 1928 – 1930.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole, karton č. 9, inv. č. 49, Pořízení nových zvonů 1924 – 1929.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Obyčtov, Farní korespondence.

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv obce Obyčtov, inv. č., Český překlad listiny z roku 1414 od zemského gubernia 1774.

Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Ostrov - studie obnovy, č. 8692/23.

Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Bobrová – projekt sanace věže kostela statická část, č. 44/10489/1 (6778).

Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Ostrov – schválení projektu Atelier D.R.N.H., č. 4/4/11556.

Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Vojnův Městec - oprava hospodářských budov ve dvoře bývalého panského hostince čp. 8, č. 4/4/14750/6, příloha č. 15.322/96.

Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Vojnův Městec, bývalý zájezdní hostinec na návsi čp. 8., č. 4619. Zprávy z let 1964 – 2004.

Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Ostrov nad Oslavou, Zájezdní hostinec čp. 38, č. 4347. Zprávy z let 1974 – 2005.

Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Bobrová, Farní kostel sv. Petra a Pavla, č. 3938. Zprávy z let 1969 – 2003.

Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Zvole, farní kostel sv. Václava, č. 4623. Zprávy z let 1964 – 2001.

Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Obyčtov, farní kostel Panny Marie se hřbitovem, č. 4317. 1963 – 2002.

Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Ostrov nad Oslavou- panský hostinec čp. 38 (projekty na opravu, plánová dokumentace, povolení k opravám, evidenční list).

Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Vojnův Městec- bývalý hostinec čp. 8 (projekt na opravu hospodářských budov ve dvoře, evidenční list).

Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Obyčtov- kostel Navštívení Panny Marie (plány z roku 1885, evidenční list, korespondence 1907).

Městský úřad Nové Město na Moravě, odbor regionálního rozvoje, územního plánování a stavebního řádu, Památková péče Nové Město na Moravě, Horní Bobrová- kostel sv. Petra a Pavla (evidenční list, fotografický materiál).

Regionální muzeum Žďár nad Sázavou, Nemovité kulturní památky okres Žďár nad Sázavou, karton č. 10 (197). Převážně fotografický materiál.

Regionální muzeum Žďár nad Sázavou, Zámek Žďár nad Sázavou, karton č. 47 (208). Převážně fotografický materiál.

Regionální muzeum Žďár nad Sázavou, Zámek Žďár, karton č. 65. Převážně fotografický materiál.

Regionální muzeum Žďár nad Sázavou, Zámek Žďár, karton č. 33 (207). Převážně fotografický materiál.

Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Antonínem Slamou kolem roku 1812.

Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Josefem Poppem v roce 1832.

Farní archiv v Horní Bobrové, Farní kronika.

Farní archiv ve Zvoli, Farní kronika, fotografie z oprav.

Soukromý archiv: pan Jaroslav Klukan – Vojnův Městec (plánová dokumentace k přestavbám, povolení, předsvatební smlouva z roku 1902, fotografický materiál).
Soukromý archiv: pan Josef Šidlo - Ostrov nad Oslavou (pamětní kniha, ústřižky z novin, fotografický materiál)

Internetový zdroj

GEISLER, Martin. Žďár nad Sázavou (okr. Žďár nad Sázavou), sezóna 2005, Ústav archeologické památkové péče, [cit. 2008-12-4].
URL: http://www.uapp.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=70&Itemid=31.
MAREK, Jiří. Historie podle Šabaky II. Oficiální stránky obce Vojnův Městec, 18.8. 2003 [cit.2009-02-03].
URL: <http://www.vojnumestec.cz/art-149-historie-podle-sabaky-ii..html>.
MAREK, Jiří. Historie podle Šabaky III. Oficiální stránky obce Vojnův Městec, 31.8. 2003 [cit.2009-02-03].
URL: <http://www.vojnumestec.cz/art-156-historie-podle-sabaky-iii..html>.
MAREK, Jiří. Historie podle Šabaky IV. Oficiální stránky obce Vojnův Městec, 6.12. 2003 [cit.2009-02-03].
URL: <http://www.vojnumestec.cz/art-281-historie-podle-sabaky-iv..html>.
ŽĎAS a.s, Zámek Žďár nad Sázavou, Konventní kostel, 2004[cit.2009-03-15].
URL:http://www.zamekzdar.cz/index_EED011A52C5B4B90B04BA6040A8273E7.htm.

XVIII. Obrazová příloha

č. 1. Klášter v letech 1252 - 1262 dle výzkumu Ing. arch. Zdeňka Chudárka.

Zdroj: KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Žďár nad Sázavou, 2002.

č. 2. V roce 1678 vznikla kresba Karla Zemana, na základě které byla později vyhotovena první rytina s nejstarším známým vyobrazením opatství ve Žďáru.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970.

č. 3. Zpráva o volbě nového žďárského opata Václava Vejmluvy.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962.

č. 4. Slib nově zvoleného opata Václava Vejmluvy.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962.

č. 5. Portrét Vejmluvy, který vytvořil před jeho zvolením Simone Gionima.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962.

č. 6. Poprsí opata Vejmluvy, vyobrazení vzniklo kolem roku 1710.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962.

č. 7. Portrét opata Vejmluvy v pozadí s kostelem na Zelené hoře ještě bez okolních ambitů z období po roce 1722.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962.

č. 8. Portrét opata Henneta.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 1. část, 1618-1784*. Havlíčkův Brod, 1962.

č. 9. Žďár nad Sázavou. 1 – poloha středověkého městečka.

Zdroj: GEISLER, Martin – MALÝ, Karel. Výsledek výzkumné sezóny 2004 a doklady železářské produkce ze středověkého městečka ve Žďáru nad Sázavou, In: *Archeologica technica* 17, 2005.

č. 10. Nálezy z archeologického výzkumu v roce 1972: dětská hračka- keramická plastika koníčka.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou III., 1784- 1974*. Brno, 1973.

č. 11. Archeologický výzkum na Starém městě v roce 1972, zemnice vysunutá před řadu domů.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou III., 1784- 1974*. Brno, 1973.

č. 12. Půdorys Dolního hřbitova.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784*. Brno, 1970.

č. 13. Dolní hřbitov.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 14. Studniční kaple od severovýchodu v roce 1973.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou III., 1784- 1974*. Brno, 1973.

č. 15. Studniční kaple v roce 2009.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 16. Plán stavitele Boučka na úpravu Studniční kaple z roku 1851.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou III., 1784- 1974.* Brno, 1973.

č. 17. Bazilika Navštívení Panny Marie v areálu kláštera v roce 2009.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 18. Kostelík Nejsvětější Trojice

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 19. Kostel na Zelené hoře zasvěcen sv. Janu Nepomuckému, v roce 2009.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 20. Plány J. B. Santiniho na stavbu poutního kostela na Zelené hoře.

Zdroj: Expozice Pocta Santinimu, foceno 27. října 2008.

č. 21. Žďárský klášter a Zelené hora podle Gutweinovy rytiny z roku 1723.

Zdroj: KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera.* Žďár nad Sázavou, 2002.

č. 22. Anonymní tužková kresba ze sbírky Hoferiana z let 1722 - 1727 zachycující žďárský klášter a Zelenou horu.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784.* Brno, 1970.

č. 23. Rytina A. I. Mansfelda z roku 1730, která detailně zachycuje původní výzdobu ambity.

Zdroj: KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera.* Žďár nad Sázavou, 2002.

č. 24. Mědiryt F. Witinhofera z Křižanova vznikl kolem roku 1734 a zachycuje celý klášterní areál a poutní kostel.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784.* Brno, 1970.

č. 25. Kresba neznámého vojáka z roku 1742 zachycující Zelenou horu.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784.* Brno, 1970.

č. 26. Kolorovaná perokresba žďárského zámku z 2. poloviny 18. století.

Zdroj: KUNDERA, Ludvík et al. *Sedm a půl století: stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera.* Žďár nad Sázavou, 2002.

č. 27. Rytina J. Berky z 80.let 18. století.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784.* Brno, 1970.

č. 28. Poutní obrázek žďárského kláštera z 80. let 18. století.

Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784.* Brno, 1970.

č. 29. Konírny šlechtické akademie v roce 1973.

Zdroj: Zdroj: ZEMEK, Metoděj - BARTUŠEK, Antonín. *Dějiny Žďáru nad Sázavou II., 2. část, 1618-1784.* Brno, 1970.

č. 30. Konírny šlechtické akademie v roce 2009.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 31. Cukrárna u Tří hvězd v roce 2009.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 32. Hospodářský dvůr Lyra.

Zdroj:

č. 33. Prelatura v roce 2009.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 34. Nejstarší dochovaná fotografie panského hostince z přelomu 19. a 20. století.

Zdroj: archiv Ing. Tomáš Zmeškal.

č. 35. Fotografie dokumentující podobu hostince z roku 1925

Zdroj: archiv Ing. Tomáš Zmeškal.

č. 36. Podoba hostince a přiléhajících hospodářských budov z roku 1960.

Zdroj: archiv Ing. Tomáš Zmeškal

č. 37. Zchátralý hostinec v roce 1997

Zdroj: archiv Josef Šidlo.

č. 38. Návrh na přestavbu jedné z hospodářských budov ve dvoře.

Zdroj: Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Archiv městečka Ostrov nad Oslavou, karton č. 2, inv. č. 57, Zmeškal čp. 38.

č. 39. První stavebně- historický průzkum, který provedl Ing. arch. Zdeněk Chudárek v roce 1987.

Zdroj: CHUDÁREK, Zdeněk. *Stavebně historický průzkum: Ostrov nad Oslavou – Panská hospoda*. Praha, 1987.

č. 40. Barokní podoba hostince, dle plánů z roku 1987 pro MNV Ostrov nad Oslavou.

Zdroj: Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Ostrov - studie obnovy, č. 8692/23.

č. 41. Klasicistní podoba hostince dle plánů z roku 1987 pro MNV Ostrov nad Oslavou.

Zdroj: Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Ostrov - studie obnovy, č. 8692/23.

č. 42. Projekt Jan Blažej Santini Aichl- Panská hospoda 1720 zpracovaného Atelierem D.R.N.H.v.s.o.

Zdroj: Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Ostrov – schválení projektu Atelier D.R.N.H., č. 4/4/11556.

č. 43. Projekt na opravu krovů z roku 1994.

Zdroj: Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Ostrov nad Oslavou- panský hostinec čp. 38.

č. 44. Opravy v roce 1999 na středním traktu.

Zdroj: archiv Ing. Tomáš Zmeškal.

č. 45. Opravy z roku 2000 na jižním křídle.

Zdroj: archiv Ing. Tomáš Zmeškal.

č. 46. Nejaktuálnější projekt na opravy objektu pochází z roku 2000 a vytvořila ho architektonicko - stavební projektová kancelář 1. ČERNOPLNÍ s.r.o.

Zdroj: Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Ostrov nad Oslavou- panský hostinec čp. 38.

č. 47. Opravy z roku 2001 na severním křídle.

Zdroj: archiv Ing. Tomáš Zmeškal.

č. 48. Stav hostince v roce 2002.

Zdroj: archiv Ing. Tomáš Zmeškal.

č. 49. Opravy interiéru v roce 2004, podkroví.

Zdroj: archiv Ing. Tomáš Zmeškal.

č. 50. Oprava jižního křídla v roce 2005.

Zdroj: archiv Ing. Tomáš Zmeškal.

č. 51. Oprava kuchyně v roce 2006.

Zdroj: archiv Ing. Tomáš Zmeškal.

č. 52. Podoba hostince v roce 2009.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 53. Nejstarší dochované fotografie, není přesně datováno, ale předpokládám přelom 19. a 20. století.

Zdroj: archiv Jaroslav Klukan.

č. 54. Fotografie ze 70. let 20. století.

Zdroj: archiv Jaroslav Klukan.

č. 55. Fotografie z roku 1982.

Zdroj: Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Vojnův Městec, bývalý zájezdní hostinec na návsi čp. 8., č. 4619. Zprávy z let 1964 – 2004.

č. 56. Přestavba prvního podlaží na byt v roce 1983.

Zdroj: archiv Jaroslav Klukan.

č. 57. Podoba sociálního přístavku v roce 1992.

Zdroj: Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště v Telči, Oddělení evidence a dokumentace. Okres: Žďár nad Sázavou, Vojnův Městec, bývalý zájezdní hostinec na návsi čp. 8., č. 4619. Zprávy z let 1964 – 2004.

č. 58. Plány na přestavbu sociálního přístavku z roku 1996.

Zdroj: Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Vojnův Městec- bývalý hostinec čp. 8.

č. 59. Plány na opravu hospodářských budov z roku 2004.

Zdroj: Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Vojnův Městec- bývalý hostinec čp. 8.

č. 60. Podoba hostince v roce 2009.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 61. Půdorys kostela sv. Petra a Pavla v Horní Bobrové.

Zdroj: HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998.

č. 62. Podoba kostela v roce 1963.

Zdroj: Regionální muzeum Žďár nad Sázavou, Nemovité kulturní památky okres Žďár nad Sázavou, karton č. 10 (197).

č. 63. Projekt na opravu věže z roku 1993.

Zdroj: Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště v Brně, Archiv map a plánů, Bobrová – projekt sanace věže kostela statická část, č. 44/10489/1 (6778).

č. 64. Podoba kostela v roce 2009.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 65. Půdorys kostela sv. Václava ve Zvoli.

Zdroj: HORYNA, Mojmir. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998.

č. 66. První postranní oltář tvoří vysoký dřevěný kříž, u jehož paty stojí socha Panny Marie Bolestné a po jeho stranách sochy sv. Máří Magdalény a sv. Jana Evangelisty.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 67. Druhý postranní oltář znázorňující svatou rodinu. Po stranách se nacházejí sošky sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 68. Na třetím postranním oltáři je vyobrazena rodina Panny Marie a po stranách stojí sochy sv. Zachariáše a sv. Alžběty.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 69. Oprava věží v letech 1965 – 1966.

Zdroj: farní archiv ve Zvoli.

č. 70. Fasáda byla v roce 1970 otlučena až na režné zdivo.

Zdroj: farní archiv ve Zvoli.

č. 71. Opravy střechy v roce 1983.

Zdroj: farní archiv ve Zvoli.

č. 72. Sjednocení střešních nátěrů (před a po) po roce 2002.

Zdroj: farní archiv ve Zvoli, fotoarchiv Petra Sošková

č. 73. Podoba kostela v roce 2009.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková

č. 74. Půdorys kostela Navštívení Panny Marie v Obyčtově.

Zdroj: HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Praha, 1998.

č. 75. Vyobrazení kostela z roku 1846, na kterém je patrné, že původní tvar věže byl o něco užší a vyšší.

Zdroj: farní archiv v Obyčtově.

č. 76. Po roce 1888 byla podle plánů architekta Aleše Linsbauera z Hodiškova vystavěna nová helma věže, která měla klasicistní tvar.

Zdroj: farní archiv v Obyčtově.

č. 77. Původní dřevěný kůr byl v roce 1810 stržen a místo něj vystavěn zděný hudební, který byl pouze v zadní části lodi.

Zdroj: farní archiv v Obyčtově.

č. 78. Plány obyčtovského kostela z roku 1845.

Zdroj: Městský úřad Žďár nad Sázavou, Odbor rozvoje a územního plánování, ochrana památek a památková péče ve správním obvodu města, Obyčtov- kostel Navštívení Panny Marie.

č. 79. Při požáru v roce 1907 shořely krovy kostela.

Zdroj: farní archiv v Obyčtově.

č. 80. Stavba nového krovu na věži po roce 1907.

Zdroj: farní archiv v Obyčtově.

č. 81. Podoba věže v roce 2008.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková

č. 82. Aktuální podoba kůru, který byl obnoven v roce 1967 podle návrhu brněnského architekta Augustina Žlábka, z této doby pochází také varhanní skříň.

Zdroj: farní archiv v Obyčtově.

č. 83. Obraz sv. Josefa v pravé boční kapli u presbytáře.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 84. Podoba kostela v roce 2009.

Zdroj: fotoarchiv Petra Sošková.

č. 85. Návrh na nové varhany, které budou do kostela instalovány v roce 2011.

Zdroj: farní archiv v Obyčtově.

č. 86. Podoba Santiniho expozice, která byla otevřena od roku 1973 do konce 20. století.

Zdroj: KOTRBA, Viktor – SEDLÁK, Jan. *Stálá expozice- Jan Santini – život a dílo*. Žďár nad Sázavou, 1977, s.p. (katalog k výstavě).

č. 87. Model žďárského kláštera a jeho okolí z druhé poloviny 18. století.

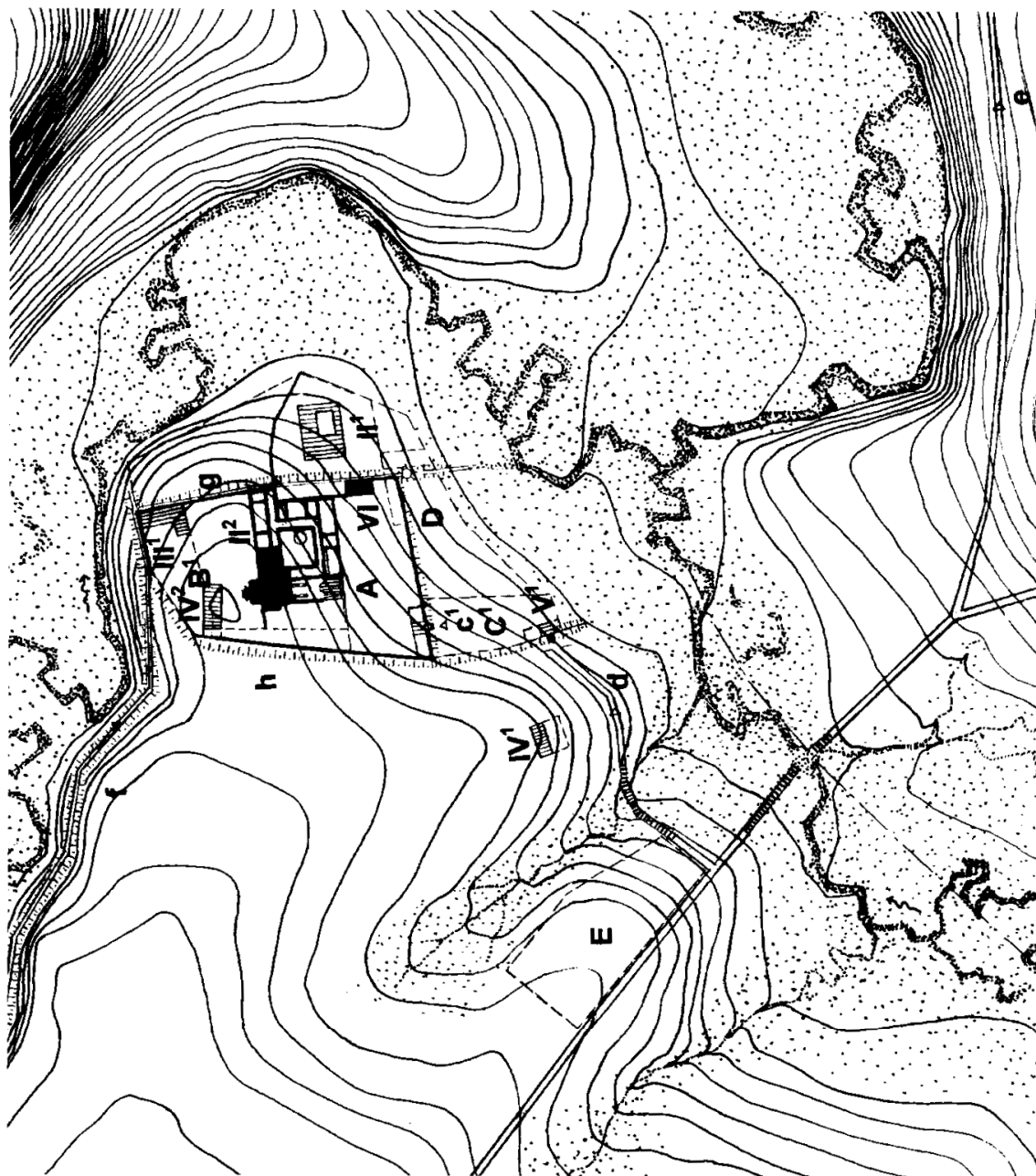
Zdroj: Expozice Pocta Santinimu, foceno 27. října 2008.

č. 88. Model návrhu podoby klášterního areálu z poloviny 18. století ve Křtinách, který nebyl nikdy dokončen.

Zdroj: Expozice Pocta Santinimu, foceno 27. října 2008.

č. 89. Model kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ještě se svými původními obelisky a výzdobou.

Zdroj: Expozice Pocta Santinimu, foceno 27. října 2008.

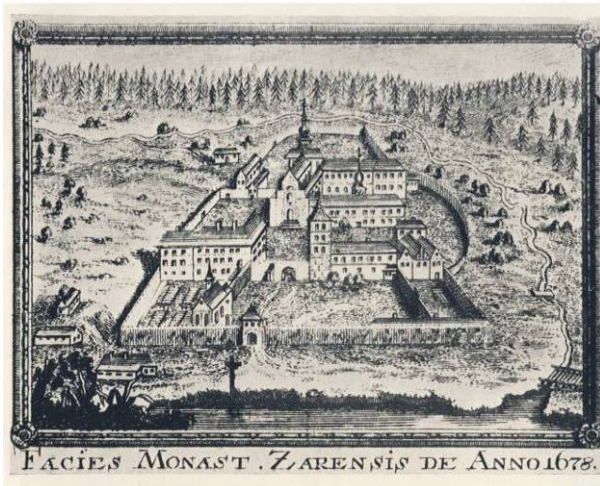

Klášter v letech 1252-1262

- A - vnitřní území kláštera (klauzura)
- B' - první opatský dvorec
- C' - původní vstupní část kláštera
- D - hospodářská část kláštera
 - E - zemědělský dvůr
- II' - provizorium konventu s kaplí (předpokládaná poloha a dispoziční schéma)
- II'' - stavba definitivního kostela a konventu
- III' - první opatská budova (dispoziční schéma)
- IV' - první dům zakladatelské rodiny (předpokládaná poloha a dispoziční schéma)
- IV'' - druhý dům zakladatelské rodiny (dispoziční schéma)
- V' - první vstupní brána kláštera (předpokládaná poloha a dispoziční schéma)
 - VI' - sýpka
- c' - první vstupní brána do vnitřního kláštera
- d - přístupová cesta ke klášteru (předpokládaná poloha)
 - e - předpokládaná cesta k první tržní klášterní vsi
- f - náhon kmenové klášterní stoky
 - g - kmenová klášterní stoka
 - h - severní příkop u hrázni

Kresil Z. Chudárka, 2002

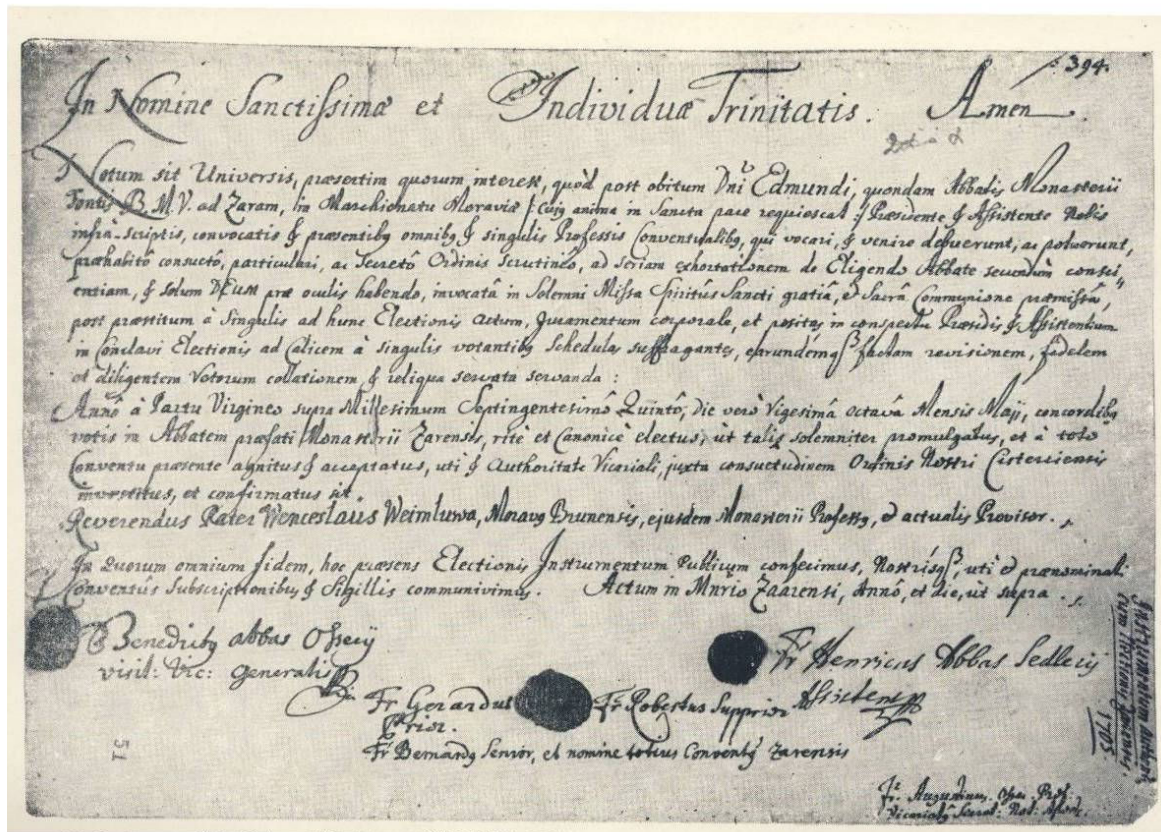
č. 2. V roce 1678 vznikla kresba Karla Zemana, na základě které byla později vyhotovena první rytina s nejstarším známým vyobrazením opatství ve Žďáru.

č. 4. Slib nově zvoleného opata Václava Vejmluvy.

č. 3. Zpráva o volbě nového žďárského opata Václava Vejmluvy.

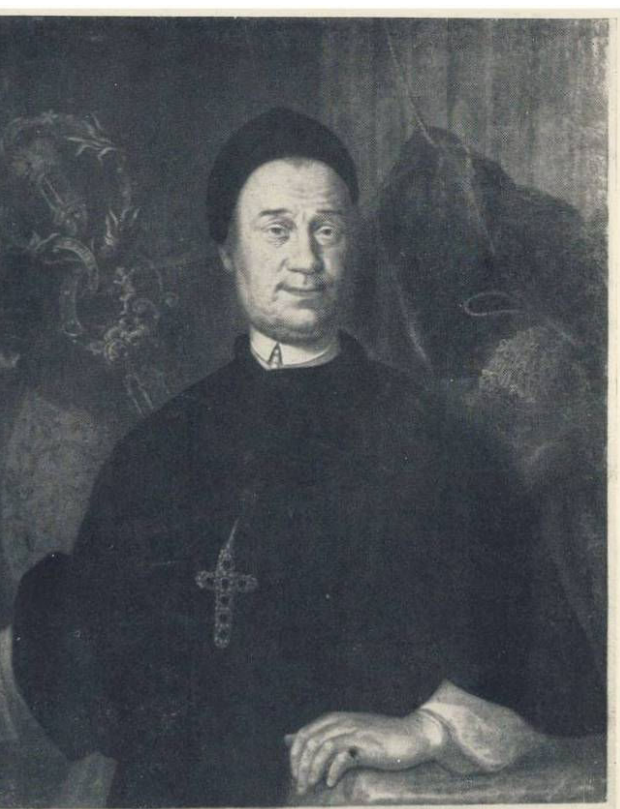
č. 5. Portrét Vejmluvy, který vytvořil vznikl před jeho zvolením, Simone Gionima.

č. 6. Poprsí opata Vejmluvy, vyobrazení kolem roku 1710.

č. 7. Portrét opata Vejmluvy v pozadí s kostelem na Zelené hoře ještě bez okolních ambitů z období po roce 1722.

č. 8. Portrét opata Henneta.

č. 9. Nálezy z archeologického výzkumu
1 – poloha středověkého městečka.

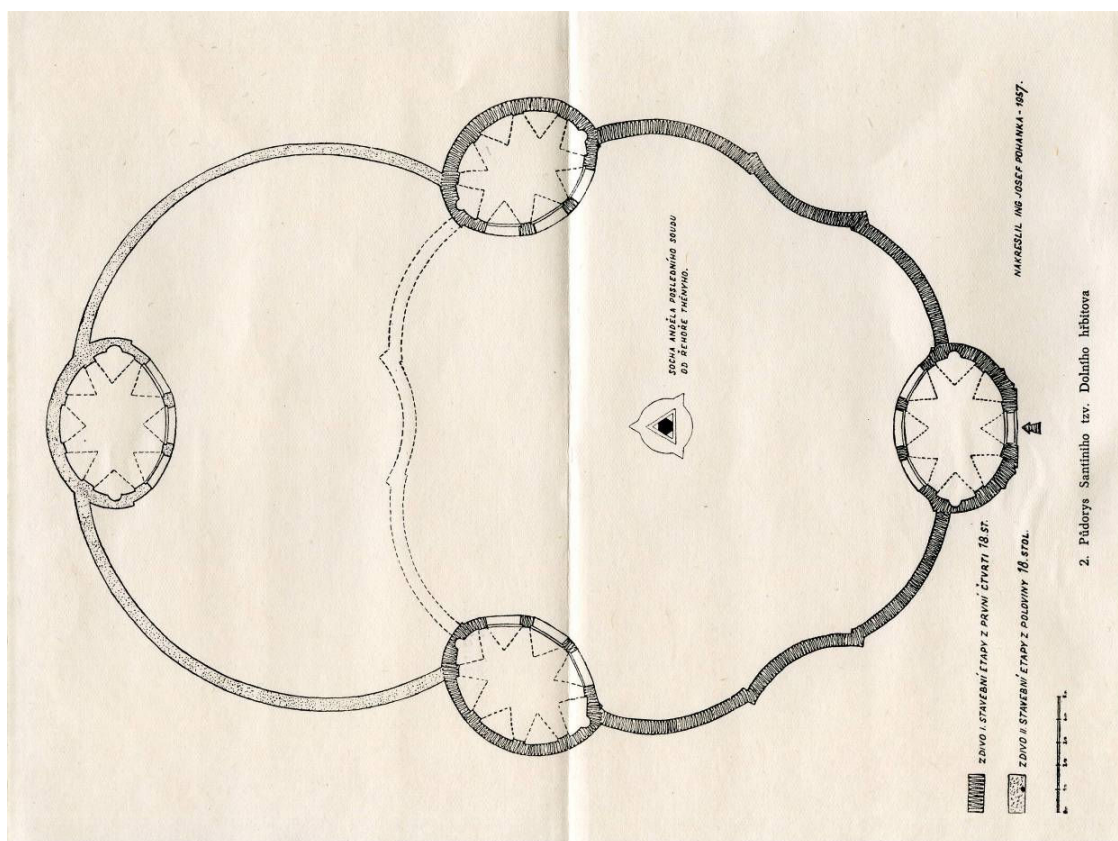
č. 10. v roce 1972: dětská hračka- keramická
plastika koníčka.

č. 11. Archeologický výzkum na Starém městě v roce 1972, zemnice vysunutá před řadu
domů.

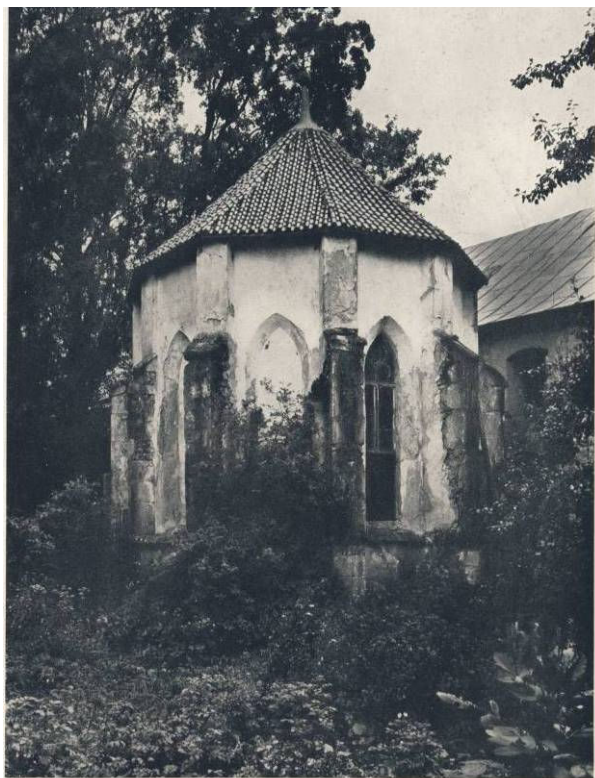
č. 12. Púdorys Dolného hřbitova.

č. 13. Dolní hřbitov.

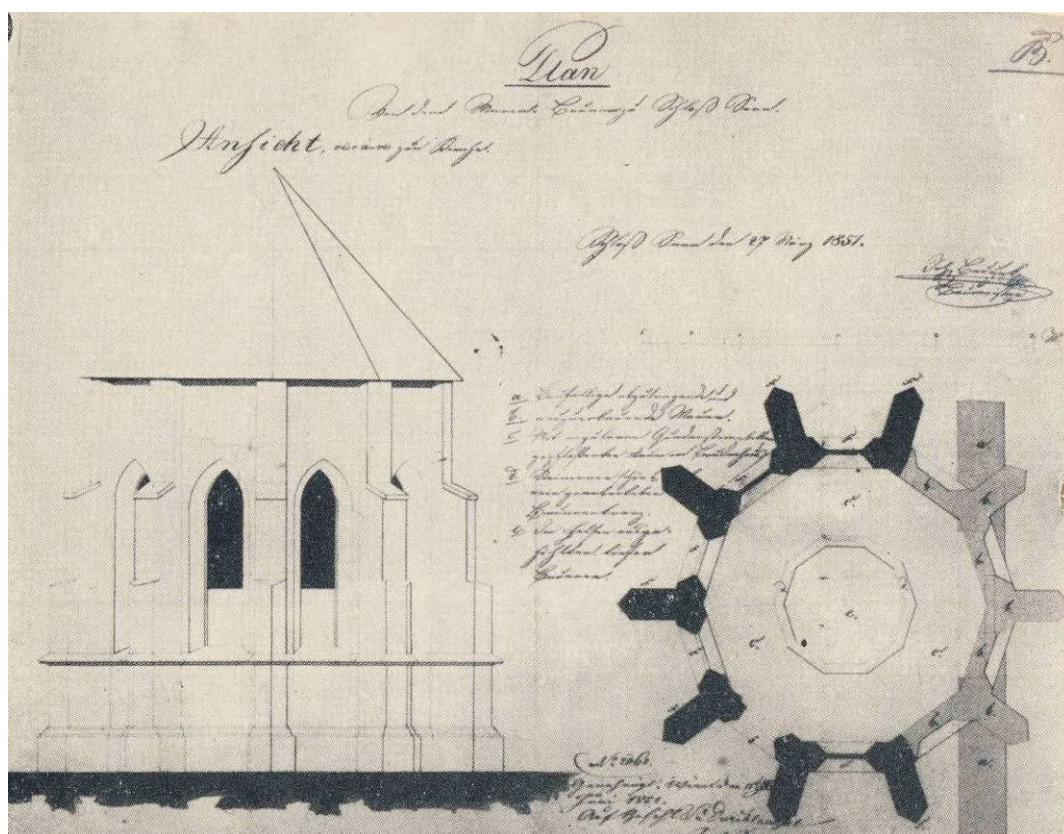
č. 14. Studniční kaple od severovýchodu v roce 1973.

č. 15. Studniční kaple v roce 2009.

č. 16. Plán stavitele Boučka na úpravu Studniční kaple z roku 1851.

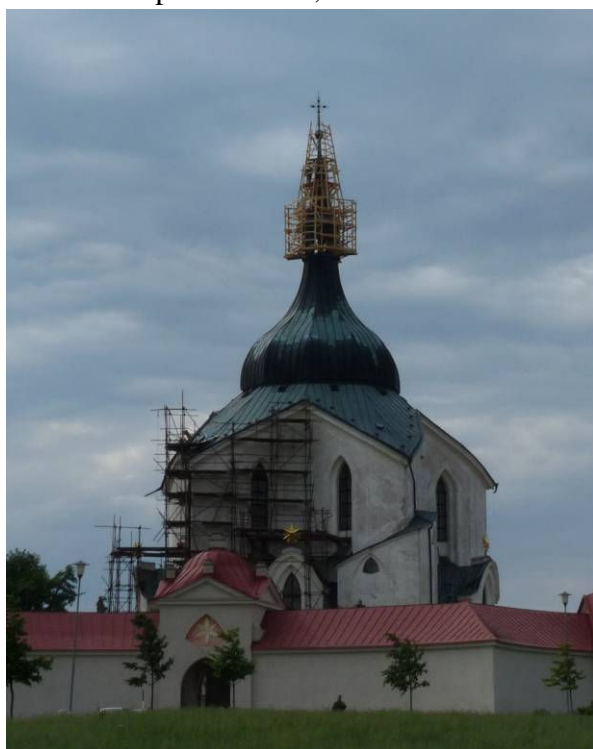
č. 17. Bazilika Navštívení Panny Marie v areálu kláštera v roce 2009.

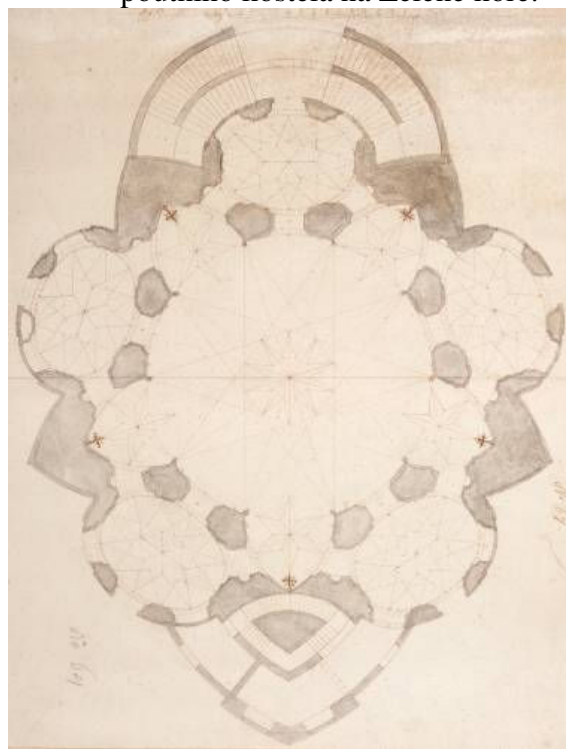
č. 18 Kostelík Nejsvětější Trojice

č. 19. Kostel na Zelené hoře zasvěcen sv. Janu Nepomuckému, v roce 2009.

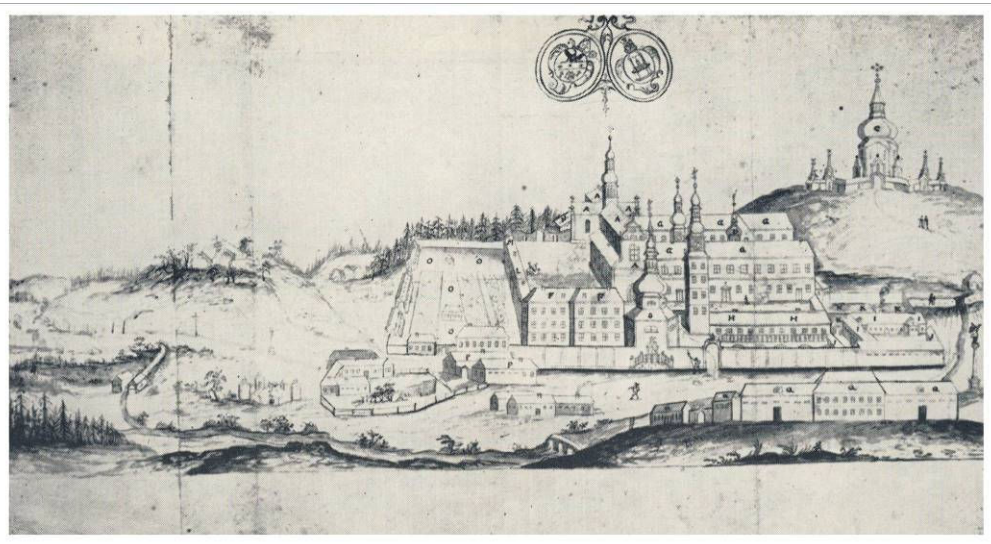
č. 20. Plány J. B. Santiniho na stavbu poutního kostela na Zelené hoře.

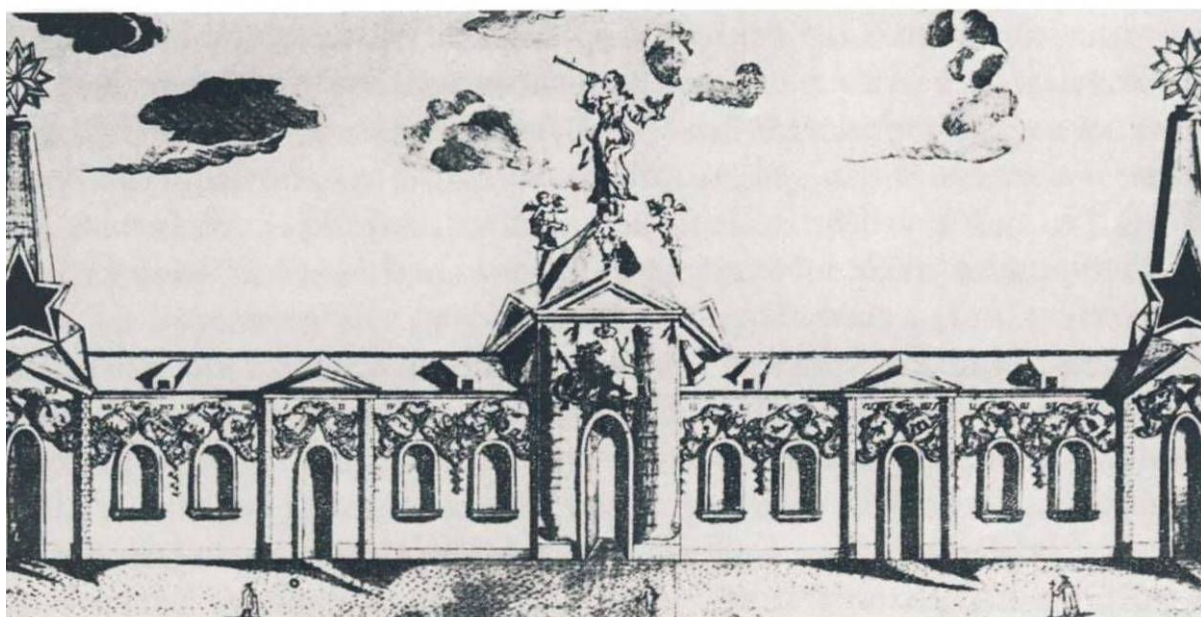
č. 21. Žďárský klášter a Zelené hora podle Gutweinovy rytiny z roku 1723.

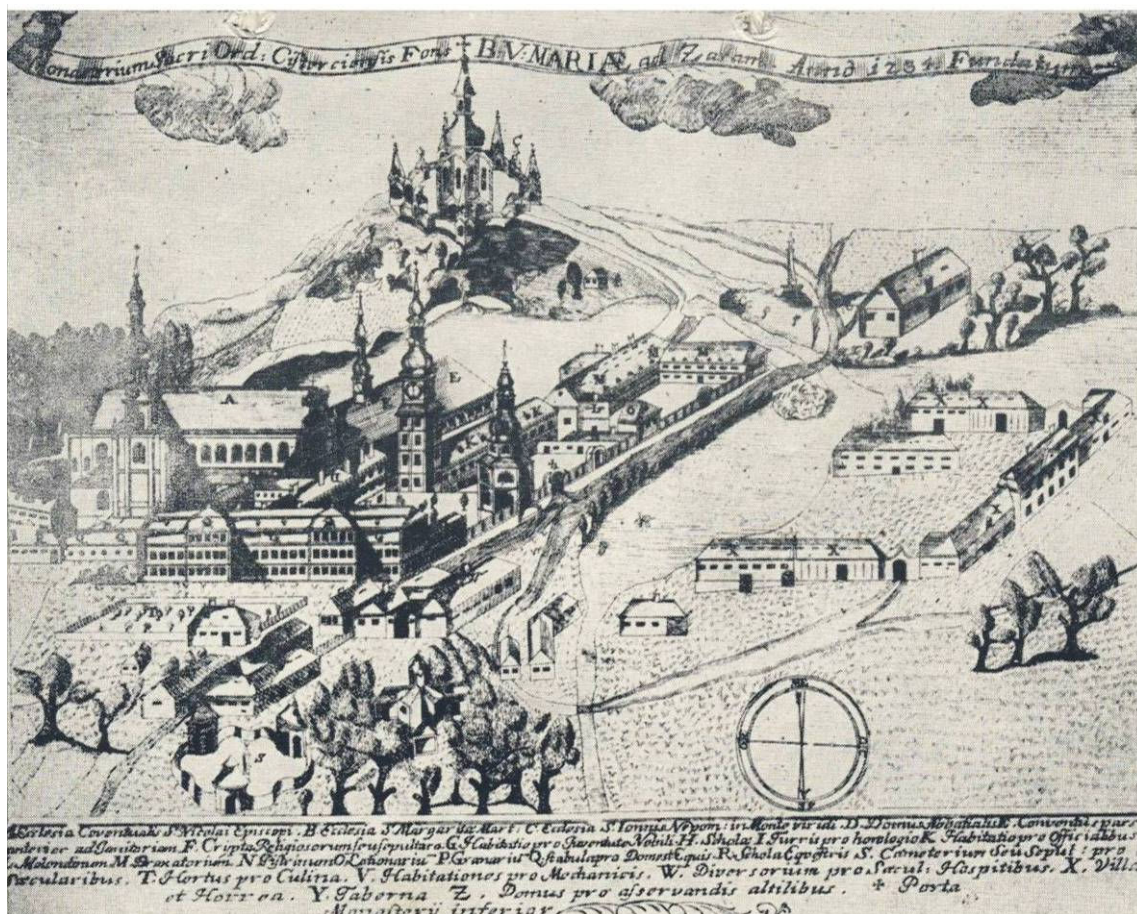
č. 22. Anonymní tužková kresba ze sbírky Hoferiana z let 1722 - 1727 zachycující žďárský klášter a Zelenou horu.

č. 23. Rytina A. I. Mansfelda z roku 1730, která detailně zachycuje původní výzdobu ambitů.

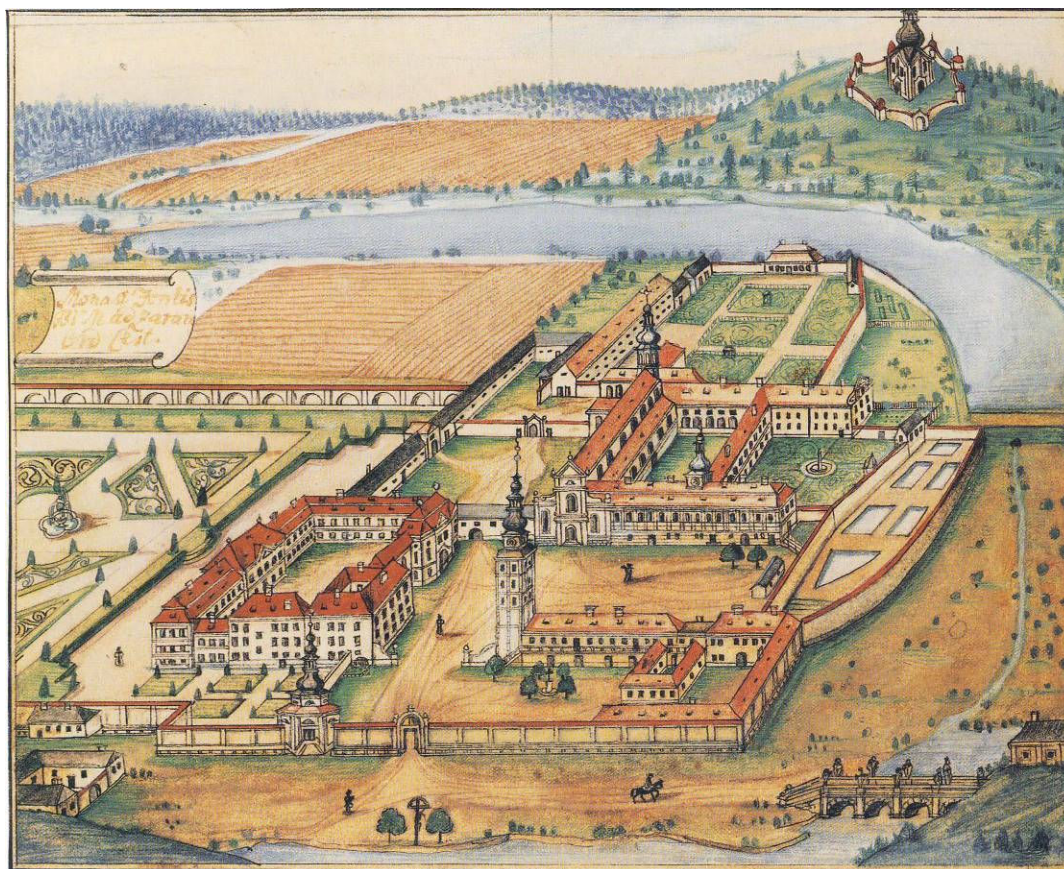
č. 24. Mědiryt F. Witinhofera z Křižanova vznikl kolem roku 1734 a zachycuje celý klášterní areál a poutní kostel.

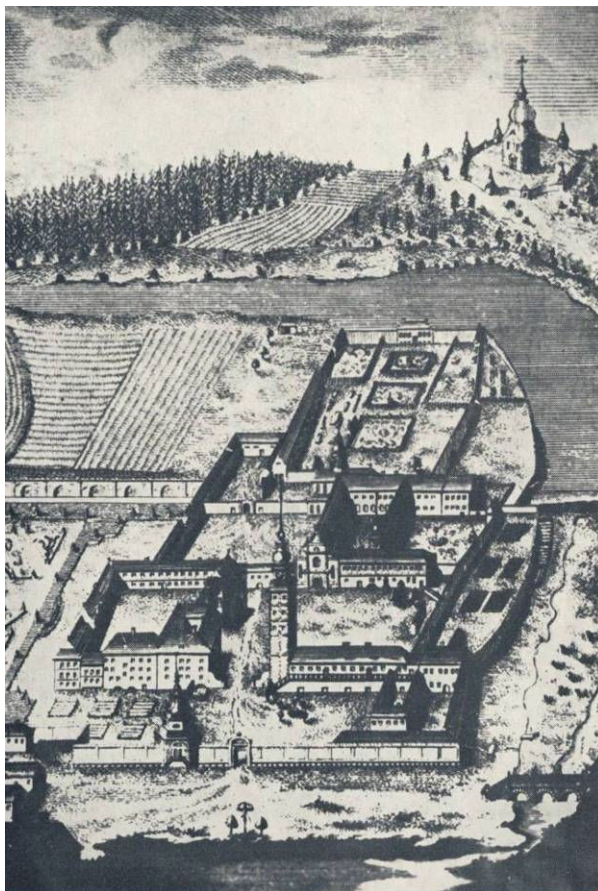
č. 25. Kresba neznámého vojáka z roku 1742 zachycující Zelenou horu.

č. 26. Kolorovaná perokresba žďárského zámku z 2. poloviny 18. století.

č. 27. Rytina J. Berky z 80.let 18. století.

č. 28. Poutní obrázek žďárského kláštera z 80. let 18. století.

č. 29. Konírny šlechtické akademie v roce 1973.

č. 30. Konírny šlechtické akademie v roce 2009.

č. 31. Cukrárna u Tří hvězd v roce 2009.

č. 32. Hospodářský dvůr Lyra.

č. 33. Prelatura v roce 2009.

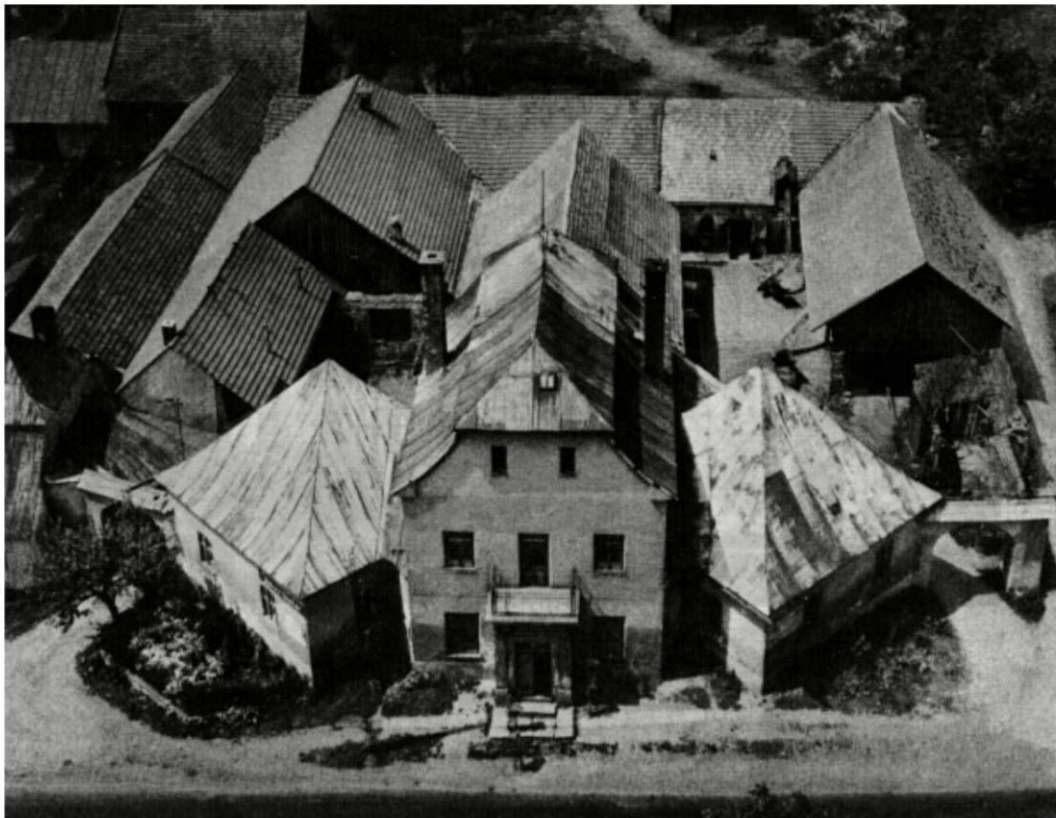
č. 34. Nejstarší dochovaná fotografie panského hostince z přelomu 19. a 20. století

č. 35. Fotografie dokumentující podobu hostince z roku 1925.

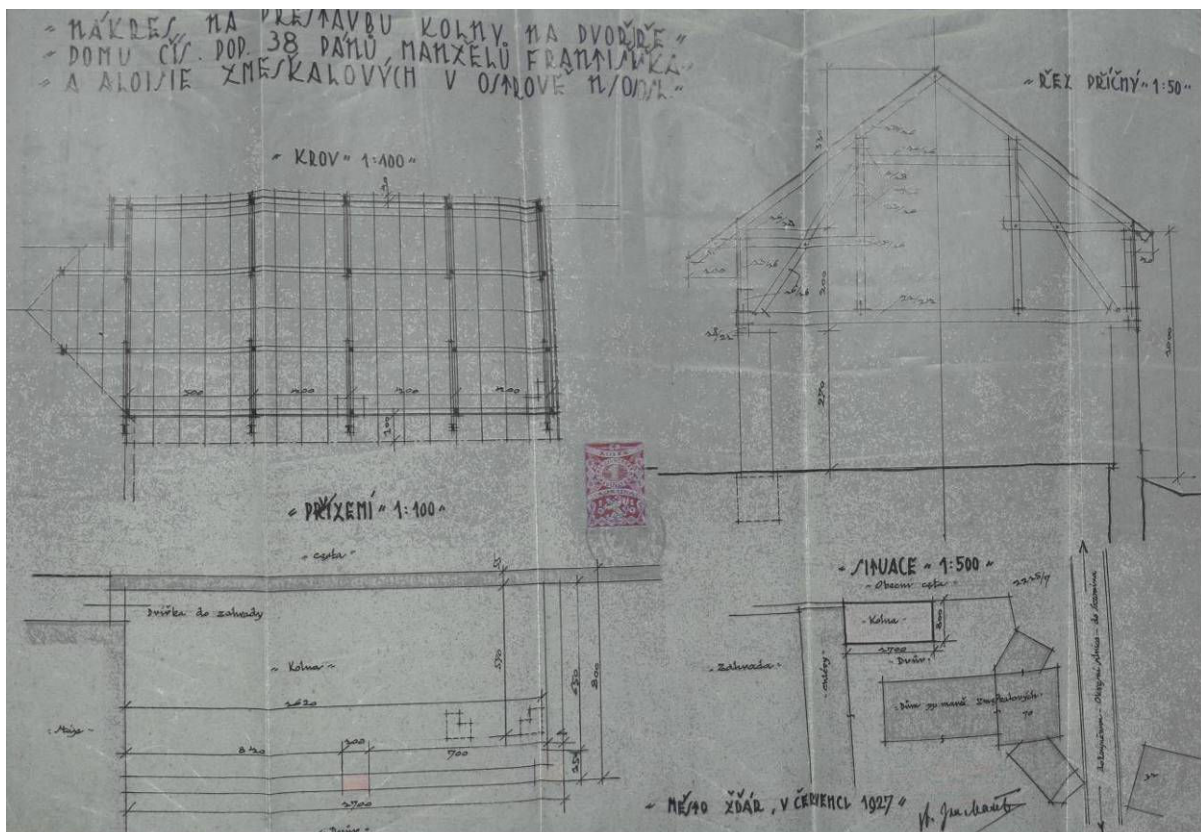
č. 36. Podoba hostince a přiléhajících hospodářských budov z roku 1960.

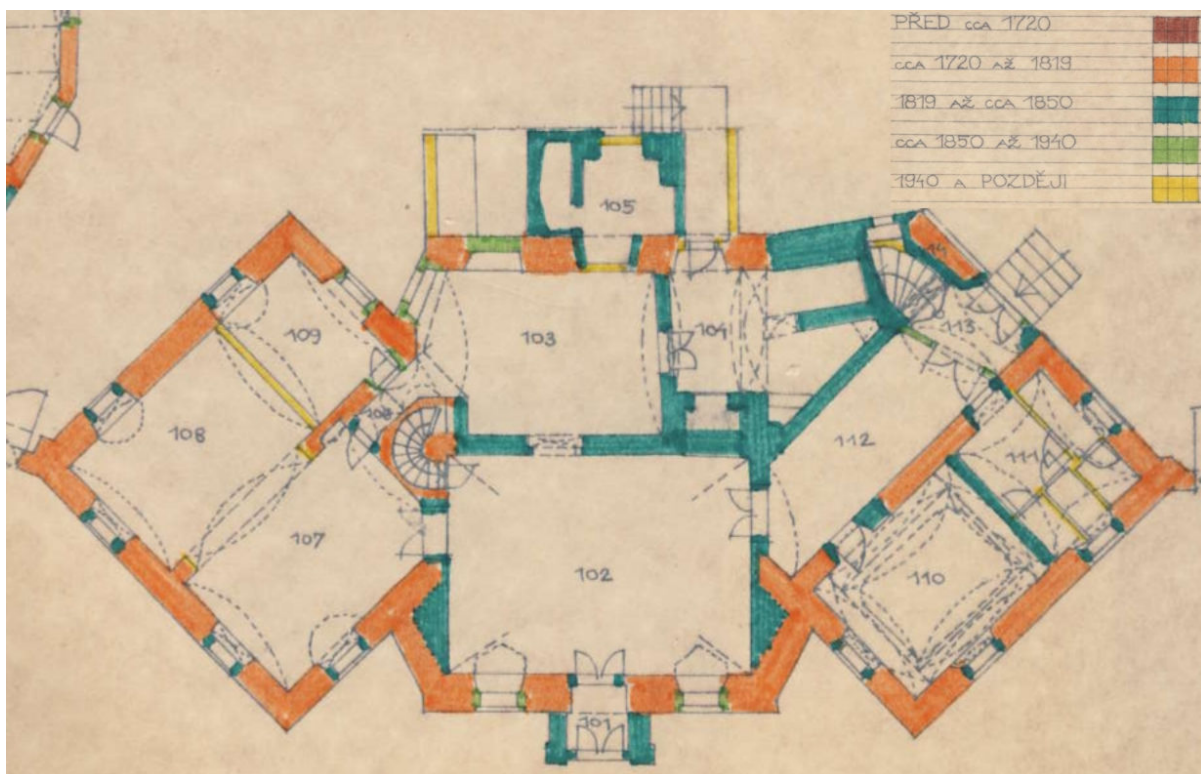
č. 37. Zchátralý hostinec v roce 1997.

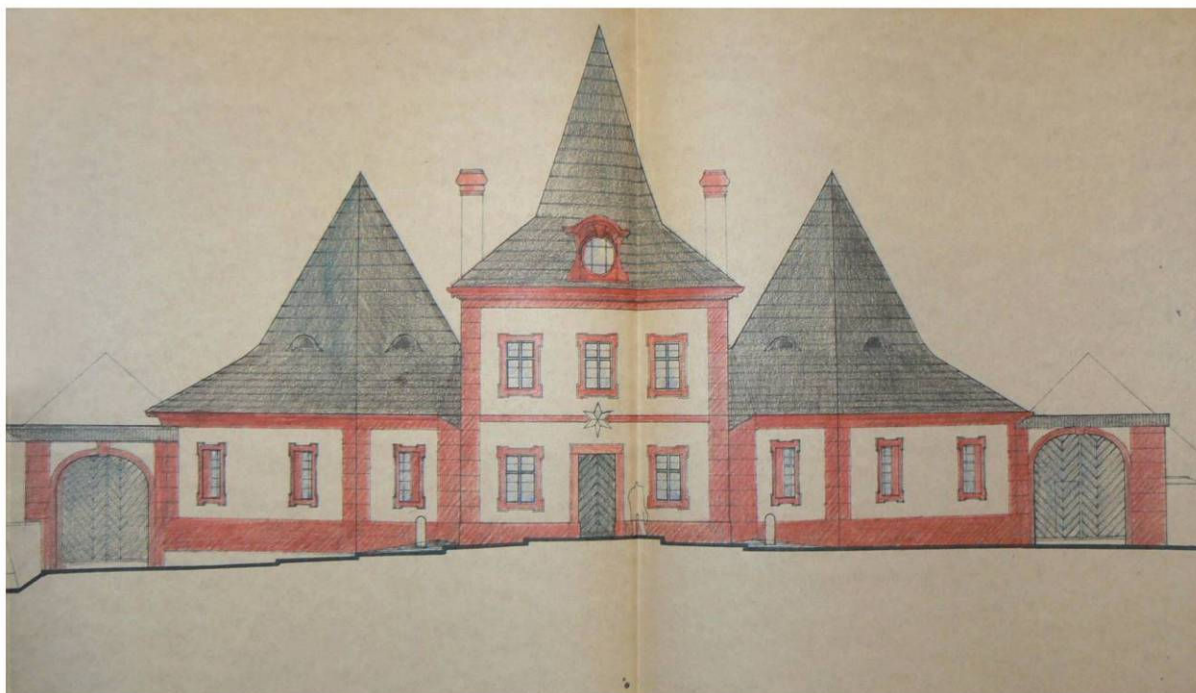
č. 38. Návrh na přestavbu jedné z hospodářských budov ve dvoře.

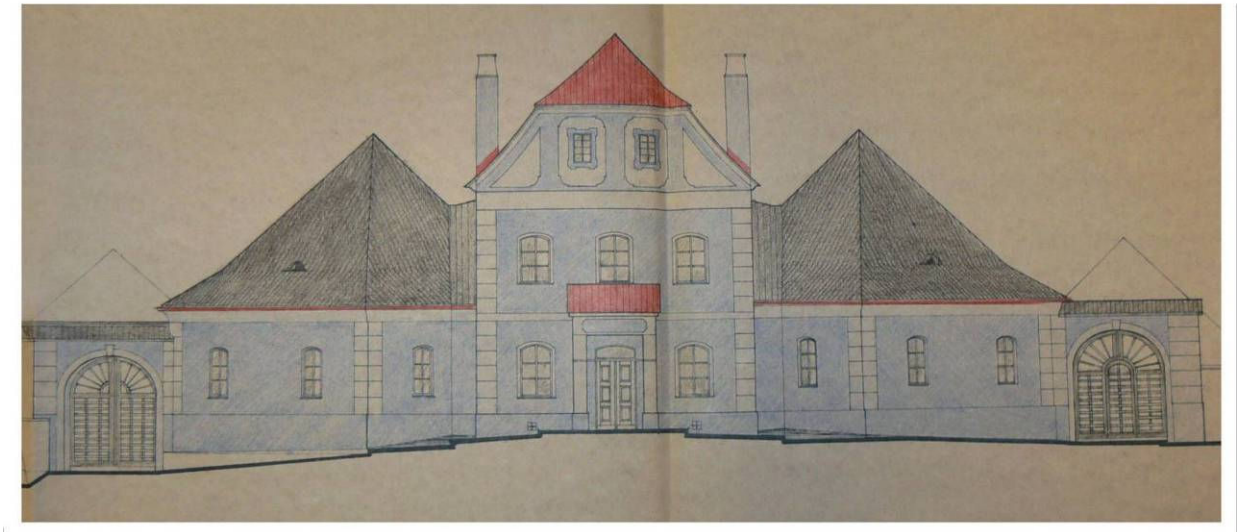
č. 39. První stavebně- historický průzkum, který provedl Ing. arch. Zdeněk Chudárek v roce 1987.

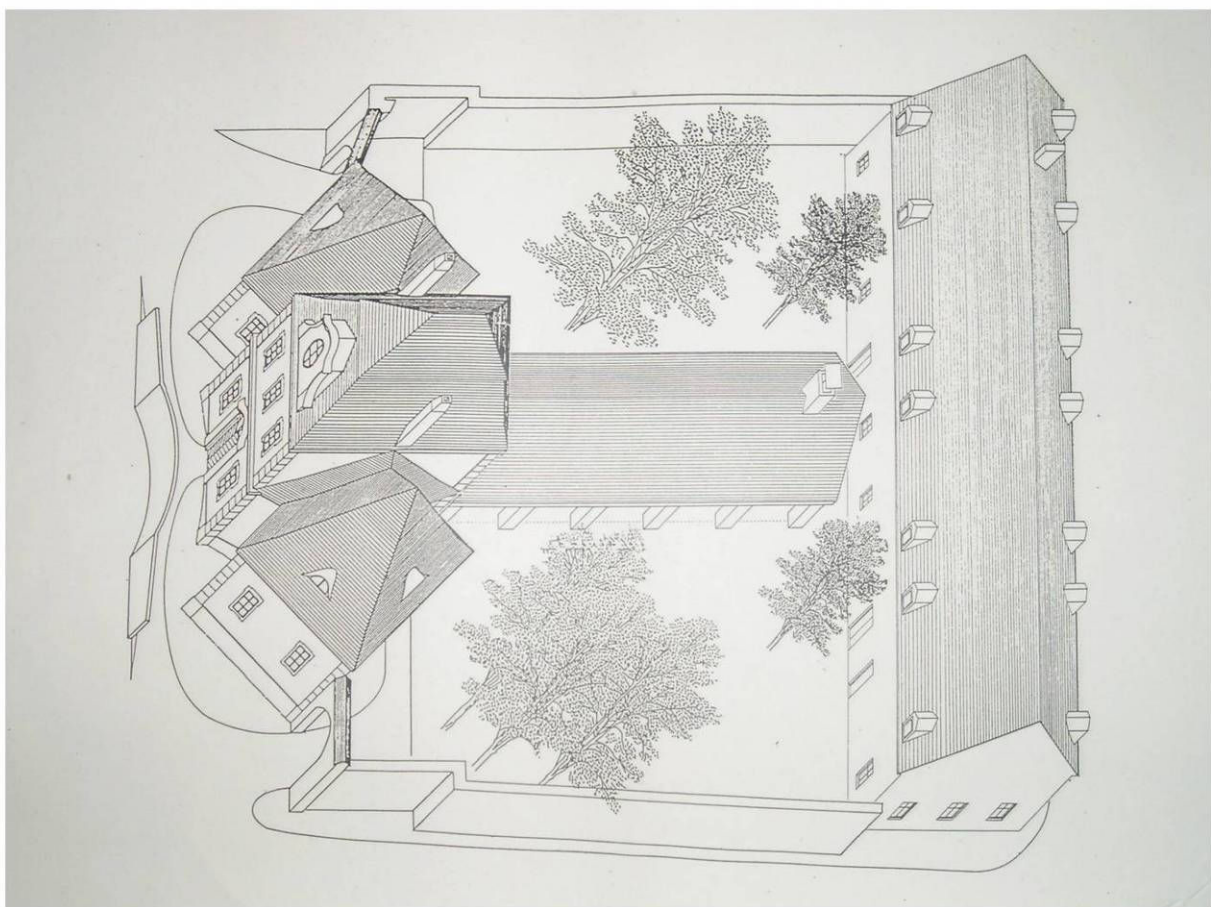
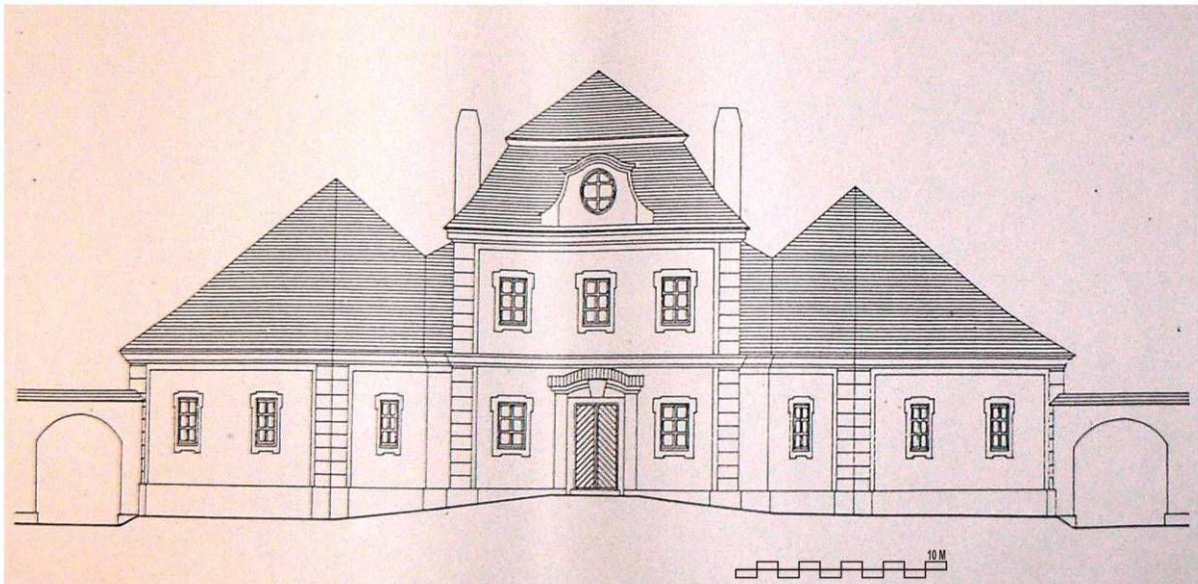
č. 40. Barokní podoba hostince, dle plánů z roku 1987 pro MNV Ostrov nad Oslavou.

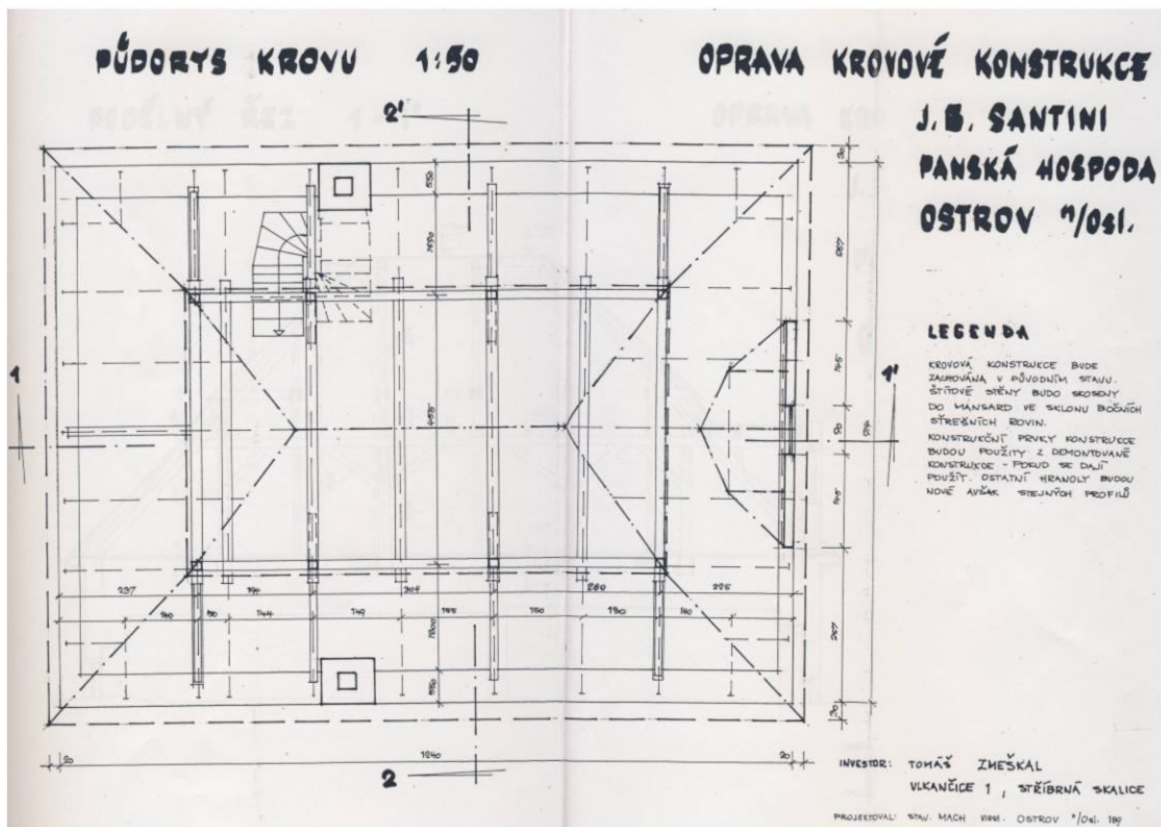
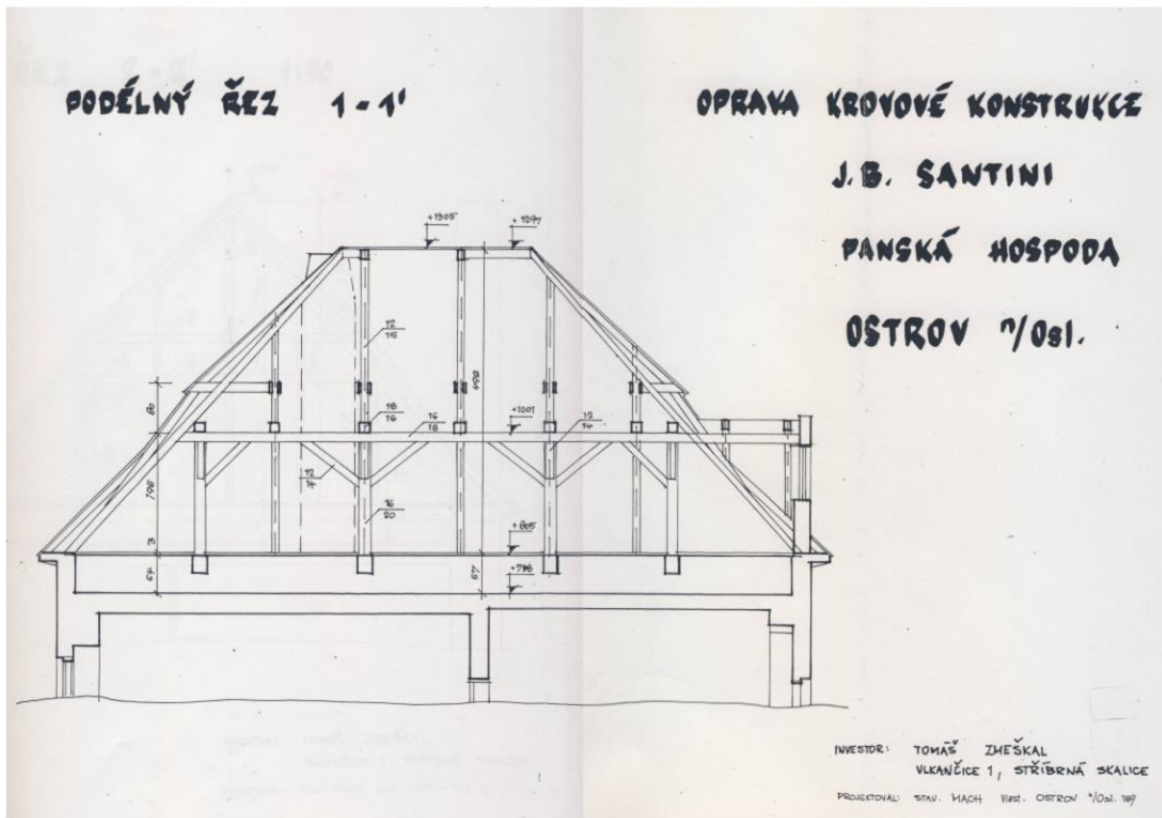
č. 41. Klasicistní podoba hostince dle plánů z roku 1987 pro MNV Ostrov nad Oslavou.

č. 42. Projekt Jan Blažej Santini Aichl- Panská hospoda 1720 zpracovaného Atelierem D.R.N.H.v.s.o.

č. 43. Projekt na opravu krovů z roku 1994.

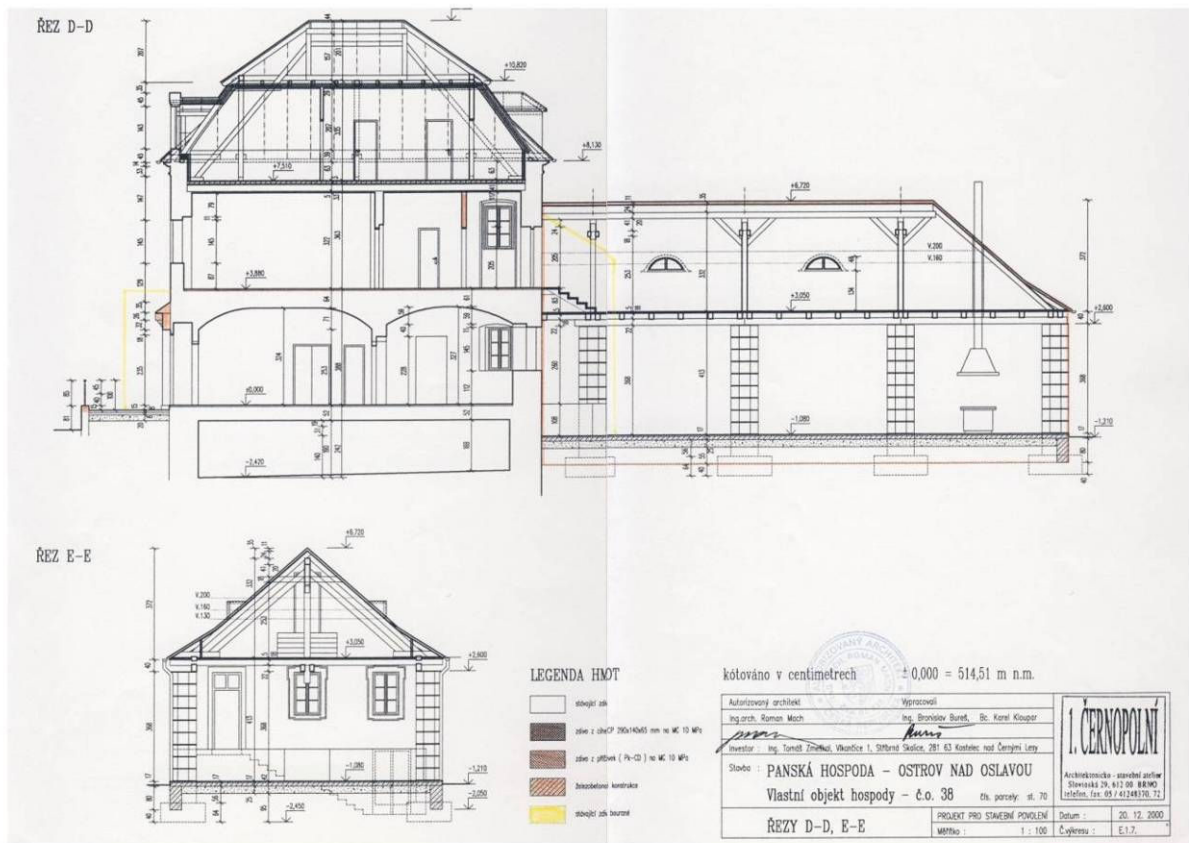
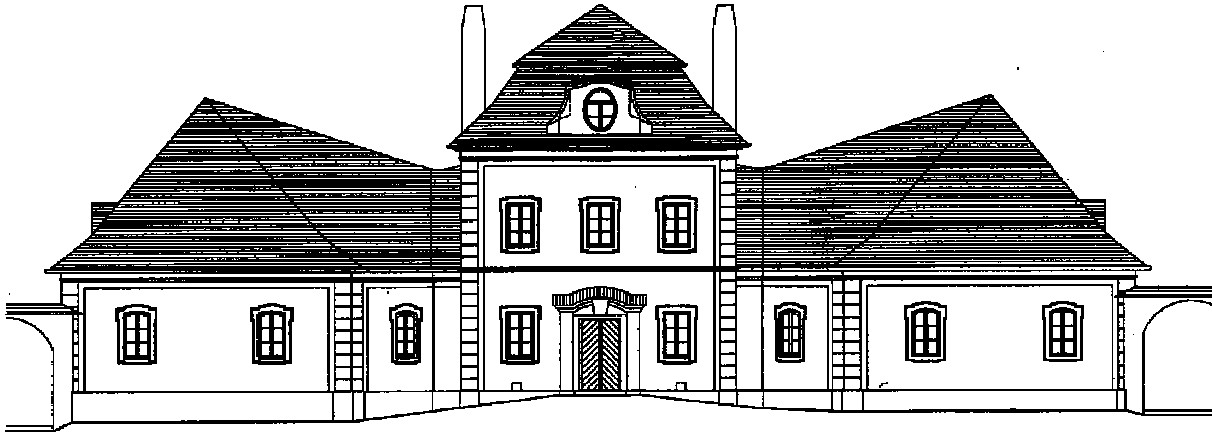
č. 44. Opravy v roce 1999 na středním traktu.

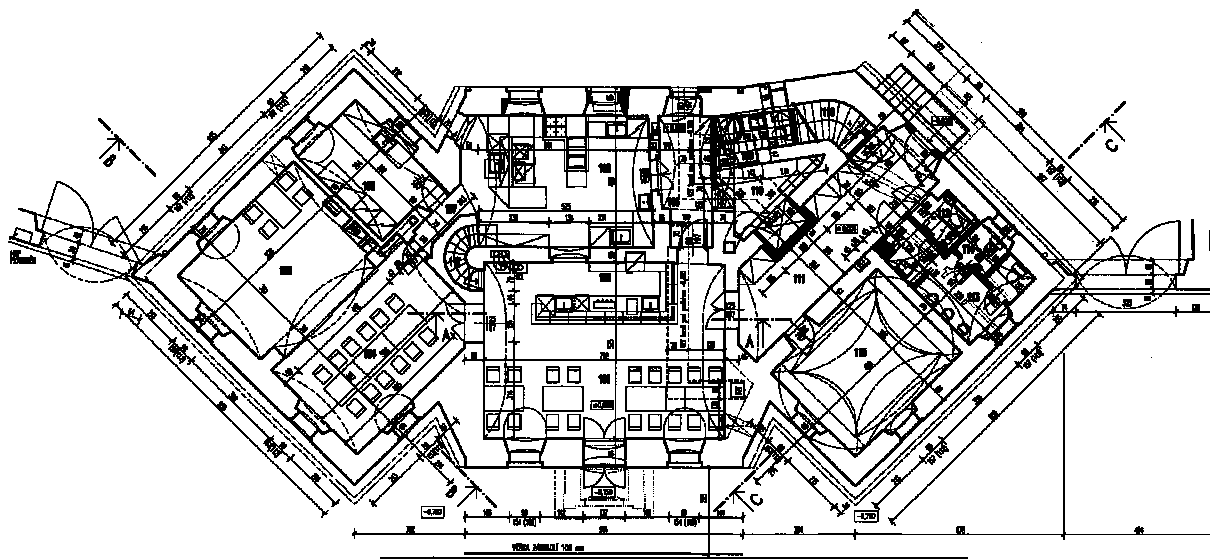
č. 45. Opravy z roku 2000 na jižním křídle.

č. 46. Nejaktuálnější projekt na opravy objektu pochází z roku 2000 a vytvořila ho architektonicko - stavební projektová kancelář 1. ČERNOPOLNÍ s.r.o.

Nejaktuálnější projekt na opravy objektu pochází z roku 2000 a vytvořila ho architektonicko - stavební projektová kancelář I. ČERNOPOLNÍ s.r.o.

č. 47. Opravy z roku 2001 na severním křídle.

č. 48. Stav hostince v roce 2002.

č. 49. Opravy interiéru v roce 2004, podkroví.

č. 50. Oprava jižního křídla v roce 2005.

č. 51. Oprava kuchyně v roce 2006.

č. 52. Podoba hostince v roce 2009.

č. 53. Nejstarší dochované fotografie, není přesně datováno, předpokládám přelom 19. a 20. století.

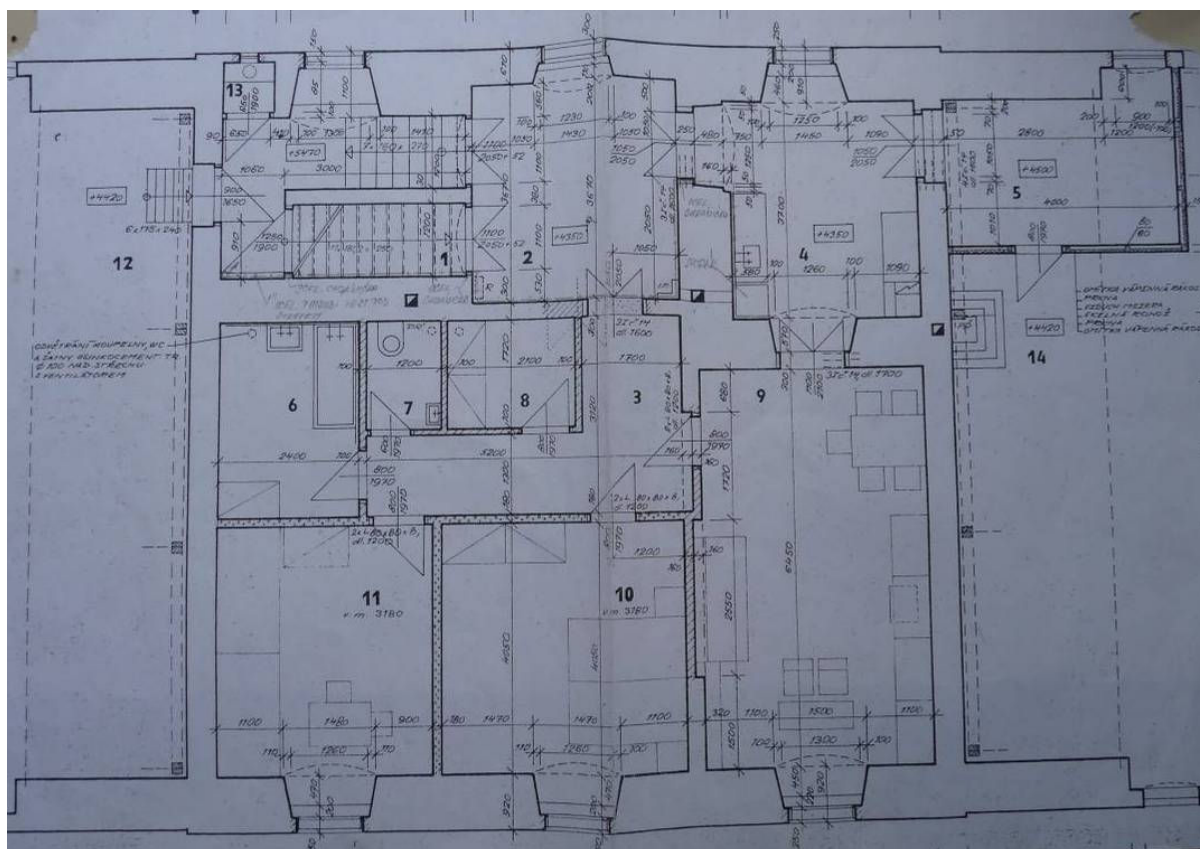
č. 54. Fotografie ze 70. let 20. století.

č. 55. Fotografie z roku 1982.

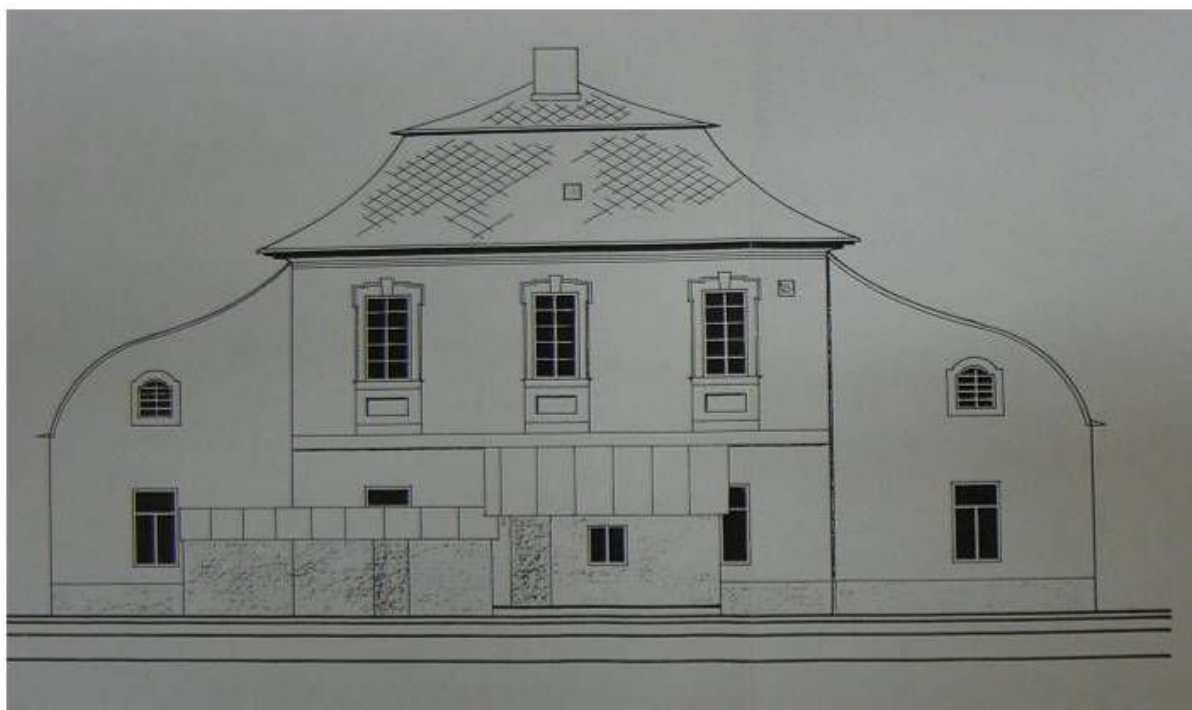
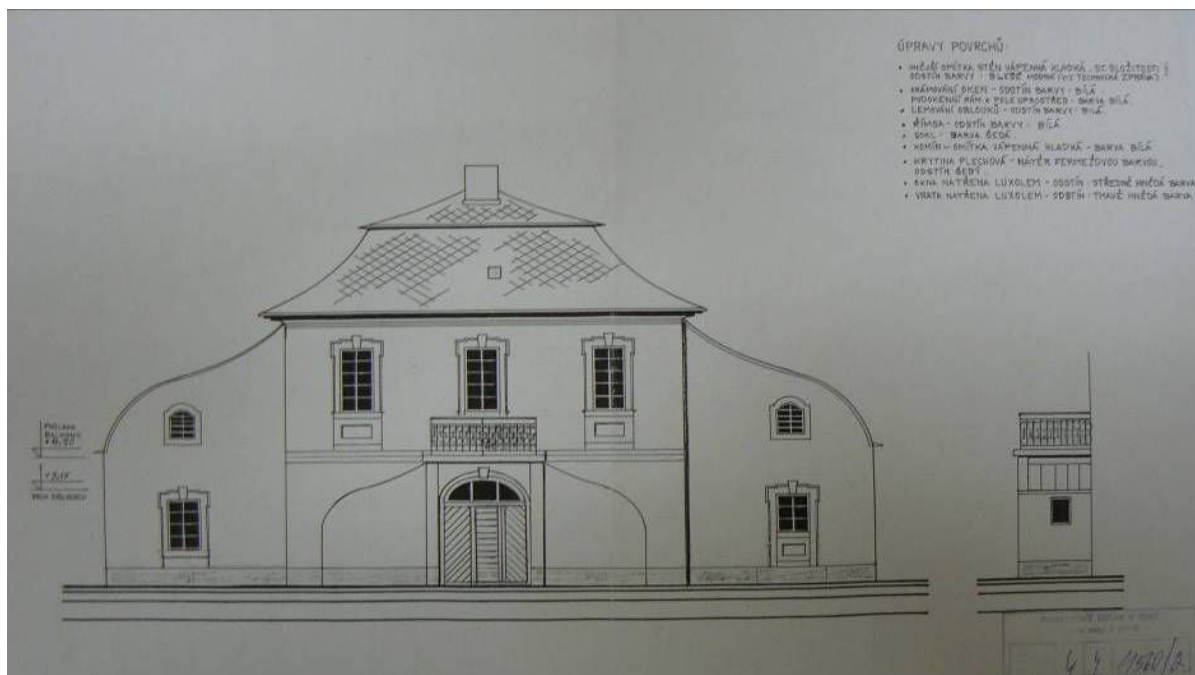
č. 56. Přestavba prvního podlaží na byt v roce 1983.

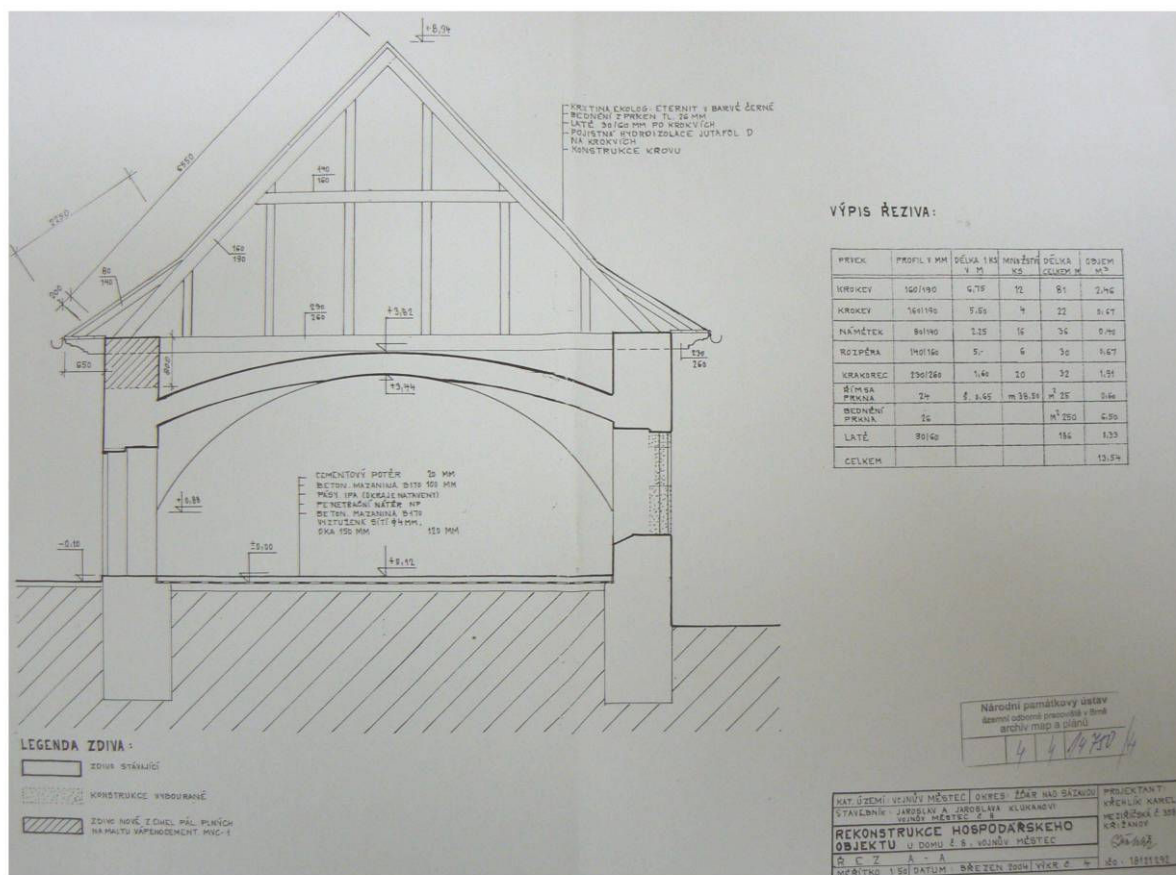
č. 57. Podoba sociálního přístavku v roce 1992.

č. 58. Plány na přestavbu sociálního přístavku z roku 1996.

č. 59. Plány na opravu hospodářských budov z roku 2004.

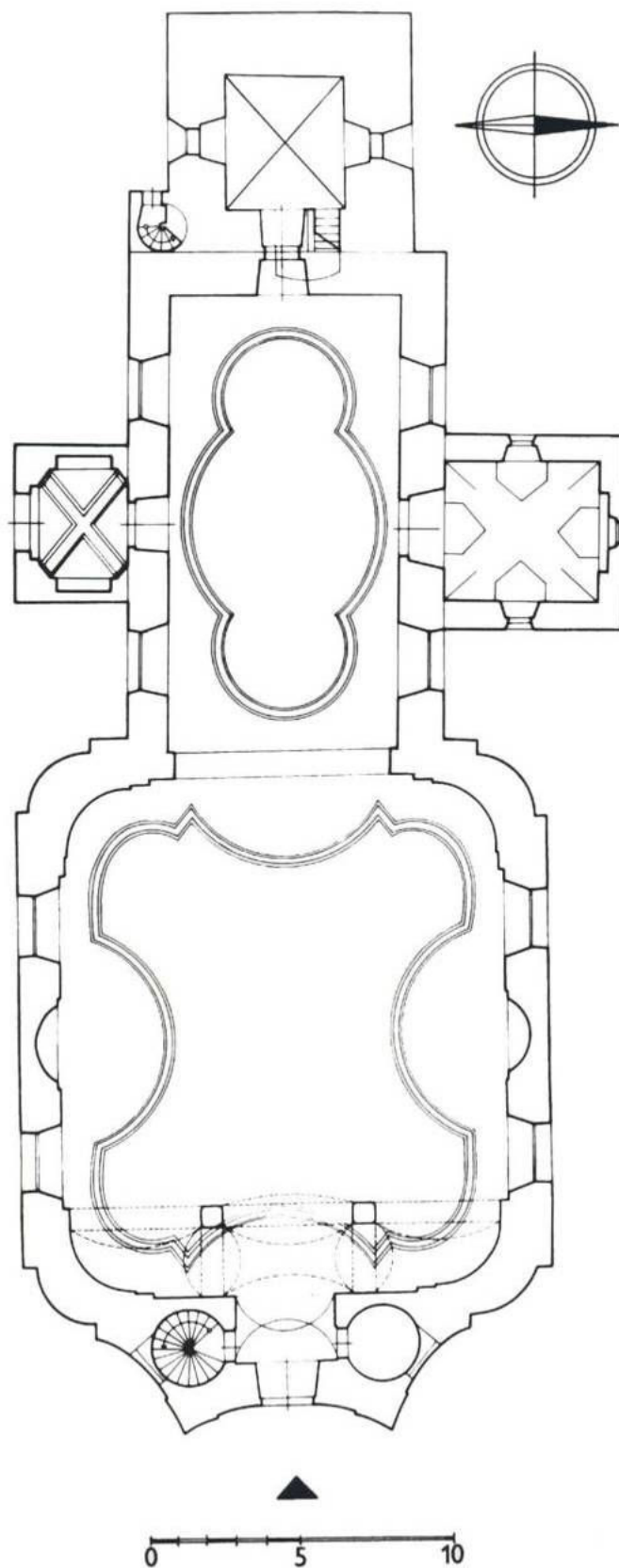
č. 60. Podoba hostince v roce 2009.

Podoba hostince v roce 2009.

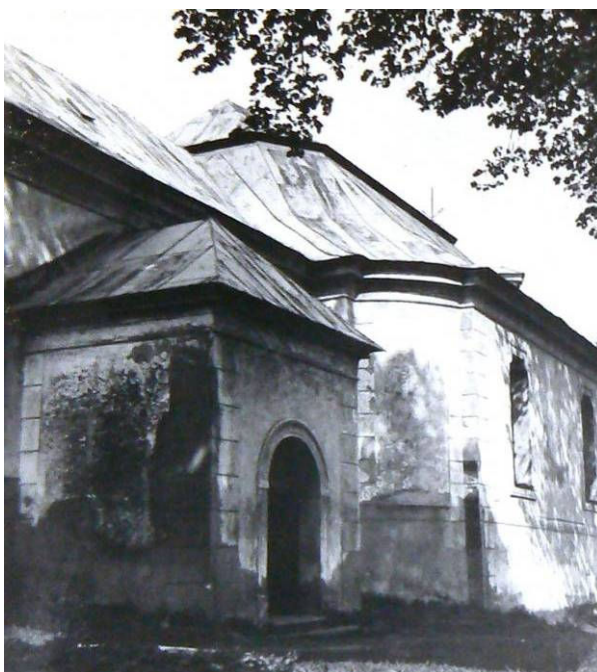

č. 61. Půdorys kostela sv. Petra a Pavla v Horní Bobrové.

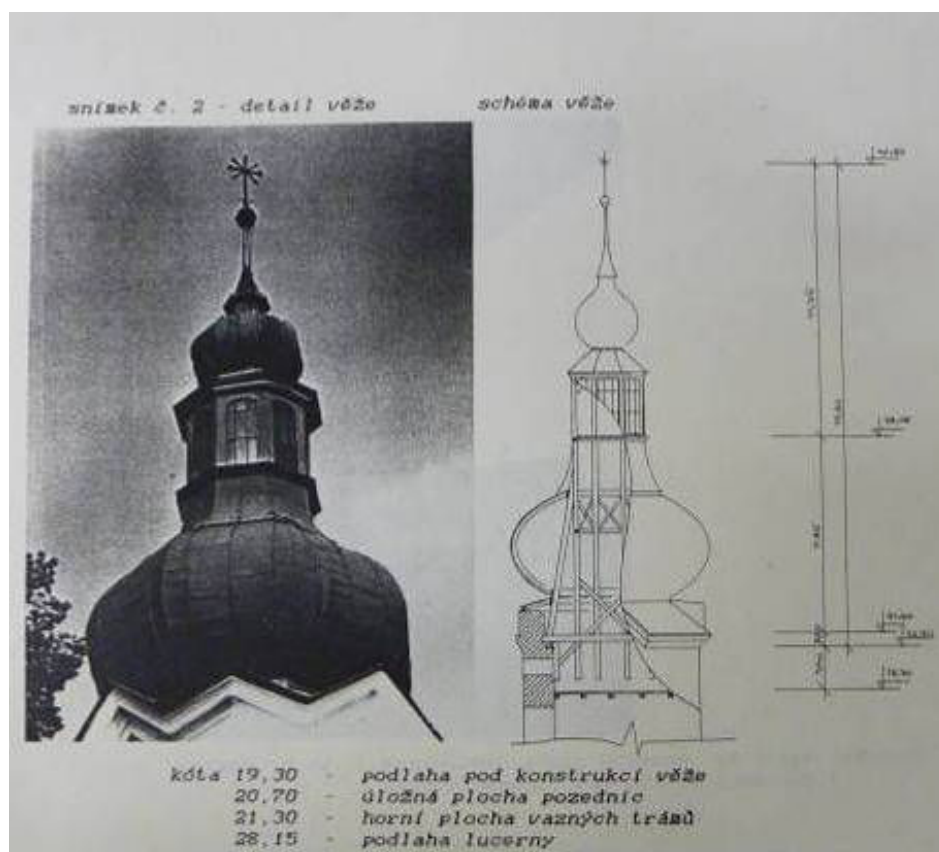

Kostel sv. Petra a Pavla v Horní Bobrové

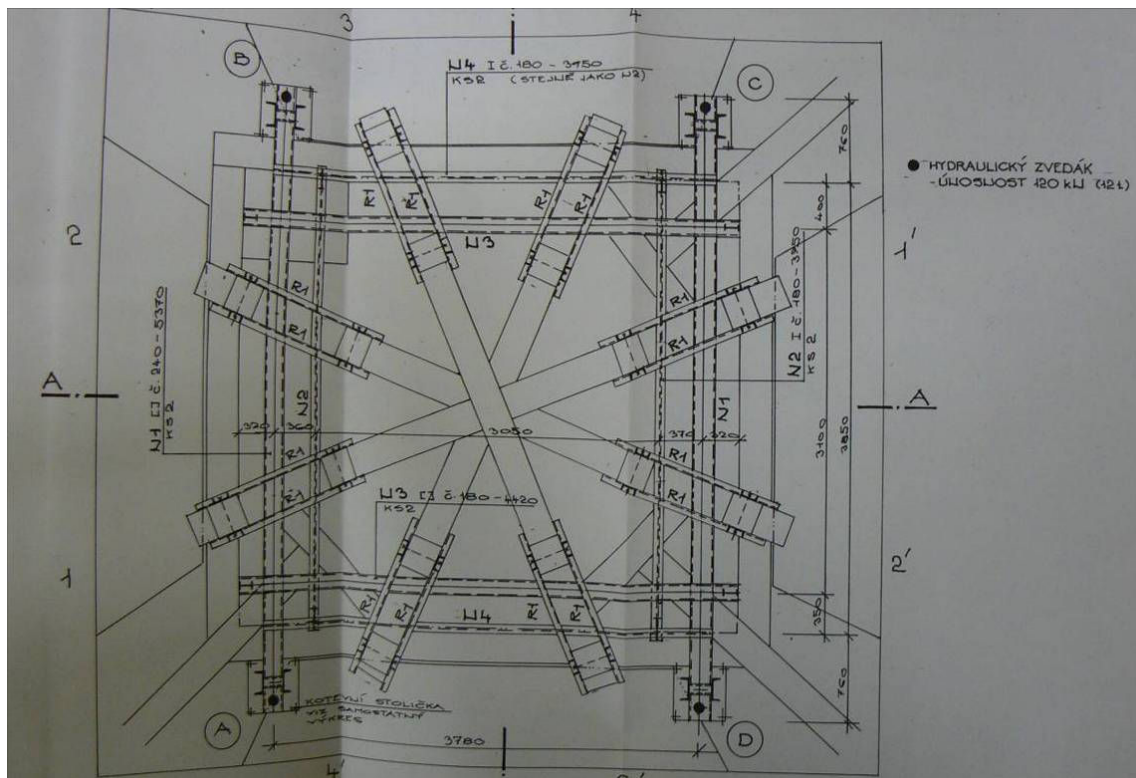
č. 62. Podoba kostela v roce 1963.

č. 63. Projekt na opravu věže z roku 1993.

Projekt na opravu věže z roku 1993.

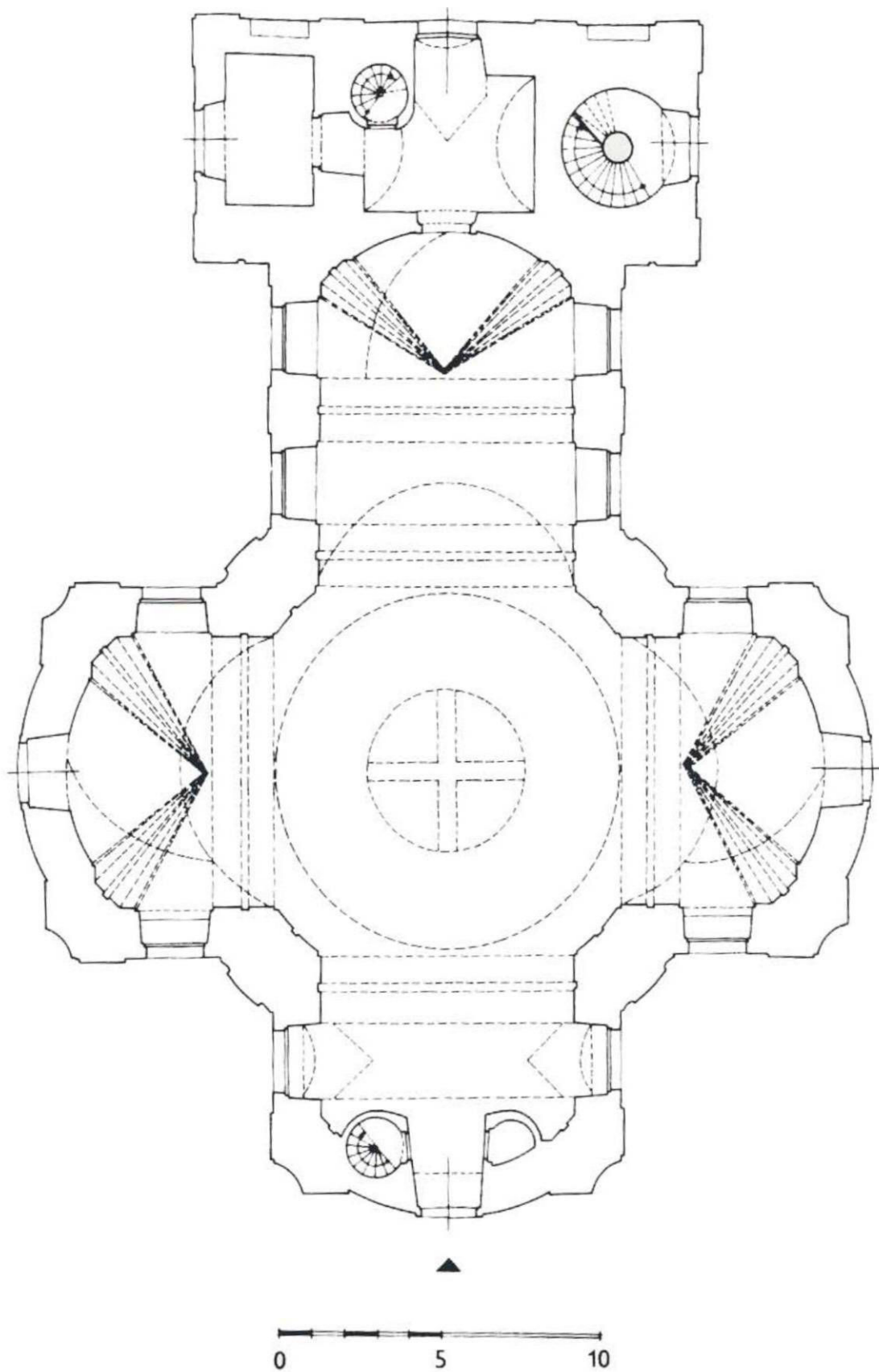
č. 64. Podoba kostela v roce 2009.

Podoba kostela v roce 2009.

č. 65. Půdorys kostela sv. Václava ve Zvoli.

č. 66. První postranní oltář tvoří vysoký dřevěný kříž, u jehož paty stojí socha Panny Marie Bolestné a po jeho stranách sochy sv. Máří Magdalény a sv. Jana Evangelisty.

č. 67. Druhý postranní oltář znázorňující svatou rodinu. Po stranách se nacházejí sošky sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty.

č. 68. Na třetím postranním oltáři je vyobrazena rodina Panny Marie a po stranách stojí sochy sv. Zachariáše a sv. Alžběty.

č. 69. Oprava věží v letech 1965 – 1966.

č. 70. Fasáda byla v roce 1970 otlučena až na rezné zdivo.

č. 71. Opravy střechy v roce 1983.

Opravy střechy v roce 1983.

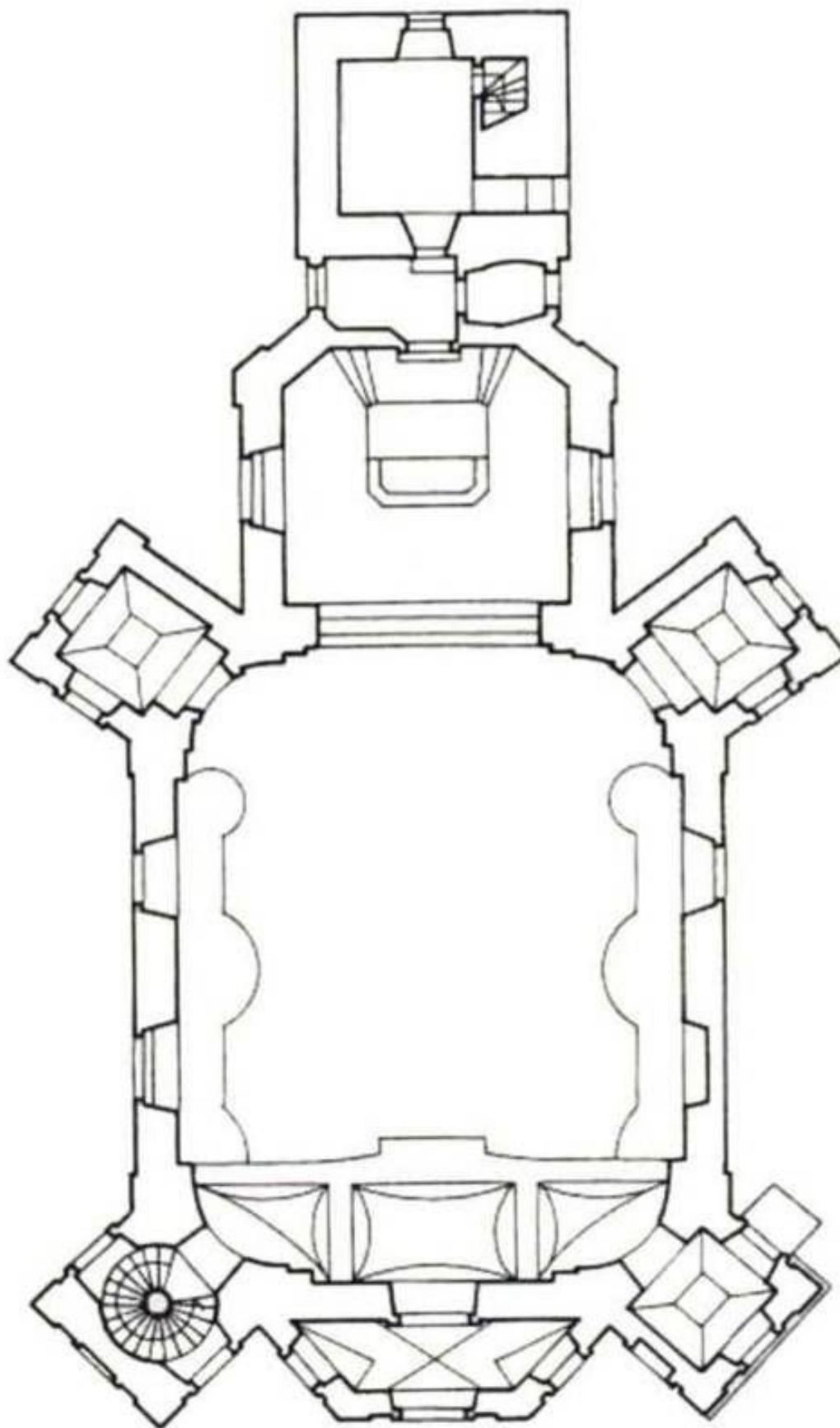
č. 72. Sjednocení střešních nátěrů (před a po) po roce 2002.

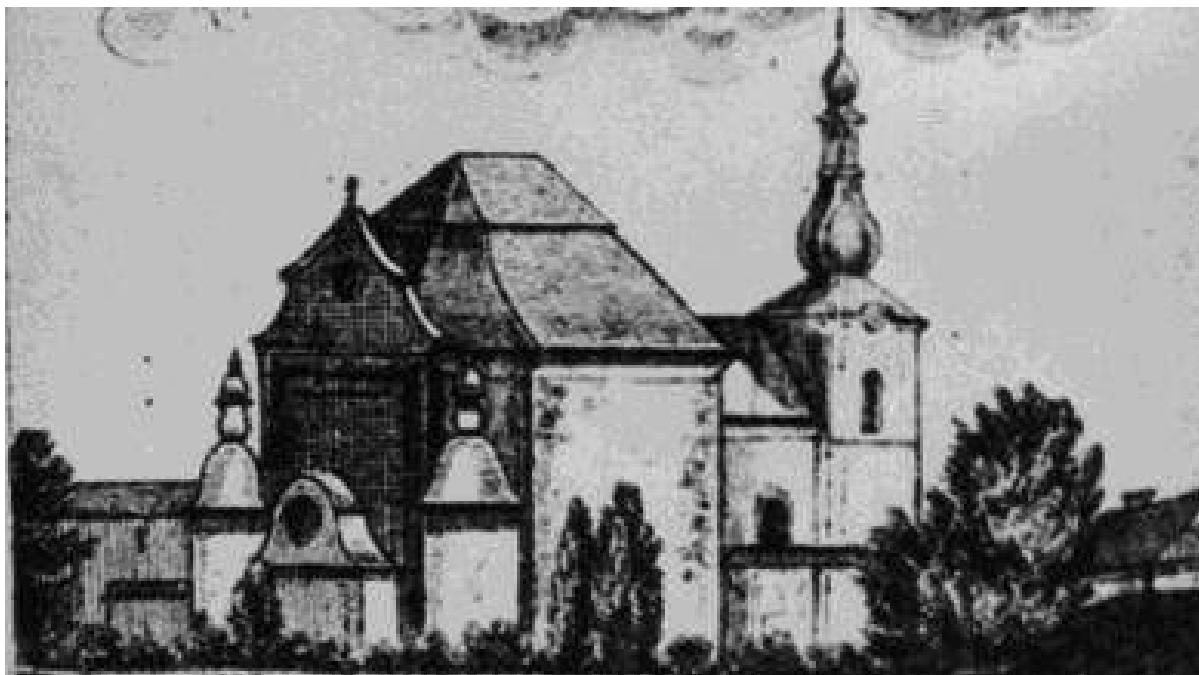
č. 73. Podoba kostela v roce 2009.

č. 74. Půdorys kostela Navštívení Panny Marie v Obyčtově.

č. 75. Vyobrazení kostela z roku 1846, na kterém je patrné, že původní tvar věže byl o něco užší a vyšší.

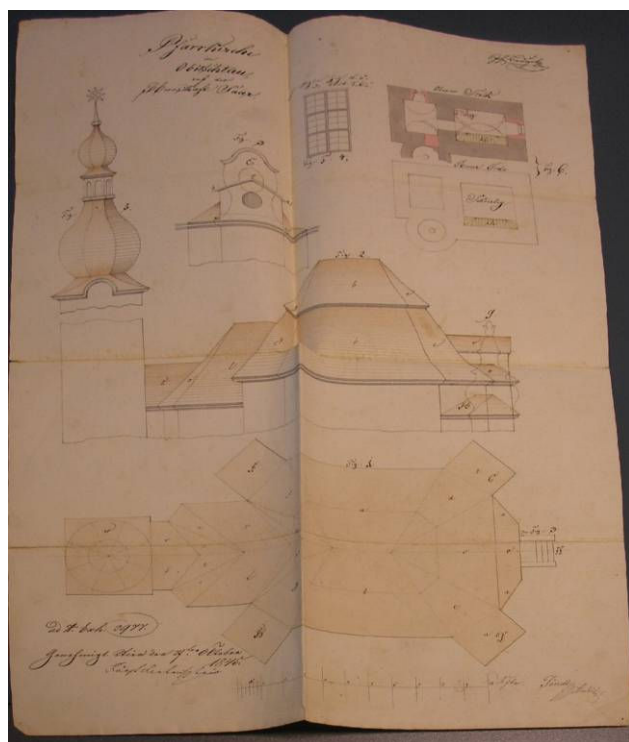
č. 76. Po roce 1888 byla podle plánů architekta Aleše Linsbauera z Hodiškova vystavěna nová helma věže, která měla klasicistní tvar.

č. 77. Původní dřevěný kůr byl v roce 1810 stržen a místo něj vystavěn zděný hudební, který byl pouze v zadní části lodi.

č. 78. Plány obyčtovského kostela z roku 1845.

č. 79. Při požáru v roce 1907 shořely krovy kostela.

č. 80. Stavba nového krovu na věži po roce 1907.

č. 81. Podoba věže v roce 2008.

č. 82. Aktuální podoba kůru, který byl obnoven v roce 1967 podle návrhu brněnského architekta Augustina Žlábka, z této doby pochází také varhanní skříň.

č. 83. Obraz sv. Josefa v pravé boční kapli u presbytáře.

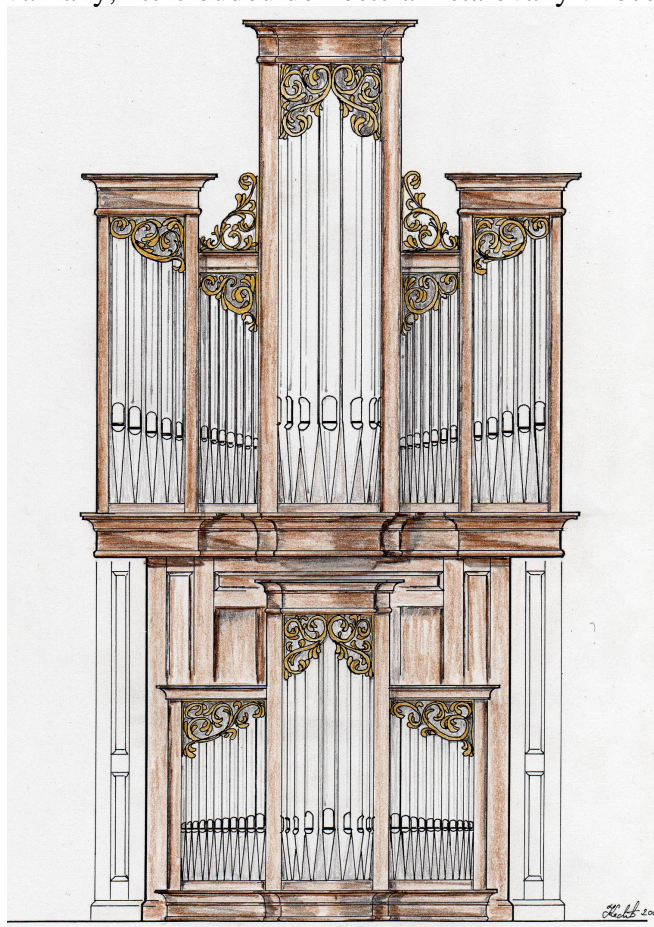
č. 84. Podoba kostela v roce 2009.

Podoba kostela v roce 2009.

č. 85. Návrh na nové varhany, které budou do kostela instalovány v roce 2111.

č. 86. Podoba Santiniho expozice, která byla otevřena od roku 1973 do konce 20. století.

č. 87. Model žďárského kláštera a jeho okolí z druhé poloviny 18. století.

č. 88. Model návrhu podoby klášterního areálu z poloviny 18. století ve Křtinách, který nebyl nikdy dokončen.

č. 89. Model kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ještě se svými původními obelisky a výzdobou.

XIX. Tabulková příloha

tabulka č. 1. Inventář skvostů a jiných předmětů při chrámu P. ve Zvole v roce 1881.

Zdroj: Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, kart.č.8, inv.č.45.

tabulka č. 2. Inventář předmětů farního chrámu Páně z roku 1896.

Zdroj: Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, kart.č.8, inv.č.45.

tabulka č. 3. Jmění kostela v roce 1896

Zdroj: Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, kart.č.8, inv.č.45.

tabulka č. 4. Inventář všech cenností a kostelních svršků obyčtovského farního kostela, které byly shledány 16. srpna 1827 a které Antonín Slama předal svému nástupci.

Zdroj: Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Antonínem Slamou kolem roku 1812, s. 53 – 56.

SOKA Žďár nad Sázavou, kart.č.8, inv.č.45.	Inventář skvostů a jiných předmětů při chrámu P. ve Zvole v roku 1881	Zbylo z roku 1880	Zbudováno v roku 1881	Zhynulo v roku 1881	Zbývá pro rok 1882
I. Ze stříbra					
1	Kalich a patena pozlacené	1	.	.	1
2	Patena k nemocným	1	.	.	1
3	Nádoba na sv. oleje	1	.	.	1
II. Z alpak. Stříbra					
4	Monstrance pozlacená	.	1	.	1
III. Z mědě					
5	Monstrance již sešlá, proto nepotřebná	.	.	1	.
6	Kalich a patena pozlacené	1	.	.	1
7	Parificalé s ostatky svatých	1	.	.	1
8	Parificalé obyčejný	1	.	.	1
IV. Z cínu					
9	Umývadlo	1	.	.	1
10	Konvičky ku mši sv.	2	.	.	2
11	Svícný na oltáře, 6 velkých, 2 malé	8	.	.	8
12	Konvička křestní s miskou	1	.	.	1
V. Z plechu					
13	Nádoba na sv. oleje	1	.	.	1
14	Kaditelnice	2	.	1	1
15	Asperyll	1	.	.	1
16	Svícný k nemocným	2	.	.	2
VI. Roucha kostelní					
17	Mešní roucho zlatem a stříbrem protkané	1	.	.	1
18	Mešní roucho s leonskými okrajky	1	.	.	1
19	Mešní roucho s modrým prostředkem	1	.	.	1
20	Mešní roucho se zeleným prostředkem	1	.	.	1
21	Mešní roucho ze zeleného damašku	1	.	.	1
22	Mešní roucho s prostředkem stříbrem protkaným	.	.	1	.

SOKA Žďár nad Sázavou, kart.č.8, inv.č.45.	tabulka č.1.	Inventář skvostů a jiných předmětů při chrámu P. ve Zvole v roku 1881	Zbylo z roku 1880	Zbudováno v roku 1881	Zhynulo v roku 1881	Zbývá pro rok 1882
VI. Roucha kostelní						
	23	Mešní roucho z květované látky, sešlé	.	.	1	.
	24	Mešní roucho z bílé barvy	2	.	.	2
	25	Mešní roucho červené	1	.	.	1
	26	Mešní roucho černé	1	.	.	1
	27	Pluviale červeno-bílý	1	.	.	1
	28	Dalmatiky	2	.	.	2
	29	Pluviale bílý	1	.	.	1
	30	Pluviale černý	1	.	.	1
	31	Dalmatiky černé	2	.	.	2
	32	Velum	2	.	.	2
	33	Pláštík na ciborium	1	.	.	1
VII. Prádlo kostelní						
	34	Alby	3	.	.	3
	35	Náramníky	4	.	.	4
	36	Korponaly	8	.	.	8
	37	Punifiratoria	8	.	.	8
	38	Rochety pro kněze	2	.	.	2
	39	Reochety pro kostelníka	1	.	.	1
	40	Rochety pro ministrandy	4	.	.	4
	41	Plachty na oltář	7	.	.	7
	42	Ručníky	4	.	.	4
	43	Superstratoria	4	.	.	4
VIII. Rozličné nářadí						
	44	Komže pro kostelníka, červená, modrá	3	.	.	3
	45	Komže pro ministranty	3	.	.	3
	46	Mešní knihy	2	.	.	2
	47	Mešní knihy de requiem	2	1	1	2

SOKA Žďár nad Sázavou, kart.č.8, inv.č.45.	tabulka č.1.	Inventář skvostů a jiných předmětů při chrámu P. ve Zvole v roku 1881	Zbylo z roku 1880	Zbudováno v roku 1881	Zhynulo v roku 1881	Zbývá pro rok 1882
VIII. Rozličné nářadí						
	48	Agendy	7	.	.	7
	49	Beřákův kancionál, 1 v sakristii, 2. na kůře	.	2	.	2
	50	Kříže dřevěné	3	.	.	3
	51	Prapory 2 červené, 2 modré, 2 zelené	6	.	.	6
	52	Podušky na oltáře	6	2	.	8
	53	Baldachin	1	.	.	1
	54	Soška vzkříšení	1	.	.	1
	55	Pokrov	1	.	.	1
	56	Boží hrob	1	.	.	1
	57	Skříňe na měšní roucha	1	.	.	1
	58	Pečeť kostelní	1	.	.	1
IX. Zvony						
	59	Velký zvon váží 1657 liber	1	.	.	1
	60	Prostřední zvon váží 1200 liber	1	.	.	1
	61	Menší zvon váží 500 liber	1	.	.	1
	62	Malý zvon váří 200 liber	1	.	.	1
	63	Zvonek u sakristie a 3 oltářní zvonky	4	.	.	4

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole, karton č. 8, inv. č. 45.	tabulka č. 2.	Inventář předmětů farního chrámu Páně z roku 1896	počet kusů
I. Stříbro			
	1.	mešní kalich i s patinou	1
	2.	patina pro nemocné	1
	3.	nádobka na sv. oleje	1
II. Měď			
	4.	monstrance pozlacená	1
	5.	mešní kalich i s patinou	1
	6.	pacifikál s ostatky sv.	1
	7.	pacifikál obyčejný	1
III. Cín			
	8.	Lavoir	1
	9.	konvičky mešní	2
	10.	oltářní sícný, velké	6
	11.	oltářní svícny, malé	2
	12.	tácek s konvičkou ke křtu	1
IV. Práce vypouklá			
	13.	nádobka na sv. oleje	1
	14.	kadidelnice	2
	15.	aspergill	1
	16.	svícen k nemocným	2
V. Kostelní roucha			
	17.	ornát z látky zlaté a stříbrné	1
	18.	ornát s bronzovými perlami	1
	19.	ornát s modrým prostředkem	1
	20.	ornát se zeleným prostředkem	1
	21.	kasula se zeleného damašku	1
	22.	kasula se stříbrným prostředkem (neupotřebitelná)	0
	23.	kasula z květinové látky (neupotřebitelná)	0
	24.	kasula barvy bílé	2
	25.	kasula barvy červené	1
	26.	kasula barvy černé s bílým předkem	1
	27.	pluvial červenobílý	1
	28.	dalmatiky	2
	29.	pluvial bílý	1
	30.	pluvial černý	1
	31.	dalmatiky černé	2
	32.	velum	2
	33.	plášť ciboviový	1
VI. Prádlo kostelní			
	34.	alby	3
	35.	humerály	4
	36.	korporále	8
	37.	purificateria	8
	38.	rochety pro kněze	2
	39.	rochety pro kostelníka	1
	40.	rochety pro ministranty	4

SOkA Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole, karton č. 8, inv. č. 45.	tabulka č. 2.	Inventář předmětů farního chrámu Páně z roku 1896	počet kusů
VI. Prádlo kostelní			
	41.	přikrývky na oltáře	3
	42.	ručníky	4
	43.	superstratoria	7
VII. Různá nářadí			
	44.	baldachýn	1
	45.	kebrec oltářní	2
	46.	soška "vzkříšení Páně"	.
	47.	svícny	.
	48.	polštáře oltářní	6
	49.	missaly	2
	50.	misslay de requiem	2
	51.	agendy	7
	52.	korouhve 2 červené, 2 modré, 2 zelené	6
	53.	kříže	3
	54.	pláště pro kostelníky	.
	55.	pláště pro ministranty	.
	56.	podstavce k božímu hrobu	.
	57.	varhany	1
	58.	obrazy křížové cesty	14
	59.	obraz bož. srdce Páně a Panny Marie, darovaný 1880 od paní Frant. Musilové, manželky kupce v Hernelou ve Vídni	2
	60.	skříň na kostelní věci	1
	61.	skříň archivní	1
	62.	plachty na máry	1
	63.	.	.
	64.	kostelní pečeť	1
VIII. Zvony			
		Zvony na věžích jsou 4 a to:	
	65.	zvon hlavní 16 centů 57 (?)	1
	66.	zvon střední 12 centů	1
	67.	zvon menší 5 centů	1
	68.	zvon nejmenší 2 centy	1
	69.	zvonek u sakristie a 3 zvonky oltářní	4

Jméno kostela v roce 1896		SOKA Žďár nad Sázavou, Farní úřad Zvole, karton č. 8, inv. č. 45.									
tabulka č. 3	Zdejší kostel jest majitelem malé za školou ležící louky o výměru 177 čtverečních sáhů. Louka tato obyčejně se v pacht dává zdejšímu nadučitelovi jako varhaníkovi za roční plat 2 zl. 58 kr. Pacht se činí na 6 let.	Pojmenování pozemku	Druh pozemku	Míra		Třída	Čistý výnos		Poznámka		
				joch	sáh		zl.	kr.			
6/1	Náves	místo stavební	.	722			
6/2	Náves	místo stavební	.	23			
78	Náves	louka	.	113	I.	.	17		Dvůr		
79	Náves	zahradka	.	370	I.	2	78		Sklep zahradní vlevo na dvoře před budovou		
80	Náves	zahradka	.	86	I.	.	65				
81	Náves	zahradka	.	160	I.	1	19				
460	Přední díly	role	.	740	I.	5	32				
461	Přední díly	role	1	1001	I.	18	69		Mimo tyto pozemky též v Horní Rožince louka 606 čtv. sáhů III. Třída, čistý výno 2 z. 65 kr.		
462/5	Přední díly	louka	.	267	II.	.	23				
464	Strážnice	role	.	298	I.	2	14				
465	Strážnice	role	18	1115	.	.	.				
466	Strážnice	louka	3	309	IV.	6	38				
467	Strážnice	role	.	221	IV.	.	46				
491	Strážnice	louka	.	100	II.	.	9.				
		Summa	25	727					15 hektarů 64 Ar. 82, 8 čtv. M		

Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Antonínem Slamou kolem roku 1812, s. 53 – 56.	tabulka č. 4.	Inventář všech cenností a kostelních svršků obyčtovského farního kostela, které byly shledány 16. srpna 1827 a které Antonín Slama předal svému nástupci.	počet
Z mědi			
	1	kalich, jehož zlacení je hodně odřeno	1
	2	kropenka	2
Z mosazi			
	3	velká lampa před hlavním oltářem	1
Z cínu			
	4	tác k vybírání "na světlo"	2
	5	abluční nádobka	1
Ze železa			
	6	moždíř ke střílení	2
	7	nůžky na knoty	1
Zvony			
	8	umíráček	1
	9	zvonek u sakristie	1
Nářadí			
	10	pytlíček k vybírání se zvonečkem	1
	11	vela	3
	12	Agenda- malá	1
	13	skleněný lustr před hlavní oltář	2
	14	skleněné koule na světlo k Božímu hrobu	28
	15	lampy na nich	27
	16	pokladnička pro chudé u hlavního vchodu	1
	17	lucerny	2
	18	židle	3 (1 velmi špatná)
	19	věšák v sakristii	1
	20	pokladnička s klíčkem	1
	21	kartáč	1
	22	lavice u hlavního oltáře (klekátka)	2
	23	lavice dlouhé	16
	24	zповědnice	4
	25	baldachýn se 4 tyčemi	1
	26	korouhve	5
	27	cechovní znamení	2
	28	džber na svícenou vodu	1
	29	varhany s pedálem	1
	30	bubny	2
	31	trubky	3
	32	housle	1 (velmi špatná)
	34	kostelní pokladnice se 3 klíči, z nichž jsou 2 tu a třetí v kanceláři vrchního	2 a 1 v kanceláři vrchního
	35	železné kostelní razítko	1
	36	železný svícen na obětiny	1
	37	svícen na obětiny s dřevěným podstavcem	1

Farní archiv v Obyčtově, Farní kronika psaná P. Antonínem Slamou kolem roku 1812, s. 53 – 56.	tabulka č. 4.	Inventář všech cenností a kostelních svršků obyčtovského farního kostela, které byly shledány 16. srpna 1827 a které Antonín Slama předal svému nástupci.	počet
Obětiny Matky Boží			
	38	červený oblek Matky Boží a Ježíška s pláštíkem	1
	39	zelený oblek Matky Boží a Ježíška s pláštíkem	1
	40	zelený oblek Matky Boží a Ježíška bez pláštíku	1
	41	modrý oblek Matky Boží a Ježíška bez pláštíku	1
	42	bílý oblek Matky Boží a Ježíška bez pláštíku	1
Mince- obětiny			
	43	korunní tolar	4
	44	tolar bez ažia	3
	45	dvojsedmáky	3
	46	dvacetníky	6
	47	sedmáky	1
	48	stříbrný škapulíř s křížkem	1
	49	stříbrný škapulíř se skleněnou výplní	1
	50	stříbrné pamětní mince s nápisem	1
	51	červený taft na nový šat Matce Boží 1 a 3/4 lokte	1